

KETTŐS KISEBBSÉGBEN

A SELYE JÁNOS EGYETEM REFORMÁTUS TEOLÓGIAI KARA
ÉS A PARTIUMI KERESZTYÉN EGYETEM
NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁJÁNAK
TANULMÁNYAI

Komárom - Nagyvárad
2014

Szerkesztették:
Mgr. Lévai Attila, PhD.
Dr. Theol. Pálfi József, PhD.

Lektorálta:
Prof. ThDr. Kocsev Miklós, PhD.
ThDr. Somogyi Alfréd, PhD.

Kiadó:
SELYE JÁNOS EGYETEM – KOMÁROM

Szöveggondozás és tördelés: Tillinger Péter

1. kiadás

ISBN: 978-80-8122-098-2
EAN: 9788081220982

A kötet megjelenését a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.
támogatta

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

Készült Tillinger Péter műhelyében Szentendrén

Előszó gyanánt

Nem szokványos művet tart most kezében az Olvasó. Egy olyan kezdeményezés írott anyaga ölt testet ebben a kötetben, mely egy közös elhatározás gyümölcseként valósult meg, mégpedig olyan nemzetközi tudományos konferencia formájában, mely két régiót is gazdagított szellemiekben, ám el kell mondanunk, hogy hosszú idő eltelte után jutott el a szervezéstől a megvalósulásig. A Selye János Egyetem Református Teológiai Karának Tudományos Tanácsa már az egyik 2011-es ülésén felvetette, hogy olyan jellegű konferenciát kellene szervezni, ami a mi sajátos helyzetünkre irányítja majd sokak figyelmét, ti: arra a kettős kisebbségi létformára, amelyben felvidéki református magyarokként nagyon sokan leledzünk. Az első ötlet aztán kibővült egy olyan gondolattal, hogy ezt a kérdéskört talán még érdekesebb lenne körüljárni nem pusztán a mi szemszögünk-ből, hanem azokéból is, akik hasonló helyzetben vannak. Amikor 2012 őszén az Erasmus program keretében vendég-előadóként a karunkon köszönthettük Pálfi József tanszékvezető-lelkipásztor urat, vele kezdtünk el arról beszélgetni, mi lenne, ha ezt a konferenciát a partiumi és a felvidéki református egyházkerület, illetve egyház, valamint a régiók két felsőoktatási intézményei, a Partiumi Keresztyén Egyetem és a Selye János Egyetem közösen szervezné meg. Az ötlet hosszú ideig megrekedt. Tavaly május végén, amikor én voltam Erasmus vendég-tanárként a Partiumi Keresztyén Egyetemen, akkor kezdtünk el róla ismételten beszélni, és a megvalósítás ekkor kezdett el realitássá lenni. Az első ötlettől kezdve a megvalósulási eltelt 3 év, és ha humoros akarnék lenni, akkor most könnyedén két hagyományos frázissal magyarázhatnám az okokat: Isten malmal lassan őrlenek, illetve, hamar munka ritkán jó.

Kedves Barátaim, az éremnek azonban ez csak az egyik fele. Sokkalta fontosabb maga a tény, hogy az Istenben bízó, és a tőle terveinek megvalósulásáért imádkozó és áldást kérő ember megtapasztalja: megvalósulhatnak a tervek, ha azok Isten aka-

ratával vannak összhangban. Hisszük, mert hisz miért is ne tennénk, hogy az, ami abban a konferenciákat felölelő kétszer két napban a konferenciákon elhangzott, az szellemileg és hitbélileg is hasznos és áldásos volt. Ám ez csupán az első lépés. Minden konferenciának akkor van igazán értelme, ha az ott elhangzottak írásos jelleget öltenek, és az előadások publikáció formájában szellemi közkinccsé válhatnak. Ezért volt ez a konferencia jellegét tekintve egyfajta „vándor-konferencia”, mivel ugyanazon előadókkal és témákkal Komáromban, majd Nagyváradon is megrendezésre került.

Fontosnak véltük ezt a kezdeményezést, több okból kifolyólag is. Az egyik, hogy egyházunk és a Királyhágó-melléki Református Egyházkerület között kb. másfél évtizede testvéregyházkerületi szerződés kötött, amely azóta is fennáll, s amelynek áldásai a gyülekezetek, intézmények, egyházi személyek kapcsolatai révén élnek. Felsőoktatási intézményeink, úgymint a komáromi Selye János Egyetem, valamint a Partiumi Keresztyén Egyetem között is, az Erasmus program kereteiben élő szerződés van életben, melynek keretében eddig elsősorban előadó tanárinak tarthattak kölcsönösen előadásokat a másik egyetemen.

A kettős kisebbségből fakadó ismérveket hordozzuk magunkban. Hordozzuk egyénenként, de hordozzuk oktatási intézményekként, és hordozzuk egyházakként is. Nekünk sok-sok évtizede mindig többet kell bizonyítanunk a nagy átlaghoz képest, mert mi mindig kirakatban vagyunk. Ugyanakkor ez a helyzet rendkívül érdekes. Ha jól tesszük a dolgunkat, általában oda sem figyelnek ránk, legyünk bármilyen jók, érijünk el bármekkora sikert. Ha valami azonban nem úgy jön ki, mint ahogyan azt szeretnénk, máris elővesznek bennünket, s magyarázkodnunk kell, a média keresztüztüében vagyunk, sokszor magunk sem értjük, hogy miért. A válasz azonban számunkra is egyértelmű: mert mi a kisebbség, CSAK A KISEBBSÉG vagyunk. Ezen dolgok, fogalmak, történések, történelmi párhuzamok és összefüggések feltárásának és bemutatásának helye

volt ez a konferencia. S bár korántsem tudtunk minden témát érinteni, minden szegmenset kielemezni, de legalább elindultunk, közösen azokkal, akik ugyanúgy élik meg mindezt, mint mi- egy másik országban.

Ezen kezdeményezésünk írásos lenyomata ez a kötet. Kívánom, hogy találja meg benne mindenki azon írásokat, amelyek gazdagíthatják életét tudományban és lelkiekben egyaránt.

Komárom, 2014 nyarán

Lévai Attila

KOMMUNIZMUS, POSZTKOMMUNIZMUS

Antal János

Abstract:

Atheist Communism was a most devastating period for both the Hungarian-speaking Reformed Church in Slovakia and the Reformed Church in Romania. Although the evil conditions of Communism affected every citizen in the Soviet Bloc, authorities had exerted a powerful drawback to the members of the Hungarian minorities, which endangered their lives and traditions, their language and cultural identity. Communists pragmatically aimed to annihilate their traditional "life skills", including their system of education and church structures. Classified documents of the Communist political police paint a dark picture of the period. By transferring its power to selected persons, Communism continues to persist in its habitual heritage of dishonest distortions that hinder truth, genuine change, and a regeneration of society. Despite all the important achievements since 1989 throughout East-Central-Europe, the greatest shortcoming is the absence of any 'moral accounting.'

Key words:

Communism, post-Communism, Reformed Church, Slovakia, Romania, Hungarian minority

A romániai polgárok 66 százaléka Nicolae Ceaușescu szavazna, ha az egykori véreskezű kommunista diktátor indulna a novemberi államfőválasztáson – derült ki egy, az IRES¹ közvélemény-kutató intézet által két héttel ezelőtt nyilvánosságra hozott felmérésből. A megkérdezettek 69 százaléka mondta azt, hogy rosszabbul él most, mint 1989 előtt.

¹ Institutul Roman pentru Evaluare si Strategie (IRES)

Ez év januárjában a Közép-Európai Közvélemény-kutató Társulás² tett fel két kérdést a rendszerváltás megítélésével kapcsolatosan a négy visegrádi országban. A Csehországban, Lengyelországban, Szlovákiában és Magyarországon végzett felmérés szerint a lengyelek a legelégedettebbek a rendszerváltással, míg a magyarok a legkevésbé. Az első kérdés azt firtatta, hogy a négy ország lakosságának véleménye szerint, összességében mennyire „érte meg” a rendszerváltás; a második kérdés pedig azt tudakolta, hogy a különböző országokban élő embereknek mennyivel lett jobb vagy rosszabb az élete a rendszerváltás után, mint amilyen annak előtte volt. Lengyelországban gondolják a legnagyobb arányban azt az emberek, hogy számukra megérte a rendszerváltás (a válaszadók közel háromnegyede véli úgy, hogy a rendszerváltás „teljes mértékben megérte”, vagy „inkább megérte”). Őket Csehország, majd Szlovákia lakosai követik, és lemaradnak tőlük a Magyarországon megkérdezettek. A szlovákiai és a csehországi adatok egyébként eléggé hasonlóak: a lakosság egyaránt harmada érzekelte a rendszerváltás hatását az emberek életére „jobbnak”, „rosszabbnak” vagy „ugyanolyannak”.

Ezekhez képest a romániai helyzet egyenesen tragikus, ugyanis sokkoló adatok olvashatók ki abból a felmérésből is, amelyet a Kommunizmus Bűneit Vizsgáló és a Román Száműzöttek Emlékét Ápoló Intézet³ készíttetett néhány évvel korábban, 2010-ben. Akkor a megkérdezettek 83 százaléka vallotta, hogy nem szenvedett a diktatúrában – még közvetve sem. A megkérdezettek csupán 10 százaléka vélte úgy, hogy szenvedést jelentettek számára a kommunizmus évei. Jóllehet a megkérdezettek többsége elismerte a kommunista politikai megtorlás tényét és az elnyomó gépezet – a Securitate, a milícia illetve a kommunista pártfunkcionáriusok – felelősségét, csupán 44 százalékuk értett egyet a kommunista szimbólumok nyilvános

² Central European Opinion Research Group (CEORG)

³ Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului si Memoria Exilului Romanesc (IICCMER)

használatának betiltásával, és hozzávetőleg 30 százalékuk tartotta fontosnak az átvilágítási törvényt. A romániai lakosság 47 százalékának meggyőződése, hogy a kommunizmus önmagában „helyes elv”, csupán a gyakorlati alkalmazásába csúsztak hibák, 14 százalék szerint viszont a megvalósítása is „jó” volt.

Az idézett felméréseket a korábbi közvélemény-kutatásokkal összehasonlítva kitűnik, hogy jól mérhető módon megnőtt térségünkben azok aránya, akik pozitívan értékelik a kommunista rendszert. A kommunista diktatúrát elítélők is elsősorban az élelmiszerhiányra, és úgymond a „szolgáltatások” gyenge minőségére panaszkodtak. A szabadság teljes hiányát – a politikai terrort, a cenzúrát, az öncenzúrát – legtöbben csupán másodlagos szempontnak tartották.

A bemutatott leletek azt bizonyítják, hogy tájainkon össztársadalmi dimenziókat öltött a Stockholm-szindróma, illetve mostanában érik be az Iliescu-féle posztkommunista ideológia keserű gyümölcse. Olvasatomban a kommunizmus egy olyan lezáratlan történelmi korszak, mely a posztkommunizmusban folytatódik – melyben úgymond „le lehet kerekíteni a történetet”, el lehet varrni a szálakat, készpénzre lehet konvertálni a hálózati kapcsolatokat, hogy aztán pénzért bármit megvehessenek: véleményformálókat, médiabirodalmakat, de akár politikai pártokat is. Mintha a diktatúra haszonélvezői cinkos türelmi időt kaptak volna a civilizált világtól, nemcsak a szerezsenmosdatáshoz, hanem a kollektivizált javak egymás közötti elosztásához is.

A megszabadult kelet-európai népek igazságérzete viszont iszonyú csorbát szenvedett ezáltal. Kelet-Európa népeinek lelki immunrendszere végletesen meggyengült. A nemzeti szocialista diktatúrák bűnösei ugyanis nagyrészt megbűnhődtek, máig üldözik őket, büntetés vár rájuk, ha még egyáltalán élnek, és unokáik is folyamatos bocsánatkérésre kényszerülnek. A nemzetközi szocializmus aljasságainak elkövetői viszont megúszták; sok-sok gyilkosság és másfajta gazemberség maradt máig büntetlen. Az óvatoskodásra, az elszámoltatás bizonytalansága-

ira vagy teljes hiányára épít a „kommunizmus light”, azaz a posztkommunizmus. Az elszámoltatás, a számonkérés, az átvilágítás kérdése pedig ingoványos talaj, emlékezzünk csak arra a bumerángra, amely Pokorni Zoltán Fidesz-elnököt és frakcióvezetőt találta el a D-209-es ügynök leleplezésekor.⁴

A posztkommunizmus napjainkban a szabadság illúziójával veri/vereti szét közösségeinket: ha a kommunizmus pusztított, a posztkommunizmus akadályozza a regenerálódást; ha a kommunizmus idején vigyáznod kellett arra, hogy mit mondasz, mert spiclik lesték minden szavadat, akkor a posztkommunizmus idején mondhatsz, amit csak akarsz, úgysem figyel rád senki; ha a kommunizmus idején minden polgári energiát az kötötte le, hogy élelmet szerezzen a család asztalára, a posztkommunizmus idején szusszanni sem tudsz, hogy megteremtsd a rávalót; ha a kommunizmus idején semmit sem lehetett kapni, most minden megvehető, csak pénzed volna rá; ha a kommunizmus idején az útleveled nem lehetett nálad, most mehatsz, amerre látsz, és bárcsak ott maradnál... Pokoli szcenárió, és az előbbieken fényében: működik is. Társadalmaink elfeledkezni látszanak a derékba tört életekről, az emberi méltóságtól megfosztott, a vallatás közben agyonvert áldozatokról, a levert vesékről, a kilátástalanná vált emberi életekről, zsarolásról, fenyegetésről, félelemtől, megkínzott emberi roncsokról, az összetört csontokról, a lilára vert hátakról, a dagadtra gumibotzott lábakról. Az egyházak viszont egy pillanatra sem feledkezhetnek meg a kommunista test- és lélekgyilkosok áldozatairól. Dróttal hátra kötözött kezű, sötét pincékben a körömtépés fájdalmától üvöltő, halálra kínzott, koporsó nélkül, arccal lefelé, jeltelen sírokba temetett áldozatok követelik a múltból az emlékezést.

⁴ Pokorni: *D-209-es elvtárs távozzon!* Magyar Nemzet, 2002. június 21.; illetve *Pokorni lemondása.* Magyar Hírlap, 2002. július 3.

A kommunista pribékek ördögi cinizmusa határtalan. A Szoboszlay-perben⁵ kivégzett tanító, Tamás Imre vérfoltos nagykabátját például visszaadták három gyermekének kivégzése után, akik minden évben a nagykabátra borultak rá halottak napján, az volt az édesapjuk sírhantja; egyik kérvényt a másik után fogalmazták meg, de ma sem tudják, hol temették el az édesapjukat. Sass Kálmán mihályfalvi lelkipásztort „államellenes összeesküvés” koholt vádja alapján végezték ki, családját a Bărăganba⁶ internálták, ahonnan csak kilenc év múlva szabadultak. Csak ekkor közölték velük azt is, hogy Sass Kálmánt kivégezték. Bár ártatlan volt, rehabilitációjára még nem került sor. Holtteste máig ismeretlen helyen nyugszik.

Történelmi becslések szerint a román gulágok mintegy 600 ezer politikai elítéltet nyeltek el, akikhez még vagy 500 ezret hozzáadhatunk, akik szovjet vagy német hadifogságból kerültek haza, és akiket – többnyire „titóistákként” – deportáltak. De százezrekre tehető azoknak a száma is, akiket magyar, német vagy szerb származásuk miatt hurcoltak el. Közülük becslések szerint 200 ezren pusztultak el a lágerekben és a börtönökben.

A kommunisták főideológusát, Marxot nem lehet felmenteni azzal, hogy ő „jót” akart, csak „rosszul” valósították meg a programját. A szovjet típusú kommunista diktatúra ugyanis jogosan hivatkozott Marx fundamentalista világnézetére, amely igencsak alkalmas volt a diktatúra és a terror gyakorlatának ideológiai igazolására. Példának okáért Marx kijelentette, hogy akik nincsenek vele azonos véleményen, azok az „emberiség ellenségei”. Az embert egydimenziós, szegényes tudatú, önző lénynek tekintette. Engesztelhetetlenül gyűlölte a kereszténysé-

⁵ A legnagyobb kommunizmus ellenes szervezkedésben részt vevő személyek pere Erdélyben. 1957-58-ban zajlott, és a legkegyetlenebb per volt az összes közül Romániában. Az eljárás során 57 személyt állítottak bíróság elé, akik közül tízet kivégeztek. „A román állam megdöntésére irányuló szervezkedés” vezetője Szoboszlay Aladár római katolikus lelkész volt.

⁶ A Bukarest és a Duna között húzódó alföld

get, a hagyományokat, az erkölcsöt.⁷ Marxot idézem: „A kereszténység szociális elvei a gyávaságot, az önmegvetést, a megáláztatást, a szolgálalkúséget, az alázatot, vagyis egytől egyig a csöcselék tulajdonságait prédikálják...”⁸ Eszmerendszere tehát kifejezetten amorális, Lenin joggal nyilatkozhatta utóbb, hogy a marxizmusban egy szemernyi etika sincs...

Marx vezette be a politikai közéletben a gyűlöletnek azt a szélsőséges formáját, amely a tudományos vitákban korábban ismeretlen volt. Tudományosnak mondott vitákban nevezte ellenfeleit „csöcseléknek”, „emberi trágyának”, „szemétnek”, „szánalmas söpredéknek”, a legjelentősebb német munkásvezetőt, Ferdinand Lasalle-t pedig „félkretén zsidó nigger”-nek. A gyűlöletbeszéd mellett meghirdette a terrort is, holott az összeférhetetlen mindenfajta tudománnyal. A „proletárdiktatúra” kifejezést is Marx használta először.⁹

A kommunista olyan valaki, aki Marxot és Lenint olvas, az antikommunista pedig olyan valaki, aki megérti Marxot és Lenint – mondotta Ronald Reagan, az Amerikai Egyesült Államok 40-ik elnöke,¹⁰ és bizony igaza volt.

A kommunizmus borzalmairól nem lehet eleget beszélni, mert a világ bármely részén akarták gyakorlatba ültetni, abból mindig jogfosztás, kivégzések, deportálások sora és diktatúra lett. Maga az eszme embertelen tehát, ezért elfogadhatatlan az, hogy egyesek emancipálják, relativizálják a kommunista ideológiát. A vörös csillag ugyanolyan bűnös önkényuralmi jelkép, mint a horogkereszt, ezért hamis a strasbourggi Emberi Jogok

⁷ „A vallás a nép ópiuma!” – írta *A hegeli jogfilozófia kritikája* című művében. Marx–Engels Művei. I. kötet, sajtó alá rendezte a Marxizmus– Leninizmus Klasszikusainak Szerkesztősége, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1957, 378. o.

⁸ *Karl Marx és Friedrich Engels Művei*. 4. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959, 191. o.

⁹ Marx levele Joseph Werdemeyer amerikai újságíró-politikushoz

¹⁰ “How do you tell a Communist? Well, it’s someone who reads Marx and Lenin. And how do you tell an anti-Communist? It’s someone who understands Marx and Lenin.” Remarks in Arlington, Virginia. 1987. szeptember 25.

Európai Bíróságának érvelése, amikor egy igazságosabb társadalomért küzdő erő jelképeként értékeli azt.¹¹ Nyugat-európai testvéreink kettős mércéje további keserűséget és frusztrációt okoz számunkra.

Sokszor megtapasztalom, hogy a nyugat-európaiaknak fogalmuk sincs arról, hogy milyen borzalmak történtek a kommunizmus alatt. Nem is igen értik, amikor arról beszélek, hogy a különböző ideológiák mentén elkövetett bűncselekmények áldozatait egyenlő mértékkel kell mérni, az emberiség ellen elkövetett büntett szigorú mértéke alatt. És ez nem elsősorban az ő hiányosságuk, nem feltétlenül szűklátókörűség vagy cinosság akadályozza őket a tisztánlátásban. A magyarázat inkább abban rejlik, hogy a diktatúra idején a nyugati értekezletekre delegált egyházi szolgák szigorú titkosrendőrségi eligazítást kaptak arról, hogy pontosan milyen színben tüntessék fel a hazai helyzetet. Tucatnyi kapcsolatos jegyzőkönyvet tanulmányoztam át a belső egyházi átvilágítás rendjén. 1989 után pedig emlékezetkiesés-szerű hártási mechanizmusok, rejtett agresszió, önvád és önmarcangolás, illetve kimondatlan félelmek kötődhetnek a különböző élettörténetekhez – ez akadályozhatta a mieinket a bizonyágtételben. A megnyerő modorú kommunista titkosügynök, a cseh Milan Opocensky 1990 utáni református világszövetségi főtitkársága sem kedvezett annak, hogy nyugati testvéregyházaink objektív képet nyerjenek az ateista kommunizmus valódi arcáról... Mielőbb be kell azonosítanunk azokat a csatornákat, amelyekkel a nemzetközi közvéleményhez hatékonyan eljuttathatók a kommunizmus bűneiről szóló, hiteles információk.

Az I. világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések teljesen új – és máig tartó – helyzetet teremtettek a kárpát-medencei magyarság számára. A magyar népesség számottevő része kisebbségbe, kiszolgáltatott, alávetett állapotba, ellenséges

¹¹ *Emberi Jogok Európai Bírósága: A vöröscsillag viselése véleménynyilvánítás.* MTI, 2012. március 21.

politikai és társadalmi környezetbe került. Ráadásul megkezdődött a magyarság úgymond „szétfejlődési folyamata”, amelynek gyökerei a múltban és az egyes „határon túlra” került peremterületek eltérő gazdasági, társadalmi és vallási sajátosságaiiban keresendők.¹²

Trianon után a Csehszlovák Köztársaságban nehezen taláta, de gyorsan elkezdte keresni helyét a református egyház, és talpra tudott állni. A II. világháborút követő magyarellenes intézkedések, a felvidéki magyarok Csehországba való deportálása és Magyarországra való áttelepítése viszont rendkívül súlyosan érintették testvér-egyházkerületünket. A kommunista hatalomátvétel után az egyházügyi hivatalok felállításával lebénította, takaréklángra állította és a templom falai közé szorította az egyház tevékenységét.

Mindez érvényes a Királyhágómelléki Református Egyházkerületre is. Tetézte a bajt, hogy a budapesti kommunista kormány semmilyen közösséget sem vállalt a határon túlra szakad, kisebbségbe szorult magyarokkal.

Célszerű volna a kisebbségi élethelyzet sokféleségéből és sokrétűségéből kiindulva alaposabban elemezni a kérdést, viszont általánosan megállapítható, hogy a történelmi magyar egyházak, mint intézmények, egyfajta közösségmegtartó szerepet töltöttek be a kommunista diktatúra idején. Az is kétségtelen, hogy egyházainknak nemzeti jelleget, nemzeti tudatot őrző szerepük – is – volt, és az igazságtalan, elnyomó politikai rendszerekkel elsőként szálltak szembe. Érthető tehát, hogy a közép-európai kommunista államokhoz hasonlóan Csehszlovákia és Románia is veszélyesnek tartotta az egyház tevékenységét a totalitárius államrendben.

Rövidre szabott visszatérés után, a II. világháborút követően az elszakított magyarság elitjének még volt annyi erőtartáléka, hogy afféle „deszkavárakat” ácsoljon: templomból és isko-

¹² Bárdi Nándor: *Magyarország és a határon túli magyarok (1948–1989)*. <http://mta.academia.edu>

lából, szószékről-katedráról, de kávéházakból, orvosi rendelők-
ből, szerkesztőségekből is szervezte az önvédelmet. A kommu-
nista titkosrendőrség válaszul zaklatta, fenyegette, zsarolta,
ütötte-verte, kínozta, meggyilkolta az ellenállókat. Egészében
véve iszonyú lelki és fizikai nyomás alá helyezte a kisebbségbe
szakadt magyarok megmaradt állásainak védelmezőit – első-
sorban az egyházi szolgákat.

„A kommunizmus méretében és erőszakosságában felül-
múlt minden eddig tapasztalt üldözést, melyet valaha az Egy-
ház ellen irányítottak” – fogalmazott XI. Pius pápa a kom-
munizmus ateizmusáról kiadott enciklikájában, 1937-ben.¹³ A
neheze viszont még hátra volt! Ne feledjük: a kommunista ön-
kény tervszerűen akarta megsemmisíteni az egyházakat, pász-
toraink üldözésével és likvidálásával, javaink elkobzásával, til-
tással, vagy akár a vallásórás kisiskolások nyilvános megsze-
gyenítésével.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület keretében
zajló egyházi átvilágítás során több ezer oldalnyi titkosszolgálá-
ti iratanyaggal való szembesülés erős hatással volt rám. Hitet-
lenkedő rémület jellemezte leginkább kapcsolatos reakcióimat.
Nem tudhatjuk, hogy jelenleg kik a „titokgazdák” Romániában,
és miféle meggondolások, várakozások, esetleg tervek alapján
szolgáltatják ki, vagy tartják vissza az egykori szigorúan titkos
iratokat – mindenesetre a Jéghegy csúcsának bizonyos minta-
szeleteiből megállapítható, hogy a kommunista terrorgépezet
ijesztő mélységekig – illetve magasságokig – kompromittálta a
lelkészi társadalmat (is). Suta fedőneveket adtak a lelkésznek,
és értelmezhetetlen butaságokat írtak le vele, főleg azért, hogy
lelkileg összezúzzák, és talán azért is, hogy bármikor megzsa-
rolhassák – ha netán fordul a világ. Királyhágómelléken egyéb-
ként több, 1989-ben újra-beszervezett lelkésszel, „áthúzódo
szállal” lehet találkozni – azokat az ügynököket nevezik így tu-
dományosan, akiket „a szolgálat” átment egyik rendszerből a

¹³ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Antikommunizmus>

másikba. Tengernyi módszertani és értelmezési dilemma merült fel menet közben, a bizonytalanság és kétség pedig mar, mint a sav...

A közelmúlttal való szembenézés viszont kötelesség, hiszen a társadalmi magatartásformák szempontjából a jelen értelmezhetetlenné, a jövő pedig bizonytalanná válik, ha múltismeretünk hiányos vagy éppen torz. Egyházkerületünk vezető testületei „belső amnesztiával” szerették volna lezárni egyháztörténelmünk egyik legsötétebb szakaszát – az érintettek viszont nem öntöttek tiszta vizet a pohárba. A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság megalakulása nyomán, 2007-ben szembesültünk először a korabeli dokumentumokkal, azóta sok ezer oldalnyi iratot bányásztunk elő a bukaresti levéltárból. Az átvilágítási folyamat lassú, de érezhető hatása van, azok akik „könnyűnek találtattak” többen is nyugdíjba vonultak, mások lemondtak választott tisztségükről, van, aki külföldi szolgálatra szegődött el, mások már nem jelöltették magukat új tisztségre. Ez az öntisztulási folyamat része. Lelkeszi állományunk is gyökeresen megváltozott az elmúlt 25 évben, szolgálattelvőink mintegy 85 százaléka már 1989 után végzett.

A kommunizmus idején a megtámadott magyar nyelv és kultúra, a fellazításra ítélt etnikai tömbök, a magyarság nemzeti önérzetének védelme nagyrészt egyházainkra hárult – éppen ezért vált a klérus a titkosszolgálatok egyik legfőbb célpontjává. A kisebbségi magyarság pozícióvesztése időközben tömeges lecsúszássá fajult. A foglalkozási struktúra a piramis alján is hátrányukra változott. A román és (cseh)szlovák telepítési politika folytán elvesztek a magyar többségű városok. Az erdélyi intellektuális elit ráadásul tömeges menekülésbe kezdett, és mint-hogy az elit kivonulását „fejvesztett exodus” szokta követni, ez törvényszerűen meg is történt. (A titkosszolgálati levéltár egyébként arról árulkodik, hogy a nyolcvanas években kívándorló bizonyos értelmiségieknek esetenként konkrét és szigorúan titkos feladataik voltak az új hazában.)

Az utódállami kommunista diktatúrák egyik máig ható főbűne az, hogy erősen deformálta, radikálisan és napi szinten magyarellenessé tette a román vagy szlovák nemzettudatot – a posztkommunista kurzus pedig érthetően rest megváltoztatni a kialakult, számára kedvező helyzetet. Elég csak a történelemkönyvekben manapság is fellelhető „barbár hun hordák és magyar törzsek”, a „kizsákmányoló magyar földesurak, fejedelmek”, a „vérszomjas, fasiszta, horthysta magyar hadsereg” szókapcsolatkora, vagy a hirtelen szlovákká és románná „avanzsált” nemzeti hőseinkre gondolni.

A kommunizmus volt az erdélyi és felvidéki magyarság történelmének a legnehezebb és legkilátástalanabb korszaka, hiszen az ország minden állampolgárát sújtó társadalmi elnyomáson túl, ránk a kisantanti nacionalizmus megsemmisítő terhe is ránehezedett. Köztudott, hogy a demokratikus nacionalizmus is asszimilálja a kisebbségeket, igaz, hogy fokozatosan és elegánsan, de a fasiszta lelkületű és bolsevik szervezettségű totalitárius pártállam sovén önkényével szemben alig létezik hatékony védekezés.

Az 1948-as csehszlovákiai kommunista hatalomátvétel demokratikus folyamat része volt, nem fegyveres puccs – állítja napjainkban is Szlovákia Kommunista Pártja. A párt szerint a szocialista rendszerben is voltak torzulások, főként az ötvenes évekbeli koncepciós perek és az 1968 utáni “husáki” normalizáció idején, de a kommunisták hatalomátvételének köszönhetően alapvetően megszűnt a tömeges éhezés és a nyomor, a létbizonytalanság, valamint a kizsákmányolás. A mérvadó történészek és a szlovákiai közvélemény legnagyobb része viszont homlokegyenest eltérő módon ítéli meg az akkori helyzetet. Ezzel magyarázható, hogy a kommunistáknak jelenleg nincs képvisellete a törvényhozásban, és pártjuk népszerűsége 1-3 százalék közt mozgott az utóbbi hónapokban. Nekünk szégyenkezni illene, ugyanis a legutóbbi szabad választások nyomán a posztkommunista erők kétharmados felhatalmazással kormányozzák

az országot, és a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetsége nemrégiben koalícióra lépett velük...

Egyházaink és társadalmunk közelmúlttal való szembenézése kettős kisebbségi létidentitásunk egyik neuralgikus, megkerülhetetlen kérdése. „Őszinteség, és a bűnbánat merészsége nélkül nem fog menni a magunk és mások gyógyítása. Nem szabad leegyszerűsíteni, általánosítani, meg kell érteni a térség bonyolult helyzetét. Valamennyi nemzet, legyen többség vagy kisebbség, valamilyen formában sérült” – mondta Erdélyi Géza püspök az Egyházak szerepe a társadalmi megbékélésben Közép-Kelet-Európában címet viselő konferencián, 2011 márciusában. Ugyanakkor feltette a kérdést is: „Lehet-e úgy gyógyítani, hogy nincs megállapítva a pontos diagnózis?”

A pontos diagnózis felállítására további nyílt, testvéri megbeszélésekre van szükség.

Nagyvárad, 2014. április 24.

IDENTITÁSKUTATÁS A PARTIUMI KERESZTÉNY EGYETEMEN

Balogh Brigitta¹

Identity-related scientific research at the Partium Christian University

The paper presents the status of the scientific researches concerning the topic of identity at the Partium Christian University. After describing some existing major lines of research and research-related strategic goals of the University, it offers a more detailed presentation of the ERDF-funded international research project called *European, National and Regional Identity – Theory and Practice*, implemented between 2009 and 2011 in collaboration of three universities. The paper focuses on the main conclusions of the named research project.

Key words: scientific research, Partium Christian University, identity

Az identitás problémája, akár tudományosan vizsgálható jelenséggént, akár életproblémaként tekintjük, hasonló Klearkhosz nevezetes találós kérdéséhez: „Mi az: egy férfiú, ki mégse férfiú / nem látva olyat, mi nem madár s madár / – amely egy fára ült, de mégse fára ült –, / s nem dobva dobja meg egy kővel, mely nem az.”² Ha van képlékeny és nehezen

¹ Balogh Brigitta egyetemi docens, a Partiumi Keresztény Egyetem tudományos titkára, a Filozófia- és Kultúratudományi Tanszék tanszékvezetője. E-mail: brigitta_balogh@yahoo.co.uk

² Németh György fordítása. *Platón összes művei*. Második kötet. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984, 1243. o. A találós kérdés megfejtése: „egy eunuch a sötétségben egy nádszálon ülő denevért, amelyet a homályban alig lát, megdob egy horzsakővel”. Uo.

megragadható fogalom, ez az; mégis, az ilyen fogalmak jelentik a legszebb kihívást a tudományos kutatás számára (is). Ennek során pedig ismételten számot kell vetnünk azzal, hogy miközben igyekszünk koherens fogalmakat alkotni, a valóság mindig bonyolultabb azoknál. Így pedig állandóan tudatosítanunk kell magunkban azt is, hogy akkor dolgozunk jól, ha a fogalmaink nem leegyszerűsítik a valóságot, hanem segítenek abban, hogy jobban megérthessük, illetve értelmezhessek azt.

Az identitással kapcsolatos kérdések kutatása a Partiumi Keresztény Egyetem tudományos profilját meghatározó tevékenységnek tekinthető. Amikor 2013-ban az intézmény új tudományos kutatási stratégiájának megalkotásához felmértük a létező kutatási trendeket, azt találtuk, hogy sok állandó kutatási téma vagy irány kapcsolódik valamilyen módon az identitás problémájához. Ilyen állandó témák a következők: nemzetek/nemzetiségek Erdélyben; a női identitás megjelenése különböző irodalmi narratívákban; az identitás modern kori változása; Közép-Európa-koncepciók és közép-európai identitás; élettörténet és identitáskonstrukciók önéletrajzokban; szociolingvisztikai jelenségek (pl. a magyar nyelvű beszédfeldolgozás jellemzői idegen nyelvű környezetben); fogalmak nyelvi képei a magyar, illetve román nyelvben; nemzeti és vallási identitás összefüggései kisebbségi környezetben. Hasonlóképpen, egyetemünkön több – jellemzően az Európai Regionális Fejlesztési Alap tárfinanszírozásával megvalósított – nagyobb lélegzetű kutatási projektre is sor került, amelyek az identitáskutatás kategóriájába sorolhatók. Ilyen volt például a 2011–2012-ben lefolytatott *Esélyegyenlőség a lokális identitás megőrzésére és újjászervezésére az oktatásban*, vagy a 2009 és 2011 között lefolytatott *Európai, nemzeti és regionális identitás – elmélet és gyakorlat* projekt.

Az egyetemünkre jellemző, többé-kevésbé spontán kutatási trendek felmérése során tehát egyértelműen láthatóvá vált, hogy az identitás-kutatások az egyetemi kutatói közösség kiemelt érdeklődésének tárgyát képezik. Ez az érdeklődés nyilván nem független saját helyzetünktől sem, hiszen termé-

szetes, ha egy bevallottan a kisebbségi közösség érdekeit képviselő intézmény keretében meghatározó az igény saját helyzetünk feldolgozására, értelmezésére, illetve arra, hogy ehhez használható eszközöket találjunk. Mindemellett az identitáskutatás olyan terület, ahol intézményünk specifikumai kiválóan kamatoztathatók: a Partium többkultúrájú régió, relatíve kevert népességgel, ugyanakkor jó érintkezési pontokkal rendelkezik a kulturálisan homogénebb régiókkal és az azokra jellemző gondolkodásmódokkal. Mintegy természetes módon hárulhat rá tehát valamiféle közvetítői, fordítói szerep.

Mindezek tudatosítása nyomán a jövőben intézményként is figyelni szeretnénk saját kutatási profilunk tudatosabb tervezésére, az intézményen belül folyó kutatások jobb összehangolására, illetve eredményeink nemzetközi fórumokon történő rendszeres közlésére. E törekvéseink visszaigazolásképpen ért bennünket 2014 tavaszán az Európai Egyetemek Szövetségének nemzetközi felmérését végző csoport megállapítása, mely szerint egyetemünk sajátos helyzete egyedülálló kutatási lehetőségeket biztosít számunkra.³ Egy kortárs elmefilozófiai tanulmány címét parafrázálva: azt, hogy „milyen lehet erdélyi magyarnak lenni” (vagy romának vegyes környezetben, vagy többnyelvűnek stb.), azt mi tudjuk a leghitelesebben elmondani a világnak.

A következőkben szeretnénk részletesebben bemutatni egy olyan, identitáskutatással kapcsolatos projektet, amelyre a fentebbiekben már utaltam. Ez az *Európai, nemzeti és regionális identitás – elmélet és gyakorlat (European, National and Regional Identity – Theory and Practice – ENRI)* című projekt, amely az Európai Regionális Fejlesztési Alap 2007–2013-as Románia-Magyarország Határon Átnyúló Együtműködési Programjának kere-

³ Institutional Evaluation Programme *Ready for innovating, ready for better serving the local needs – Quality and Diversity of the Romanian Universities*. PARTIUM CHRISTIAN UNIVERSITY. EVALUATION REPORT. February 2014.

<http://www.eua.be/iep/who-has-participated/iep-evaluation-reports.aspx>

tében futott 2009 és 2011 között. A projekt keretében három egyetem (a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem, a Debreceni Egyetem és a Nagyváradi Egyetem) öt, szociológusokból és filozófusokból álló kutatócsoportja (összesen 21 kutató) működött együtt, a PKE vezetésével. A kutatás két fő célt követett. Az egyik cél egy olyan elméleti keret körvonalazása volt, amely lehetővé tenné az európai, a nemzeti és a regionális identitás egyazon fogalmi keretben történő értelmezését. A másik fő célt a magyar–román határ két oldalán elhelyezkedő négy északi megye (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Szatmár, Hajdú-Bihar és Bihar) lakossága identitástudatának reprezentatív felmérése képezte. Ez utóbbi cél érdekében 2010-ben kérdőíves felmérést végeztünk párhuzamosan a határ két oldalán, összesen 45 településen, 2000 személy megkérdezésével. Ezt egészítette ki egy kvalitatív kutatás, melynek keretében életútinterjúk készültek nagyváradi lakosokkal saját identitásukról és annak alakulásáról, élettörténetükkel összefüggésben. Noha a filozófiai és a szociológiai kutatócsoportok folyamatosan együttműködtek a kutatás ideje alatt, az elméleti–fogalmi keret feltérképezésére irányuló erőfeszítések kézenfekvő módon inkább a filozófiai kutatócsoportok illetékességi körébe tartoztak, míg a felmérések elvégzésével, az életútinterjúk elkészítésével és azok eredményeinek értelmezésével a szociológiai kutatócsoportok foglalkoztak.

A filozófiai és szociológiai megközelítések számára közös alapnak bizonyult a szimbolikus interakcionizmus mint elméleti keret, valamint a narratív megközelítések előtérbe helyezése.⁴ A szimbolikus interakcionizmus alap gondolatának értelmében az identitás nem eleve „adott”, hanem környezetünk reakcióinak függvényében is alakul, a narratív megközelítések

⁴ Lásd ehhez: Chipea, Floare – Dinca, Melinda: Identitatea din perspectiva interactionismului simbolic. *Partiumi Egyetemi Szemle*, IX. évf., 2010/2, 93–114, ill. Biró-Kaszás Éva: A narratív identitás elméletei. In Balogh Brigitta et al. (szerk.): *Európai, nemzeti és regionális identitás. Elmélet és gyakorlat*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011, 55–68.

pedig azt hangsúlyozzák, hogy identitásunk elbeszélés-szerűen alakul, illetve elbeszélésekben nyilvánul meg.

A filozófiai kutatócsoportoknak ugyanakkor mindenekelőtt a személyes és a szociális identitás közötti kapcsolódási pontokat kellett megtalálniuk. Ez két szinten történt meg: egyrészt azoknak az elméleteknek a segítségével, amelyek szerint saját identitásunk nem közvetlenül hozzáférhető számunkra, hanem mindig mások – valóságos vagy akár fiktív mások – közvetítésével; másrészt pedig arra a belátásra alapozva, hogy az identitásunkkal kapcsolatos elbeszéléseink (narratíváink) esetlegessége csak úgy kerülhető el, ha identitásunk különféle szintjeit, esetleg egymásnak ellentmondó aspektusait kommunikálni engedjük egymással.⁵

A filozófiai munka következő szintje a politikai filozófia területére vezetett, mivel azt vizsgáltuk, milyen viszonyrendszerben helyezhetők el egymáshoz képest a regionális, a nemzeti és az európai identitás szintjei. Az ezzel kapcsolatos vizsgálódásaink mindenekelőtt azt mutatták, hogy – az ellenkező híresztelésekkel ellentétben – a „nemzetek Európája” semmi jelét nem mutatja a gyengülésnek, abban az értelemben, hogy a nemzetállam eszméje továbbra is erősebb a politikai Európa-eszménél, legalábbis a politikai ideológiák szintjén.⁶ További fontos következtetésünk, hogy az európai identitás amerikai mintára kialakított, egy közös alkotmányra épülő megalkotása elméletileg ugyan nem lehetetlen, ám a gyakorlati esélyeket tekintve nem plauzibilis; sokkal nagyobb esélye van az olyan típusú „európai” hazaszeretetnek, amely a politikai szerveződés decentralizált formáin alapul (noha az amerikai példa nyilván ebben az értelemben is tanulságos).⁷ Végül azt, az utóbbi időben egyre elfogadottabbá vált nacionalizmuselméleti tételt is si-

⁵ Lásd pl. Bujalos István: A modern identitás története. In Balogh Brigitta et al. (szerk): i. m. 23–32, ill. Balogh Brigitta – Molnár Gusztáv: Az identitás problémája Hegelnél. I. m. 33–42.

⁶ Demeter M. Attila: A nemzeti identitásról. I. m. 139–164.

⁷ Lásd például: Demeter M. Attila: Európai nemzet? *Kellék*, 42. sz. (2010), 7–32.

került megerősítenünk, mely szerint az államnemzet-kultúr-
nemzet dichotómia félrevezető, mivel nem fedi a valóságos vi-
szonyokat, hiszen az ún. államnemzet-koncepciót hirdető or-
szágok a kulturális homogenizáció segítségével végzik az ál-
lamépítést, míg a kultúr-
nemzet-koncepció állítólagos követői is
kapcsolódnak a politikai közösség valamilyen formájához,
amely az államiság jegyeit viseli.⁸

Ha a kutatás szociológiai blokkjának keretében készült
életút-interjúkat tekintjük, azok eredményei több fontos ponton
egybevágnak a kutatás filozófiai részének következtetéseivel.
Mindenekelőtt megerősítik, hogy az identitás elsősorban a
szimbolikus aktusokhoz és az érzelmekhez kötődik, illetve azt
is mutatják, hogy a civil szervezeti aktivitás jótékonyan hat
mind a lokális identitásra, mind annak a többi identitásréteggel
való harmonikus viszonyára.⁹ A nemzetállami ideológia termé-
szetére nézve azonban az interjúk kiértékelése kevésbé kézen-
fekvő, ugyanakkor igencsak megfontolásra érdemes eredményt
hozott. Az interjúk azt mutatták ugyanis, hogy a megkérdezet-
tek tapasztalatai szerint a nemzetállami ideológia (főként állam-
szocializmussal súlyosbított formájában) nemcsak a kisebbsé-
gekre, de a többségi nemzet tagjaira is rossz hatással van. Nem-
csak kiszorítani igyekszik ugyanis a kisebbségeket a szimboli-
kus térből, de emellett – épp mivel megpróbálja elfedni a hely-
hez kötődő hagyományokat – a többséget megfosztja attól a le-
hetőségtől, hogy valóságos kötődést alakítson ki a helyhez, ahol
él; más szóval: meggátolja, hogy a hely, ahol él, valóságos ott-
honná váljon számára.¹⁰

A határ két oldalán végzett kérdőíves felmérések lehetővé
tettek bizonyos összehasonlításokat a lakosság különböző jel-
legzetességeket mutató csoportjai között. A kutatás eredményei

⁸ Demeter M. Attila: A nemzeti identitásról. Id. kiad.

⁹ Bernáth Krisztina – Bögre Zsuzsanna: Nagyvárad a lokális és a nemzeti iden-
titás keresztmetszetében – élettörténeti kutatás alapján. In Balogh et al.
(szerk.): i. m. 185–210.

¹⁰ Uo.

szerint vannak inkább nemzetiséghez kötődő jellemzők, inkább állampolgársághoz kötött jellemzők, illetve speciális helyzethez kötött jellemzők is. Nemzetiségi jellemzőket mutat például a társadalmi bizalom: a magyarok körében (akár Magyarországon, akár Romániában élnek) magasabb, mint a romániai románok körében.¹¹ Államhoz kötött jellemzőket mutat ezzel szemben a társadalmi hatékonyság érzete: Magyarországon magasabbnak bizonyult, mint Romániában, a kérdezettek etnikai hovatartozásától függetlenül.¹² Helyzethez kötöttek bizonyult ezzel szemben a kisebbségek jogai iránti érzékenység. Úgy tűnik, e jogok főként az érintetteket izgatják: a „többségi” magyarok és románok egyaránt kevésbé bizonyultak érzékenyek rájuk.¹³

A kérdőíves felmérés végül két nem várt eredményt is hozott. Az egyik teljesen szembemegy a szokásos trendekkel, amennyiben a kisebbségi jogok elismerésére való hajlandóság kisebbnek bizonyult a felsőfokú végzettséggel rendelkező városi lakosság körében; ennek egyik lehetséges oka a kutatók szerint a nacionalista toposzokkal átítatott oktatási rendszer.¹⁴ A másik furcsa összefüggés, hogy a civil szervezetekben való tevékenykedés – legalábbis statisztikailag – negatív összefüggést mutat az etnikai toleranciával. Ennek lehetséges oka a kutatók szerint, hogy „fenyegetettnek” érzett helyzetben természetes reakció az etnikai szolidaritás.¹⁵

Ugyanakkor a kutatás visszaigazolta azt a tételt, hogy az etnikai tolerancia egyenes arányban áll az adott közösség kultu-

¹¹ Hatos, Adrian: A társadalmi bizalom Magyarország és Románia határ menti megyéiben. In Balogh et al. (szerk.): i. m. 243–252.

¹² Hatos, Adrian: Kollektív hatékonyság a határ menti régióban. In i. m. 223–230.

¹³ Hatos, Adrian: Nemzeti kisebbségek jogaival szembeni attitűdök. In i. m. 269–283.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

rális sokféleségével.¹⁶ Engedjék meg, hogy zárásképpen ehhez a gondolathoz kapcsolódjak. Személyes meggyőződésemm, hogy a kárpát-medencei magyarság jövője jelentős részben azon múlik, hogy mit kezdünk a többes identitással. Nem hiszem, hogy a defenzív magatartás célravezető: a jelenség létezik, mintegy természetes módon terjedőben van, és félő, hogy az olyan közösségek, amelyek nem elég nyitottak a megszokott struktúrák fellazítására, vesztesként kerülnek ki a versenyből. Gyanúm szerint az egyetlen értelmes alternatíva erre az, ha azokat az identitásformákat, amelyeket közösségeink nyújtani képesek, abból a szempontból is megtanuljuk újragondolni, hogy mennyire lehetnek vonzóak azok számára, akik – felvállaltan vagy kénytelen-kelletlen – választási helyzetbe kerülnek. Ha nem is kizárólagosan, de az odatartozás örömeiben kell gondolkodnunk.

¹⁶ Saveanu, Sorana: Etnikai sokszínűség és az intézményekbe vetett bizalom. In i. m. 253–268.

A GÖRÖGKATOLIKUS EGYHÁZ TÖRTÉNETE SZLOVÁKIÁBAN

Bohács Béla

Bevezetés. I. Az első időszak 1818-1918. II. A második időszak 1900-1950. III. A harmadik időszak 1950-1968. IV. A negyedik időszak 1969-1989. V. Az ötödik időszak 1989-2000. Kitekintés.

Bevezetés

Az Eperjesi Görög-katolikus Egyházmegyét VII. Pius pápa alapította 1818. szeptember 22-én kelt *Relata semper* kezdetű bullájával.¹ Az egyházmegye majd 200 éves történelmét figyelembe véve az egyházi, társadalmi és politikai viszonyokat az egyházmegye léte alatt, történelmét öt időszakra lehet beosztani. Az első időszakot az új egyházmegye működéséhez nélkülözhetetlen intézmények felállítása és kiépítése jellemzi. Az első négy püspök vállaira nehezedett ez a nagy, de lényeges feladat. Az egyházmegye egyes eseményei az akkor aktuális püspök nevéhez fűződnek. Az összefüggések fontossága indokolja az egyházmegye első századbeli eseményeinek is rövid áttekintését.

I. Az első időszak 1818-1918

a. Tarkovics Gergely (1818-1841) volt az egyházmegye első püspöke. Az ő neve fémjelezi az alapítás körüli adminisztráció intézését, valamint az új létesítmény szervezetének megalapítását, beindítását és irányítását is. Az egyházmegye legszükségesebb ellátása érdekében négy alapítványt szervezett meg. Meg-

¹ ŠTURÁK,P. : *Dejiny Gr. kat cirkvi na Slovensku v rokoch 1945-1989*. Prešov: Petra,1999, 27.

alapította az egyházmegye könyvtárát is. Nagy figyelmet szentelt a liturgia ismeretének és pontos végzésének a papok részéről az egyházmegye parókiáin.

Az 1841. január 16-án bekövetkezet halála után a testét a székesegyház kriptájában helyezték el.²

b. Gaganecz József (1843-1875) lett az Eperjesi Egyházmegye második püspöke. Mint nős férfit szentelte pappá 1817. március 8-án Nagyváradon Szamuil Vulcan nagyváradi püspök.³ Felesége 1835-ben bekövetkezet halála után kanonoki kinevezést kapott, majd szentszéki tanácsos lett és Tarkovics püspök halála után őt választották meg káptalani helynöknek. A császár által kapott kinevezést XVI. Gergely pápa 1842. február 3-án erősítette meg.⁴ Kinevezése után Bécsben 1843. június 25-én Popovics Bazil munkácsi püspök szentelte püspökké a császári udvar teljes jelenlétében. Nagy áldozatkészséggel folytatta elődje megkezdett munkáját. Új parókiákat is létesített, papjainak havi jövedelmet biztosított. Sikerült felmentetnie az egyházi alkalmazottakat a jobbágysors alól. A Székesegyházat a bizánci szertartás követelményeihez alakította, mivel a bizánci szertartást tartotta a legértékesebb örökségnek. Papjait is a szertartás mélyebb megismerésére és pontos végzésére buzdította. A tehetséges és tanulni akaró fiúk számára Eperjesen kollégiumot alapított. Az Eperjesi Egyházmegye szervezete az ő működése alatt nyerte el teljes és működőképes formáját Az Eperjesi Egyházmegye egyik leghosszabb ideig⁵ kormányzó püspöke

² SCHEMATIZMUS PREŠOVskej GRÉCKOKATOLÍCKEJ METROPOLIE. Prešov: Petra,2008, 44.

³ Felszentelése után peklányi adminisztrátor (1817-1820), viszlói parókus (1820-1828), a borsodi kerület esperese (1823), hejőkeresztúri parókus és esperes (1828-1835). In: PIRIGYI, I.: *A Magyarországi görögkatolikusok története*. Nyíregyháza: Görögkatolikus Hittudományi főiskola,1990,78.

⁴ EPERJESI ÉRSEKI LEVÉLTÁR, EPERJES, a továbbiakban: EÉL - EPERJES: Kinevezési bulla, leltári szám 13, szignatúra 8285/445-23.

⁵ Gaganecz József 32 évig, 5 hónapig és 22 napig volt eperjesi püspök.

1875 december 22-én hunyt el és az eperjesi köztemetőben van eltemetve.⁶

c. ThDr. Tóth Miklós (1876-1882) volt az Eperjesi Egyházmegye harmadik püspöke. Egyetemi tanárként IX. Pius pápa 1876 április 3-án nevezte ki a megüresedett eperjesi egyházmegye élére.⁷ Pásztélyi János munkácsi püspök szentelte fel 1876. május 21-én. 8 Folytatta az elődje által megindított munkát. Mint volt egyetemi tanár nagy figyelmet szentelt az ifjúságnak és az árváknak. Bár nagyon rövid ideig volt az egyházmegye élén, sikerült megalapítania a Theologica academica görög-katolikus hittudományi főiskolát és a szemináriumot. Híven támogatta a magyarországi görög-katolikus püspökség felállítását. Váratlanul, fiatalon és rövid kormányzás után halt meg 1882. május 21-én püspökké szentelésének 6-ik évfordulóján. A székesegyház kriptájában van eltemetve.

d. ThDr. Vályi János (1882-1911) nemcsak az egyházmegye negyedik hanem egyben a századforduló püspöke is volt. Óvencsellőn született 1837-ben. Pappá szentelése után (1865) mint prefektus és az egyházjog tanára működött, majd kanonok lett Ungváron. Eperjesi püspöknek XIII. Leó pápa nevezte ki 1882. október 11-én.⁹ Mint elődjét, őt is Pásztélyi János munkácsi püspök szentelte püspökké az Ungvári székesegyházban 1883. május 20-án. Befejezte az egyházmegye szervezetének a kiépítését, de egyben meg is újította és kiküszöbölte a hiányosságokat. Támogatta és fejlesztette az iskolahálózatot az egyházmegye területén, valamint a tanítók és papok pedagógiai minősítését. Megalapította és fel is építette a tanítóképző intézetet. Befejezte, kiszélesítette, modernizálta és befejezte az elődje által alapított és beindított szeminárium épületét, amely már

⁶ *Schematismus prešovskej gréckokatolíckej metropólie*. Prešov: Petra, 2008, 44.

⁷ EÉL - EPERJES: *Kinevezési bulla*, leltári szám 20, szignatúra 28/1876.

⁸ PEKAR, A. : *Narysy istoriji cerkvi Zakarpatyja*. Roma, 1967, 208.

⁹ EÉL - EPERJES: *Kinevezési bulla*, leltári szám 28, szignatúra 3.

szüksönek bizonyult. Az árváknak is építetett egy tágas árvaházat, szélesítette a fiúkollégium befogadó képességét, mindkettőt saját költségén. A szegénység végett kivándorló hívekkel lelki szolgálatukra papokat küldött velük. Befejezte a székes-egyház művészi díszíttetését is.¹⁰

Az 1900-as jubileumi szentév alkalmával Firczák Gyula munkácsi püspökkel vezetője volt a magyar görög-katolikusok zarándoklatának Rómába és XIII. Leó pápát kérte a magyar liturgikus nyelv szentesítésére.¹¹

A XX. század történelmi eseményeit, amelyek jelentősége a görög-katolikus egyház részére meghatározóak voltak, négy nagyobb egységbe oszthatók. Egyes időszakok eseményei azok, amelyek jelentősek voltak az Eperjesi Egyházmegye számára. Mivel az egyházmegye a püspöke által van képviselve, röviden a személyükhöz fűződően mutatjuk be az események sorozatát. Az egyes időszakok végén próbálkozunk az események jelentőségét bemutatni.¹²

II. A második időszak 1900-1950

A XX. század első tíz évében az egyházmegye élén még Dr. Vályi János megyéspüspök állt. Munkássága közepette lépett érvénybe Apponyi gróf két iskola-törvénye. A két iskola-törvény nehéz feladat elé állította a püspököt: úgy alkalmazni a törvényeket, hogy ne teremtsen feszültségeket az érdekeltek sorában. Sajnos, fáradozása nem mindig járt kellő megértéssel. Hasonlóan járt el Firczák Gyula munkácsi püspök is.¹³ ThDr. Vályi János püspök 1911. november 11-én 29 éves kormányzás

¹⁰ ŠTURÁK, P.: *Dejiny Gr. kat cirkvi na Slovensku v rokoch 1945-1989*. Prešov: Petra, 1999, 32-33.

¹¹ PIRIGYI, I.: *A Magyarországi görögkatolikusok története*. Nyíregyháza: Görögkatolikus Hittudományi főiskola, 1990, 80.

¹² Azonos vagy hasonló irányzatú monográfia még nem létezik, így csak részleges megállapításokat lehet egyes tanulmányokból meríteni.

¹³ JANOČKO, M.: *Cirkevné elementárne školstvo*. In: *Dejiny cirkevného gréckokatolíckeho školstva na Slovensku*. Prešov: GTF PU v Prešove, 2007, 30.

után adta vissza nemes lelkét Teremtőjének. Teste a székes-egyház kriptájában nyugszik.¹⁴

a. ThDr. Novák István (1913-1920) volt az Eperjesi Egyházmegye ötödik püspöke. Ő volt az egyházmegye utolsó monarchia- korabeli püspöke. Papi családban született 1879-ben Ublyán. Tanulmányait Bécsben végezte és a doktori diplomát is itt szerezte. Pappá 1905-ben lett szentelve. Utána az ungvári szemináriumban prefektus és teológiai tanár lett. Püspöki kinevezését X. Szent Pius pápától kapta 1913. november 20-án. Papp Antal munkácsi püspök szentelte fel 1914. január 11-én. Az egyházmegyében a Vályi püspöktől örökölt helyzettel való megismerkedéssel kezdte meg főpapi szolgálatát. A társadalmi és a politikai helyzet feszült keretei között szolgálata nagyon összetett körülmények között folyt, beleértve az első világháború kitörését is. A háború vége magával hozta az Osztrák-Magyar Monarchia szétesését is. Megalakult az új jogutód a Csehszlovák Köztársaság. Novák István püspök nem maradt az új állam területén, hanem önként Budapestre költözött. Novák István püspök ThDr. Russnák Miklóst 1918. október 1-én általános helynöknek nevezte ki és rábízta az egyházmegye kormányzását. A Szentszék ThDr. Novák István püspököt 1920-ban felmentette a megyéspüspöki kötelezettségei alól. Budapesten halt meg 1932. szeptember 16-án.

b. Prof. ThDr. Russnák Miklós általános helynök kormányzása (1918-1922)

ThDr. Russnák Miklós kanonok Novák István eperjesi püspök megbízásából 1918. október 1-én általános helynökként kezdte meg az egyházmegye kormányzását. Működése alatt telepedtek le az egyházmegyében a bizánci szertartású redemptorista szerzetesek (1921). Meghívására érkeztek az egyházmegye

¹⁴ SCHEMATIZMUS PREŠOVskej GRÉCKOKATOLÍCKEJ METROPOLIE. Prešov: Petra,2008,45.

gyébe a bazilissza szerzetes nővérek is (1922).¹⁵ A vallási élet fellendítése érdekében hozott és sokak által meg nem értett döntései sok kellemetlenség elé állították és több ellenséget is szereztek neki.

A Csehszlovák Köztársaság 1918-ban való megalakulása komoly és nehéz feladatok elé állította az egyházak sorában a görög-katolikus egyházat is. Az új államrendszerben meg kellett találnia elsősorban a módszert, amely szerint beilleszkedjen a megalakult keretek közé. A felelősségtudat birtokában a kormányzó általános helynök nem akart egyedül dönteni, s ezért az ügyek érdekében 1920. november 16-ra tanácskozássra hívta össze Eperjesre az egész egyházmegye papságát.¹⁶

A gyűlés a következő rendezetlen vallási kérdések megoldásán dolgozott:

- a hívek és a papság kölcsönös elidegenedése;
- a papság megmaradása a magyar gyökereken;
- a hívek és a papság nehéz anyagi helyzete;
- a tengerentúli emigráció;
- egyház és vallás-ellenes mozgalmak alakulása;
- a szakadárók nagy fellendülése a görög-katolikusok között, főleg az ország keleti részén.

A javasolt orvoslás a kérdések rendezésére:

- a papok évi lelkigyakorlata;
- a hívek lelki megújulása – missziók szervezése;
- az Eperjesi Egyházmegye papi társulatának a megalakítása;

¹⁵ BOHÁČ, V. : *Dr. Mikuláš Russnák život a tvorba so zreteľom na jeho liturgické dielo*. Prešov: Petra,2002 10.

¹⁶ Az Eperjesi egyházmegye fennállása kezdetétől ez volt a legelső papi gyűlés.

- a kánoni látogatások megvalósítása (püspök hiányában kapjanak megbízást a kanonokok).

Az egyik égető téma a hivatalos szlovák nyelv használata volt. A püspökség a papjainak felajánlotta segítségét a hivatalos iratok intézésében „hogy a nyelvproblémát megoldják”¹⁷, nehogy az esetleges meghatározott időpontokat a papok lekéssék, és így anyagi kárt okozzanak maguknak vagy az egyházközségnek is. Megállapítást nyert, hogy a hívek és a papok között létező feszültség a rossz gazdasági és szociális helyzetnek az eredménye. Anyagi helyzetük megoldását úgy a hívek, mint a papok is az emigrációval vélték megoldani.¹⁸

A Novák István püspökkel tartott szoros kapcsolata miatt és a saját maga „magyar múltja” miatt is a szlovák körök részéről maga Russnák Miklós általános helynök is erős kritikának volt kitéve. Az alaptalan kritikát azonban tények cáfolják. Russnák Miklós sohasem lépett fel az új állam ellen. Éppen ellenkezőleg: együttműködött vele.¹⁹ Mindezek ellenére sem a papság sem maga az általános helynök nem menekült meg a magyar irányvonal követésének a gyanúja alól. A papság figyeltetve volt, főleg akiknek a magyar oldalon maradtak a fíliái. A papok és tanítók részére be volt tiltva a *Magyar Népszövetség*

¹⁷ HRIVNÁK, S.: *Gréckokatolícke biskupstvo Prešov*. Prešov, 1968, 43.

¹⁸ In: CERKOV I ŠKOLA. 3. évf., 10. sz. 1920. december 12, 20.

¹⁹ 1. Russnák Miklós a püspöki székházba szállásolta el 1919-ben az 1. cseh-szlovák katona brigádod; 2. a Kassai Katonai Inspekció felhívására továbbította az egyházmegye papságának az Inspekció kérelmét, hogy a parókiáikon található katonasírokról a nekik továbbított ívet kitöltve küldjék vissza; 3. a már megemlített egyházmegyei papi gyűlésről a papság határozata alapján nem csak XV. Benedek pápának, de T. G. Masaryk új államfőnek is küldtek üdvözlő telegramot. CORANIČ, J.: *Dr. Mikuláš Russnák – gen. vikár prešovského gréckokatolíckeho biskupstva v rokoch 1918-1922*. In: SLODIČKA, A. - SLODIČKOVÁ, M. edit. *Zborník z vedeckej konferencie: Ekumenický aspekt života a diela prof. M. Russnáka (1878-1954) v kontexte súčasného medzináboženského dialógu*. Prešov: GTF PU v Prešove, 2010, 150.

pártban való tagság. A papság állami kongrua fizetése a kifejtett nagy erőfeszítés ellenére is csak 1930-ban lett rendezve.²⁰

A Monarchia széthullása után kialakult nehéz társadalmi, vallási és egyházi körülmények ellenére, Russnák Miklós az egyházmegye új területén és minden szintjén bebiztosította a rendet. Az egyházi és állami vezetők egyaránt magasra értékelték e munkájának az eredményét.

c. ThDr. Nyáradai Dénes kőrösi görög-katolikus püspök (1914-1940), eperjesi apostoli kormányzó (1922-1927)

ThDr. Nyáradai Dénes kőrösi görög-katolikus püspök a Szentszék döntése alapján, mint Apostoli Adminisztrátor vezette az Eperjesi Egyházmegyét 1922. október 30. és 1927. február 27. között.²¹ Az Eperjesen való működése alatt Russnák Miklóst, az addigi általános helynököt, szintén általános helynöknek nevezte ki és megerősítette addigi hivatalában.²²

Nyáradai Dénes eperjesi működése alatt megerősítette a görög-katolikus egyház pozícióját az új állami, társadalmi és egyházi körülmények között. Újonnan rendezte az egyházmegye adminisztratív felosztását is, mivel 20 parókiája²³ és néhány fiíliaja is az új határ kialakulásával Magyarország területén ma-

²⁰ EÉL - EPERJES: *Bežná agenda, Spisy*, lelt. szám 443, 1927, szign. 472.

²¹ PIRIGYI, I.: *A Magyarországi görögkatolikusok története*. Nyíregyháza: Görögkatolikus Hittudományi főiskola, 1990, 23.

²² CORANIČ, J.: *Dr. Mikuláš Russnák –gen. vikár prešovského gréckokatolíckeho biskupstva v rokoch 1918-1922*. In: SLODIČKA, A. -SLODIČKOVÁ, M. edit. *Zborník z vedeckej konferencie: Ekumenický aspekt života a diela prof. M. Russnáka (1878-1954) v kontexte súčasného medzináboženského dialógu*. Prešov: GTF PU v Prešove, 2010, 168.

²³ A következő parókiákról van szó: Abaújszántó, Abaújszolnok, Barakony, Baskó, Boldogkőváralja, Csobád, Felsővadász, Filkeháza, Gadna, Garadna, Homrogd, Kány, Mogyoróska, Szárazkék, Abod, Irota, Múcsony, Rakaca, Viszló, Mikóháza. In: PIRIGYI, I. : *A Magyarországi görögkatolikusok története*. Nyíregyháza: Görögkatolikus Hittudományi főiskola, 1990, 205.

radt. A hajdúdorogi egyházmegyéből pedig 4 parókia²⁴ maradt csehszlovák területen. Nyárady apostoli kormányzó nagy érdeme, hogy kormányzása alatt kezdődött meg a vallási lapok rendszeres megjelenése. Mivel nem volt csehszlovák állampolgár, némely vallási és nemzetiségi döntései miatt az államvezetés részéről éles kritika is érte. A Szentszékhez fordult és az a kérését figyelembe véve 1927. február 27-én felmentette az Eperjesi Egyházmegye Apostoli Kormányzói megbízatásától. Visszatért saját egyházmegyéjébe, ahol 1940. április 14-én meghalt.²⁵

A XX. század második és harmadik évtizede eseményeinek a jelentősége a Görög-katolikus Egyház számára a szellemi, szervezeti és anyagi beilleszkedés időszaka volt az új államrendszerbe. A beilleszkedés folyamatával egy időben dolgoztak a felelősök a kialakult rendellenességek megoldásán is. Természetesen az új adottságok új elgondolásoknak és új lépés terveknek kínáltak lehetőséget a jövőbeni egyházi munkához. Sajnos a következő időszak is nehéznek és bonyolultnak bizonyult. Nyáradi püspök távozása után az állam olyan jelöltet keresett a püspöki székbe, aki nem volt „magyar múlttal terhelve”²⁶ s így Russnák Miklós az állam részéről szóba sem jöhetett. A megoldás azonban mégiscsak megszületett.

d. Gojdics Péter Pál OSBM (1927-1960) lett az egyházmegye hatodik püspöke. Papi családban született 1888. július 17-én. Eperjesi és budapesti tanulmányai után 1911. augusztus 27-

²⁴ A következő parókiákról van szó: Bodrogmező, Bodrogszerdahely, Kisdobra és Zemplén. In: PIRIGYI, I.: *A Magyarországi görögkatolikusok története*. Nyíregyháza: Görögkatolikus Hittudományi főiskola, 1990, 123.

²⁵ SZÉKELY, G. – MESÁROŠ, A.: *Gréckokatolíci na Slovensku*. Košice: Slovo, 1997, 35.

²⁶ CORANIČ, J.: *Dr. Mikuláš Russnák –gen. vikár prešovského gréckokatolíckeho biskupstva v rokoch 1918-1922*. In: SLODIČKA, A. -SLODIČKOVÁ, M. edit. *Zborník z vedeckej konferencie: Ekumenický aspekt života a diela prof. M. Russnáka (1878-1954) v kontexte súčasného medzináboženského dialógu*. Prešov: GTF PU v Prešove, 2010, 167.

én szentelte pappá Vályi János eperjesi püspök. A Nagy Szent Bazil Rendbe 1920. július 20-án lépett be Munkács melletti Csernekhegyi monostorban, ahol a Pál szerzetes nevet vette fel. Az Eperjesi Egyházmegye apostoli kormányzójává 1926. szeptember 14-én nevezte ki a Szentszék. Hivatalát 1927. február 27-én vette át. Röviddel hivatal-átvétele után 1927. március 7-én harpasi címzetes püspökké nevezte ki a Szentszék. Püspökké szentelése 1927. március 25-én Rómában a Szent Kelemen Bazilikában volt.²⁷

Gojdics Pál püspök is tudatában volt annak a ténynek, hogy bár Nyáradi Dénes apostoli kormányzó áthidalt egy nehéz időszakot az egyházmegye fejlődésében, ő maga is nehéz időszak előtt áll. Bár folytatta a megkezdett munkát is, de már látta az új kihívásokat is. ²⁸ Küldetésének kezdetén egyik fő feladatának a papság egyesítését tartotta. Felhívta híveinek figyelmét a terjedő bolsevizmus és a szakadár mozgalom veszélyére és ezek követésétől óva intette őket. Az árva lányoknak árvaházat szervezett, lánykollégiumot vásárolt, megalapította Eperjesen 1936-ban az Orosz Görög-katolikus Gimnáziumot. A lelki élet felemelése érdekében kiadta a Velikij izbornik – ot vagyis a Nagy Énekes Könyvet²⁹, terjesztette a Jézus Szíve tiszteletet és az Eukarisztia előtt való hódolatot, nem kevésbé a Mária tiszteletet is. A második világhégés szörnyűségei közepette meghirdette egyházmegyéjében 1943-ban az Eukarisztia évét és az 1944-es év Mária évének volt nyilvánítva.

A szlovák állam éveiben kiált ruszin híveinek jogai mellett, nyelvük és iskoláik megmaradása megvédése mellett. Ameny-

²⁷ ŠTURÁK, P. : *Dejiny Gr. kat cirkvi na Slovensku v rokoch 1945-1989*. Prešov: Petra,1999,36-37.

²⁸ SZÉKELY, G. - MESÁROŠ, A. : *Gréckokatolíci na Slovensku*. Košice: Slovo,1997,25.

²⁹ VELIKIJ IZBORNYIK. Eperjes: Petra,1936. A *Nagy Énekes könyv* ószláv nyelven van, de nem cirill betűs, hanem a latin ábécé betűivel. Ennek ellenére Gojdics Pál püspök sohasem esett a ruszinok szlovákosítása gyanújába, mint Novák István, aki hasonló módon, csak a magyar átírással adta ki az ószláv Nagy Énekes Könyvet.

nyiben az állami szervek támadták, kérte a Szentszéktől felmentését. A Szentszék diplomatái révén meggyőződött az igazságról és felmentés helyét 1940. július 17-én Gojdics P. Pál addigi apostoli kormányzót Eperjesi megyés püspöknek nevezte ki. Mint megyés püspök vezette az egyházmegyét a második világháború alatt, de az utána következő nehéz időszakban is.³⁰

Az egész Csehszlovákia területére kiterjedő egyházmegye kormányzásához Gojdics Péter Pál ThDr. Hopkó Bazil teológiai tanár személyében segédpüspököt kapott. Az eperjesi székes-egyházban szentelte püspökké 1947. május 11-én.³¹

Az események jelentősége

A XX. század eseményei közül, amelyek nagymértékben befolyásolták az egyházmegye életét, az az első világháború és a monarchia szétesése, a Csehszlovák állam megalakulása, a második világháború, az első Szlovák állam megalakulása, a második Csehszlovák állam megalakulása és a kommunista rendszer hatalomra lépése volt. A megnevezett események szervesen összefüggnek és így is fogjuk őket értékelni. A felsorolt események nem kis mértékben formálták meg az egyházmegyét, mint egészet. Az első világháború nehéz éveiben az ínség és az ortodoxia fellépése közepette is a hívek felfogták az együvé tartozás nagy erejét. Ennek megfelelően az ínség közepette megnövekedet szociális érzékük. A katolikus egyházhoz való tartozás tudata, eredményesen utasította vissza az ortodox missziós próbálkozásokat, még ha némi csekély eredményről lehet is beszélni³². A Monarchia szétesése és az új Csehszlovák

³⁰ *SCHEMATIZMUS PREŠOVskej GRÉCKOKATOLÍCKEJ METROPOLIE*. Prešov: Petra, 2008, 47.

³¹ SZÉKELY, G. – MESÁROŠ, A.: *Gréckokatolíci na Slovensku*. Košice: Slovo, 1997, 37.

³² Az Eperjesi egyházmegye területén csupán egyetlen parókia lett ortodox: Becherov, amelyikben a helyi születésű Varchol Gergely működött. In: BUGEL, W. : *Eklesiologie Užhorodské únie a jejích dědiců na pozadí doby*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2003, 172.

állam megalakulása szintén kinyilvánította az együvé tartozás tudatnak nagy és rendfenntartó erejét. Annak ellenére, hogy az egyházmegye 20 parókiája, nagy területe és ingatlanjai Magyarországra szakadtak, viszonylag simán beilleszkedett az új államrendbe. Igaz, sok volt a rendezetlen vallási kérdés is, amit már a papság az 1920. november 16-i gyűlésén megfogalmazott, s melyeket a következő időszakban Russnák Miklós általános helynök, majd Nyárády Dénes apostoli adminisztrátor vezetése alatt az államra vonatkozó kérdésekben is igyekeztek megoldani. Néhány megoldatlan kérdést örökölt az új apostoli kormányzó is, az 1927-ben kinevezett Gojdic Pál, és a helyzetkép nagyon hasonlított az előbbiekre, ti.: ő is szembesült az ortodox kampány erősödésével, majd kitört a második világháború, többször változtak az államok maguk, vagy az államhatárok is és 1948. február 25-én a kommunista párt átvette a hatalmat.³³ Az egyházmegye püspöke mindent megtett szervezetileg is a nehézségek leküzdésére, de nem mindig járt eredménnyel. Az események nehéz sorozata arra vezette, hogy az eseményeknek ne csak anyagi, társadalmi, vagy személyi haszna legyen látható, hanem természetfeletti, örök értékei. Igyekezett ezeket korábban is megélni és tovább adni a Jézus Szíve tiszteletben, az Eukarisztia mély tiszteletében és a Mária tiszteletben is. Csúcspontjai ezeknek a megnyilvánulásoknak a második világháború pokla közepette jelentek meg, amikor meghirdette egyházmegyéjében az Eukarisztia majd a Mária évet.

III. A harmadik időszak 1950-1968

A második világháború után megerősödtek az állammal karöltve a szakadár mozgalom aktivitásai. Már 1946-ban Prágába érkezett Jelevferij (Voroncov) ortodox metropolita és az ál-

³³ CORANIČ, J. :*Vývoj Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku po roku 1945 a súčasnosť*. In: Glosíková, O. (ed) *Historická a sociokultúrna realita Rusínov na Slovensku*. Prešov: Múzeum rusínskej kultúry v Prešove, 2009, 81.

lam támogatásával megkezdte a Görög-katolikus Egyház elleni propagandát, ami 1950. április 28-án érte el célját. Ezen a napon az úgynevezett Eperjesi zsinaton a Görög-katolikus Egyház a kommunista államhatalom és az ortodox egyház együttműködése révén hivatalosan meg lett szüntetve. Az egyházmegye püspöke segédpüspökével együtt börtönbe lettek hurcolva, ugyanúgy a hívek és a papok is, akik nem írták alá az ortodox egyházba való belépésüket. Az egyházmegye 328 papja közül 283 pap elutasította a belépést, 45 belépett, de csak 23 pap maradt meg ortodoxnak. Feloszlatták a szemináriumot is. Gojdics püspök életfogytiglani börtönre lett ítélve. A lipótvári börtönben halt vértanúhalált 1960. július 17-én.

II. János Pál pápa 2001. november 4-én Rómában jegyezte be a boldogok sorába.³⁴ Vele együtt volt oltára emelve a nagymihályi monostor igumenje Domonkos Metód Trcska görög-katolikus redemptorista szerzetes is, aki 1959. március 23-án szintén a lipótvári börtönben szenvedet vértanúhalált.

Hopko Bazil segédpüspök a bírósági ítélet alapján 15 év börtönre lett ítélve. Gyenge egészsége miatt 1963-ban Oszekben (Csehország) egy női szerzet központjában 1968-ig volt házi-fogságban. A két főpapon kívül több mint 120 pap lett igazságtalanul elítélve és bebörtönözve, vagy családotól Csehország szudéta vidékeire kitelepítve. Hasonló sors érte a katolikus egyházhoz hú, nagyon sok görög-katolikus hívőt is. A görög-katolikus egyház minden ingó vagy ingatlan vagyona az ortodox egyház tulajdonába ment át egy állami rendelettel. A hívek nagyon kis része elfogadta az ortodox egyházba való tartozást, elszakadva a katolikus egyháztól. A hívek másik része hitét megtartotta, de nélkülözte szertartását a latin szertartású templomokban. A hívek harmadik része pedig nem engedett ortodox papot templomába, nem járt a latin katolikus templomba

³⁴ GÁBOR. S.: *Historická beatifikácia biskupa kyr P. P. Gojdiča a otca Metoda Domonika Trčku*. In: Slovo. r. 2001, č. 25-26, s. 12-17.

sem, hanem papjai nélkül a saját templomaikban esetleg temetőekben végezték szertartásainkat megmaradva bizánci szertartású katolikusnak. A szentségek kiszolgálását éjszakánként a szabadon lévő papok szolgálták ki nekik, esetleg a latin szertartás szerint vették fel azokat.³⁵ A törvénytelen helyzet 18 éven keresztül tartott, s ez idő alatt a görög-katolikus egyház nem nyilvánosan, de a katakombákban élt és nagy hittel, alázattal és reménnyel a lehetőségekhez mérten működött.

A II. vatikáni zsinat nagy eseményét, a görög-katolikus egyház likvidáltnak, a katakombákban élte meg. A Zsinat dokumentumaihoz való hozzájutás lehetősége minimális, vagy semmilyen sem volt, s így természetesen a tartalmuk is csak kevésbé vagy teljesen ismeretlen maradt.³⁶

A második időszakot nem lehet másként megnevezni, mint a görög-katolikusok XX. századi keresztútját és Kálváriáját. Hasonló sorsuk volt a görögkatolikus híveknek a Szovjetunióban és Romániában is. A második időszak elmélyítette a papságban, szerzetesekben és szerzetesnőkben, valamint a hívekben is azokat az értékeket, amire az Eukarisztia és a Mária

³⁵ Gyurkovics András (1924-október 9-én született Tiszacsomán, 1950. február 19-én volt felszentelve Eperjesen, Mokcsában él); Škoviera János (1914. június 22-én Vernáron született 1944-ben volt pappá szentelve Eperjesen, Pozsonyban él); gör. kat. papok beszámolóí alapján, akik mindezeket átérték, és még köztünk vannak és személyesen is tanúskodnak. Személyi közlés alapján 2010. december 9-én Mokcsában, Személyi közlés alapján 2011. január 10-én Pozsonyban.

³⁶ A II. vatikáni zsinat négy Konstitúcióját Stanislav Polčín SJ szlovák nyelvű fordításában már 1968-ban kiadta a Rómában székelő és működő Szlovák Cyril Metód Intézet. A második kötet a dekrétumokat és deklarációkat tartalmazza és 1970-ben jelent meg. Az országba való behozatal azonban szinte lehetetlen volt. Magyarországon keresztül – többnyire Sátoraljaújhelynél került Szlovákiába a behozó személyek nagy veszélyeztetésével néhány példány. A Szent Adalbert Társulat Szlovákiában csak a négy konstitúciót adhatta ki természetesen, csak állami felügyelet alatt: *DOKUMENTY DRUHÉHO VATIKÁNSKEHO KONCILU I.* Trnava: Spolok Svätého Vojtecha, Cirkevné nakladateľstvo Bratislava, 1969, s. 151.

év tanította őket: az életben mindennek, de főleg a szenvedésnek csak úgy van értéke, ha látjuk természetfeletti összefüggéseit és örök értékét. A két vértanú püspök is a szenvedést hallgatva és szeretve élték meg. Megbocsájtottak kínzóiknak, rendületlenül és meginghatatlanul húek maradtak hitükhöz, a katolikus egyházhoz és látható fejéhez a római pápához. Gojdics püspök esetében ez a börtönben történt vértanúhalál bizonyosságáig ment. Hopkó püspök ugyan szabadlábban, de a börtönben elszenvedett kínzások következtében halt meg. Hasonlóan szenvedtek a hívek, papok és szerzetesek is.³⁷ A második időszak jelentőségét csak a lelki és hitbeli mércékkel tudjuk érzékelteni: minden körülmények között velünk az Isten, nem megfélemezünk el arról, hogy a katolikus egyházhoz tartozunk és Péter utóda mellet minden körülmények közepette ki kell tartanunk.

A felsorolt értékek állandóságát és isteni eredét bizonyítja az a valóság is, hogy Gojdics Pál és Hopkó Bazil ezen értékekhez való ragaszkodásukkal, kiérdemelték a boldogok sorába való bejegyzésüket.

IV. A negyedik időszak 1968-1989

A görögkatolikus egyház nyilvános működését az 1968-as *Prágai tavasz* néven ismert politikai enyhülés tette 18 év után ismét lehetővé, de nem teljesen befejezetté és szabaddá.³⁸ Dr. Hopkó Bazil 1968 tavaszán visszatért Szlovákiába, és bár ha nem is nem volt megyés püspök, azonnal bekapcsolódott a

³⁷ Domonkos Metód Trcska redemptorista szerzetes egy karácsonyi ének éneklése végett lett úgy megfenyítve, hogy a verésbe belehalt. 2001. november 4-én Rómában II. János Pál pápa Gojdics Pál püspökkel együtt bejegyezte nevét a boldogok névsorába. In: *SCHEMATIZMUS PREŠOVSKÉJ GRÉCKO-KATOLÍCKEJ METROPOLIE*. Prešov: Petra, 2008, 48.

³⁸ A görög-katolikus egyház az 1968-as 205/1968 és 70/1968. -es számú kormányrendelet alapján kezdte meg hivatalos működését. In: *BUGEL, W.: Eklesiológie Užhorodské únie a jejích dědiců na pozadí doby*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2003, 178.

görögkatolikus egyház megújításának a folyamatába. Sajnos a nagy erőfeszítés ellenére is csupán az egyházközségek érkeztek visszatérni a rendezett vallási élethez,³⁹ mert 1968. augusztus 21-én a Varsói Szerződés tagállamai megbénították a demokratizálódási folyamatot, s így a görögkatolikus egyház megindult felújítási folyamatát, rehabilitálását és vagyoni helyzetének a rendezését is. E rendezetlenségek következményei még több mint húsz évig nehezítették a görögkatolikus egyház életét, haladását és fejlődését.

e. Mons. ThDr. h. c. Hirka János (1968-2002) A prágai tavasz évében VI. Pál pápa 1968. december 20-án az Eperjesi Egyházmegye ideiglenes ordináriusává, apostoli kormányzóvá megyéspüspöki jogokkal felruházva volt kinevezve, de püspöki szentelés nélkül. Ebben a minőségben vezette az egyházmegyét 1989. december 21-ig, amikor is a politikai és társadalmi helyzet megengedte, hogy II. János Pál pápa szabadon kinevezhette eperjesi megyéspüspöknek. Tomko József szlovák származású bíboros Eperjesen 1990. február 17-én szentelte püspökké.⁴⁰

A meghatározott időszakot bátran lehet a felújítás időszakának nevezni. Hajtóeleme ennek a folyamatnak az újonnan kinevezett ordinárius lett. Vissza lettek állítva az eredeti görögkatolikus egyházközségek. Bár a papok visszatértek eredeti működési helyükre, mégsem lett betöltve minden hely, mert közben meg is haltak a papjaink, vagy betegségük miatt és az üldözésben megrongált egészségi állapotuk miatt nem tudtak már aktív szolgálatot teljesíteni. Hirka püspök saját szeminárium hiányában szinte azonnal a pozsonyi Komenský Egyetem

³⁹ Az egyházmegye 241 parókiájából 206 visszatért a gör. kat. egyházba, 5 parókia meg volt szüntetve, 20 parókia felvette a latin szertartást és 10 parókia ortodox hiten maradt. In: ŠTURÁK, P.: *Dejiny Gr. kat cirkevi na Slovensku v rokoch 1945-1989*. Prešov: Petra, 1999, 154.

⁴⁰ SCHEMATIZMUS GRÉCKOKATOLÍCKEJ PREŠOVSKÉJ EPARCHIE 2004. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška v Prešove, 2004, 8-29.

Katolikus Teológiai Karára küldte a jelentkező papnövendékeket.⁴¹ Eperjesen beindította a Görögkatolikus Ordinariátus működését, nagyon szűkös körülmények között a parókia épületében. Az iskolákban szerveződhetek a hittan órák, javítások végeztek a templomokon, bár azokat továbbra sem sikerült a telekkönyvekben átíratni az eredeti görög-katolikus jogtulajdonos birtokába. Nem sikerült vissza kapni a volt árvaházat, sem a papképzés számára a püspöki székhelyet. Voltak parókiák, ahol a hívek megoszlottak: egy rész ortodox maradt, a másik rész görög-katolikus, de csak egy templomuk volt. Közösen használták ugyan a templomot, ami kölcsönösen sok félreértésre, provokálásra és szeretetlenségre adott okot. Az ökumené szelleme és irányvonala csak nagyon nagy erőfeszítések árán érvényesült. Az ortodoxok „tulajdonosoknak” érezték magukat és úgy is viselkedtek. Magatartásukat támogatta az állami apparátus is. A görögkatolikusok is jogos tulajdonosoknak tartották magukat, de sem tulajdonjogi bizonylattal, sem támogatókkal nem tudták hivatalosan bizonyítani igazukat. A konfliktusok végett a papok sok esetben elvesztették az állam részéről megkövetelt működési engedélyt, figyelemre méltó módon csak a görögkatolikusok, az ortodoxok csak nagyon ritkán, vagy sohasem. Ebben a helyzetben az Ordinárius volt mindig az, aki védte papjait, de neki sem sikerült őket minden esetben megvédeni és így megtartatni számukra a működési engedélyt.

A helyzet az egyházi ingatlanok javításával is hasonló volt. A javításhoz mindig kellett a „tulajdonos” beleegyezése is, az állami engedély kiadásához, holott a parókián pld. egyetlen ortodox sem volt. Az egyházmegye papsága nem kapcsolódott be

⁴¹ Pozsonyban 1990-ig tanultak az eperjesi egyházmegye kispapjai, csakúgy mint a szemináriumban is. Sajnos 1969 -1989 között a kommunista párt irányelvi szerint minden egyházmegye, így az eperjesi is, csak előre meghatározott számot „numerus clausus-t” engedett felvenni, ami még a szükség helyzetet sem volt képes megoldani, nemhogy még betölteni a 122 elhunyt pap helyét.

papi békemozgalom tevékenységébe sem⁴², ami szintén Hirka János egyházhűségét jellemezte. Az ilyen magatartás rossz pontnak számított a pártszervezet előtt, mert a görögkatolikus klérus nem volt eléggé „hazafias” érzelmű.

A **negyedik időszak eseményeinek a jelentőségét**, amennyiben még nagyon sokan élő tanúi is vagyunk az eseményeknek, objektív módon talán nehezebb lesz megfogalmazni. A görög-katolikus egyház az 1968-as 205/1968 és 70/1968. T. T.-es számú kormányrendelet alapján hivatalosan megkezdte működését. Papjai is állami fizetést kaptak, de az egyház vagyonát illetően nem született (vagy inkább az augusztusi események alapján) nem is érkezett semmi más rendelkezés napvilágot látni.

Az egyházak, és közöttük a görögkatolikus egyház is, megtapasztalta a szabad körülmények között való működést. Nagy lelkesedéssel indult a feladatok elé. A szabadság nem sokáig tartott, visszatért az előbbi elnyomás és hozzácsatolódott a normalizáció. A nagy ideológiai nyomás révén egy része a híveknek a kettős arc magatartását választotta.

A templomok közös használata minden negatív következménye ellenére is bizonyos mértékig formálta és meghonosította az ökumenizmus fogalmát, tartalmát és főleg a másikkal való együttélés megtapasztalását. Ilyen mértékben egyetlen egyház sem tapasztalta meg a volt Csehszlovákiában sem a jelenlegi Szlovákiában az ökumené praktikus valóságát.

A II. vatikáni zsinat következménye volt az élő nyelv kérdése a liturgiában. A keleti egyházak jellegzetességei közé tartozik a nép nyelve a liturgiában. Az Eperjesi Egyházmegyében, a magyar parókiák kivételével, az egyházi szláv volt a liturgikus nyelv, amit már nem nagyon értettek a hívek. Így a népnyelvű liturgia nagyszámú hívőt vonzott vissza úgy az ortodox mint a latin szertartású katolikus templomokból őseik érthető

⁴² A papi békemozgalom a „Pacem in terris” név alatt működött, visszaélve az enciklika eredeti tartalmával és küldetésével, amelyet XXIII. János pápa szánt az enciklikának.

nyelven szolgált szertartásához. Ennek alapján növekedett a hittanra jelentkezők száma is.

Hasonló eredménye volt a Gergely naptár bevezetésének az egyházközségek többségében. Mindkét folyamatnak voltak negatív oldalai is, ha elszetve voltak realizálva.⁴³

V. Az ötödik időszak 1989-2000

Minderre csak az 1989-es úgynevezett *bársonyos forradalom* után kerülhetett sor. Az egyházmegye 30 év széküresedés után 1990 végre megyés püspököt kapott Mons. ThDr. h. c. Hirka János személyében, majd 1992-ben segédpüspökkel gazdagodott az egyházmegye Mons. Milan Chatur redemptorista szerzetes személyében. Rendeződött az egyházmegye tulajdon joga is⁴⁴ az elkobzott ingatlanokra és ingóságokra is, bár nagy hiányosságokkal. Beindult a saját szemináriumi papnevelés és az egyetemi szintű teológiai képzés a saját Görögkatolikus Teológiai Karunkon. Nyilvánosan működnek a férfi és női szerzetesrendek, folyamatosan megy a papképzés. 1993-ban Csehszlovákia két államra oszlott. 1996-ban II. János Pál pápa Csehország területén megalapította a Prágai Apostoli Exarchátust, amelynek első exarchája Ivan Ljavinec lett,⁴⁵ majd 1997-ben megalapította a Kassai Apostoli Exarchátust is, amelynek első exarchája Milan

⁴³ Jobbik esetben vasárnaponként váltakozott a liturgikus nyelv, rosszabbik esetben egy vasárnap az egyik csoportnak ószláv a mási csoportnak szlovák nyelven volt a szent liturgia. Rosszabb és nehezebb volt a helyzet a naptárral, elsősorban az ünnepeket és böjtöket illetően is, mert kétszer voltak, két különböző időpontban, ami nemcsak az egyházközségeket osztotta meg, hanem a családokat is (pl. vasárnap reggel virágvasárnap volt a Julián naptár szerint az egyik felekezetnek, ugyan azon napon 10 órakor Húsvét vasárnapja a Gergely naptár szerint a másik felekezetnek).

⁴⁴ A Szlovák Nemzeti Tanács 1990. május 5-én kelt 221-es sz. 1990 törvényerejű rendeletével visszaadta a törvényes tulajdonosoknak az 1950-es év állapótának megfelelő minden tulajdonjogot.

⁴⁵ A Prágai Apostoli Exarchátus 1996. március 13-án II. János Pál bullájával megalapította.

Chatur eperjesi segédpüspök lett. ⁴⁶Az új exarchátusok szerve-
sen követték és követik is az anyaegyházról örökölt liturgikus,
jogi és szervezeti rendet is. Mindkét exarchátus vezetője nagy és
felelősségteljes feladata lett biztosítani úgy az induláshoz,
mint a további egyházmegyei szervezeteket kiépítéséhez szük-
séges anyagi, szervezeti és személyi feltételeket s hasonlóképen
a hívek lelki ellátását is biztosító feltételeket. A feltételek be-
biztosítása után ma mindkét egyházi szubjektum zavarmenten
és pontosan végzi feladatát.⁴⁷

A negyedik időszak eseményei vonzása és nagysága első-
sorban abban rejlik, hogy valóban szabad körülmények között
működik az Egyház. Az 1989-es báronyos forradalom utáni
időszak meghozta mindazt, amire a görögkatolikusok évtize-
deken keresztül vágyakoztak. Természetes, hogy vannak püs-
pökeink, van papi és szerzetesi utánpótlásunk, szabadon és ül-
dőzés nélkül vehetnek részt a helyi és külföldi vallási rendez-
vényeken, gyermekeink és ifjúságunk természetesen tartja a
hittan tanítását az iskolákban, az egyházmegye által létesített és
működtetett ifjúsági központok kínálja lehetőségeket, az Eper-
jesi Egyetemen van a Görögkatolikus Teológiai Kar, amelyiken
kispapjaink egyetemi szinten végzik tanulmányaikat, készülve
a papi működésre.

Összegezve meg lehet állapítani egy örömteli valóságot: az
Eperjesi Egyházmegye tagjai történelmi emlékezetükben tartják
az elmúlt évtizedek eseményeit. Az elmúlt eseményekből le-
vonták a tanulságot és most nagyon értékelik a szabadság adta
lehetőségeket, és felelősségteljesen alkalmazzák is azokat egy-
aránt vallási, közösségi és társadalmi életükben.

⁴⁶ Kassai Apostoli Exarchátus 1997. február 21- én II. János Pál *Ecclesiales
communitates* bullájával lett megalapítva. In: *KOŠICKÝ EXARCHÁT*. Košice:
Gréckokatolícky apoštolský exarchát, 2005,14.

⁴⁷ SZÉKELY, G. – MESÁROŠ, A.: Gréckokatolíci na Slovensku. Košice: Slovo,
1997, 41.

A magyar egyházközségeket az egyházmegye területén Mons. Hirka János megyés püspök rendeletére először tömörítette egy egységbe a Magyar esperesi kerület⁴⁸ megalakításával. Az egyházmegye első ízben látott ilyen előzékeny rendelkezést a magyar hívek lelkipásztorkodása érdekében.

A XX. század eseményeinek a jelentőségét összegezve a Görögkatolikus Egyház számára szélesebb bemutatás után 4 pontban lehet röviden összefoglalni:

- a. a katolikus hithez és a katolikus egyházhoz való hűség elmélyítése;
- b. a hűség kötelékének megtartása Péter utódjával – a római pápával;
- c. az együvé tartozás és identitás tudat megerősítése;
- d. az ökumené napi megélése.

Az említett eseményeket az Isten, mint saját eszközeit használta fel arra, hogy a görögkatolikus egyházat megtisztítsa a gőgtől, büszkeségtől, vagyontól és a felsőbbrendűség kísértésétől. Megengedte a görög-katolikus egyház formális megszüntetését is, hogy még magára se támaszkodhasson, csak egyedül Istenére, kegyelmére és csakis az Ő segítségére.⁴⁹

Kitekintés

Bár már a XXI. század éveire esnek, mégis a XX. század eseményeinek szerves részeihez tartoznak, sőt a csúcspontjukat képezik: Gojdics Péter Pál megyéspüspök, Trcska Domonkos Metód redemptorista szerzetes pap, és Dr. Hopkó Bazil eperjesi segédpüspök boldoggá avatása. Kimagasló és aranybetűs napja

⁴⁸ Magyar esperesi kerületet Hirka János megyéspüspök e sorok írójának, az akkori általános helynöknek a javaslatára alapította meg. (Bohács Béla magyar nemzetiségű pap 1990-1992 között volt az Eperjesi Egyházmegye általános helynöke).

⁴⁹ BABJAK, J. :*Ludskú zlobu zničenia Gréckokatolíckej cirkvi Boh obrátil na jej rozkvet.* In: SLODIČKA, A. -SLODIČKOVÁ, M. edit. Zborník z vedeckej konferencie: *Ekumenický aspekt života a diela prof. M. Rusnáka (1878-1954) v kontexte súčasného medzináboženského dialógu.* Prešov: GTF PU v Prešove, 2010,

volt és marad 2008. január 30-a, amikor XVI. Benedek pápa megalapította az Eperjesi Görögkatolikus Metropóliát. Ezen a napon emelte főegyházmegyei rangra és érsek-metropolita székhelyé az eperjesi egyházmegyét, egyházmegyei rangra emelte a Kassai apostoli exarchátust és pozsonyi székhellyel megalapította a Pozsonyi Görögkatolikus Egyházmegyét. A két egyházmegye, mint szufragán egyházmegyék vannak alárendelve az Eperjesi főegyházmegyének.

A következő századokra meg van adva a lelki és szervezeti irányvonal, amit a Görögkatolikus Egyháznak követnie kell, hogy az üdvösségre vezesse híveit.

A KERESZTYÉN EGYHÁZ BIBLIAI ALAPJA ÉS MAI FELADATAI

Dr. Erdélyi Géza

Az egyházzól szóló alapvető bibliai tanítás a következő:

Az egyház a teremtő Isten akaratából lett, van és az idők végezetéig fennmarad. Ezt azt jelenti, hogy nem emberi akarat, óhaj vagy végzés hozta létre, ezért különbözik minden más társaságtól, szervezettől érdek vagy kultikus csoportosulástól.

Az egyház létrejötte és célja tehát Isten döntésén nyugszik. Mindenből az is következik, hogy az ember az egyháznak nem tulajdonosa, ezért nem járhat el vele saját kénye kedve szerint.

Pál apostol azt írja a kolossébeliekhez címzett levelében (1,18), hogy az egyház feje, Krisztus, tagjai pedig Krisztus testének tagjai-részei (I. Korintus 12,27), következésképpen az egyháznak is egészen emberi formája van, és Urától eltérően magán viseli az emberi nyomorúság jegyeit. Emiatt viszont nem szabad kétségbe esni, mert egyháza ugyanakkor bírja az Ő ígétét: én veletek maradok a világ végezetéig (Máté ev. 28,20)

A Heidelbergi Káté (továbbiakban HK) hitvalló jelleggel ugyanezt közismerten így fogalmazza meg: „Hiszem azt, hogy Istennek fia a világ kezdetétől annak végéig igéje és Szentlelke által, a hit egységében magának gyülekezetet gyűjt egybe, azt oltalmazza és fenn tartja”.

Az egyház tagjainak tehát Jézus Krisztus az elhívója és oltalmazója. Feladata pedig a Teremtő imádata, dicsőségének hirdetése, a Krisztusban megtestesült szeretetének hálás elfogadása, megélése, gyakorlása és közvetítése. Rövidre fogva, az egyház csak Krisztusban létezik. Ezért helytelenítjük, ha különböző vallási csoportok, társaságok, közösségek Krisztust el nem fogadva, magukat mégis egyháznak nevezik.

A hasonlat, illetve képes beszéd igénybe vétele közben nem feledkezhetünk meg arról, hogy a központ mindig maga a Krisztus. Ő a fő és általa test az egyház, az eklézsia. Ha az

ekkléziológia csak önmagával van elfoglalva, csak a saját helyzetére figyel és nem a főre, Krisztusra, könnyen eltévelyedik, esetleg „Rómában köt ki”, ott pedig már voltunk.

Luther szerint, hasonlóan a többi reformátor szerint is egyház ott van ahol Krisztus. Ennek jelentését pontosan kell értelmeznünk. Ne gondoljunk valamilyen "Krisztus entitásra", sem fizikai sem metafizikai elvont fogalomra, sokkal inkább eseményre, amelyben a történeti Jézus Krisztus mindmáig követőinek létében, szavában, bizonyágtevésében keresi az embert, és találkozik a világgal. (Vályi Nagy Ervin, 265. oldal)

Mondottuk volt, hogy az egyház nem létezhet önmagában, hanem csak Krisztusban, tőle nyert küldetésének betöltésében „en Christo in actu”, mert esse ecclesiae est missio!

Szintén Vályi Nagy Ervin utal szellemesen József Attilára, aki egyszer azt nyilatkozta, hogy a Görög-keleti Egyházban nem talált Istent, csak papot, hivatalt, hivatalos órát vagy ami még rosszabb, közönyt. Ugyanis, ha az egyház nem az, és nem úgy él, ahogyan fentebb állítottuk, akkor bárkivel megtörténhet az, ami a költőnkkel megtörtént. Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy ez minden egyházban nagy kísértést jelent, esetleg ma ismét fenyegető valóság.

Ismeretes, hogy az egyháztan megítélésének kérdésében, miként sok más teológiai kérdésben a vélemények egymástól eltérőek. A legnépesebb talán azoknak a tábora, akik úgy látják, hogy az egyházzal szülő tanítás 20. századi újra értelmezését Barth Károly fellépése hozta igazán mozgásba, legyen bár szó teológiájára adott pozitív vagy negatív reflexióról. Az elmúlt 20. század szerteágazó és sokszínű teológiai irányzatával most nincs módunkban részletesen foglalkozni, különben is feltételezhető, hogy a teológusok előtt ismert. Egy műre mégis fölhívom a figyelmet: Friedrich Wilhelm Katzenbach: „Teológiai Irányzatok”, alcíme: Gondolkodók, Iskolák, Hatások Schleiermarchertől Moltmannig.

Az utolsó néhány évtizedben az ekkléziológiának a szociológiai vonása, üzenete felerősödött, van, ahol dominánssá lett,

főleg a belsőleg megüresedő nyugat-európai egyházakra gondolok. Újdonságnak azonban mégsem mondható, mert fontosságát már Luther is hangsúlyozta.

Kálvin még tovább megy, kibővíti a kört és az egyházi tisztségek kapcsán a pásztorok mellett doktorokról, presbiterokról, diakónusokról beszél, akik a gyülekezetekben a hívek üdvbizonyosságát szolgálják. A szociológiai vonatkozást tovább erősíti az a tény, hogy korunkban az ökumenikus mozgalomban a konfesszionális különbségek mellett, konkrétan az ekkleziológiai tanban, a lutheranizmus önmagát mint „konfesszionális középpontot definiálja. Jobbra tőle a római katolicizmus, balra a református reformáció áll. Önmagát a jobboldali blokk legbaloldalibb szárnyának tartja”. Ebben viszont benne van a legalapvetőbb teológiai fogalmak, mint például sákramentum, hivatal, kegyesség stb. értelmezése mellett egy bizonyos szociológiai értelmezés is, ami egyre inkább előtérbe nyomul a jelenlegi világhelyzetben...

II. Az egyház újraértelmezésének lényege és jelentősége már évtizedek óta tart. Kibontakozásának fontos momentuma az a régi-új felismerés, hogy az egyház nem statikus képződmény, hanem t.k. mozgás (mozgalom), folyamat, állandó történet. Nem is lehetne másként, hisz ahol a Lélek ott a szabadság, ott az élet. Az egyház, ha igazi, akkor csak élő és szabad lehet. „Szabad minden változatlanak változtathatatlanak kikiáltott elvtől és tovatűnő illúziótól”. Egyház ott van „ahol a szabadság történésekben konkretizálódik és realizálódik”. (Hoekendijk, Ralph, Luther). Az egyház megmerevedése, deformálódása elidegenedése akkor kezdődött, sajnos ma is tart, amikor institucionalizálódott, bizonyos fajta „kereszttyén rezervátummá lett”- (Hoekendijk), hierarchizálódott, lebénult, megosztottá és lélektelenné vált. Tegyük hozzá, nem először, nem csupán a múlt század elején, hanem már korábban is, gondoljunk a racionalizmus és a liberalizmus vonulatára, Carl Immanuel Nitzsch 1797-1868, valamint az empirikus történelmi és az empirikus pozitivisták képviselői tusakodásaira. Erre az állapotra céloz Hans

Hoekendijk, amikor szokatlan fogalmazásban azt írja, hogy „az egyház nem valamilyen lelki garázs, ahová beparkolhatnak az emberek, mint valami fedezékbe, különben meg élnek, ahogy nekik tetszik”. (Die Kirche der Zukunft) második kiadás 1965. Ez a megállapítás elgondolkasztó, és számos vonatkozásban ma is helytálló. Persze nem feledkezhetünk meg arról a tényről és összefüggéseiről valamint következményeiről sem, hogy amikor a Názáreti megcsúfolt, keresztre szegezett alakjában ott van a világ Megváltója, ugyanúgy ott van az egyházban is, ebben az evilági, gyarló, földi, jogi szervezetben. Ő mindaddig ott lesz, amíg az egyház a munkájához, életéhez, küzdelmeihez az Igéből merít, és Urával élő kapcsolatban marad.

Milyen helyzetben van ma az egyház, hogyan mondja el, tárja fel küldetését, érték közvetítő feladatát? Milyen területeken legyen mértékadóan jelen világunkban? Hogyan készítsük fel a szolgálatra jelentkezőket, akiknek nagy része talán még elképzelni sem tudja, mire vállalkozik?

Vályi Nagy Ervin könyvének, tanulmány- gyűjteménye kötetének a címe is sokatmondó: „Minden idők peremén” művéből megismerjük, hogy az egyház helyzete valóban peremhelyzet, hogy ez tulajdonképpen a „hit normális helye, Krisztus-szerű, az Úrhoz méltó. Ez a kiszorítottság a teológia crucis alapja, amiből egyenesen következik az ecclesiologia crucis!”. Ennek a ténynek a következménye minden keresztyénre kihat. Krisztusban a kereszten maga Isten hagyta magát kiszorítani a világ peremére. Ő, mindezt a világért, az emberért tette, nem önmagáért, hanem másokért. Elhagyatott lett az elhagyottakért, ez azt jelenti, hogy az egyház is másokért létezik. (Bonhoeffer ezért írja: für andere da ist...)

Az idősebbek még bizonyára emlékeznek a magyarországi református egyháznak a múlt század második felében sokat hangoztatott „szolgálat teológiájának szép elméletére, amely azonban, sajnos, eléggé meddő maradt, talán azért is, mert hiányzott belőle az igazi missziói küldetéstudat, meg azért is, mert inkább elmélet maradt, holott példaképpé kellett volna

válnia.” Az elméletet következetesen gyakorlattá kellett volna változtatnia – Vályi Nagy Ervin szóhasználata szerint „a másokért- lét” tetteire.

A keresztyén emberek mai helyzetét alapos és több szempont szerint szükséges vizsgálat tárgyává tenni és pedig: történelmileg, szociológiailag és teológiailag, nem feledkezve meg a konkrét helyről és helyzetről sem ahol élnek.

a/ történelmileg – végiggondolni azt a tényt, hogy az emberek gondolkozását és általános helyzetét ma nem a keresztyénség határozza meg, aminek bizonyos gyakorlati következményei vannak, mert ez nem csupán történelmi folyamatok eredménye...

b/ szociológiailag – sűrítetten fogalmazva, mindenét oda kell áldoznia hogy ezáltal a „vesztése által” mentse az elvesztett... (tulajdonképpen a lelkipásztor küldetése is erről szól. Kérdés, vajon ezzel számolva jöttek és jönnek-e a fiatalok a teológiára, netán valami egész másért, mondjuk diplomát, majd lehetőleg nyugodtabb állást szerezni, esetleg megélhetést biztosítani? Gondolnak-e a küldetéstudatra, vagy csupán az egyházi intézmények karbantartására és működtetésére? A Márk evangéliuma 2. része 23.versétől a 3.rész 6. verseibe foglalt jézusi tanítás ma is eligazítható: „És történt, hogy Jézus szombaton gabonaföldeken ment át, és tanítványai útközben tépdetni kezdték a kalászsokat. A farizeusok így szóltak hozzá: „Nézd miért tesznek szombaton olyat, amit nem szabad?” Erre ő ezt kérdezte tőlük: „Sohasem olvastátok mit tett Dávid, amikor szűkséget szenvedett, ő is, meg azok is, akik vele voltak? Bement az Isten házába Abjátár főpap idején, és megette a szent kenyereket, amelyeket nem szabad megenni másnak, csak a papoknak, és azoknak is adott, akik vele voltak.” Majd hozzátette Jézus: „A szombat lett az emberért, nem az ember a szombatért;

Ezután ismét a zsinagógába ment. Volt ott egy sorvadtt kezű ember; figyelték Jézust: vajon meggyógyítja-e szombaton,

hogy vádat emelhessenek ellene. Ekkor ezt mondta a sorvadt kezű embernek: „Állj ki középre!”

Hozzájuk pedig így szólt: „Szabad-e szombaton jót tenni, vagy rosszat tenni, életet megmenteni vagy kioltani?” De azok hallgattak. Ekkor haragosan végignézett rajtuk, és sajnálta őket szívük keménysége miatt; majd így szólt ahhoz az emberhez: „Nyújtsd ki a kezedet!” Erre ez kinyújtotta, és meggyógyult a keze. A farizeusok pedig kimenne, a Heródes-pártiakkal együtt azonnal arról tanácskoztak, hogyan végezzenek vele.”

Önmagunkat kell ismételten megkérdeznünk úgy, ahogyan vagyunk alkalmasnak talál-e bennünket az Úr Isten országának szolgálatára.

Az egyház úton van, folyvást változó korok, életstílusok, ízlések, gondolkozási lehetőségek, érzelmi milliók országútján. Ezt újra meg újra megállapítjuk, de vajon rádöbrentünk-e már arra csak egyszer is, hogy az egyház és a keresztyén egyén rendre téved akkor, ha bezározik s még a kérügmát is skatulyázva konzerválná, de tévedne akkor is, ha minden értéket feladva kitárulkozna a modernség követelménye előtt, s közben veszni hagyná az igazi bevált értékeket. A nyakig begombolkozás nem jelent értékőrző konzervativizmust, mint ahogy a farmerből kihúzott slampos ingviselet sem jelent modernséget, inkább jelent mindkettő felületes ízléstelenséget. Egyik sem segíti a küldetés, a missziói megbízatás betöltését, amely ma is így hangzik felénk: menjetek...hirdessétek az evangéliumot.(V.N.E.)

c/ a teológiai - értékelés semmiképpen sem maradhat el, addig bizonytalannal nem, amíg az egyháznak van teológiája. Egyik legfontosabb felismerés az kell legyen ezen a téren, hogy a keresztyén egyház Krisztusnak köszönheti létét, tőle tehát soha, semmilyen körülmények között el nem szakadhat. János ev. 3. rész 29. vers: „Akié a menyasszony az a vőlegény”. II. Korintus 11. rész 2: „Mert Isten féltő szeretetével féltetek titeket: mivel eljegyeztek titeket egy férfiúnak, hogy tiszta szűzként állítsalak benneteket a Krisztus elé.” Ef.2,20: „Mert ráépültetek az aposto-

lok és a próféták alapjára, a sarokkő pedig maga Krisztus Jézus." I. Kor 3,9; I. Péter 2,6-7 stb.

A másik lényeges dolog, hogy " az egyház Istennek új, szövetségi népe minden fajból és nyelvből elhívott összegyűjtött nép.

Harmadjára az egyház olyan hely (és közeg) ahol a tagok a hit egységében vannak együtt, egy közösséget alkotva és a Lélek munkája által növekednek. Ez az egyház nem e világból való (Jn 17,14), de a világban él (Jn 17,15), a megváltás evangéliumát hirdeti és éli a szeretet közösségében és hívja az embereket Krisztus követésére. A nagy kérdés az, hogy milyen formában történjen ez a mi korunkban? Erre a kérdésre válaszolni teszünk most kísérletet.

Egy magas fokú „társadalmi komplexitás” korában nyomon követni a gyors változásokat nagyon igényes feladat. Szinkronban, netán lépéselőnyben lenni, hogy a kor emberének, különösen a fiatal nemzedéknek az egyház támaszt illetve fogódzókat tudjon biztosítani, még nehezebb feladat. Abban biztosak lehetünk, hogy az egyháznak érdeke és szándéka a megbízható és helyes tájékozódás előmozdítása, de a megvalósítás útján bizonyosan hatalmas akadályokba ütközik. Ilyen akadály a vallástalanság, az ideológiai valláspótlékok, a vészes méreteket öltő befolyásolhatóság, a tömegeket szinte kizárólag az anyagi javak világa felé terelő, átgondolt manipulációk rendszere , a minden „vallási vonást nélkülöző alkotmányos berendezkedés, kontinensünkön a szekularizmust előmozdító folyamatos egyház ellenes szándék, az oktatási és nevelési rendszer vészes hanyatlása, a közösségi élet alapsejtjének, a családi életnek, a megnyomorítása, a bizonytalanság és a kölcsönös bizalom elsorvasztása, a kilátástalanság, perspektíva nélküliség ilyesztő hiánya, és különösen az egyre nyomasztó közöny és mindezeknek az összefüggése egymással testi, lelki, erkölcsi egészséget romboló következménye, ami első sorban az emberi énré összpontosító individualizálódás miatt végletes veszélybe sodorja az emberi együttélés lehetőségét és formáit.

Tisztelt barátaim, ma, az ilyen helyzetben, és körülmények között élő embert kell megszólítani Krisztus szolgáinak, az egyház embereinek, akik ráadásul szembe találják magukat a nem keresztyén vallások képviselőivel, akik nagy igyekezettel társadalmi elismertségre törekcszenek, és még nem szóltunk a százával keletkező szektás mozgalmakról. Természetes, hogy az egyházzal a keresztyén felekezetek intézményeivel szemben új és komoly elvárások fogalmazódnak meg. „a hitből fakadó szabadság – sohasem azonos a bűnbe hajló szabadsággal – keresztyén koncepciója segít megfelelni az elvárásoknak.”

Ebben egyetértünk Wolfgang Huberral, aki egy egész tanulmánykötetet szánt e fontos kérdés vizsgálatának. Szerinte a hit témakörének az ismételt központba állítsa, elsődleges feladat ma. A második lépés – elválaszthatatlan az elsőtől – a felelősen gyakorolt szabadság érvényesítése, át – és megélése, vagyis a szabadság kultúrájának a kibontakoztatása és érvényesítése. Huber, a nagy tekintélyű szerző kommunikatív és kooperatív szabadságról értekezik, amelyben a szociális vonás erőteljesen benne foglaltatik, ám – és ez rendkívül fontos munkájában egyértelművé teszi, hogy sem az etika a morál, sem a diakónia a szociális tevékenység, sem semmi más nem kerekedhet felül az egyház lényegi tevékenységén, és pedig az ige szolgálaton, az együttes könyörgésen, az Isten, dicsőítésén a szentségben való részesedésen, és a világért vállalt kötelességen. Erőteljesen figyelmeztet arra, hogy az egyház hitelessége ott kezdődik, hogy komolyan veszi saját feladatát.

Az egyház szolgálival kapcsolatban hangsúlyozza megújulásának külső, emberi feltételeit is. Ezek a következők:

Hivatás központúság,

átláthatóság,

érthetőség,

az egyház szervezet finanszírozhatósága.

Térségünkben fontos meghallani azt, amire annyiszor nem-et mondtak és tiltották a hatalmaskodók, hogy ugyanis az egyháznak van egy sajátos politikai felelőssége, amely az igazsá-

gosságért, emberi jogokért, emberi méltóságért, a békéért és a természet megóvásáért történő fellépésében konkretizálódik. Végezetül, „az egyház felelősséget hordoz azért, hogy a társadalomban helyet kapjon és tovább fejlődjön a segítségnyújtás helyes múltja.”

A felsorolt célkitűzéseknek szükségszerűen meg kell jeleniük az egyházi munka és szolgálat minden területén.

Eszmefuttatásomat egy, Jörg Zingtól vett idézettel zárom: „Ha azt akarjuk, hogy a keresztyén ma kimondja, amit mondani tud, ha fel akarjuk mutatni az evangéliumot – és semmi mást –, akkor ennek azáltal kell beigazolódnia, hogy felszabadítóan és tehermentesítően hat ebben a milliószeres belső nyomorúságban. Jézus a szellem és a lélek megterheltjeihez szólt, a szenvedőkhöz és a megtaposottakhoz, és amit evangéliumnak nevezett, az többek között ezeknek az embereknek a tehermentesítését és felszabadítását eredményezte. Ami nem ad életet az nem az Ő szava. Ami nem szabadít fel, nem az Ő műve. Ami csak gondolatokat eredményez, vigaszt azonban nem, lehet ezerszeresen okos és mély értelmű, sohasem válik az ő akaratának kifejeződésévé.” (Jörg Zing – Istennel élni)

„Istennek pedig van hatalma arra,
hogy minden kegyelmét kiárassza rátok,
hogy minden szükségessel rendelkezetek,
és bőségetekből jusson minden jó cselekedetre.”

AMIT ELVÉGEZTÜNK, S AMIT NEM

(összegező tájékoztatás, 1996-2008)

Dr. Erdélyi Géza

Sok fontos feladat elvégzése, sürgető probléma megoldása, egyházépítő és nemzeti közösségünket erősítő tervek megvalósítása várt az egyház újonnan választott vezetésére 1996-ban és az azt követő esztendőkből.

Az első és legfontosabb feladat egyházunk, azaz a felvidéki, hivatalos megnevezéssel a Szlovákiai Református Keresztény Egyház új irányba terelése volt. Ezen megkerülhetetlen, és nyilván hosszan tartó, a közösségi élet minden területére kiható feladat megvalósításához a Lélek vezetésére, komoly áldozatkész és kitartó munkatársakra volt szükség. Ugyanakkor, azonnal szembe kellett néznünk több, addig ismeretlen probléma rendezésével.

Első helyen a megjelentetett, ún. ügynöklista okozta zavar tisztázását említem. Az 1993-ban a „Rude krávo” -ban (magy. vörös tehén) közzétett első, még nem teljes lista óriási port vert fel az egész társadalomban, az élet szinte minden területét érintve. Azonnal tapasztaltuk, hogy nemcsak az érdeklődést keltette fel hihetetlen mértékben, hanem felerősítette az amúgy is mérgező, az emberi kapcsolatokat mételyező egymás iránti nagyfokú bizalmatlanságot és gyanakvást. Érthető módon rám is nyomasztólag hatott az állandósult, ki nem mondott kérdés: mi lehet a tényleges helyzet az egyházban, konkrétan a frissen választott egyházi vezetésben, vagyis a munkatársaimmal minden szinten, kezdve a gyülekezetektől, az egyházmegyéken keresztül egészen a zsinati szervekig? Amint az kiderült a kérdés megalapozottnak bizonyult, de tisztázása előtt a munkát el kellett kezdenünk.

Először munkatervet vagy munkaprogramot dolgoztunk ki a teljes választási ciklusra (6 év), egy-egy kérdésben a cikluson túli időszakra is kitekintve. Programunkat alapos tájékozódás

után Asszonyi Árpád főgondnokunkkal és Csoma László püspökhelyetessel állítottuk össze. Azt követően a zsinati elnökség és a zsinati tanács jóváhagyása után a következő sűrűségű sorrendben jelöltük meg a végzendő feladatokat:

1. a nagy lelkészhiány mielőbbi megszüntetése- ez tartós feladat,

2. a hitélet felpozícióba hozása, sok-sok személyes beszélgetés, találkozás, könyörgés stb. által,

3. a konfiskált és államosított, ingatlan és ingó gyülekezeti tulajdon visszaszerzése- valószínűleg hosszán tartó folyamat,

4. a köztársaság kettészakadása következtében felmerült lelkészképzés megoldása, azaz saját teológiánk létesítése,

5. új alkotmány kidolgozása,

6. egyházközi kapcsolataink bővítése és kiépítése mindezekelőtt a Magyar Református Egyházzal (MRE), Erdéllyel, a többi elcsatolt területen létező egyházkerületekkel, valamint Nyugat-Európában és a tengeren túli Magyar Református Egyházakkal.

Ezt a munkát eredményesen lehetett folytatni a két megújított szervezetünkben a Magyar Református Világszövetségben (MRV) és a Magyar Református Egyházak Tanácskozó-Egyetemes Zsinatában (MRETZS).

7. egyházi iskolák alapítása,

8. diakóniai központ létesítése,

9. egyetemes egyházunk szerveinek tanácskozási rendjét szükség szerint megváltoztatni,

10. egyházi támogatások és ösztöndíjak biztosítása,

11. tanulmányi központok létesítése és stipendiumok megszerzése,

12. végül, de nem utolsó sorban a gyermek és ifjúsági misszióknak az azonnali megszervezése és beindítása.

Az 1989-es változások után egyházunk vezetése megszervezte a lévita és katekéta képzést. Személy szerint én az oktatási és nevelési szekciónak lettem a felelőse. Ez a képzés egy három

éves tanterv szerint folyt, azonban hamarosan bebizonyosodott, hogy szükséges lenne 4 évre, vagyis az akkor használatos fogalmak szerint főiskolai szintre emelni. A gyors változások, elsősorban a Csehszlovákia két államra szakadása ezen a tervünkön is gyorsan módosított. A cseh államvezetés ugyanis bejelentett, hogy a korábbi, korlátlan számú szlovákiai diákok fogadását 80 személyre minimalizálta. Ebből következően egyházunk egy esetleg két teológust küldhetett volna Prágába. Ez azt jelentette volna, hogy néhány éven belül az addiginál is katasztrofálisabb lett volna egyházunkban a lelkészhiány. Többek között ez indította el bennünk a gondolatot egy önálló, saját egyházunk talaján létrehozandó teológiai intézményt megszervezni. Ez hála Istennek a Zsinati Elnökség majd pedig a Zsinati Tanács jóváhagyása alapján megtörtént. Nagy lendülettel beindult a tanítás a Kálvin János nevét viselő Teológiai Akadémiánkon. Növendékekben, hála Istennek nem volt hiány. A kidolgozott követelményrendszert igyekeztünk a nagy múltú teológiai fakultások szintjére emelni. Arra nem gondoltunk, hogy intézményünket komoly diszkrimináció éri. Ugyanis a Szlovákiában törvényesen elismert egyházak mindegyike számára egyetemi szinten államilag biztosított volt a lelkészképzés, kivéve a mi egyházunkat. 10 éven át oktattunk, úgymond bérmentve, fizetés nélkül. 10 éven át tárgyaltunk az egymást követő illetékes kormányzervekkel és az egyetemek rektorátusaival, míg végre elértük teológiánk akkreditálását. Amint az később kiderült a szlovákiai törvények értelmében elismert teológiánk lett a létrehozandó magyar egyetem magva, ugyanis akkreditált fakultás nélkül nálunk egyetemet alakítani nem lehet. Erőfeszítéseink révén abban is sikerült megegyezni az illetékesekkel, hogy az előző 10 év folyamán végzett hallgatóink is egyetemi diplomát kapnak. Hálásak vagyunk az egyház Urának azért, hogy alig több mint egy évtizednyi idő alatt sikerült megoldani a nagy lelkészhiány égető kérdését.

A lelkiek vonatkozásában szükségesnek tartom még ismertetni, hogy az ezredfordulón már megélnékült a gyülekezeti

élet, egyházi ifjúsági szervezetünkkel a FIRESZ-el beindult a gyermek és ifjúsági misszió, a nyári és téli táboroztatás, létrejött egyházunk diakóniai központja Hanván, két tanulmányi központ az Ungi Egyházmegyében, Deregnőben és a Pozsonyi Egyházmegyében, Jókán. Ez utóbbinak a lánglelkű, néhai Uwe Martin Schmidt volt a mindenese, nagyvonalú anyagi és lelki támogatói pedig németországi gyülekezetek és hívek voltak. Általában elmondható, hogy lüktető mozgás jellemezte egyházunk életét, különösen, ha a számos felújított templom, parókia és sok lelkészbeiktatásra gondolok, mind mind híveink találkozását, lelki épülését szolgálták.

Megszilárdultak, ill. bővültek a külkapcsolataink, jó és áldásos együttműködés jellemezte a holland, német, svájci segítségnyújtó szervezetekkel való munkánkat, és az amerikai, kanadai, nyugat-európai magyar reformátusokkal kiépült együttműködésünket.

Az egyházközségekkel és egyházmegyékkel együtt alapítottunk hét alap, ill. középiskolát: Vaján, Rozsnyó, Rimaszombat, Léva, Martos, Alistál, Érsekkéty. A külkapcsolataink között nem említettem meg a magyarországi és az erdélyi református egyházat, egyszerűen azért nem, mert a Kárpátmedencét nem tartom külföldnek. Mindkettővel kitűnő volt a kapcsolatunk, bár nem mindenben zökkenőmentes, (lásd teológiánk és teológus növendékeink fogadtatását.). A Párciumi Egyházkerülettel pedig 2000-től testvér-egyházkerületi kapcsolatot építettünk ki, amely ma már a két teológiai intézetre is kiterjed.

A fent felsorolt munkaprogramunk túlnyomó többségét Isten segítségével teljesítettük. Azok, amelyek időszerűsége választási ciklusok fölött is érvényesek, természetesen folyamatban vannak.

Ami az anyagi természetű vagy egyházi ingatlanok kérdéséről illeti, elmondható, hogy számos, szinte erőnket meghaladó nehézséggel kellett és kell mindmáig megküzdeni, hektárok, holdak és számok helyett most mindössze két adatot ismertettek: a szántóföldeknek cca. 80-82%-át sikerült a gyülekezetek

előjáróival együttműködve visszaszereznünk. Az intravillánok, erdők és a különböző épületek - iskolák, tanító lakások, gazdasági épületek (számuk 70-80 között van) mintegy 80%-át nem sikerült. Intézésük tudomásom szerint folyamatban van.

Főtiszteletű tanárok, lelkésztársaim, testvéreim végezetül szeretném mindnyájunk szívére helyezni azt, amiről csak kevés szó hangzik el: ne feledkezzünk meg naponta könyörögni egyházunkért, nemzetünkért, híveink hit és erkölcsi életének tisztaságáért, kölcsönös kapcsolataink erősödéséért.

Az elért eredményekért, a kitartásért, az áldásért az Úrnak adjunk hálát. Köszönöm a türelmet.

A SZLOVÁKIAI REFORMÁTUS KERESZTYÉN EGYHÁZ JELEN ÉS JÖVŐKÉPE

Fazekas László

Összefoglalás

Az előadás megpróbálja felvázolni azt, hogy az egyháznak milyen lépéseket kell megtennie és milyen intézkedéseket kell foganatosítani ahhoz, hogy a jövőben megfelelő módon végezhesse szolgálatát ebben a világban. Ehhez szükséges megvizsgálni a múltat, egyházunk keletkezésének körülményeit, azokat az időszakokat, amelyek meghatározók voltak, hogy eljussunk a jelenhez. A jelen időszak megfelelő elemzésével világosabbá válhat az, amit tennünk kell: a Szentírás igazságára építeni, minél műveltebb, hitben járó, széles látókörrel rendelkező igehirdetőket képezni, hitben járó és az egyházhoz hűséges gyülekezeti tagokat szolgálatba állítani, és egy megfelelő missziói látás a gyakorlatba átültetni. Ez feltétlenül meghozza azokat a gyümölcsöket, amelyek szükségesek az Isten kegyelme általi előre lépésre.

Abstract

The presentation will try to outline the steps has to be taken and what kind of measures have to be provided to adequately act and serve in this world. For this the past has to be examined, thus the environment of development of our church, those periods, which were determinative to get to our present time. With adequate analysis of our present times we can clarify what should we do: to build up on the truth of the Bible; to train preachers as educated, as faithful and as open-minded as we can; to put those church members for serving in the congregation, who are faithful, and loyal to the church; and also to put into practicality appropriate views on mission. This most likely will bring fruits, which are necessary to make step forward with the mercy of God.

Bevezető

Nagyon örülök annak, hogy olyanok vagyunk itt most együtt, akik a saját területünkön szembesülünk a kisebbségi lét problémájával. Ezért is jó az, hogy a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház és a Királyhágó-melléki Református Egyház-kerület testvéri viszonyban van egymással, ami lehetőséget ad a még intenzívebb egymáshoz közeledéshez. S most a Selye János Egyetem és a Partiumi Keresztyén Egyetem szervezésében és részvételével kerül sor erre a konferenciára, amelynek a jelentősége abban van, hogy közösen vizsgálódhatunk a vallási és egyházi identitásunk kérdésében.

Mivel előadásomban a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház jelenéről és jövőképéről kell szólnom, semmiképpen sem tehetem ezt meg anélkül, hogy röviden ne szóljak egyházunk múltjáról. Teszem ezt annál is inkább, mivel egyrészt a jelen csak a múlt ismerete által lehet igazán megérteni, másrészt a múlt öröksége irányadó a jövőre nézve. Helyes jövőképet csak akkor alkothatunk, ha megismerjük azokat a folyamatokat, amelyek a jelenhez vezettek, de mindemellett érzékeljük az Isten hatalmas üdvtervének a jelen kor történelmén átvonuló, bennünket a szolgálat felelősségével felruházó igényét. Ezért elsősorban azt kell tisztázni, hogy kik vagyunk.

Egyházunk keletkezése

A 19. század végének viszonylag nyugodt körülményei felől jövő egyház átéli az I. Világháborút követő trianoni döntést, amely megtorpanást eredményez. De sem a Magyarországtól való elválasztottság, sem a 20. század elejének teológiai liberalizmusa következtében nem veszíti el közösségtudatot hordozó küldetését, amely valahol mélyen az egyház lényegében gyökerizik. Megmarad a népegyházi jelleg, de felfrissülést eredményez a bartiánus teológia térhódítása, amely ismét az Igét helyezi a középpontba, figyelembe véve mindazt, amit a gyors

társadalmi változások, és az életről alkotott felfogás hozott magával.

Szükség is van erre, hisz a II. Világháború után ismét elkövetkezett egy olyan időszak, amely nagyon megpróbált népet és közösségeket egyaránt. A hontalanság évei alatt, a lakosságcsere és a deportálások kíméletlen folyamatában is az egyháznak – bár látszólag teljesen a levegőben lóg a sorsa, és ki van szolgáltatva – mégis a falu és a városok közösségei számára összetartó szerepe van, hiszen még mindig képviseli azt a rendet, amely stabilitást, és bizonyos mértékig biztonságot nyújtott tagjainak.

De ezt követően is, a szocializmus korszakában igen veszélyes közegként volt nyilvántartva, amelyet megfigyeltek, mozgásában, szerepvállalásában, feladata ellátásában korlátoztak. Mivel a misszió le volt állítva, az egyház csak azokra az alkalmakra szorítkozhatott, amelyek megszervezését kénytelen volt az akkori államhatalom megengedni. Ezek voltak a templomszentelési ünnepségek, lelkészbeiktatások, de ide sorolhatók azok a lelkészkonferenciák is, amelyek leginkább a szocialista társadalom kínálta béke jegyében voltak megtartva.

Az egyházhoz való tartozás ebben az időszakban egyben a fennálló társadalmi rend negálását is jelentette. Református egyházunk ekkor hatványozottan átélte a kisebbségi sors megpróbáltatásait, hisz nemcsak úgy volt megkülönböztetve, mint egyház, hanem úgy is, mint „magyar egyház”, annak ellenére, hogy szlovák református gyülekezeteink is voltak.

Már ekkor is szükség volt egy megfelelő jövőkép kialakítására, amely arra irányult, hogy az egyház meg tanuljon szolgálni és végezni a feladatát a szűk keretek között is.

Bár az állam látszólag biztosította az egyház életét már csak azáltal is, hogy a 218/1949. számú törvénnyel vállalta az egyházak finanszírozását (ez alatt a lelkészek minimális bérét és a hozzá kapcsolódó járulékokat, valamint az egyházi központok fenntartásának költségeit kell érteni), mégis elősegítette az év-

századok alatt kialakult hagyományok megszűnését és a megszokott struktúrák széthullását.

Bár ennek az időszaknak is meg vannak a gyümölcsei, mégis a 20. századnak ezek a változásai traumaként hatottak népünkre és a reformátusságra.

Az 1989-ben bekövetkezett társadalmi és politikai fordulat szinte teljesen váratlanul érte egyházunkat. Nagyon tapogatózva, de azért elindult egy útkeresés, amely az elején főként a régi, az idősebb generációban még megmaradt emlékekre épült (evangelizáció a régi módszerekkel, az ifjúság nevelése stb.). Viszont a 90-es évek elején már elég nagy számban voltak fiatal szolgálattevők, hozzávéve ehhez azt, hogy elindult a lelkészképzés, amely magával hozta a fiatalosabb gondolkodást, főként, ami a gyermekekkel, fiatalokkal való foglalkozást illeti. S bár a lelkipásztorok száma növekedett és a megüresedett gyülekezetekbe szolgálattévők kerültek, mindenképpen érezhető egy „felhígulás”. Ennek oka egyrészt a felgyorsult szekularizációban keresendő, másrészt abban, hogy nem volt megfelelően kialakítva egy szűrő, amely biztosította volna azt, hogy csak azok kerüljenek lelkészi pályára, akiknél valóban meg van a külső és belső elhívás.

Mivel nekem most nem tisztem az, hogy arról szóljak, ami a fordulat után elindult, arról beszélek hát, ami jelenleg jellemzi egyházunkat és meghatározó a jövőt illetően, akár pozitív, akár negatív módon.

Az egyházunk jelene

Gyülekezeteink

A fordulat óta nagyon sok minden változott, de azért általánosan jellemző gyülekezeteinkre egy megszokott vallásosság, tehát az adott keretek között megszokott élet. Ezt felbolygatta a rendszerváltással bekövetkezett részbeni vagyoni visszaadás, amely által egyes gyülekezetek anyagilag tehetősebbekké lettek. Viszont a gyülekezetekbe beépültek azok,

akiknek nem volt megfelelő vallási háttere és gyökerük, mivel nem kapták meg a megfelelő vallási nevelést, ezért a világból magukkal hozott beidegződések és a demokrácia nyújtotta lehetőségekkel élve próbáltak és próbálnak a gyülekezetekben is munkálkodni. Nem történt meg a gyülekezetek vezetéséhez szükséges tapasztalatok átmentése a következő generációra, mivel épp az a generáció képviseltette magát legkevésbé a gyülekezetekben, amely azt át tudta volna venni és a későbbiekben továbbadni. Ennek a generációnak a hiánya még mindig érezhető.

Ez elég sok feszültséget teremtett és teremt szinte minden téren, de legkézzelfoghatóbb módon talán a gyülekezetek anyagi gazdálkodásában és a missziós tevékenységben mutatkozik meg. Ugyanis csökkenni látszik az a közös missziói elhívatus, amely a közösségi gondolkodásban és egymás terheinek hordozásában mutatkozik meg (lásd az egyházfenntartói járulék emelésének kérdését a gyülekezetekben, a nagyfokú elégedetlenséget a közalapi befizetéseknel stb.).

Gyülekezeti tagjaink megszokták azt a vallásoságot, amely kis pénzkiadással jár és elfelejtették azt - tisztelet a kivételnek -, hogy milyen az „igazi adomány”, amely nem „ragadomány”.

Ezzel viszont szorosán összefügg a gyülekezeti tagok anyagi helyzete, amely nélkül nehéz megérteni a különféle viszonyulásokat. Mivel egyházunk Szlovákia déli részén terül el, területileg szinte azonos a magyarok által lakott vidékkel. A politikai célkitűzések gazdasági és szociális téren is éreztetik hatásukat, aminek következményei gyülekezeteink életében is megmutatkoznak. A fordulat óta világosan érezhető és látható a déli vidék gazdasági ellehetetlenítésére, s ebből kifolyólag elszegényítésére irányuló törekvés. A déli közúti és vasúti hálózat nem fejlődik, aminek következtében elmaradt az az ipari fejlődés, amely munkahelyeket teremtett volna. Nagyon sok üzemet északra költöztettek, vagy pedig megszüntettek. A vidék lakossága főként mezőgazdaságból élt régen is, viszont az Eu-

rópai Unió politikája miatt a kis- és középparasztok elszegényedtek. Képtelenek voltak versenyre kelni a magasabb fejlettségen álló külföldiekkel, mivel támogatás vagy nem volt, vagy nagyon alacsony volt. Ezért a munkanélküliség ezen a vidéken a legmagasabb. Gömörben és keleten eléri még az 50-60%-ot is.

Jóllehet lelkipásztoraink a fizetésüket az államtól kapják, a krízissel a helyzet nehezebb lett. A munkanélküliség miatt a jótékonykodás (adakozás) csökkent, amelynek következménye az, hogy vannak a gyülekezetek, amelyek a parókiák költségeit nehezen tudják előteremteni. Ebből különféle konfliktusok adódnak a lelkipásztorok és a gyülekezetek között, vagy a gyülekezetek és az egyház vezetősége között. Minél tovább, annál gyakrabban fordul elő, hogy a parókia költségeihez a lelkipásztorok is hozzá kell járulnia, vagy egyenesen ő maga fizeti azt.

Egyre nagyobb problémát jelent a falvak elnéptelenedése, aminek következtében a gyülekezetek lassan megszűnnek. Több helyütt a lakók nélkül maradt házakat cigány családok foglalják el, akiknek evangelizálása nagy kihívás nemcsak a mi egyházunk, de minden egyház számára.

A negatív irányvonalak mellett azonban mindenképpen észre kell vennünk a gyülekezetek igyekezetét a hívó élet gyakorlására, a helytállásra és a tanulásra, amely feltételez egy hajlandóságot a Jézus Krisztushoz tartozás megvallására és a Szentírás alapján alapuló keresztyén életvitel elfogadására, gyakorlására. Ennek mutatói azok az alkalmak, amelyek a gyülekezeteken belül szerveződnek és egyre több embert mozgatnak meg, hoznak egyházközelbe.

Egyházmegyéink

Egyházunkat eredetileg 7 egyházmegye alkotta, de 1993-ban a szlovák egyházi képviselők kérésére a két vegyes ajkú egyházmegyéből 2 szlovák kommunikációs nyelvű egyházmegye lett kialakítva (Nagymihályi Egyházmegye, Ondava-Hornádi Egyházmegye). Így az egyházmegyék száma kilencre növekedett. Meg kell állapítanunk, hogy az egyházmegyék elég

kevés kapcsolatot tartanak fenn egymással. Még hiányosabb ez a magyar és a szlovák kommunikációs nyelvű egyházmegyék között. A magyar egyházmegyék vajmi keveset tudnak arról, hogy mi folyik a szlovák egyházmegyékben és fordítva, jóllehet mégis inkább szlovák egyházmegyékre jellemző az, mintha egy különálló életet élnének.

Észrevehető az, hogy az utóbbi időben az egyházmegyék több dolgot és problémát már saját hatáskörben oldanak meg. Viszont még mindig nagyon gyöngye a tisztségből fakadó tekintély megfelelő gyakorlásának készsége, amely oda vezetne, hogy az a baráti és hittestvéri, szolgatársi viszonyt is felülírná, s így a fegyelem gyakorlása problémák megoldásához, a jó rend betartásához vezethetne.

Egyházépítés és misszió szempontjából az egyházmegyékben fellendülés tapasztalható. Szinte minden egyházmegyében vannak rendszeres alkalmak, amelyek megtartásra kerülnek. Ezek következménye az, hogy az egyházmegyén belül a gyülekezetek közelebb kerülnek egymáshoz. Viszont ami érvényes a gyülekezeti szinten, tehát a nagyobb mértékű önmagunk felé fordulás, az egyházmegye szintjén még érzékelhetőbb. Még mindig kevés a közös teherhordozásra való hajlandóság, amely megmutatkozik pl. az egyes gyülekezetekben működő iskolák támogatásának kérdésében, ha azok gyülekezeti alapításúak.

Egyetemes Egyházunk

Egyházunk a Szentírás alapján áll és hitvallásainak a II. Helvét Hitvallást és a Heidelbergi Kátét ismeri el. Kétnyelvű egyház vagyunk, ezért igazgatási szerveinkben, mint a Zsinati Elnökségben, a Zsinati Tanácsban és a Zsinatban megfelelő arányban, sőt némelyikben még a számarány fölött is vannak képviselve a szlovák testvérek. Üléseinket két nyelven tartjuk, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a magyar ajkú képviselők szlovákul is beszélnek, míg a szlovák ajkúak csak szlovák nyelven. Az utóbbi esztendőben a nyelvi kérdést megpróbáltuk tolmácsolás segítségével megoldani.

Egyházunk területén 211 anyaegyházközségben, 105 leányegyházközségben és 61 missziói és szórványgyülekezetben 220 lelkipásztor és 4 lévita szolgál (ebből 26 szlovák gyülekezetekben). A lelkészek 39%-a 40 éven aluli és 41 %-a nő.

Mivel a gyülekezetek nagyságban és szolgálati lehetőségekben különböznek, ezért nagy a különbség a lelkipásztorok leterheltsége, napi végzendő munkamennyisége között, ami a bérezés terén egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán jelenik meg, ezért ez egyre nagyobb feszültséget kezd okozni. A zsinati tanács ülésein is gyakori téma az, hogy miként lehet egy munkavégzési minimumot (munkaköri leírás minimuma) összeállítani, ami azt eredményezhetné, hogy a kevés szolgálati lehetőséggel rendelkező gyülekezetek lelkipásztorait megbírhathatnánk más, egyházmegyei vagy egyetemes egyházi feladattal.

A lelkipásztorok gyülekezetek általi jutalmazása sem igazán ellenőrizhető, hiába fogadott el a zsinat egy egységes nyomtatványt a költségvetés és zárszámadás elkészítéséhez. Mivel elég nagy a bizalmatlanság az egyház vezetésével szemben, s a gyülekezetek kevés hajlandóságot mutatnak arra, hogy mindenről őszintén számot adjanak. Így az egyház vezetőségének a feladata nagyon nehéz, ha a finanszírozás kérdéskörében akar lépni. Ezt a kérdést pedig napirenden kell tartani, mivel a társadalmi és politikai hangulat arra irányul, hogy megváltozzon az egyház finanszírozásának a rendszere.

Egyházunk szempontjából ez egy kétélű kard, mivel egyrészt az állami támogatás bárminemű csökkentése pillanatnyilag – emberileg nézve – megbéníthatná egyházunk működését, másrészt viszont tiszta vizet lehetne önteni a pohárba a gyülekezetek anyagi és lelki kondíciójával kapcsolatban. Kiderülne, hogy valójában mely gyülekezetek azok, amelyek képesek lelkési állást fenntartani.

Viszont hitből fakadó kötelességünk az ige hirdetés és a lelkigondozói szolgálat végzése mindazok körében, akik azt igénylik, ezért a zsinat kiadta az egyházközségek jogállásáról és társulásáról szóló törvényt (4/2011), amely lehetővé teszi azon

egyházközségek társulását, amelyek egymaguk képtelenek a lelkeszi állás fenntartására, de egyben kényszerítő hatással van azokra nézve, akik a dolog pénzügyi oldalát tekintve nem hajlandók lelkipásztort választani.

Egyházunk mindenképpen biztosítani szeretné a lelkipásztorok zökkenőmentes gyülekezeti szolgálatát, ezért tűzte napirendre a díjlevél kérdését, amely által össze lehet majd egyeztetni a gyülekezet és megválasztandó, vagy már megválasztott lelkipásztor egymással szembeni igényét és elvárásait.

Ehhez kapcsolódik a minőségi lelkeszi munka biztosítása a gyülekezetekben, amelyet lelkipásztoraink továbbképzésével igyekszünk megtenni. Törvényeink értelmében a továbbképzőkön való részvétel kötelező, ennek ellenére adódnak ebből mindig problémák, amelyek sok esetben egyenesen arra mutatnak, hogy létezik egy fajta bebetonozódás a gyülekezetekbe, amely azok leépülését eredményezi. Erre mindenképpen oda kell figyelnünk, és ha kell, akkor fegyelmi útján orvosolni. Ezért is készít elő a zsinat egy törvényerejű szabályrendeletet a lelkipásztorok továbbképzésével kapcsolatban. Mindez hozzájárul az egyházunkban a missziói munka jobb és szélesebb körű végzéséhez.

Nincs viszont lehetőségünk kimondott missziói állások létrehozására, mert ez is az anyagiak függvénye éppúgy, mint az intézményeink fenntartása. Iskoláink, a Református Gyűjtemény, meglévő és épülő szeretetotthonunk újabb és újabb pénzforrások felkutatását igénylik ahhoz, hogy zökkenőmentesen működhessenek. Diakóniai központunk az, amelyik az állami támogatásnak köszönhetően zökkenőmentesen működik.

Szólnom kell még arról a feszültségről, amelyet zsinatunk döntése nyomán keletkezett a Magyar Református Egyházhoz való csatlakozás kapcsán. Nem mondom, hogy a magyar zsinati képviselők részéről nem társult ehhez egy érzelmi töltés, de ugyanúgy társult ehhez szlovák testvéreinknél egy érzelmekből fakadó ellenállás, amit nagyon könnyű meglovagolni és kihasználni egyházunkban a magyar-szlovák viszony negatív

fényben történő bemutatására. Azt viszont meg kell jegyezni, hogy az egyházaknak a hitelvek és a közös múlt alapján történő egységre jutását semmiképpen sem lehet negatív fényben megjeleníteni, hanem tudatosítani, hogy hatékonyabb szolgálatainkhoz az egység és a közösség elengedhetetlen.

Egyházunk jövőképe

A teológiában a gyors társadalmi változások miatt az ezredforduló nyitányán paradigmaváltásról beszéltek. Tény, hogy nagyon nagy szükség van arra, hogy az egyház átgondolja feladatát ebben a világban, s a kor kihívásainak megfelelően fel legyen készülve a szolgálatra.

Látnunk kell, hogy egy lelki, szellemi, és etikai vákuum alakult ki, amely lehetővé teszi a sokféle tanítás terjedését, és a szekták kialakulását. Megindult egy folyamat: a vallási piac kialakulása. Ez erősen kapcsolódik a globalizáció folyamatához, amelynek célja és egyenes vonalú következménye az értékeket hordozó közösségek felbomlása, az erősödő individualizmus. Ennek hatása érződik már a gyülekezeteink életében. Teljes mértékben érezhető egy értékrend-változás, ami arra készítet mindenkit, hogy alakítson életszemléletén. Ez sokszor káros következményekkel jár, többek között azzal is, hogy sokan a fiatalok közül külföldön keresik boldogulásukat, elhagyva azt a közösséget, amely addig megtartotta őket.

A fentiek ismeretében szinte önkéntelenül felvetődik több kérdés: *Mit kell tennünk, hogy az egyház a jövőben Jézus Krisztus missziói parancsát teljesíteni tudja? Milyennek kell lennie az egyháznak, hogy a fiatal és idős nemzedék számára egyaránt értékközvetítő, sőt „életközvetítő” legyen?*

Folyamatban van egy jövőkép kialakítása, amelyhez hozzátartoznak azok a törvények, melyek már életbe léptek és a gyülekezetekben felpozsduált missziói tevékenység. Fontos, hogy körvonalazódjanak az egyházszervezeti, finanszírozási,

istentisztelettel kapcsolatos, liturgiai és egyházfegyelmi kérdésekkel kapcsolatos megoldások.

Nem hiszem, hogy szükség lenne egy új teológiai alapvetés megfogalmazására, hanem inkább arra, hogy a meglévőt megerősítsük és általa mi magunk is megerősödjünk. Ez a megerősödésünk egy tudatos, egyházas keresztyénséget kell, hogy eredményezzen. *Újra fel kell fedeznünk - először nekünk, magunknak - a Szentírás nagy igazságait, és hitvallásaink tisztaságát.* Először *értékké kell válnia* számunkra és mindenki más számára az örök életnek és az a kegyelmi időnek, amit kaptunk a szolgálatunkra. *Értékké kell válnia* a megszentelt életnek, a szentek közösségének, a közösséghez való tartozásnak, az Istenhez tartozásnak.

Ennek hirdetéséhez *minőségi igehirdetőkre, minőségi munkára* van szükség. Ez alatt azokat értem, akik rendelkeznek a szolgálathoz szükséges ajándékokkal és megtért, hívő életüket teljesen odaszánják. Az egyház kormányzó testületeinek pedig vennie kell a bátorságot ahhoz, hogy az alkalmatlanokat eltanácsolják a szolgálathoz.

A minőségi szolgálathoz nemcsak minőségi lelkipásztorokra van szükség, hanem a lelkipásztorok mellé az egyház életében benne élő, *hitben járó gyülekezeti szolgálattelvőkre, presbiterekre, gondnokokra.* Ehhez mindenképpen folytatni kell a lelkipásztorok rendszeres továbbképzését és el kell indítani a *presbiterképzést.*

A szolgálatot végző lelkipásztorok számára viszont biztosítani kell a *megfelelő szintű lelkigondozást.*

A hitünkben való megújulás magával hozza *az adakozás növekedését,* amely megeremti az egyház erősebb anyagi bázisát. Így lehetőség nyílik a törvény adta lehetőségek kihasználása mellett megfelelő *anyagi háttér biztosítására intézményeink számára.* E mellett szükség van egy stratégiára, amely lehetővé teszi *az egyház anyagi függetlenedését* az államtól.

Ezzel szorosan összefügg a *transzparens gazdálkodás*, amely elősegíti a bizalom kialakulását az egyházi vezetők irányába.

Az egyházvezetés terén megindult a *tanácsosi rendszer kialakítása*, amit tovább kell folytatni és meg kell keresni a megfelelő személyeket az egyes tanácsosi tisztségek betöltéséhez.

Hasznos megvizsgálni azt is, hogy mely intézményeinkre és mely épületeinkre van szükség. Amelyikkel nem bírunk, azt úgy kell *értékesíteni*, hogy lehetőség legyen más, hasznos épület megmentésére.

A misszió terén a zsinatunk által jóváhagyott *missziói látást kell átültetni a gyakorlatba*. Ez a missziói látás olyan missziói aktivitás elindítását reméli, amely minden területen az evangélium hirdetésére összpontosít. Mindehhez meg kell vizsgálni, hogy az egyházban pillanatnyilag meglévő *struktúra megfelelő-e* ahhoz, hogy az egyház megújulva, a kor követelményeinek eleget tegyen és a felnövekvő generációk elérhetőek legyenek, és az egyház is elérhetővé váljon mindenki számára.

Alapjában véve ez egy hitben megharcolt emberi elgondolás arról, hogy az egyházunknak a jövőben milyen lépéseket kell megtennie, hogy végezhesse szolgálatát. Az igaz jövőképet azonban Isten maga állította eléünk azzal, hogy örökébe fogadott minket Jézus Krisztus által, aki azt ígérte, hogy velünk van minden napon a világ végezetéig. Ez azt jelenti, hogy a mi történelmünkben ott húzódik az Isten üdvterve, s ő véghezviszi azt, amit megígért.

Viszont ez nem mentesít minket attól, hogy elgondolkodjunk életünk és szolgálatunk felől, s elkérjük Istentől a bölcsességet, az erőt és a kitartást szolgálatunkhoz, problémáink megoldásához. Legyen ezért hála Neki!

ÖNAZONOSSÁG ÉS KÜLDETÉSTUDAT A PARTIUMI KERESZTÉNY EGYETEMEN

Flóra Gábor¹

*Előbb csináld azt, ami szükséges,
utána azt, ami lehetséges,
és máris azt fogod csinálni, ami lehetetlen.*
Assisi Szent Ferenc

Abstract

This paper is focusing on the case of Partium Christian University, one of the two accredited private higher educational institutions set up for the needs of Hungarian minority community in Romania. The basic aim is to discuss the ways in which the institution fulfills the objectives enshrined in its institutional mission, and responds to the requirements of Hungarian community members and of the larger social environment within the region. As a young, recently accredited institution, Partium Christian University assumed the well defined ethno-cultural mission to contribute to the reproduction of the Hungarian minority intellectual elite, and aims to combine the opportunity offer for studying in native language in a small-size community type educational settlement with the financial and other advantages deriving from its geographical proximity to the students' home localities.

Keywords:

minority higher education, systemic change, Hungarian community, Romania, Partium Christian University, minority

¹ Prof . Dr. Flóra Gábor, Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, e-mail: gavriflora@yahoo.com

universities, university mission, university functions, national identity, religious identity

Bevezető

A romániai magyarság számára az anyanyelven történő oktatás és ezen belül a magyar tannyelvű egyetem kiemelt fontosságú kérdések. Az anyanyelvű oktatás a nemzeti identitás megőrzésének legfontosabb eszköze, a magyar egyetem ennek jelképértékű kulcsintézménye és érvényesülési tere. Létfonosságú *szimbolikus* funkcióik mellett a határon túl működő magyar nyelvű felsőoktatási intézmények tehát egyben nagyon jelentős *instrumentális* funkciókat töltenek be. Szélesebbé teszik a határon túli hallgatók számára elérhető oktatási kínálatot, elősegítve ezáltal, hogy fiataljaink ne kényszerüljenek tanulási célú migrációra, amely sok esetben a hosszú távra tervezett elvándorlás előkészítő lépése.

A kisebbségi magyar felsőoktatás iránti erőteljes társadalmi igény jelentkezése és következetes ellehetetlenítése a román nemzetállami politika által nyomon követhető a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem 1920-ban bekövetkezett erőszakos megszüntetésétől kezdve, a rövid ideig szintén Kolozsváron működő Bolyai Tudományegyetem Babeş Egyetemmel 1959-ben történt kényszeregyesítéséig, valamint a magyar nyelvű egyetemi oktatás ezt követő fokozatos felszámolásáig. Intézményhálózat hiányában a magyar kisebbség részvétele a felsőoktatásban és a tudományos életben leszűkülött és messze alatta maradt a többségi nemzet részvételének (Vincze 1997).

Ez a korlátozás máig ható negatív következményekkel járt a romániai magyar felsőoktatás és tudomány életére, lehetőségeire. A romániai magyar lakosság a felsőoktatásba való bejutás tekintetében mindig is lépéshátrányban volt a többségi lakossághoz viszonyítva, s ez a jelenség a magánegyetemi hálózat kiépítése után néhány évvel is fennállt (például a 2004/05 tanévben, míg 10000 román lakosra 300 felsőoktatásban tanuló hallgató jutott, addig ugyanez az arány a magyarok esetében csak

207). A romániai Nyílt Társadalom Alapítvány által kezdeményezett Közvélemény Barométer szerint a 25–29 éves korcsoportban a felvétel idején (1994–2004) a románok 15,7%-a, míg a magyarok mindössze 5,3%-a rendelkezett diplomával (Kovács 2008, 124).

Az 1989-es rendszerváltás után keletkezett politikai légkörben a magyar nyelvű oktatás ügye újra előtérbe került, elsősorban a magyar tannyelvű iskolák visszaállításának és az önálló magyar egyetem létrehozásának, pontosabban a Bolyai Egyetem visszaállításának kapcsán. Mind a mai napig nem született azonban olyan megoldás, amely megfelelné a több mint másfél milliós romániai magyar kisebbség törekvéseinek. A rendszerváltás után ugyan folyamatos volt a politikai és társadalmi törekvés az önálló magyar felsőoktatási és tudományos-kutatói intézményhálózat megteremtésére, valamint helyreállítására, elsősorban a tradicionális kolozsvári központhoz köthetően, de ez, a román politikai elit elutasító viszonyulása miatt, többnyire csak az állami szektoron kívül valósulhatott meg. Az ily módon kialakult hiányt egy valós és legitim társadalmi igény kielégítésében igyekszik pótolni a romániai magyar magánegyetemi hálózat, amelynek szerves alkotórésze, teljes jogú tagja a Nagyváradon működő Partiumi Keresztény Egyetem (PKE).

Tanulmányunkban először azokat a történeti, politikai és társadalmi mozgatórugókat keressük, amelyek az Egyetem születéséhez vezettek. Ezután az elődintézmény Sulyok István Református Főiskola (SIRF) és a PKE történetéhez kötődő folyamatokat vizsgáljuk, majd pedig azt, hogy ebből a modelltől milyen sajátos funkciók következnek, ezek hogyan strukturálódnak. Azt is igyekszünk feltárni, hogy milyen igényeknek, elvárásoknak felelnek meg a PKE intézményi küldetésnyilatkozatában megfogalmazott elvek, és milyen konkrét válaszokat ad ezekre az Egyetem.

Az egyetemépítés mérföldkövei

A Partiumi Keresztény Egyetem a Sulyok István Református Főiskola szellemi és anyagi erőforrásaiból jött létre, ezért amikor az intézmény történetéről beszélünk, szükséges kitérnünk az egyetemet megelőző szervezeti forma történetére is. Az intézmény alapító okiratának a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Igazgatótanácsának 1990. május 19-én kelt 39/1990 számú határozata tekinthető, mely kimondja a Főiskola megalakulását és ideiglenes vezetőtanácsának megszerveződését. Névadója, Sulyok István, az 1921-ben létrejött Királyhágómelléki Egyházkerület első püspöke, így az új intézmény nevében is tükrözte hagyományőrző és identitásépítő küldetését (Tolnay 2005, 21).

A SIRF születése egy jogilag és politikailag cseppfolyós, bizonytalan időszakban ment végbe, amely az Egyház szemléletében egy „kegyelmi időszaknak” tekinthető. A helyi közösség részben megvalósíthatta a korábban politikailag és ideológiailag ellehetetlenített aspirációit. Az intézményalapítás egyértelműen a vallási-nemzeti közösség identitásának és politikai törekvéseinek a megfogalmazása és magasrendű kifejeződése. Az a pillanat ez, amikor a közösség, „elhatározza, hogy főiskolát létesít, amely megteremti az öntudatra ébredés szellemi hátterét, és, állandóan újrateremtve önmagát is, ezt a folyamatot visszafordíthatatlanná teszi” (Mester 2002, p. 15). Az új intézmény az első évtizedben (a „hőskorszakban”) a szó szoros értelmében folyamatos létharcot és legitimációért folytatott küzdelmet vív, rendkívül szerény anyagi körülmények között működik, ugyanakkor nagyon erősen függ az alapító Egyháztól, annak lehetőségeitől (Belényi et al 2011, 154).

A Főiskolán előbb egy levelező (vallástanári), majd hamarosan három kettős szakosodást nyújtó nappali képzés (református vallástanár – szociális munkás, református vallástanár – német nyelv és irodalom, református vallástanár – jogtudomány) indult, kihasználva az akkori jogi keretet, amely a vallás-

felekezeteknek lehetővé tette belső egyházi szakemberképzési igényeiknek megfelelő képzési irányok létrehozását. A Főiskola röviddel a megalakulás után állami engedélyekért folyamodott, amelynek nyomán sikerült elérni, hogy a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet kihelyezett karaként működjön, kiegészítve ezzel a Kolozsváron szervezett lelkészképzést az oktatási, szociális és jogász feladatok ellátására alkalmas szakemberek (öt éves) képzésével (Tolnay 2002, 373).

Az akkreditációt előíró kormányrendelet (1993) életbe lépése nyomán a Főiskola a már elindított páros képzési programok számára működési engedélyeket kért a román államtól, amely a vallástanár-szociális munkás és vallástanár-német nyelv és irodalom szakokat némi huzavona után el is fogadta, a jogászképzés elismerését viszont kategorikusan megtagadta. Mi több, a tanügyminiszter az intézmény vezetőivel folytatott tárgyalásai során a másik két szak elfogadását is a jogi képzés azonnali megszüntetésének feltételéhez kötötte (Mester, 2002, 15). A vonatkozó törvényes rendelkezések ugyanis Romániában kizárólag román nyelvű jogi egyetemi képzést tettek volna lehetővé.

Egy hasonló célzatú rendelet nyomán, amely a pedagógiai egyetemi szakok működtetését állami monopóliummá nyilvánította, ugyanerre a sorsra jutott a Sulyok István Református Főiskola által 1997-ben elindított magyar nyelvű egyetemi szintű tanítóképzés is. Mindezek a magyar nyelvű egyetemi szakemberképzést korlátozó kényszerintézkedések komoly érvágást jelentettek az éppen csak kialakulóban levő, folyamatos politikai nyomásnak kitett intézménynek. A működési engedélyek és később az akkreditáció körüli konfliktusok ebben a kontextusban egyértelműen a nemzeti-vallási kisebbségi közösség törekvéseiről is szóltak, nemcsak az oktatói-kutatói és infrastrukturális háttér biztosításáról (Belényi et al 2011, 153).

Védekezésként az intézményalapítók az „előre menekülést” választották, következő lépésük az önálló, teológiával nem párosított, de az egyházon belüli funkciókhoz kapcsolódó egye-

temi szakképzések (egyházi menedzsment, egyházzene) bevezetése volt. Az említett összekapcsolásra azért volt akkor szükség, mivel a világi szakok beindítását a román állami hatóságok felé hivatalosan az Egyházon belüli feladatok ellátására felkészült világi szakemberek hiányával indokolták. Valójában azonban a Főiskola céljai nem korlátozódtak az Egyház saját szakember-utánpótlásának nevelésére, a teljes magyar szellemi elit erősítését tartották szem előtt. A hallgatók felekezeti összetétele (amely nagy vonalakban visszatükrözte a magyar lakosság egészének felekezeti számarányait) az ökumenikus nyitottság érvényesítésén keresztül szintén a nemzeti célok elsőbbségét fejezte ki az intézmény küldetési célrendszerén belül. A magyar közösség belső kommunikációjában egyébként köztudott volt az a kifelé sem titkolt szándék, hogy a Főiskolát távlatilag magyar tannyelvű egyetemmé szeretnék fejleszteni (Tolnay, 2002, 373).

A változások másik eredője az intézmény-fenntartási nehézségekből és az infrastrukturális körülményekből adódott. Az alapító Egyház gyülekezeti egyre nehezebben tudták fenntartani a növekvő főiskolai közösség működtetését. Az évről évre bővülő szakstruktúra, oktatói és hallgatói bázis szükségessé tette volna a meglévő ingatlanok javítását és a fejlesztések elkezdését, amihez már nem álltak rendelkezésre források. Lényegében a magyar állami egyetem újraindításának sikertelen kísérletei és egy növekvő intézmény egyetemi aspirációi mellett ez volt a fenntartó-váltás és az intézményi transzformáció egyik legfontosabb mozgatórugója (Belényi et al 2011, 154).

1998-ban az Anyaországban nemzeti kormány került hatalomra, amely egyértelműen kinyilvánította, hogy kész minden szempontból támogatni az erdélyi és partiumi magyar egyetemépítést, beleértve a szükséges infrastruktúra kialakítását és az egyetemfenntartás finanszírozását is. Ugyanakkor az 1999. július 1-jén megjelent romániai Tanügyi Törvény világossá tette: az önálló állami magyar egyetem létrehozására belátható időn belül nem lesz mód (Tolnay 2002, 377), így az 1990-ben a

Királyhágómelléki Református Egyházkerület által alapított Sullyok István Református Főiskola alapítványi egyetemenként működött tovább.

1999. szeptember 20-án a Bihar Megyei Törvényszék 118/1999 számú jogerős végzésében jogi személlyé nyilvánította a Pro Universitate Partium Alapítványt. 1999. október elején az alapító tagok Közgyűlése kimondta a Partiumi Keresztény Egyetem megalakulását (Szűcs 2002, 379). A Pro Universitate Partium Alapítvány szorosán együttműködik a Sapientia Alapítvánnyal, valamint a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel a közös erdélyi – partiumi magyar nyelvű egyetemi rendszer kiépítésében, amely a Magyar Köztársaság Kormányának támogató politikai döntése nyomán jött létre.

A *Partiumi Keresztény Egyetem* elnevezés arra a politikai-kulturális térségi egységre utal, amely ma, a történelmi körülmények alakulása folytán, több állam határának mentén fekszik. A megnevezés azonban a román köztudatból csaknem teljesen hiányzik, bizonyos nacionalista körökben pedig éppenséggel értetlenséget kelt. A névválasztás történeti utalása („Partium”) támadási ponttá vált már az engedélyeztetési folyamat során, de az intézmény parlamenti akkreditációs vitájában is. Az ügy nyilvánvaló kisebbségi vonatkozásainak politikai-ideológiai töltetét az is fokozta, hogy az akkreditációt kérő egyetem alapítója a magyar nemzeti közösség legismertebb és legnagyobb erkölcsi-politikai tőkével rendelkező, de ugyanakkor a román elit és közvélemény felé a nemzetiségi jogok melletti radikális kiállása miatt leginkább exponált, támadásoknak kitett kiemelkedő vezető személyisége. Tőkés László európai parlamenti képviselő, az EP alelnöke (2010 – 2012) a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke (1990-2009), a PKE alapító elnöke kulcsszereplője az egyetemépítés folyamatának.

Mindezek ismeretében aligha tekinthető meglepőnek, hogy bár az első három szakirány (vallásstanári, szociális munka, német nyelv és irodalom) akkreditációjára vonatkozó javaslatot

már 2004-ben sikerült megszerezni, az intézményi akkreditáció sokáig megrekedt a Román Parlament oktatási szakbizottságában. Végül a Szenátus 2007. októberi határozatát megerősítve, 2008. szeptember 30-án a Képviselőház is törvényben mondta ki az Egyetem létrehozását. Ezáltal létrejött – közel fél évszázados megszakítás után – az erdélyi magyarság első, államilag elismert, önálló magyar felsőoktatási intézménye, a Partiumi Keresztény Egyetem.

Olyan régen érő elhatározások váltak ezzel valóra, amelyek fordulatot és részleges funkcióváltást hoztak az intézmény életében:

- 1) Jogilag függetlenedik a Protestáns Teológiai Intézettől.
- 2) Egyetemmé válik.
- 3) Fenntartása függetlenedik az alapító Egyháztól, a finanszírozási feladatot a magyar állam veszi át.
- 4) Az erdélyi magyar magánegyetemi hálózat részévé válik.
- 5) Az intézmény életét mindinkább az állami standardok irányítják.
- 6) Heterogénebb oktatói és hallgatói kar jelenik meg. (Belényi et al. 2011, 155)

A Sulyok István Református Főiskola (1990-2000) felekezeti kötődésű, de következetesen ökumenikus nyitottságot érvényesítő, hivatalosan az Egyház világi szakemberek iránti igényét kielégíteni hivatott felsőoktatási intézmény, amely azonban a gyakorlatban az egész magyar nemzeti közösség szakemberképzési igényét és esélyegyenlőségét szolgálta. A Partiumi Keresztény Egyetem e folyamat kiteljesedéseként a magyar történelmi egyházak közös felelősségvállalása révén alapított, keresztény értékrendre épülő, közösségi jellegű, magyar oktatási nyelvű, regionális egyetemenként határozza meg magát. E küldetésében az Egyetem „a következő elvek és szempontok megvalósítására törekszik: a keresztényi és egyetemes emberi értékek

érvényesítése; nemzeti közösségünk identitásának megőrzése és fejlesztése; a Partium regionális igényeit kielégítő szakemberképzés és továbbképzés biztosítása; versenyképes, minőségi oktatás és kutatás biztosítása; az egyetem átlátható, következetes működtetése, a szakmaiság és akadémiai szellem értékeinek érvényesítése; széleskörű intézményi kapcsolatok kiépítése, az egyetemi autonómia törvény által biztosított gyakorlata” (PKE Küldetésnyilatkozata). Az alábbiakban e funkciók jelentéstartalmát taglaljuk röviden.

Identitásőrző funkciók

„A vegyes lakosságú határmenti régióknak sajátos felsőoktatási-kulturális igényei vannak, amelyek eltérnek a homogén lakosságú térségektől, így ezeken a területeken sajátos felsőoktatási intézményi modellek alakultak ki. Ezek a felsőoktatási intézmények eltérnek az egynyelvű, egy kultúrájú egyetemektől és fejlesztésük, működtetésük, valamint beillesztésük az adott oktatási rendszerbe különleges szaktudást és munkát igényel.” (Kozma et al. 2003) A kisebbségi egyetemek által felvállalt feladatok között kiemelkedő, központi jelentőséggel bír a nemzeti/vallási kisebbségi közösség és identitás szolgálata, ami sajátos arculatot eredményez és egyben minőségi-identitásbeli többletet is nyújt ezeknek a felsőoktatási intézményeknek. A PKE esetében e funkció gyakorlati érvényesülésének fő dimenzióiként a következőket említhetjük:

- anyanyelvű oktatási tér és lehetőség biztosítása
- felsőoktatási esélyegyenlőség a magyar közösség tagjai számára, a hátrányos etnikai/szociális háttérű hallgatók támogatása és felzárkóztatása
 - az autonóm nemzeti közösségi egyetemi élet intézményes kereteinek biztosítása

- a keresztény értékrend érvényesítése az egyetemi életben és ennek révén a vallási-egyházi értékek által meghatározott közösségi nevelési tér kialakítása
- a regionális identitás és kötődés erősítése

Az Egyetem képzési kínálata az alapítás óta eltelt immár csaknem két és fél évtized alatt folyamatosan fejlődött, évről-évre új szakok jelentek meg, amellyel együtt bővültek a tanszékek, átalakult az oktatói testület és a hallgatói csoportok összetétele is (nagyraeszt homogén, felekezeti elkötelezettségű vallásos diákságból a vallásos elkötelezettség tekintetében heterogénebb diákság lett), viszont továbbra is meghatározó maradt az addigi hagyományos intézményi és pedagógiai kultúra, amely az intézmény megkülönböztető jegyeit és minőségét a hit és tudás összekapcsolásában, a morális nevelésben és a kisközösségi légkörben látja (Belényi et al. 2011, 159). A keresztény értékrend érvényesülése az Egyetem mindennapjaiban fontos minőségi és identitásbeli többletet biztosít, ugyanakkor tudatos, célirányos közösségépítést igényel. Az oktatás minőségére jótékony hatása van a kisközösségi tér, a személyes tanár-diák kapcsolat lehetősége. Lényeges azonban, hogy erről a potenciális eljövendő hallgatóink is tudomást szerezzenek.

A nemzeti identitást szolgáló funkciók közül mindenekelőtt az anyanyelven folyó felsőoktatási lehetőség biztosításának fontosságát kell kiemelnünk. Ebben a vonatkozásban demográfiai szempontból a régió etnikai megoszlása is lényeges támpontokat nyújt az elemző számára. A 2002-es népszámlálási adatok szerint Bihar megye lakosságának több mint negyede (25,91%) magyar nemzetiségűnek vallja magát. Ez az arány számbelileg jelentős, ugyanakkor egyértelmű kisebbségi helyzetre utal. Értelmezhetővé válik tehát azoknak a szülőknek a gondolkodásmódja, akik szerint „ésszerűbb román nyelven végzni a tanulmányokat, hiszen így könnyebben lehet érvényesülni”. Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy a magyar közösség jelentős létszámú és szülőföldjén erős kulturális-

történelmi gyökerekkel rendelkezik ahhoz, hogy anyanyelvű oktatási intézményeket tartson fenn. Másrészt pedig, a magyar nyelvű tanulás az egységesülő Európában, ezen belül a magyar-román határ-menti régióban egyre inkább előnyként is jelentkezik a hallgatók számára a későbbi érdekérvényesítési lehetőségek vonatkozásában.

A Bihar megyei végzős középiskolás diákok körében végzett felmérésünk során (Flóra et al. 2010, 163) a diákok 51%-a kizárólag nyilatkozta azt, hogy magyar nyelven folytatná tanulmányait, 21,5% magyarul és románul, 10,5%-a csak románul. Anyanyelvén a magyar diákok 55 százaléka tanulna tovább. Egynegyedük úgy értékeli, hogy az otthoni érvényesüléshez elengedhetetlen az adott szakmák román szakkifejezéseinek ismerete, ám a román nyelvet olyan formában szeretnék elsajátítani, hogy az anyanyelvüket ne adják fel. A kérdezettek 55,7%-a emelte ki tehát fontosság szempontjából az anyanyelven folyó képzés lehetőségét. Ezek az adatok megerősítik azt, hogy az anyanyelvű oktatás iránti igény továbbra is jelentős, a romániai magyar felsőoktatási rendszer konszolidációjára, fejlesztésére irányuló törekvések erős közösségi legitimációval rendelkeznek.

A PKE fejlődési perspektívái tekintetében mindez feltétlenül biztató. Figyelemreméltó ugyanakkor az is, hogy számottevő azoknak a tanulóknak az aránya, akik egyszerre akarnak magyar és román nyelvű tanulmányokat folytatni. Ennek háttérében minden bizonnyal az a mindinkább elterjedő vélekedés áll, hogy a román szaknyelv alapos ismerete, elsajátítása révén könnyebb lesz majd a munkaerőpiacon való elhelyezkedés. Ezt az igényt az Egyetemnek is hatékonyan be kell építenie képzési kínálatába, anélkül azonban, hogy ezzel bármilyen módon is csorbulna az anyanyelvi oktatási lehetőség, hiszen ez adja meg alapvetően az intézmény legitimitását a partiumi és erdélyi magyar közösség körében.

Akadémiai funkciók

A Sulyok István Református Főiskola az intézményalapítás első éveinek sanyarú körülményei között elsősorban oktatási-szakemberképzési feladatainak ellátására koncentrált. Az intézmény alig rendelkezett az egyetemi követelményeknek megfelelő nagyváradi lakóhelyű tanári karral, a minősített oktatók nagy része más egyetemi központokból ingázott. Az oktatás minőségi hátterének, standardjainak biztosításához nélkülözhetetlen kutatási funkció ilyen körülmények között többnyire csak egyéni témákon vagy „kutatószigeteken”, kutatói kisközösségeken keresztül érvényesülhetett. A megfelelő számú tudományos és didaktikai fokozattal rendelkező oktatói kar kialakítása egy fiatal kisebbségi intézmény esetében olyan időigényes feladat, amely véglegesen csak a pályájukat itt megkezdett új oktatói nemzedékek tagjainak „beérésével” oldódik meg.

Az egyetemépítés éveiben az Egyetem humán erőforrásainak helyzete fokozatosan jó irányban változott. Felerősödtek a tudományos kutatási aspirációk, részben külső (akkreditációs követelményekből fakadó) hatásra, részben belső öntörvényű fejlődés eredményeként. E fejlődés legfontosabb jelei és hozadécai a saját nevelésű minősített oktatók számának növekedése, a mesterképzés kialakítása, a kutatás és minőségbiztosítás intézményesülése. A világi szakokat a főiskolai korszakban – a már ismertetett körülmények miatt – többnyire vallásstanári szakokkal párosították, de a jogi keret változásával megjelent egy erőteljes igény arra, hogy önállóan induljanak, s ez 2000-től fokozatosan meg is valósult.

Az Egyetemnek annál is inkább magas minőségi mércét kellett kitűznie és megvalósítania, mivel olyan körülmények között került egyre élesebb versenyhelyzetbe, amikor a köztudatban (és a tanulók döntésére hatást gyakorló szülők, pedagógusok tudatában) az állami egyetemek státusa a magánegyetemekhez viszonyítva nagyobb bizalmat ébreszt a diplomák és munkaerő-piaci értéke, tekintélye iránt. Az intézmények állami

jellege egyfajta stabilitástudatot, biztonságtudatot sugall, kölcsönöz a képzés jogi státusa, s részben az oktatás várható minősége tekintetében is.

Ezt támasztják alá a magyar középiskolás tanulók körében végzett, már említett felmérésünk eredményei is, miszerint a megkérdezett diákok 48,4%-a állami egyetemen tanulna, a megkérdezettek 10,1%-a egyházi jellegű vagy magánegyetemre szeretne járni, 16,6% számára nem fontos az egyetem állami vagy magánjellege, 25% még nem döntött. A megkérdezett diákok 81,31%-a állami egyetemet választana első opcióként, 18,69%-a pedig magánegyetemet. Egyházi vagy egyházi jellegű egyetemre a megkérdezettek 4,1%-a iratkozna be, az egyetem egyházi jellegét 3,2%-uk emelte ki mint lényeges választási szempontot. (Flóra et al. 2010, 162)

Az intézmény teljes jogú egyetemi státusának elismerése megadta a PKE számára az államvizsgáztatási és diplomakiadási jogot, s ezzel megnőtt az Egyetem lehetősége saját kisebbségi küldetésének és céljainak felvállalására és megvalósítására is. Az akkreditáció a romániai felsőoktatás teljes jogú tagjává tette az intézményt, amely a belföldi és külföldi kapcsolatépítést, a Bologna-folyamatba való tényleges bekapcsolódást, a román állami és nemzetközi pályázatokon való részvétel lehetőségének biztosításával pedig az intézmény további fejlődését segíti.

A törvény általi elismerés nyomán biztosítani kellett és lehetett azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a Partiumi Keresztény Egyetem megfelelhessen a korszerű európai oktatás elvárásainak, bekapcsolódhasson a különböző nemzetközi tudományos és oktatási programokba, a hallgatók és oktatók európai mobilitási rendszerébe, lényegében, hogy minőségi oktatást kínáló, versenyképes, a nemzetközi elvárásoknak megfelelő felsőoktatási intézménnyé válhasson. Az Egyetem jelenleg a 13 alapképzés mellett nyolc akkreditált magiszteri képzési szakiránnyal is rendelkezik, s ezzel a továbblépés lehetőségei is megnyíltak az intézmény előtt. Amennyiben remé-

nyeink szerint a közeljövőben sikerül erre a struktúrára a tervezett interdiszciplináris doktori iskolát is ráépíteni, a képzések teljes vertikumát el lehet majd érni helyben, és a tehetségnevelés is magasabb minőségi szinten valósulhat meg.

Regionális társadalomépítő funkciók

A Sulyok István Református Főiskola kezdettől szorosan kötődött az alapító Egyházhoz és leginkább az egyházi kapcsolatrendszeren keresztül vált részévé a szűkebb és tágabb régió szellemi életének. Azon túl, hogy mint oktatási intézmény helyet adott a különböző tudományos rendezvényeknek, amilyen nyitott kampusként és a helyi nemzeti közösség életében kulturális központként működött, amely felkarolt és működtetni segített több a helyi kultúrának a szervezésével foglalkozó szervezetet. Így vált az intézmény művészeti, irodalmi, történelmi, zenei és irodalmi események színhelyévé (Belényi et al 2011, 172).

Az egyházi háttérű kulturális tér és kapcsolatok a továbbiakban is fontosak maradtak, de a PKE fokozatosan más területeken is nyitott a város, a régió, a Kárpát-medence és Európa felé. Az akkreditáció megszerzését követően ez a folyamat felgyorsult. Évről évre gyarapodott a szerződéses partnerségek, uniós projektek, euro-régiós együttműködések, a nemzetközi programokba bekapcsolódó hallgatók és oktatók száma.

A hosszú távú gazdasági és regionális fejlődés megalapozása határozta meg a határ-menti együttműködések keretében megvalósult kutatási projektek alapcélkitűzéseit is. Ezek sorában külön figyelmet érdemel az Európai Unió Regionális Fejlesztési Alapjából 2007-2013 között támogatott Magyarország – Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program, amelynek során a PKE tizennégy európai uniós pályázatra kapott támogatást, összesen hozzávetőleg három millió euró értékben.

A felsőoktatási intézményi regionális együttműködésekben az elmúlt két évtizedben a legfontosabb partner a Debreceni

Egyetem volt, de emellett számos más anyaországi, kárpát-medencei és európai egyetemekkel is jó együttműködések alakultak ki. Ezek között a komáromi Selye János Egyetemmel az utóbbi években szárba szökkenő sokrétű kapcsolatok várakozásaink szerint a kisebbségi sorközösség testvéri közelségében az eddigieknél is jelentősebb, kiemelkedő szerepet fognak betölteni.

A tudományos-kutatói tevékenység határon átívelő dimenziója hosszú múltra tekint vissza, de sokáig inkább csak az utánpótlás-nevelésben (pl. PKE oktatók részvétele magyarországi doktori képzésekben) és egyéni kutatói kapcsolatokon keresztül működött, ezek az együttműködések ma már konszolidált intézményesített kapcsolatrendszerek révén fejlődnek tovább. A kutatások olyan regionális kérdéseket érintenek, mint az identitás, munkaerőpiac, az oktatásügy, a gazdaságitársadalmi fejlesztések, míg az alkalmazott közgazdasági kutatásokban elsősorban a turizmus (például határon átnyúló, közös turisztikai csomagok kidolgozásának lehetősége) és kereskedelem térségi kérdéseire koncentrálnak (Belényi et al 2011, 171).

A regionalitás a hallgatói merítésben is érzékelhető, hiszen a térség népessége számára kínálunk helyben maradási és tanulási lehetőséget. A Partiumi Keresztény Egyetem hallgatóinak többsége helyi és térségi középiskolákból jelentkezik, és az Egyetem elvégzése után a régióban is marad. Kutatási adataink (Flóra et al. 2010, 161-162) szerint a jelenlegi gazdaságitársadalmi helyzet, valamint a lakóhelyhez közeli egyetemi kínálat nagymértékű növekedése egyaránt abba az irányba mutat, hogy nő a tanulók lakóhelyén vagy ahhoz közel működő felsőoktatási intézmények vonzereje. A Bihar megyei középiskolás válaszadók 42%-a lakóhelyéhez közeli, nagyvárad egyetemet választana (24,3% az állami Nagyvárad Egyetemet, 17,7% a Partiumi Keresztény Egyetemet, az előbbi preferálók magas aránya részben a PKE által nyújtottnál sokkal szélesebb pászmat átfogó képzési kínálatának következménye). A középisko-

lások 26%-a fontos szempontnak tartja a lakóhelyhez való közelséget az egyetemválasztásban. Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy a megkérdezettek közel fele (49,6%) kizárólag belföldön folytatná tanulmányait, belföldön és külföldön is tanulna 16,6%, kizárólag külföldön 6,3%.

A határ-menti övezetben némileg meglepőnek is tekinthető a hazai egyetemek preferálása, ami vélhetően a munkaerő-piaci megfontolások, a hazai viszonyrendszerben való gyökerezettség, az itthoni elhelyezkedési távlatok realista mérlegelésének eredménye. A magyar nyelvű tanulás lehetősége, a lakóhelyi közelséggel párosítva többlet-vonzerőt jelent a PKE számára. A 2008-ban megszerzett végleges akkreditáció 2014-ben várható hivatalos megerősítése feltételezhetően tovább erősíti majd a felsőoktatási tanintézmény iránti bizalmat.

Záró gondolatok

A Partiumi Keresztény Egyetem a Királyhágómelléki Református Egyházkerület által alapított és ahhoz szorosan kötődő, ökumenikus szellemiségű Sulyok István Református Főiskolából nőtt ki, a magyar történelmi egyházak és a magyar nemzeti kormány közös egyetemalapító felelősségvállalásának köszönhetően, s e tény meghatározó jelentőségű volt és marad intézményi identitásának alakulásában.

A PKE anyanyelvű felsőoktatási lehetőséget biztosít, a partiumi fiatalok számára lakóhelyükhöz közel, viszonylag alacsony költségek mellett, otthonos, keresztény szellemiségű támogató/felzárkóztató közösségi nevelési környezetben. Mindezekkel együtt a képzési kínálat tudományos színvonalára és munkaerő-piaci orientáltságára az eddigieknél is nagyobb figyelmet kell fordítani, hiszen végeredményben a nemzeti-vallási közösségünkben és közösségünknek megtartott végzett hallgatók sikeres életútja erősíti meg az Egyetem szolgáltatának létjogosultságát, mi több, nélkülözhetetlenségét.

Hivatkozások

BELÉNYI Emese – FLÓRA Gábor – HAUSMANN Alice – SZOLÁR Éva (2011) Önazonosság és megújulás. In: Kozma T. – Pataki Gy. (szerk.) *Kisebbségi felsőoktatás és a Bologna-folyamat* Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 149-178.

FLÓRA Gábor – GROSMANN Károly – GYŐRBIRÓ András – SZÉKEDI Levente (2010) Magyar középiskolások továbbtanulási tervei a romániai Bihar megyében In: Császár M. Zsuzsa, Szalai Gábor (szerk.) *Kálvin - Magyarság - Európa* Pécs: IDResearch Kft./ Publikon, 159-164.

KOVÁCS László (2008) Kisebbség és iskolázottság. Tények, adatok Pásztor Adél „Őshonos kisebbség mint nem önkéntes kisebbség” című írása kapcsán. *Szociológiai Szemle* 3. sz., 124-132.

KOZMA Tamás - POLÓNYI Tünde - RÉBAY Magdolna (2003) Kisebbségi egyetemek. *Magyar Felsőoktatás*, 4-5-6, 33-38.

MESTER Zsolt (2002) Köszöntő. *Partiumi Egyetemi Szemle*, 1/2002, p.15

PARTIUMI KERESZTÉNY EGYETEM KÜLDETÉSNYILATKOZATA

<http://www.partium.ro/hu/kuldetesnyilatkozat>

Letöltve: 2014.05.24

SZÚCS István (2002) A Partiumi Keresztény Egyetem megalakulása és helye a romániai magyar felsőoktatásban. *Partiumi Egyetemi Szemle* 1/2002, 379-382

TOLNAY István (2002) A Sulyok István Református Főiskola elmúlt tíz éve. *Partiumi Egyetemi Szemle* 1/2002, 373-378

TOLNAY István (2005) A Sulyok-korszak In: SIRF-PKE Jubileumi Évkönyv. Nagyvárad, 21-25.

VINCZE Gábor (1997). A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944 és 1989 között.

Magyar Kisebbség, 3-4 sz. p. 375-403.

AZ IDENTITÁS KÉRDÉSE EGYHÁZUNKBAN A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG

Mgr. Géresi Róbert

Körülbelül 25 évről kell szólnom. 25 év 20 percben. Nehéz feladat.

„Ezért, ha valaki tisztán akarja látni a saját korát, nézze messziről. Milyen távolból?

Nagyon egyszerű: úgy, hogy Cleopatra orrát már ne tudja kivenni.” (José Ortega y Gasset: A tömegek lázadása)

Történesek tárgyilagos felsorolása helyett megpróbálok egy objektív irányba mutató mégis szubjektív áttekintést adni.

1.

A kommunizmus bukását követően ugyanis a közép-kelet-európai térségben nagyon felgyorsult a történelem menete. A társadalmi, politikai és gazdasági átalakulások gyorsabbak, mint az azt megelőző évtizedekben; mindez pedig hatalmas kihívásokat jelentenek egyrészt az egyházak, másrészt a határon túli magyar közösségek számára.

Mindezek együttesen azt is jelentik, hogy átalakulnak az egyéni identitás szerkezetek – vallási én nemzeti – egyaránt, és jelentősen kiszélesedik az egyes személyek egyéni életstratégiai lehetősége.

A belső európai határok légiesedésével ugyanis gyakorlatilag meggyengül az egyes nemzetállamok korlátozó és egyénre nehezedő nyomása, hiszen a lakhelyváltogatás mindenki számára adott elvi alternatíva, amivel a vallási és nemzeti stratégiáknak is számolniuk kell. Migráció jelentős volta: pl. 25 lelkes perényi gyülekezetbe 7 tag költözött be az elmúlt 20 évben, 100 lelkes migléci és 200 lelkes szinai gyülekezetből Angliába, Németországba, Csehországba, Magyarországra – nem csupán Budapestre, hanem a szomszéd Hidasnémetibe – költözött jelentős számú fiatal és fiatal család. A kassai magyar gyülekezet

presbitereinek gyerekei túlnyomó többségben nem a Felvidéken élnek.

Népszámlálási adatok és néhány kutatás eredménye is azt mutatja, hogy a felvidéki református egyház – a demográfiai helyzet és az elvándorlás ellenére – nem zsugorodott végzetes mértékben. A vallásosságra vonatkozó kutatások is azt mutatják, hogy bár a szekularizáció nyomai itt vannak a társadalomban, a vallásosság befolyása széles rétegek számára továbbra is meghatározó.

Önazonosságtudat szempontjából pedig azt lehet mondani, hogy a népszámlálási adatokat figyelembe véve, hogy a magyarról szlovákra történő identitásváltás jelentősebb, mint az elvallástalanodás. Ennek konkrét akár egyházpolitikainak is nevezhető következménye is van. A szlovák reformátusok számára a térnyerés az egyházon belül sokkal kisebb energiákat kíván, mintha a misszió tényleges formáját gyakorolnák, mikor is a nem hívő, egyházon kívül élő tömegeket próbálná meg misszió által megszólítani.

Meghatározó különbség érzékelhető a magyar és a szlovák hívek identitástudatának az egyház döntéseire vonatkozó véleményében. Tehát mind a 1995 áprilisában megalakult Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata mind a Magyar Református Egyházba való belépésünk egyetértésre talál a magyar hívek részéről. A szlovák reformátusok vezetői és a hívek – vagy azok egy csoportja – mindkét esetben az egyházzal való szembefordulás és az esküszegés határát is túllépve ellenségesen viszonyultak az integrációhoz

Ennek a tudatában kell szemlélnünk azokat az egyházban lezajló folyamatokat.

A felvidéki magyar reformátusok túlnyomó többsége számára a Kárpát-medencei magyar református integráció elfogadott és természetesnek tekinthető folyamat. A kommunista diktatúra idején, ahogy lehetett, olyan formában tartották a kapcsolatot a szétszakított egyház tagjai. Az 1989-es változások azonnal felszínre hozták az összetartozást. Lelkészek szervezték az

első segélyszállítmányokat Partium és Erdély irányába. Gyülekezeti testvérkapcsolatok alakultak ki, melyek mai nap is élnek.

2.

A gyülekezetek nyelv és identitásváltása a családokban történik meg. A magyar nyelv és identitástudat családokban történő meggyengülése nem pusztán szociológiai kérdés, hanem hitvallási kérdés is. Itt van jelentős deficitünk. A felvidéki református egyház értelmisége előtt áll az a nagyon fontos feladat, hogy a kisebbségi lét és az identitásváltás nagyon komoly és súlyos kihívásaira választ adjon. Ha szakmai közegben folyik is bizonyos munka ebben az irányban, az messze nem jelenti azt, hogy a gyülekezeti terepen, a családok felé ez bármi módon eljutott volna.

Példák: „édesanya, már ő maga is vegyes házasságban nőtt fel, konfirmáció előkészítés, Nem látom okát, miért ne szlovákul készülne a kislány, mikor szlovák iskolába jár“.

„Szlovák iskolába járó magyar gyerek szülei odahaza szlovákra váltanak, mert a tanító néni azt tanácsolta, ugyanis a gyerekek számára a szlovák nyelv nem tökéletes ismerete hátrány a tanulásban.“

A gyülekezetek nyelvváltása a családok nyelvváltása által több generáció alatt történik meg. De a gyülekezet, mint vallási és liturgiai közösség, utolsónak vált nyelvet. Néhány példa erre keleti régióból: Odahaza a családok már csak szlovákul beszélnek, a községben már semmi sem utal arra, hogy magyar közösség él-élt ott, de az istentiszteletek nyelve sokak számára továbbra is a magyar.

Lelkész személyének a fontossága kiemelkedő. Amelyik vegyes közösségbe magyarul nem tudó vagy magyarul tudni nem akaró lelkész került, ott a magyar nyelv kihalása pillanatok alatt lejátszódik.

3.

„Lehetséges“ szövetségeseink az identitás megőrzése ügyében:

Iskolahálózat:

A korábban kommunista diktatúra által ideológiai szempontból leuralt és az elmúlt 25 évben komoly változásokon átmenő iskolahálózat és a református egyház közötti kapcsolatban nagy lehetőségek rejlenek, és azt kell mondanunk, hogy nem a gyülekezetek és nem az egyház részéről van legtöbb esetben az elzárkózás, hanem az oktatásügy részéről. Mindenesetre vannak pozitív példák is szép számmal. A református pedagógusokat stratégia mentén kellene összefognunk.

Politikum:

Az egyházunk teljes mértékben kimaradt abból a rendszerátalakítási folyamatból, amely végül is a politikai, gazdasági, pénzügyi és társadalmi hatalom újraelosztásához vezetett. A rendszerváltás idején az egyház szerepe a politikai szintéren részben felértékelődött. Ennek több oka is van, amire nem tudunk itt kitérni. Viszont a református egyház a társadalomban betöltött szerepéhez viszonyítva a politikai szintéren folyamatosan alulreprezentált. A társadalmi élet szereplői nem érzékelik az egyházzal való szorosabb együttműködésben rejlő lehetőségeket. Ezen a helyzeten változtatni kell.

Gazdasági élet:

Az egyház jelenléte marginális, szinte egyáltalán nem érzékelhető. Nincsenek egyház-közeli vállalkozások, sem helyi szinten, sem regionális szinten.

Történelmi egyházak:

Az evangélikus egyház hitvallásából és jellegéből, társadalomban betöltött helyzete és szerepéből fakadóan, az állammal történő tárgyalások szempontjából a református egyházhoz kö-

zel állónak tekinthetjük. Viszont nincs ez így nemzetstratégia szempontból. Az evangélikus egyház az elmúlt évtizedekben tudatosan elsorvasztotta a magyar evangélikus közösségeket és nemzetstratégiai szempontból egyenesen ellenérdekelt a református egyházzal szemben.

A római katolikus egyház is szövetségese lehetne a református egyháznak. A magyar katolikus hívek száma körülbelül négyszerese a magyar református hívek számának. Sok katolikus gyülekezet és pap a magyar identitás megőrzésének híve. A magyar cserkészmozgalom többségében katolikus, és itt láthatunk egy bizonyos szabadabb mozgásteret a magyar nyelvű szolgálat irányába. Viszont a szlovákiai római katolikus egyház a maga szervezettségében és céljaiban is a szlovák nemzeti stratégia megvalósításának egyik eszköze. Fájdalmas ezt kimondani, és bántó is azon magyar katolikusok számára, akik imádkoznak a magyar főpásztorért, de a tisztánlátáshoz elengedhetetlenül szükséges ennek megállapítása.

4.

A legfontosabb feladat a református egyházban a helyi gyülekezeti közösségek megtartása és megerősítése. Lelkipásztorok kerültek olyan gyülekezetekbe is, ahol évtizedeken keresztül nem volt helyben lakó lelkész. Ennek a nemzeti identitás megőrzésében is jelentős szerepe van. A liturgiai magyar nyelv több gyülekezetben már az utolsó intézményesített magyar nyelv.

A VIGASZTALÁS IGÉJE!

**Barth nagyváradi ajándékai: prédikációja Jn.14,1 alapján,
tanítása a kegyelmi kiválasztásról és ítélete a bolsevizmusról
meg fasizmusról 1936-ban¹**

Hermán M. János

Előadásunk célja Barth 1936-os nagyváradi prédikációjának és egy interjújának az ismertetése, amelyekben életünk egyetlen vigasztalását hirdette, illetve határozott ítéletet mondott a bolsevizmusról meg a fasizmusról.² Isten kegyelmi kiválasztásáról is értekezett az egybegyűltekkal és valószínűleg ennek kapcsán közöltek egy részletet az ezzel kapcsolatos tanításból a helyi református hetilapban.

A világhíres professzor János 14,1 textusának alapján írott nagyváradi prédikációja a magyar teológiai irodalomban alig-alig ismert, jóllehet létezik egy korabeli összefoglalója és később pontos fordítását is publikálták a német szöveg alapján. Barth nagyváradi látogatásának ismertetése mellett (az időpont 1936 okt.7-8

¹ Ezzel a tanulmánnyal Dr. Bíró Mózes emlékének (Kolozsvár-hídelvi lelkipásztor, szül. Miklósfalva, 1902 szept. 12 – megh. 1971 júl. 21-én) adózunk. Bíró Mózes gyülekezetszervező és építő lelkész, az újreformátori teológia képviselője, aki Genfben és Zürichben is tanulmányokat folytatott, Barth kolozsvári látogatása alkalmával elkísérte őt a Református Kórház megtekintésére. Az 1951-es esztendőben az orvosi diplomát is megszerezte. Légátusként szolgáltam mellette, megajándékozott egy hozzá kötődő kiadvány példányával: Dr. Brunner Emil, A mi hitünk. Fordította Bíró Mózes lelkipásztor. Utószót írt hozzá dr. Ravasz László püspök. A fordítást dr. Thaly Loránt igazgatófőorvos nézte át. Zsoltároskerti Füzetek Kollégiuma, Kolozsvár, 1935. – Lásd még: Tulogdi József, Egy igaz ember emlékezete. Dr. Bíró Mózes lelkipásztor, orvos élete és munkássága. Kolozsvár, 2011.

² Tanulmányunk törzsanyagának korábbi közlését lásd Hermán M. János: Barth nagyváradi prédikációja és ítélete a bolsevizmusról meg fasizmusról 1936-ban. In: Teológiai Fórum” A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és a Calvin J. Teológiai Akadémia Tudományos Folyóirata, VII. évf., 2-2013, p. 17-59.

napjaira esett) az egyik célunk az említett prédikáció újraközlése a konferencia előadásait tartalmazó kötetben. Egy korabeli nagyváradi napilapban közölt rövid Barth-interjú felfedezése pedig egyenesen visszajelzés, hogy érdemes történelmi utazásra kelni az ókori hitvalló egyházatyák nyomdokain. Barth akkori prófétai látását tükrözi ez az orvosság hatásához hasonlítható kis írás: a bolsevizmusnak és a fasizmusnak vissza kell vonulnia a keresztyén hit elől. A történelmi tapasztalatok nyomán így gondolunk itt és most a Kárpátaljai Magyar Református Egyház helyzetére. Ennek a 78 év múltán is aktuális beszélgetésnek sehol sincs nyoma a Barth bibliográfiákban és a Vasady Béla fordításában megjelent, az Isten kegyelmi kiválasztásáról szóló Barth előadás részletének nagyváradi közlését sem jegyzik.

Az 1936-os nagyváradi fogadtatás lebonyolítói szinte valamennyien Barth tisztelői, egyesek a volt tanítványai, illetve azoknak barátai és családi köre, akiknek a számbavétele külön tanulmányt érdemelne.³

Mit tudtak és tudhattak Barthról a Partiumban?

Az egyházi sajtóban, pontosabban a nagyváradi „Református Híradó” számaiban tallózva, ismételt adásban továbbbítjuk az 1935-ös vészjelzést Barthnak a bonni teológiai tanszék-ről való eltávolításáról.⁴

Barth Károly esete a németországi szomorú egyházi helyzet újabb eseménye. A dialektikai teológia vezérért, a bonni egyetem tanárát állásából elbocsátották, mert a Hitler iránti tanári hűségesküje szövegében a Hitlernek való teljes engedelmességet fogadó mondathoz, e kis szöveget kívánta fűzni: „amennyiben az Istennek való engedelmesség megengedi”. E feltételt nem fogadták el, hanem közölték elbocsátását.

³ A partiumi Barth-tanítványok névsorának teljessége nélkül lásd Hermán M. János: Sass Kálmánról és a peregrinusainkat patronáló Welti család kapcsolatairól. In: „Teológiai Fórum”, 1-2014 szám, VIII. évf

⁴ A cikk írója nincs feltüntetve, a cikk az „Innen-onnan” rovatban jelent meg. Lásd „Református Híradó”, XV. évf., 1935-7.sz., febr.16., p.4

Helyesen jegyzi meg az egyik svájci lap: „hogy itt az történik, ami egykor a római császárságban, az Istennek való engedelmesség fölé helyezik a Führernek való engedelmességet. Ezért ez az eset nem Bartha, hanem Führerre nézve veszélyes.” Az amerikai egyházak szövetségének európai titkára megbízatással megjelent a berlini külügy- és kultuszminisztériumokban s közölte, hogy a Németországgal való szellemi kapcsolatukra súlyos következményei lesznek Barth professzor elbocsátásának.

Barthot már 1934-ben, a Bärmeni Teológiai Nyilatkozatot követően (1934. máj. 31.) veszélyes idegennek nyilvánították. Az általa képviselt teológiai irányzat ekkora már világszerte elterjedt. A Kolozsvári Református Teológia tanárai, főként Tavasz Sándor munkássága által, 1924-től bontottak zászlót a barthi teológia mellett.⁵

Barth nagyváradai fogadtatásáról

Karl Barth⁶ hetvennyolc évvel ezelőtt,⁷ 1936 okt. 7-én érkezett Nagyváradra, ahol a Királyhágómelléki Református Egy-

⁵ Hermán M. János: Barth tanítása későn érkezett Erdélybe? In: Kulturális alteritás és idenritás az időben. Speculum Historiae Debreceniense 16. Sorozszerkesztő Papp Klára. Debrecen, 2013, p.220

⁶ Karl Barth (1886-1968) a Római leveléhez írott kommentárjával (1919) indította el a dialektikus teológiát. Ő a XX. század legnagyobb hatású református teológusa. Bíró Mózes és a lutheránus Járosi Andor voltak azok, akik 1921-ben, marburgi tanulmányi útjuk során megvásárolták a *Römerbrief* példányát és azt Kolozsvárra küldték a fiatal teológiai professzoroknak. Lásd Deák Ödön: Emlékem Barth kolozsvári látogatásáról. In „Református Szemle”, 1986/4, 384.old.

⁷ Erről az eseményről a 75. évforduló kapcsán, tehát 2011-ben Nagyváradon nem történt megemlékezés, az egyházközségi és az egyházkerületi levéltárban eddig semmilyen nyomát nem találtuk ennek a látogatásnak, kivéve a korabeli írott sajtó híradását. Az újságcikkek, illetve a nagyváradai igehirdetés németországi megjelenésének a felkutatásáért köszönetet mondunk e helyen Kupán Árpád, Horváth István és Téglásy Sándor atyáinkfiainak. Jelezzük, hogy Hermán Mostert Dániel és Astrid Krause fordította németre a Barth interjúját, nekik is e helyen mondok köszönetet. Az 1936-os Barth szövegek beírását Pap Judithnak és Petrikó Ildikónak köszönjük szeretettel.

házközség vezetői és hívei testvéri szeretettel fogadták. Jóllehet ennek az eseménynek a jelentősége a román nacionálkommunizmus idején elkendőztetett, ma pedig kiesett az emlékezetből,⁸ mégis van időszzerű európai nyoma: 2010-ben a Németországi Református Szövetség a Ján.14,1-et választotta évi vezéregyénének, és többek között Barthnak a Nagyváradon elhangzott igehirdetéséből is közöltek idézetet a textus meghirdetése alkalmával.⁹

A jeles egyházi és teológiai-kapcsolattörténeti eseményről hajdanán így tudósított az egyik nagyváradi újság: „Nagynevű vendége érkezett tegnap Oradeára a világ protestánsainak Barth Károly bázeli teológiai tanár személyében. Barth Károly a világháború kitörése előtt egy kis svájci faluban volt lelkész, s a protestánsokra a páratlan befolyással kiható munkásságát a háború kitörésekor az a csalódás indította el benne, hogy sem a szocializmus, sem az egyház semmit sem tesz az embertelen vérengzés megakadályozására, hanem az egyik meghajol a nyers erő előtt, a másik pedig megáldja a fegyvereket. Sok évi magabavonulás és töprengés után, 1919-ben megírja „Römerbrief” című, hallatlan sikerű könyvét, melyben szenvedélyes kritikával fordul a teológia és az egyház ellen, mely szerinte csak itt a földön kíván nagyokat alkotni, de alapjában véve beteg és egyik betegágyból a másikba fekszik.

Barth Römerbriefje, valamint más harcos megnyilvánulásai indítják 1921-ben a német kultuskormányt arra, hogy meghívják a göttingeni egyetem teológiai tanszékére . A svájci szár-

⁸ Annak ellenére, hogy dr. Molnár János egyháztörténész kiemelten hívta fel erre a figyelmet az 1936-os év jeles eseményei közepette. Lásd Molnár János: A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920-1942. Nagyvárad,1999, 173. old.

⁹ Karl Barth zu Johannes 14,1: „Ach, nicht wahr, wie armselig stehen wir immer noch da gegenüber diesem Wort! Wie wenig wissen wir immer noch damit anzufangen! So wollen wir es uns denn gerade in dieser Armseligkeit gesagt sein lassen, damit es etwas mit uns anfange: Euer Herz erschrecke nicht!” – aus einer Predigt am 7. Oktober 1936, Reformierte Stadtkirche Großwardein, Oradea.

mazású fiatal professzor ezt követően tanít Németországban, Münsterben, Marburgban, Bonnban, míg végül a német kormány büntető eljárás megindítása mellett 1934 decemberében elbocsátja egyetemi tanári állásából, mert tanóráit nem hajlandó politikai köszöntéssel kezdeni. Azóta Barth a bazeli egyetem hittudora. Sűrűn járja különösen délkeleti Európát. Jelenleg Ardealban, Clujon tartott igen nagyhatású előadásokat, melyekre jellemző, hogy a cluji theológia emlékfát ültetett el tiszteletére.

Barth Károly, a bazeli református teológia világhírű tanára, kétnapos cluji tartózkodásáról, ahol sorozatos előadásokat tartott a református papság és a világi intelligencia számára, szerdán délben érkezett meg az oradeai vasúti állomásra titkárnökjével és egyik kísérőjével. A kiváló professzort az állomáson Csernák Béla lelkész, kerületi főjegyzővel az élén, az egyházkerület nagyszámú tisztelő csoportja fogadta. Barth Károly frissen, mosolyogva szállt ki a vasúti kocsiból és kedvesen kezét fogott a megjelentekkel, majd a Park-szállodában lévő lakosztályába hajtattatott.

Délben fél kettőkor a Kék Macska külön termében közös ebédre gyűltek össze a nagy tudós tisztelői. Az ebéden Sulyok István püspök és dr. Thury Kálmán köszöntötték a vendégtudóst, aki halás szavakkal köszönte meg az üdvözléseket.

Délután Barth Károly megtekintette az egyházi intézményeket.¹⁰

Az előkészületekről egy négy nappal korábban megjelent rövid cikk tájékoztatta az érdekelteket, de a találkozás nyilvános alkalmairól pontos dátumot még nem közöltek.¹¹

¹⁰ A lap főszerkesztője Hegedűs Nándor. A beszámolót nem jelzi a szerző neve, címe: „A bolsevizmusnak épp úgy vissza kell vonulni a hit elől, mint a fascizmusnak...” Barth Károly, a bázeli egyetem tanára Oradeán. ... „In: „Szabadság”, 1936, LXVI évf. Okt.8, 2. old.

¹¹ A hírt azzal vezeti be, hogy hivatkozik a Clujon megjelenő modern egyházi folyóiratra, a „Kiáltó Szó” címűre, amely részletesen ismerteti Barth életét és munkásságát. Szól a nemzetközi események alatti (sic!) állásfoglalásáról, mel-

A királyhágómelléki református sajtóban megjelent összefoglalóból¹² is érdemes idézni: „Az újvárosi templomban délután vallásos ünnepség keretében ígét hirdetett Barth Károly. Püspök úr üdvözölte a világhírű professzort, kiemelte működésének és teológiájának reformátori jellegét. Csernák Béla egyházkerületi főjegyző úr bibliaolvasása és magasan szárnyaló imádsága nyitotta meg az ünnepély istentiszteleti részét, majd Barth professzor, vállán a magyar református lelképásztorok palástjával Molnár Károly tileagd-i lelkésszel együtt felment a szószékből s megtartotta nagykoncepciójú igehirdetését Ján. XIV.1. alapján: „Ne nyugtalankodjék a ti szívetek: higyjetek Istenben és higyjetek bennem.”

Már a témaválasztásban kitűnik a nagy igehirdető, aki az ő sajátos előadói modorában hirdette úgy az Igét, hogy abban az általa inaugurált teológiai irányzatnak, az úgynevezett, dialektikai teológiának minden jellegzetessége megcsillámlott.

A három részben előadott beszéd tolmácsolása gördülékeny, szép magyarosságú, valóságos bravuros teljesítmény volt. Istentisztelet után a környékről nagyszámban összegyűlt lelképásztorok, valamint az oradea-i egyház és az egyházkerület vezető egyéniségei előtt a tanácsteremben tartott nagyon értékes előadást. Utána a vendégeket este a Püspök úr látta vacsorán.¹³

tatja bátor küzdelméért, amelyet a keresztyén egyház szabadságáért vív. „Városunkban ez alkalommal az egész Egyházkerületből fognak érkezni érdeklődők, hogy a predestinációról szóló előadásának és az „Egyház szabadsága” című beszédének hallgatói legyenek. In: „Szabadság”, 1936. LXVI évf. Okt. 4. 3. old.

¹² M.K. (Molnár Károly): Dr. Barth Károly látogatása. In: „Reformátusok Lapja”, 1936 nov. 1, 389.old.

¹³ A püspöki vacsorán jelenlévő vendégek a Barth kísérete mellett: dr. Thury Kálmán főgondnok és felesége, Csernák Béla főjegyző, Soós István ügyvéd, Vargha László és felesége. Ez az egyetlen olyan, általunk itt használt kiegészítés, amelyet Gálffy Zoltán: Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon című közleményében találtunk. Gálffy csupán öt mondattal intézi el a nagyváradi látogatást. Lásd: Református Szemle, 1986/4 sz., 34. old.

Csütörtökön délelőtt Barth megtekintette az árvaházat is, majd tovább utaztak Párára¹⁴ s csak azután tér haza Bázalbe.”

A novemberi közgyűlésen Sulyok püspök tömör fogalmazással tekintett vissza az általa is világhíresnek tartott professzor örökké emlékezetes, elragadtató szolgálatáról. „Hétköznap este volt, szinte ömlött az eső, de azért színültig megtelt a nagytemplom hívekkel, akik szinte visszafojtott lélekzettel (sic!) hallgatták meg a nagy ember fejtegetéseit – akik németül tudtak, ennek a nyelvnek nagy művészettel kezelt formájában, a többiek pedig Molnár Károly nagyvárad-újvárosi segédlelkész elismerésre méltó tolmácsolása útján.”¹⁵

A nagyváradai „Szabadság” említett, okt. 4-i beharangozó cikke tudni vélte, hogy az istentiszteleten Vitályos Ilonka vezérletével fellép a Kálvin énekkar és hogy Vásárhelyi Sándor organista vezeti a gyülekezeti éneklést.

Véleményünk szerint az idézett forrásokon kívül még számos hazai dokumentum lappanghat ennek a kiemelkedő váradai eseménynek a leírásáról, hiszen lehetetlen, hogy ilyen nagy horderejű látogatásról, annak részleteiről és visszhangjairól csak a nagy példányszámú hivatalos közlemények őrizték volna meg az amúgy sem kimerítően értelmezhető adatokat.¹⁶

¹⁴ Az előzetes információ nem pontos, előadások tartására Nagyváradról előbb Budapestre utaztak, azután Pápa megjárása után Győrig kíserte őket Vasady Béla. Lásd Vasady Béla: Az Ige útján sántikálva. Debrecen, 1993, 84. és 96. old.

¹⁵ „A Királyhágómelléki Református Egyházkerület Nagyváradon 1936 november 25-én, a Református Egyház Kulturpalotájában tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve.” Az Egyházkerület hivatalos kiadványa. Nyomott Deutsch testvérek könyvnyomdájában Resitán, 1937, 21. old.

¹⁶ Búthi püspök egy tanulmányában említi a Barhtal való korai találkozását, de részletekről nem ír: „Azóta, hogy 1936-ban közöttünk járt, csak 1959-ben, otthonában találkoztam vele. Feledhetetlen és egy életre érvényes tanítás marad számomra mindig mosolygó reménykedése és szavaiban a hit csodálatos felragyogása. A hitnek azt az emberét hallgattam, aki „tudja a magasságosnak a tudományát és aki látja a mindenhatónak látását, leborulva és nyitott szemekkel” (IV.Mózes 24:16). A több mint egy óráig tartó beszélgetés folyamán értettem meg igazán, hogy miért utasít el Istenről szóló tanításában és életé-

Barth magyarországi és erdélyi látogatásának előkészítéséről és az út céljáról

Olvasmányaink alapján arra következtetünk, hogy Barth magyarországi-erdélyi látogatásáról már 1930-ban komoly előkészítő beszélgetések folytak. Erről Mindszenti Nagy Ottó 1930-as bonni naplófeljegyzései tanúskodnak. Négy magyar diák keverte fel május 3-án a szép lakásában, ahol tisztázódott: "Nem megy hozzánk, mert Dogmatikáját kell megírnia." Az 1930 jún. 4-iki bejegyzés: "Barthnál már voltam is, beszéltem vele egyházunkról. Kedves, kicsit ügyetlen, kitérdelt nadrágú, rosszul öltözködő ember. Arca barna, de világoskék szemekkel. Sokat pipázik. Könyveket kértem tőle, s ő megígérte, hogy megadja, amire csak szükségem lesz, ha megvan neki."¹⁷

Kétségtelen, hogy dr. Vasady Béla volt az a felkészült és kijelölt személy, aki végül sikeresen hívta meg Barthot a magyar református egyháztestek meglátogatására és előadások tartására. Ő volt az 1936-os körút főszervezője. Teológiai önélet-

ben minden rezignációt és szkepszist." In: „Református Szemle”, LIX. évf., Kolozsvár, 1966, szept.-dec., 5-6. sz., 309.old. – Búthi Sándor teológiai irányultságának „fejlődéséről” tanúskodnak a korábbi, hivatalosan szintén elfogadható hozzáállású megnyilatkozásai. Lásd Molnár János: A Nagyvárad (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944-1989. Nagyvárad, 2001, 134. old. :”Búthi hivatkozási alapja, mint majd minden szocializmust pártoló kortársáé a dialektikai teológia. Kedvence másokkal ellentétben nem Barth, hanem Thurneysen. Ardayhoz és Vásárhelyihez hasonlóan önigazolásként gyakran idézi a magyarországi ref. egyház hangadóit, elsősorban Bereczky Albertet. A fenti álláspontot képviselte már az ötvenes évek elején is, karrierje nyilván nem a véletlen műve. Vö. Búthi S.: Időszerű igehirdetésünk kérdései. Református Szemle, 1951. május.” – Püspöki vizitációi alkalmával Búthi az 1960-as évek közepén a Barth féle Kis Dogmatika egyik idézetével győzködte a világbéke iránti pesszimista atyafiakat: az egyházat nem szabad összetéveszteni céljával... Lásd Molnár János: A Nagyvárad (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944-1989. Nagyvárad, 2001,160. old.

¹⁷ M. Nagy Ottó: Feljegyzések Barthról. In „Református Szemle” 1986/4, 386. old.

rajzában, amelynek angol változata 1985-ben látott napvilágot, nem mulasztja el az első találkozásuk körülményeinek a leírását.

Vasady emlékirata: „1935 nyarán feleségemmel nyugat-európai körútra mentem. Németországi és franciaországi lelkész és professzor barátaink meglátogatása után útunk legfontosabb állomásai Svájcban voltak. Genfben résztvettünk a Keller Adolf által vezetett ökuménikus szeminárium programjában. Majd pedig Brunner Emilt¹⁸ és Barth Károlyt látogattuk meg. Abban az időben nagyon kiéleződött a feszültség e két kiváló teológus között. Mindkettőt nyaralóhelyén kerestük fel, de egyikőjünkkel sem közöltük azt, hogy a másikat is meglátogattuk.

Barthtal Zürich mellett, Bergliben tölthettünk egy egész napot, jó barátjának és mecénásának, Pestalozzinak a nyaralójában. Azelőtt pár hónappal volt kénytelen németországi tanzékétől megválni, s nagy lelkesedéssel beszélt a német hitvalló egyház küzdelméről és az abban való részvételéről. Örömmel fogadta el meghívásunkat egy 1936. évre tervezett magyarországi és erdélyi körútra.

Érdeklődésére, miről tartson előadást, az eleveelrendelésről és az egyház szabadságáról (az államhoz való viszonyáról) szóló témákat javasoltam. A második téma időszerűségét azonnal átlátta, az eleveelrendelést illetően azonban megkérdezte: „miért”? Mikor megtudta, hogy a török hódoltság korából származó határok következtében Magyarországon még most is vannak, akik a predestinációs hitet egyszerűen a fatalizmussal azonosítják, szemei felragyogtak, s megígérte, hogy debreceni és kolozsvári nagy előadássorozatát „Isten kegyelmi kiválasztásáról” („Gottes Gnadenwahl”) fogja tartani.”¹⁹

¹⁸ Brunner erdélyi (Marosvásárhely, 1935, márc. 13-16) és magyarországi látogatása egy évvel megelőzte a Barth körútját. Brunner a *Natur und Gnade: zum Gespräch mit Karl Barth* (1934) c. művében kifejti, hogy az ember nem veszítette el teljesen az „Isten képét”, és így a keresztyén hitnek mindig maradt egy kapcsolódási pontja. Barth gyors reakciója: *Nein! Antwort an Emil Brunner* (1934).

¹⁹ Vasady Béla: *Az Ige útján sántikálva*. Debrecen, 1993, 83-84 old.

Eszterdő után Vasady Béla arról vall, hogy azért vállalt részt Barth magyarországi, délvidéki²⁰ és erdélyi körútjának előkészítésében, mert Barth személyében és életében a reformátori kiválasztottság és a megtartás tudatának kiváló képviselőjét látta, „aki igehirdetésében és teológiai munkásságában mindenkor arra a valóságos szent ügyre mutatott, amelynek szolgálataiban áll.”²¹

Itt kell megemlítenünk, hogy Karl Barth eredeti, autóhasználattal eltervezett programja szerint a délvidéki magyar egyházlátogatás helyszíne Feketics (Szerbia) lett volna, ahol szintén a „Népegyház – szabad egyház – hitvalló egyház” címmel tartott volna előadást.²² Ismeretes, hogy Nagyszebenbe is szívesen ellátogatott volna, de Viktor Glondys, az egyháza „semlegességét” féltő szebeni szász lutheránus püspök elutasította a Barth ezirányú kérését, sőt a fennhatósága alá tartozó lelkészeknek még azt is megtiltotta, hogy résztvegyenek a Barth kolozsvári előadásain.²³ Az utazás állomáshelyeinek a sorrendje végül is a következőképpen alakult: Debrecen, Sárospatak, Kolozsvár,²⁴ Nagyvárad, Budapest és Pápa.

²⁰ A délvidéki látogatás valamilyen oknál fogva elmaradt.

²¹ Debreceni Protestáns Lapok, 1936, 10. szám, 184. old.

²² Busch, Eberhard: Karl Barth's Lebenslauf. Chr. Kaiser Verlag, 1976, 292. old.

²³ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. Úti beszámoló Karl Barth 1936-os és 1948-as magyarországi látogatásáról. Karl Barth és Vassady Béla levelezése. Debrecen, 2007, 50. old. – Erről bibliográfia Ferencz Árpád nyomán: 1.) Ulrich Andreas Wien: Briefwechsel zwischen Karl Barth und siebenbürgischen Pfarrern in den Jahren 1930-1947. In: Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde, 18. szám, 1995, 147-172. old. -2.) Hans Beyer: Karl Barth und der Kirchenkampf in Siebenbürgen. In: „Die Spur”. Vierteljahresschrift für evangelische Lehrer in Deutschland, Nr.3., 1963, 119-125. old. - 3.) Árpád Ferencz: Der Einfluss der Theologie Karl Barths auf die Reformierte Kirche Rumäniens. Zürich, 2005.

²⁴ Barth kolozsvári látogatását a Kolozsvári Református Teológiai Fakultás tanárai szervezték, ennek első nyoma az 1936. jún. 11-én tartott ülés jegyzőkönyve, amely arról tanúskodik, hogy okt. 5-6. napjaira előadások tartására hívják meg, erről értesítik a szász lutheránus egyházat is, hogy alkalomadtán ők is meghívassák Barthot Nagyszebenbe. Továbbá vállalták, hogy a határtól

Dr.Ferencz Árpád nyomán²⁵ foglaljuk össze és értelmezzük Vasady professzornak azt a 9 pontos válaszát, amely megvilágítja, hogy miért kérték fel Barthot a magyarországi és erdélyi körútra. Az indoklások felsorolása azzal kezdődik, hogy Barthot azért hívták meg, mert igaz teológusként iratkozott be a Szentírás és a Szentlélek iskolájába, Barth a kijelentéseit az Ige mértéke alá helyezi, teológiájában Kálvin tanítványának bizonyul, Kálvinhoz hasonlóan csak „egyházi tanító” akar lenni, és a magyar teológusok közötti személyes jelenléte, (akárcsak Hollandiában vagy Skóciában) a teológiai továbbképzés szükséges voltát húzza alá. Jelenléte révén a rendezők számíthatnak a barthi teológiával való megtermékenyítő vitára. (Az előadásokat követően ezt mindenütt lehetővé tették.)

A Barth előadásai révén remélik, hogy a magyar reformátusokkal való eszmecsereje és a magyar egyházi életről szóló híradás bekerülhet a világ protestántizmusának az érdeklődési körébe. Mivel Barth fontosnak tartotta a nemzeti öntudat keresztyén megítélését, így ezt a kérdést is személyesen hozza közel a trianoni traumát átélt magyarsághoz.

Úgy látjuk, hogy Barth érzékeny rezdülésű magyar teológus társai szintén felismerték azt, hogy a terjeszkedő parancsuralmi államigények korszakában az egyházban lelki erő kell találtassék ahhoz, hogy a lelkiismereti szabadság mentsvárává legyen. Mivel Barth confessorként lépett fel az akkor már totalitáriussá vált német állam egyházellenességével szemben, így már a pusztja jelenléte is tüntető volt a német birodalmi egyház ellenében. Példázta a keresztyén szabadság szerinti döntést, lelki ellenállásában nem maradt néma, és ezért hiteles volt Magyarországon és Erdélyben. „Ilyen hitvallónak lenni az egyet-

Kolozsvárig és vissza, megtérítik az útiköltségét. Lásd Gálfy Zoltán, Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon, i.m. 339. old.

²⁵ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai., i.m.,10.old. – Ferencz Árpád kifejtéseinek forrása a Vasady Béla által szerkesztett „Igazság és Élet” című, Debrecenben 1935-től megjelenő folyóirat 1936/II, 393. oldalán található.

len, Istennek is tetsző keresztyén politika.”²⁶ Meghívóinak váradalmát igazolva, minden alkalmat megragadott arra nézve, hogy kétségbe vonja a nemzeti szocializmus erkölcsi legitimitációját.

Amellett, hogy két hét leforgása alatt Barth bepillantást nyerhetett a magyarországi²⁷, illetve a romániai életbe, ő mindenütt bizonyosságot tett arról, hogy egyetlen célja az Ige szolgálata, és azt akarta, hogy őt csak ezért a szolgálatáért szeressék.²⁸ Romániai hallgatóival, akik 1935-ben tanultak Bázelen (Farkas Jenő, Horváth István, Horváth Jenő, Kiss Árpád) a lakásán találkozott, és arra kérte őket, hogy adják át otthon az üzenetét: fogadtatása szerény legyen!²⁹

Végezetül a korabeli sajtóhírek, Vasady Béla és von Kirschbaum kisasszony útibeszámolója alapján a következőképpen áll össze előttünk Karl Barth nagyváradi nyilvános programja: okt. 7-én kora délután érkeztek Nagyváradra, este hat órakor az újvárosi református egyházközségben prédikált, istentisztelet után az eleve elrendelés tanárról tartott előadást a tanácsteremben, másnap, okt. 8-án pedig elutazás előtt megtekintették az árvaházat.

A látogatásról fennmaradt benyomások

Jelen dolgozat az elérhető források alapján összegezi a Barth bő huszonnégy órás

Nagyváradi szolgálatának az emlékét és teológiai hozadékát. Legszívesebben a Barth saját maga által feljegyzett élményeit szeretnénk feleleveníteni, de mostani ismereteink alapján ez igen kevés. Tudunk a zsebnaptára bejegyzéseiről és a levelezésében fennmaradt utalásait is megemlítjük az 1936-os utazás

²⁶ „Igazság és Élet”, 1936, 394. old.

²⁷ Josef Hromadka cseh teológus hívta meg Prágába és kísérte el Barthot 1935 augusztusában először Budapestre. Kíséretében volt von Kirschbaum kisasszony és Pestalozzi Rudolf.

²⁸ Vasady, Az Ige útján sántikálva, i.m., 85.old.

²⁹ Lásd Gálfy Zoltán, Barth Károly Kolozsvárt és Nagyváradon, i.m. 339.old.

kapcsán, de ezekből sem áll össze a körút nyoma. Segítségünkre szolgál azonban Charlotte von Kirschbaum írása, amelyben világunkat illető reflexiókat találunk. Az 1936 decemberében kelt útibeszámoló egy igen-igen fontos dokumentum, címe: Levél keleti őszi utazásainkról. Megszólítása: „Kedves barátaim Északon, Keleten, Nyugaton és Délen!”³⁰

Barth titkárnője mindkettőjük nevében írja: „Az örömteljes szeretet és boldog várakozás, mellyel mindenütt, Debrecenben, Sárospatakon, Kolozsváron, Nagyváradon, Budapesten és Pápán bennünket fogadtak, újra és újra felélesztette szolgálatra való készségünket. Talán egyetlen európai nemzet sem gyakorolja oly mesterien a vendégszeretet művészetét, mint éppen a magyar.” Éleslátására vall, hogy kísérőjük segítségével általában érzékeli az optimális vendéglátás hagyománya és az életszínvonal körüli különbségeket: „Megeshet, hogy ez a fénylő, ragyogó arckifejezéssel párosuló kedvesség, ez a valóban túláradó és mindent elborító vendégszeretet azt a veszélyt is magában hordozhatja, hogy a vendég tévedésbe esik, s ott is jólétet és bőséget feltételez, ahol máskor és egyébként a szegénység az úr. Ha Vasady professzor személyében nem egy olyan emberrel találkoztunk volna, aki nekünk nem őszintén és kertelesség nélkül mondott volna el mindent e népről, minden bizonynyal nagyon gyakran és érthetetlenül csóváltuk volna a fejünket a nyilvánvaló ellentmondások láttán. De így nem volt okunk rá.”³¹

A továbbiakban Kirschbaum kiasasszony meleg hangú, elemző leírásának néhány olyan észrevételét és megállapítását emeljük ki, amelyeket ő véleményünk szerint néha a kereszténydemokrata és vallásos szocialista szemüvegén keresztül észlelt a társadalmi helyzet, a történelemhez való viszonyulás

³⁰ A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Charlotte von Kirschbaum: Brief über unsere Herbstreise in den Osten (Ungarn und Siebenbürgen 1936). Eingeleitet und erläutert von Árpád Ferencz. Im Eigenverlag der Karl Barth-Gesellschaft e.V., 2000.

³¹ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 32. old.

és a magyarok jellemzésére. Kategorizálásait azért kritikusan kell olvasni és értékelni, legalább annyira, mint amennyire ő próbálta tiszteletreméltóan áttekíteni a feszültségekkel terhes keleteurópai helyzetet. Becsületére váljon, hogy az olvasót figyelmezteti is arra, hogy Karl Barhtal együtt nem láthatnak mindig a dolgok mélyére. Mindenképpen jelentős számunkra annak a lehető feltérképezése, hogy a helyszínen milyen tapasztalatokat szereztek a magyar egyházi életről. Közben ne felejtjük el, hogy alkalmi történelemtanáraik akadémita lelkipásztorok voltak...

- „Hallottuk e nép forró, szerető szívének a dobogását, és iránta való mély együttérzéssel tanultuk megérteni azt, hogy e nemzet, heroikus múltjába kapaszkodva, féktelen hatalomvágygyal terhelve miként viseli el fogcsikorgatva a 'jelent', mely önkény és elnyomás, s amely persze évszázadok óta tart.”

- „A magyar nép vállán a Habsburg-uralom terheit – melyet a török hódítók kegyetlen pusztítása előzött meg – a trianoni békeszerződés még súlyosabb terhei váltották fel. De saját nagyságukba vetett szenvedélyes hitüket senki és semmi sem volt képes kioltani. Sőt ellenkezőleg. Minél elviselhetetlenebbé lett az elnyomatás, annál szenvedélyesebben, patetikusabban emelte fel a fejét a magyar ember. Figyelemre méltó, hogy a nemzeti pátosz tekintetében is különbséget lehet tenni az erősebb és a kevésbé erős hitelesség, szavahihetőség fokozatai között.”

- „Talán az sem jelentéktelen, hogy itteni utazásaink során a pátosznak egy olyan sajátosan magyar megjelenési formájával is találkoztunk, mely sokkal elsöprőbb erejű és sokkal szükség-szerűbben tör fel a felszínre, mint a pátosznak általunk eddig ismert összes formái. Talán azért, mert itt az élethez való ragaszkodás, az élet igénylésének töretlen naivitása minden reflexiót elutasít és megvet, így az ideológiai keretek között jelentkező nagyfokú gonosztságot és embertelenséget is.”

- „Üdítő gyermeki lelkület és nyíltság párosul az önábrázolás, a jó értelemben vett önmutogatás ellenállhatatlan kényszer-

rével. Erre utalnak az itteni református teológiai akadémiák dísztermei is, melyeknek még hátsó falai is dicső ősök és neves kortársak olajfestményeivel vannak teleaggatva. Mindez az idegent, ha nem is szándékosan, de egyértelműen annak a népnek a méltóságára és jelentőségére emlékeztetni, melynek most éppen ő a megtisztelt vendége.”

- „Annyira megindító volt számunkra a magyar lét és lelkület énekben és éneklésben is jelentkező sajátossága, akár az egyetemisták körében, akár az egyházi rendezvények során, így például az egyetem ünnepi évnyitója alkalmával a debreceni templomban. Csatadalként hangzottak fel a korálok, eredetiségükben, súlyukban, valamint sajátosan magyaros idegenségükben igazán mély benyomást gyakoroltak reánk.”³²

- „Így lett számunkra egyre érthetőbbé, ez alkalommal is, Magyarországnak a szomszéd európai népek közötti izoláltsága, melyen éppen a velük szemben táplált előítélettel és megvetéssel próbált úrrá lenni. Lenézte és gyűlölte őket, hiszen egyformán gyarapodtak és gazdagodtak a magyarság kárára, északon a csehszlovákok, keleten a románok, délen a jugoszlávok.”

- „E vitális és egyben oly arisztokrata nép között él a szigorúan kálvinista karakterű református egyház. Világos, hogy ez a szembenállás és egymásnak feszülés problémákat is hordoz magában. A nehézség abban áll, hogy a szó igazi értelmében egyáltalán szabad-e, lehet-e egy ilyen szembenállásról beszélni?”³³

Amint látjuk, Barth titkárnöje fontosnak tartotta egyfajta okfeltáró, megértést elősegítő elemzésnek a készítését, amiért csak hálásak lehetünk az utazásuk lefolyásának és az ismereteik kiértékelésének a szempontjából.

A magyar-román határ átlépésének megtapasztalásakor támadt érzéseiket szintén idézzük:

³² Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 33.old.

³³ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 34.old.

„Minél közelebb kerültünk a román határhoz, láthatóan annál idegesebb lett Vasady professzor. Ezen az útszakaszon az embernek feltétlenül egy magyarral kell együtt utaznia, hogy valóban láthassa és megtapasztalhassa, hogy mit is jelent az, hogy Erdély, valamint a közte és a magyar határ között elterülő egykori magyar terület, a Partium széles sávja immár román uralom alatt áll. A világháború óta mi nyugat-európaiak is abban a hitben élünk, hogy magunk is sok mindent tudunk a nemzetek gyűlölködéséről és a 'határok' démoni mivoltáról.

De eddig még sohasem találkoztunk azzal a jéghideg gyűlölettel és mély megvetéssel egyik oldalról, és azzal az ostoba és brutális provokációval a másik oldalról, mely ott feszül e két ország, Magyarország és Románia között.

A Nagyváradhoz egészen közeli kicsi határállomáson alighogy kiszáll az ember a vonatból, s belép a vámterületre, nyomban román katonák veszik körül, akik feltűnő, régi porosz sisakot viselve, meztelen szuronnal állnak el minden kijáratot. Jaj, ha valakinek nincs rendben az útlevele, vagy a kofferjében tiltott árút rejteget! Természetesen minket már előre felkészítettek arra, hogy néha az útlevél nincsen rendben, elletőleg a csomagnak kell gyanúsnak lennie, hogy a szolgálatban lévő tisztviselő némi nyereséghez jusson. Gúnyos mosollyal gyakran meséltek nekünk ilyen és ehhez hasonló történeteket a románok ravaszágáról és megvesztegethetőségéről. Mi nem látunk igazán a dolgok mélyére, csak azt látjuk, hogy a szenvedés, a fájdalmakat okozó ellenségeskedés és elnyomás kiapadhatatlan forrása maga a két nemzet különbözősége. Fogcsikorgatva túrjuk az itt élő magyarok az idegen uralmat, s minden bizonnyal a románok is tanácstalanul és felkészületlenül állnak egy olyan feladat előtt, melyhez még nem nőttek fel, s így mást nem is tehetnek, mint hogy fényes szuronyaik alá menekülnek! Mi nem beszéltünk egyetlen románnal sem, de mégis belénk vésődött az érzés, hogy e két szomszédos ország puszkaporral tele hordót

hordót rejt magában, mely egy napon talán mindkét ország katasztrófáját okozhatja.”³⁴

Charlotte von Kirschbaum 1936 karácsonyára írta meg az útibeszámolóját, amelyben plasztikus leírását olvashatjuk a Barth kolozsvári fellépésének, kalotaszegi látogatásuknak és nagyváradi jelenlétüknek, amelyre még visszatérünk. Az utazás céljának is számítható tudományos- missziói felderítés sikeres volt. A lelkes munkatárs tollából származó visszatekintés feladatként jelöli ki az egyház egységének újrafelismeréséért való könyörgést. Látomásosan beszél Isten megújító kegyelméről, amelynek munkája nyomán a szétszakítottság ellenére az utókor itt merni fogja az egység hirdetését. Keleti meghívóik hazájáról és egyházáról szóló, a teológiailag is megfogalmazott „Levél” testvéri méltatása a zárósoraiban így hangzik: „A magyarok egyháza a mi egyházunk is, mi is hozzá tartozunk, miként mi is az övéik vagyunk, és ők is hozzánk tartóznak. Az egyház számára csak egy átmeneti, beteges állapot lehet az, ha még mindig fájdalmas elszakítottságban és tudatlanságban kell egymás mellett élnie, ha népek és nemzetek egymástól való elkülönülését és elszakítottságát a sajátjaként kell megélnie és elfogadnia. Az egyház egységének a megvallása nem jelenti a teremtés sokrétűségének figyelmen kívüli hagyását, a kettő nem azonos. Majd eljön az idő, amikor jót tesz, azaz hatásos lesz, és jól esik erről a sokrétűségről beszélni. Ma minden jel arra mutat, hogy alapos okunk van könyörögni ennek az egységnek az újrafelismeréséért, melynek birtokában majd új szavakkal és kifejezésekkel megajándékozottan hirdethetjük ezt az egységet.”³⁵

³⁴ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 41-42.old.

³⁵ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 58. old.

II.

Barth nagyváradi szolgálatának közvetlen hozadékai

Mindenekelőtt a Barth prédikációját tekintjük maradandó értéknek, a kegyelmi kiválasztásról szóló tanításának a fordítását, továbbá a „Szabadság” napilapban közölt rövid interjút és a von Kirschbaum kisasszony által két oldalban leírt váradi tapasztalatokat. Bizonyára a Nagyvárad-újvárosi gyülekezet tanácstermében került sor arra a beszélgetésre is, ahol Barth többek között az „egyház és nemzet” összefüggéseinek a kérdésére válaszolt a Theologische Existenz heute 47. c. füzet függelékében olvasható votum alapján.³⁶ Jelen tanulmányunkban a prédikáció, az interjú és a praedestinációról szóló tanítás szövegét kívánjuk feleleveníteni, e helyen a Kirschbaum kisasszony benyomásainak az ismertetésére csak részben térhetünk ki.

1.) *A Jn.14,1 alapján tartott igehirdetés emléke*

Amikor szolgálata előtt magyar palástot adtak reá – von Kirschbaum kisasszony szerint ez egy sajátos, fekete selyemből készült köpenyféle – Barth professzort egy egész kis sereg vette körül. A prédikáció előtt megkérdezte, hogy milyen textust válasszon, mire a vendéglátói a gyülekezetet úgy jellemezték, hogy egy nagyon is szűkölködő és inkább kétségbeesítő gondok között élő egyházközségről van szó. Tudnunk kell azt is, hogy az, hogy Vasady Béla tolmácsolta volna a prédikációt, az kizárt dolog volt, mert Romániában egy olyan törvény is létezett, hogy magyarországi egyetemi tanár nem szólalhatott meg nyilvánosan. Molnár Károly, a Sulyok püspök úr mellé kinevezett segédlelkész volt a fordító.³⁷ „Amikor a fiatal Molnár lelki-

³⁶ Ferencz Árpád (szer.): Világok vándorai. i.m., 52-53. old. –A Th.E.h.47. számát nem állott módunkban tanulmányozni.

³⁷ Molnár Károly 1932 őszén iratkozott be a bazeli egyetemre, ahol 1933 nyaráig tanul, két fél éven keresztül az Alumneum diákja. Hazatérve Sass Kálmánt követi Sulyok István püspök mellett a segédlelkézszi szolgálatban, majd 1936 októberében szintén a Sass Kálmán utóda Telegden. Sass Kálmán azt írja róla

pásztor Nagyvárad szószerzőjére együtt ment fel Karl-lal, s annak prédikációját: „Ne nyugtalankodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek énbennem” (Jn14,1), magyarra fordítva annyira átélte és saját ügyévé tette, mintha saját prédikációját mondta volna, akkor nagyon is jól lehetett érzékelni: itt sokkal többről van szó mint pusztán fordításról, az őáltala is meghallott és hirdetett ige volt. Példázatba illő testvériség megélése és története volt ez, még akkor is, ha más-más nyelven szólt az ige, még akkor is, ha itt egy svájci, amott pedig egy magyar hirdette ugyanazt. Nem tudtunk szabadulni attól a gondolattól, hogy milyen új távlatok nyílhatnak e téren is az ökuménikus együttműködés számára, ha az valóban azok összekapcsolására tesz kísérletet, akik az egyház Ige szerinti értelmezését vallják.”³⁸

Az átélt fordításra és annak hatására nézve von Kirschbaum kisasszony véleménye megegyezik a Molnár Kálmán által leírtakkal, aki ki is emelte a szép magyarosságú és bravurós tolmácsolását. A Nagyváradon megjelenő „Reformátusok Lapja” rövidesen közölte is a Barth prédikáció kivonatát,³⁹ amelyet e helyen az olvasóink elé tárunk. Azt, hogy gyorsírással jegyezték-e le, vagy mégiscsak létezett egy kéziratos szöveg, eleinte nem állt módunkban megválaszolni, de id. Csúry István nyugalmazott lelkipásztor hagyatékában öt évvel ezelőtt még két példányban is létezett a prédikáció gépelt, gót betűs szövege. Az egyikben Barth tisztán olvasható kézírásával ez állt németül: Sulyok István püspök úrnak a szíves fogadtatás emlékére.⁴⁰

Wolti-Schneider asszonynak Bázélbe, hogy az egyszerű emberekkel nem igen tud bánni, inkább professzornak való. Lásd Wolti-Schneider asszony nálunk lévő kéziratos füzetének 32. oldalán olvasható feljegyzést.

³⁸ Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 54

³⁹ „Reformátusok Lapja” X. évf. 31. sz., Oradea, 1936. november 1, 377-381. old. Dr. Pálfi Józsefnek köszönöm a másolatot.

⁴⁰ Ft.Csúry István püspök 2013 aug. 20-i szíves szóbeli közlése. A nagyapjától származó példányokat kölcsön kérték, így most nem idézhetjük pontosan ezt a becses emléket.

Részletek dr. Barth Károly theol. Profeszornak az Oradea-újvárosi templomban október 7-én tartott prédikációjából

„Ne nyugtalankodjék a ti szívetek: higyjetek Istenbenben és higyjetek én bennem.” (Ján 14,1)

Egy kedves, boldogító felhívással kezdődik a felolvasott Ige, amelyet szívesen hallgatunk és szeretnénk, hogy bárcsak igaz lenne, hogy ne nyugtalankodjék a szívuink. Jól tudjuk, mit jelent a nyugtalan szív. Nyugtalanok vagyunk a nagy és nehéz feladatok előtt, amelyeket az élet ifjakra és öregekre, asszonyokra és férfiakra ró. Nyugtalanokunk azon kérdések és nyomorúságok miatt, amelyeket az élet minden nap elénk tár, a halál előtt, amely egy kedvesünket szakítja el az előtt a tény előtt, hogy öregek leszünk, hogy betegek leszünk, és hogy a halállal szembe kell nézniünk. Nyugtalanokunk a világ sötétsége miatt, amelyről azt látjuk, hogy évről-évre nő, amiatt, hogy bizonytalankodó és támasz nélküliek vagyunk, és közüünk mindenki a maga módján bűnös, aki nem tudja a jót cselekedni, és az életben azt kell aratnia, amit vetett és úgy kell a halállal szembe nézni, amint azt megérdemli. Ne nyugtalankodjunk az Isten igazságossága előtt?

Szívuinknek ebbe a nyugtalanságába csendül bele egy hang, egy szó, amely ezt mondja: ne féljete, ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Felfigyelünk és halljuk az örömhírt, és ezt kérdezzük: Igaz-e, jogos-e, lehetséges-e, hogy ne féljünk az Isten ítélete előtt? Vajjon van-e ennek a szónak hatalma arra, hogy minket ebből a nyugtalanságból kiragadjon? Hatalom-e azzal a nyugtalansággal szemben, amelyben mi mindnyájan élünk ebben a világban, amelyben félünk és rettegünk?

És micsoda öröm, hogy az a hang, amely ezt mondja: nem pusztán a mi saját szívuinknek vagy jóakarató embereknek a hangja, hanem az Isten szava! Isten mondja ezt a szót, s akkor ez egyszerűen s feltétlen igaz, amely az én szívem nyugtalanságának is megálljt kiált, és ha még annyira nyugtalankodom is, hogy egész lényemben remegek az előtt, amitől félek, már látom a fényt, amely bevilágít ebbe a rengeteg sötétségbe. Van egy hatalom, egy győzelem minden felett, amely engem nyugtalanít és rémíteni akar. A nyomorúságnak vége van. Ha Isten szól, s neki van ereje, hogy engem kiragadjon, tehát én nem félhetek.

Bárcsak meghallhatnánk ezt a hangot a maga egyszerűségében, mint Isten szavát, amely a mi életünkben kicsinyeknek, nagyoknak, gyülekezetben, népeknek az életében egyaránt érvényes: ne nyugtalanodjék a ti szívetek. Micsoda vigasztalás volna ez, több mint vigasztalás, segítség, több mint segítség, megváltás minden nyomorúságból; több mint megváltás, az igaz élet kezdete, az igaz emberi élet kezdete. Ma halljuk Istennek ezt a szavát, amint ezt mondja, hogy ne nyugtalanodjék a ti szívetek.

II.

Micsoda vigasztaló szó ez, Isten hangja; és hogyan van az, hogy mi, akik ezt hallottuk, mégis nyugtalanodók maradtunk? Nem vagyunk olyanok, mint voltunk? És szégyelljük magunkat, mert talán nem jól értettük az Igét. Ez az Ige nagy titokkal van körülvéve. Jézus ezt a szót tanítványaihoz intézte, és ezt a szót csak abban a körben hallják a maga erejében és a benne rejlő biztató bizonyossággal.

Minden azon fordul meg, hogy ezt a szót Jézus mondja. Számunkra attól függ az ereje és áldása, hogy mi az Ő tanítványai vagyunk-e, akik Tőle halljuk ezt az Igét. Mi ebben a körben élünk, ahol Jézus beszél hozzánk és tanítványai között halljuk ezt a hangot és úgy halljuk, mint Jézus szavát, a megváltást és élet üzenetét.

Jézus mondta ezt, aki egyszer s mindenkorra beszélt úgy, amint sem előtte, sem utána egyetlen ember sem szólt. Az mondotta, aki igazságban hatalommal beszélt. Az mondotta, akinek szava volt a sokszor kínozott, nyugtalanodó emberhez. Az Ő ajakán ez nem volt könnyű szó, olcsó vigasztalás, hanem gyógyító, erősítő, békességteljes szó volt. Ő az örök Isten egyszülött Fia, aki maga igaz Isten volt, aki maga Isten igaz ítélőszéke elé állott, aki előtt bevalljuk, hogy mi életünk nyomorúságát megérdemljük. Az örök hatalmas Isten beszélt így: Jézus Krisztus, Isten Fia, aki az Atyával egyenlő. Aki az emberré lett, olyanná, mint mi, és a mi életünk nyomorúságába jött, a mi kísértésünkbe, testvérünké lett, részt vett a szívünket betöltő rettegésben, társunk volt egész a halálig. Helyettünk Istennek azt az ítéletét hordozta, amit nekünk kellett volna hordoznunk. Helyettünk állott Isten ítélete elé. Ez a Jézus mondotta: ne nyugtalanodjék a ti szívetek.

Ő mondta egyszer s mindenkorra, aki tegnap és ma és mindörökké ugyanaz. Ő most is itt beszél, mindenkinek mondja: én éretted lettem ember, éretted szenvedtem, nem hallod, hogy én mondom neked, miért nem hallhatod?

A másik feltétel az, hogy mi a Jézus tanítványai legyünk. Ez a követelmény be van-e töltve? Mi Jézus tanítványai vagyunk, kivétel nélkül, mindnyájan felvettünk egyszer a keresztség által a kegyelmi ígéletbe, ennek a Jézusnak a szövetségébe. Ő hívott minket, szólt hozzánk. Hogyne lennénk az Ő tanítványai? Nem vagyunk-e mindnyájan testének, az Ő egyházának tagjai? Nem hallgatjuk-e az Igét, nem élünk-e az úrhoacsorával? Hogyne lennénk az Ő tanítványai? Vagy talán nincs minden rendben, hogy nem tudunk azzá lenni, amik vagyunk, az Ő tanítványaivá, nem halt meg érettünk, mire várunk? Ha ebbe a szent körbe beletartozunk, halljuk az Ő szavát, a testté lett Igének, a hatalmas Istennek szavát: ne nyugtalankodjék a ti szívetek.

Hogy állunk ezzel a másik feltétellel? Be van-e töltve? Tudunk-e örülni vagy habozunk, visszafordulunk? Van-e valami kérdezni valónk? Mit kérdezzünk, mi van más lehetőség, mint ez, hogy: Uram, hová menjünk, örök életnek beszéde van te nálad. Ezerszer hűtlenek voltunk, rossz tagjai voltunk a mi egyházunknak, de hála Istennek, nem tudok mást, mint ezt az egyetlen egy vigasztalást életemben és halálomban, hogy én az Uramhoz tartozom, aki Isten között és köztem békességet kötött az örökkévalóságban. Igazán az a szent közösség, amelyben az Ige hirdettetett, zárt kör. Beletartozol-e? Oh, mondj rá igent, nem büszkén, önbizalommal, hanem alázatos szívvel, mint egy az utolsók közül. Benne vagyok ebben a körben? És halld az Igét és az Igének a békességét s az erejét, amely ma is szól hozzátok: ne nyugtalankodjék a ti szívetek. Adj hálát annak, aki győzelmet adott ezen a rettegésen.

III.

Jézus Krisztus szavában, amelyet tanítványához intézett, valami mást is hallottunk: Higyjetek Istenben és higjjetek én bennem. A hitről szól ez a beszéd, amely azt mondja, hogy a mi szívünk nem rémülhet meg. Higyjetek Istenben és higjjetek én bennem. Ezt nem úgy kell érteni, hogy először Istenben higgyünk és azután Jézus Krisztusban.

Jézus Krisztus úgy mondja ezt, ha Istenben hisztek, bennem hisztek. Az Istenben való igaz hit = Jézus Krisztusban való hit. Mit értsünk ez alatt, hogy higgyünk, mit jelent hinni? A textus a feleletet megadja, csak éppen meg kell érteni. Csodálatos dolog, de úgy van, hogy mi nem határozzuk meg a hitnek a fogalmát, és nem azután értjük meg, hogy mit jelent Istenben hinni. Mi Jézus Krisztusban hiszünk, erre hív fel az Ige. Higgyetek én bennem. Ez az, ami a szívetek félelmét elűzheti. És gondoljunk arra, amit hallottunk. Az az ember, aki az ítélet alá állott, a Jézus Krisztuson keresztül hallja meg ezt a vigasztaló szót. A mi életünkben a hit azt jelenti: a Jézus Krisztus életéhez kötve lenni, benne hinni. Abból táplálkozik a hitünk, hogy Ő a mi bűnös testünket magára vette és emberré lett, olyanná, mint mi, élt és szenvedett, feltámadt és mennybe ment. Ez a fény világosítja meg a mi életünket, amely abból árad, hogy elismerjük és belátjuk, hogy a mi szegény, nyomorult létünkbe jött Jézus feltámadással és mennybemenetelével, ezt az életet felmagasztalta, megdicsőítette és ez az élet él vele és benne az Isten dicsőségére. E nélkül az élet nélkül a mi életünk el sem gondolható. Ha ez az életünk törvénye, akkor hiszünk Jézus Krisztusban. Jelenti azt, hogy engedjük, hogy Ő uralkodjék felettünk. Az alatt az igazság alatt ebben a rendben élünk, amit Jézus Krisztus hozott. Ha belátjuk ezt, akkor értjük meg, mit jelent Istenben hinni. Ha hagyjuk érvényesülni azt, ami érvényes: az Isten beszédét.

Van Urunk, aki felettünk van, erősebb, mint mi, nagyobb, mint a mi szívünk, nagyobb, mint a mi jó vagy rossz művünk. Hála Istennek, nagyobb mindennél, ami közönséges a mi életünkben, olyan hatalom, amelyből és amely alatt élünk. És ha az Ő szava szentírás s parancs a mi életünkben, akkor hiszünk Istenben. És ha ezt értjük, mit jelent Jézus Krisztusban és ezért Istenben hinni, akkor megértjük, mit jelent ez a szó: hinni – engedelmeskedni; amennyiben a hit engedelmeskedés az Úrral szemben.

Ez a hatalom betölti a szívünket feltétlen, határtalan bizalommal. Mi magunkban szoktunk bizakodni. A művészetünkre, a tudományunkra, a kegyességünkre vagyunk büszkék. Ennek a bizalomnak mi vagyunk az alanyai, de a hitnek és az engedelmességnek a bizodalma hozzákötöttség Istenhez, aki testvérünké lett és keresztre feszítettett és feltámadt. A bizodalom a nyugtalanság ellentéte. Végre, végre bi-

zonyosságban lehetünk, biztos lépéseket tehetünk az élet sötétségében, ahol semmi világosság sincs. Azt jelenti Istenben bízni, nem magunkban bízni. Hanem menni Vele fájdalomban, szenvedésben egész a halálig, a sírig és mindig vidáman. Örömet jelent ez a bizodalom. Nem úgy örülünk, hogy az élet könnyebb lesz, kevesebb dolgunk lesz, nem!

Ez az öröm nem azon nyugszik, hogy minden jól megy. Továbbra is szembe kell nézni a veszedelmekkel, körülvesz a szomorúság, vár ránk a halál. De ez a vidámság még akkor is megmarad, ha mindent elveszítünk, mert Ő győzött a halálon. Higgyetek Istenben és ezért higgyetek én bennem. És ezt úgy kell érteni, mint az életünkben hirdett parancsot. Mi szegényesen állunk ennek az Igének a nagyságával szemben, de a mi gyámoltalanságunkban halljuk, hogy szól hozzánk az Ige, azt mondja: ne félj, csak higgy! Erre talán az lesz a válaszod: de én nem tudok hinni, nem tudok imádkozni, csak egyet tudok, hogy te vagy az Úr rám nézve is, ha ezt teszed, engedelmeskedel, akkor kezdődik az igazi vidámságod. Adj a Isten, hogy az Ő Szent Lelkével világosítsa meg az Úr az Ő Igéjét a mi szívünkben, s áldhassuk azért, hogy úgy szerette az Isten a világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adta érte, hogy valaki hiszen Ő benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.

Tileagd. 1936. okt. 7.

Molnár Károly

Az egyik újságíró, – felületesen, a prédikáció üzenetéből azt tartotta fontosnak megemlíteni, hogy ez a prédikáció a kultúrának a valláshoz való viszonyát fejtegette valamint az egyház és az állam viszonyát. Mivel egyedül az Írás szava a mérvadó, nincs helye semmiféle papi vagy pártpolitikának az egyházi életben. A riporter szerint azt mondta a professzor, hogy „A megoldás a Hegyi beszédben található, csak éppen meg kéne azokat valósítani”.⁴¹

E szívét-lelket átjáró prédikáció utóélete ugyanolyan hitvalló vitézkedéssel párosuló, mint amilyenek minősíthető a

⁴¹ „Napló”, 1937. okt. 9. szám, 7. old. – A Fehér Dezső által alapított Nagyváradai Napló 1936-ban már csak „Napló” címmel jelenhetett meg, mert amint e tanulmányban több helyen is láthatjuk, tiltott volt a magyar helységnevek használata. Kupán Árpád barátom szíves közlése.

Barthék előadó körútja. Hazaérkezve német nyelven is megjelent az egyik németországi hitvalló lelkész ajánlásában: „Ez a prédikáció egyházunk tanítójának a németországi hitvalló gyülekezetekhez küldött testvéri köszöntése. A nyáron arra kértem Barth professzort, hogy a harc és a kísértések keresztüzében álló testvérekhez megerősítés, útmutatás céljából küldjön néhány sorból álló levelet. Ime, itt a levél: Isten Igéjének magyarázata.”⁴² Barmen-Gemarke presbitériuma⁴³ jelentette meg az igehirdetést egy hét oldalas füzetben⁴⁴, és evangéliumi büszkeségnek a tudata tölti el a késői olvasót, hogy a királyhágómelléki lelképásztorokat, a nagyváradi hallgatóságot és a németországi hitvalló egyház gyülekezeteit 1936 karácsonyán éppen ez a prédikáció⁴⁵ fűzte testvéri közösségbe annak a Karl Barthnak a világhíró szolgálatával, akit Németországban eltiltottak a prédikálástól.

2.) *„A bolsevizmusnak épp úgy vissza kell vonulni a hit elől, mint a fascizmusnak...”*

Már jeleztük, hogy ennek a rövid interjúnak a meglétét a Barth féle iratok között mi eddig nem találtuk. A riportert, vagyis a kérdezőt (és a tolmács kilétét) sem ismerjük. Az interjú

⁴² Barth tanítványának, Nagy Barnának, a németországi kiadás alapján megjelent prédikáció fordítójának a megjegyzése. A prédikáció „A vigasztalás Igéje” címmel jelent meg az „Igazság és Élet” 1937/III./ 4. (áprilisi) számában a 131-138. old.

⁴³ Von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 52. old.

⁴⁴ Das Wort sie sollen lassen stahn: Predigt gehalten in der Reformierten Kirche zu Großwardein (Rumänien) am 7. Oktober 1936. Montanus und Ehrenstein, 1936. A füzet nem járt a kezünkben, ezt a címet a világhálón láttuk:

http://books.google.nl/books/about/Das_Wort_sie_sollen_lassen_stahn.html?id=9-jrPgAACAAJ&redir_esc=y

⁴⁵ A prédikáció lelőhelye a Barth műveinek összkiadásában: Karl Barth Gesamtausgabe. Abt.I. Predigten 1935-1952. Herausg. Hartmut Spiecker und Hinrich Stoevesandt, Zürich, 1996, 47-56 old.

Barthék elutazásának napján, vagyis 1936 okt.8-án, csütörtökön jelent meg.⁴⁶

„A „Szabadság” munkatársának alkalma volt rövid beszélgetést folytatni az oradeai reformátusok nagynevű vendégével: Barth Károlylyal.

A bázeli professzornak a következő kérdéseket tettük fel:

– Tapasztalata szerint a mai tömeglélemben a nemzeti érzés áll-e fölötte a vallásnak, vagy pedig a vallás a nemzeti érzésnek? A felfegyverzett bolsevista, vagy fascista fanatizmus visszavonul-e még valaha a tiszta keresztyén hit elől: Mi a véleménye professzor úrnak a nemzeti állam és az egyház között Németországban jelenleg folyamatban lévő küzdelemről?

Barth professzor kérdéseinkre a következőkben válaszolt:

– Mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy az, amit ma nemzeti érzésnek nevezünk, nem a régi értelmű politikum többé, hanem világnézet, sőt maga is hit. Az önök kérdése tehát úgy fogalmazható, hogy mi a viszonya a nemzeti és vallási hitnek? Tulajdonképpen ezen a kapcsolaton áll vagy bukik az egyházak léte is. Ha a vallási hitnek sikerül megteremtenie a maga jó befolyását a nemzeti hitre, nincs mit félnünk a tömeglelkektől, de ha ez be nem következik, az egyház csődöt mondhat. A fascizmus és bolsevizmus föltétlenül vissza kell hogy vonuljon a vallási hit elől. Ebben a harcban azonban az egyház külső erősségeiből, hatalmából igen valószínűen sokat fog veszíteni. Ha e földi veszteségre az egyház készen áll, akkor nincs mitől tartania, különben a fascizmus és bolsevizmus háttérbe szorítása a vallás által technikailag csaknem lehetetlen. A nemzeti állam és az egyház között folyamatban lévő harc végső kimenetelére nézve Németország lesz a példaadás a többi államok szempontjából. Én nem csodálom, hogy ugyanaz a Németország, amely hajdan a reformáció bölcsőjét ringatta, ma legnagyobb ellensége az egyháznak. Azért nevezem Németországot legnagyobb ellenségnek, mert veszélyesebbnek tartom a keresztyénségre akár az orosz, akár a spanyol bolsevizmusnál. Míg ugyanis Orosz és Spanyolország külső erőszakkal nyomja el a vallási megnyilvánulásokat, addig Németország a maga nemzeti hitét szegezi szembe a val-

⁴⁶ „Szabadság”, nagyváradi napilap, i.m. 1936, okt.8. sz. 2.old.

lási hittel. Ahol a hívőket csak fenyegetik, vagy megfélemlítik, ott a vallás nem szűnik meg létezni. Ezerszer veszedelmesebb azonban az, ha az igazság helyett a rabulisztikát nyomultatják be az egyházba, aminthogy az manapság Németországban történik. Egészen különvéleményem azonban, hogy a nemzeti szocializmus még így sem fog daldalt ülni a vallási hiten."

Barth prófétai látása helyyel-közzel beteljesedett, bátor szókimondása miatt pedig azt szeretnénk, hogy németre⁴⁷ való

⁴⁷ „Ein Mitarbeiter der Zeitung 'Szabadság' hatte die Gelegenheit, um ein kurzes Gespräch mit Karl Barth, ein sehr renommierter Gast der Reformierten Grosswardeins (Oradea/Nagyvárad), zu führen.

Dem Professor aus Basel wurden folgende Fragen gestellt:

-Steht ihrer Meinung nach im gegenwärtigen kollektiven Bewusstsein das Nationalgefühl über dem Glauben, oder der Glaube über dem Nationalgefühl? Wird der bewaffnete Bolschewismus oder der faschistische Fanatismus jemals weichen vor dem reinen christlichen Glauben? Was ist Ihre Meinung zu dem momentan in Deutschland herrschenden Streit zwischen dem Nationalstaat und der Kirche?

Professor Barth antwortete folgendermaßen auf diese Fragen:

-In erster Linie muss klargestellt werden, dass unser heutiges Verständnis des Begriffes „Nationalgefühl“ nicht mehr als Politikum im ursprünglichen Sinne des Wortes gedeutet wird, sondern ein Weltbild ist, dass sogar als „Glaube“ bezeichnet werden kann.

Ihre Frage lässt sich vielleicht auch folgendermaßen formulieren: „Was ist das Verhältnis zwischen dem nationalen und dem religiösen Glauben“?

Im Grunde genommen hängt die ganze Existenz der Kirche von diesem Verhältnis ab. Wenn der religiöse Glaube in stande wäre, seinen eigenen, guten Einfluss auf den nationalen Glauben auszuüben, so bräuchten wir die „Massenseele“ nicht zu fürchten. Ist dieses aber nicht der Fall, dann könnte das den Untergang der Kirche bedeuten.

Darum ist es absolut notwendig, dass der Faschismus und der Bolschewismus dem religiösen Glauben weichen. In diesem Kampf wird die Kirche aller Wahrscheinlichkeit nach viel von ihrer äußerlichen Macht und Kraft einbüßen. Wenn sie bereit ist, diesen irdischen Verlust zu tragen, dann braucht sie sich nicht zu fürchten. Ist dieses nicht der Fall, so ist das Zurückdrängen des Faschismus und Bolschewismus durch den religiösen Glauben technisch gesehen unmöglich.

Im Hinblick auf die Ergebnisse des heutigen Streites zwischen dem Nationalstaat und der Kirche wird Deutschland als ein Beispiel für alle anderen Länder gesehen werden.

Es überrascht mich nicht, dass gerade Deutschland, einst die Wiege der Reformation, heute der größte Feind der Kirche ist. Ich benenne Deutschland als

fordítása révén a hajdani figyelmeztetése közismertté váljon. Bizonyára az óvatosság és a tapintat diktálta, hogy nem esett szó a zsidók kegyetlen üldözéséről vagy a romániai állapotok bírálatáról. Az 1936-os „Levél” a bizonyítéka annak, hogy Kolozsvár és Nagyvárad felkeresése után a meghívottaknak és a vendéglátóknak kölcsönös volt a tájékoztatási és helyzetfelmérési igényük, von Kirschbaum kisasszony egyenesen az egyház „romániai fogságáról” ír. „Tilos minden olyan rendezvény, mely nem kimondottan egyházi jellegű. Karl előadásai 'Isten kegyelmi kiválasztásáról' csak mint 'vallásos gyakorlat' engedélyeztetett!”⁴⁸ Barthéknak tudomásuk van arról, hogy az egyházi lapokat is cenzúrázzák és hogy a lelkipásztorokat besúgók veszik körül. A gyermekek román iskolákba való kényszerítése, a kiharcolt felekezeti iskolák keserves fenntartása, a magyar nyelvhasználat korlátozása: ezekről mind hallottak. Csak a kézsülő temetői törvényről nem olvasunk, arról hogy román felirata kell legyen a sírköveknek.... A magyarokat nemzetiségi alapon szorítják ki munkahelyeikről, dolgozni Bukarestbe vándorolnak, előbb-utóbb az ortodox egyházban kötnek ki. Jogosan írja tehát:

„Ez az egyház egy gondok között élő egyház. Ez a nagy nyomorúság itt és most, mint bárhol a világon, egyszerre jelent nagy-nagy reménységet és nagy-nagy veszélyt is. Hiszen nem csak az egyház, de a nép is igen szorult helyzetbe került. Sok

größten Feind, weil ich dieses Land als eine ernstere Gefahr für das Christentum sehe als den russischen oder spanischen Bolschewismus.

Während Russland und Spanien mit äußerlicher Gewalt religiöse Manifestierungen unterdrücken, stellt Deutschland den nationalen Glauben gegenüber dem religiösen Glauben. Wo Gläubige unterdrückt und eingeschüchtert werden, da hört der Glaube nicht auf zu bestehen. Es ist tausendmal gefährlicher, wenn anstelle von Wahrheit irreführende Rabulistik in der Kirche aufgezwungen wird, so wie es heutzutage in Deutschland geschieht.

Dennoch ist es meine persönliche Überzeugung, dass der Nationalsozialismus selbst auf diese Art und Weise nicht triumphieren wird über dem religiösen Glauben.”

⁴⁸ Von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 43. old.

mindent láttunk, melyek hittel és reménységgel töltöttek el bennünket az erdélyi református egyház tekintetében, de ugyanakkor – s a gondolataink ismét haza szállnak – sok mindent láttunk, melyek mintha útját állnák az Ige vigasztalásának és ígéreteinek. Még sohasem találkoztunk az egyház és nemzet problémáinak ilyen közvetlen, elementáris és valóságos szövevényével. Az egyházhoz, mely az Ige helyes hirdetéséért és meghallásáért küzd, egy nagyon elszánt akarat is társul, éspe dig az, hogy éppen az egyházban és annak segítségével őrizze ezt a népet. Romániai fogságában maga az egyház a magyar kultúra és nyelv hordozója, a magyar hagyományok ápolója és megtartója, az ifjúság nevelésének felelőse.”⁴⁹

Az összegezés, az egyházra háruló felelősség ilyen lényegbe vágóan való megfogalmazása és főleg az azzal való együttérzés, svájci-német teológusaink féltő szeretete a megrendülésen túl a mai olvasóra is vigasztalólag hat. Nagyváradon, nem is sejtve, hogy Barthék sokkal többet láttak, hallottak és tudnak, az egyházzal és a nemzetről szóló kérdés megbeszélésekor az egyik idősebb lekipásztor keserűen fakadt ki és a szemükbe mondta: „Hát persze, Ön német és nyugatról jött, hogyan is érthetné a helyzetünket itt keleten?”⁵⁰ Ezt a megnyilatkozást azonban nem vették rossz néven, sőt jónak tartották, hogy ilyen nyíltan mondták ki azt, ami Barthékat is enyhe nyugtalansággal töltötte el az utazásuk folyamán. Azon a következtetésen viszont, amelyet az alábbiakban idézünk, ma is elgondolkozhatunk: íme, a legjobb indulatú külföldi szimpatizánsaink is úgy látták, mintha a magyar református egyháznak teljesen az államhoz viszonyuló döntésétől függött volna a helyzete, a jövő és a háború vagy a béke ügye, jöllehet ez utóbbit nem nevezi néven.

⁴⁹ Von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 44. old.

⁵⁰ Von Kirschbaum kisasszony feljegyzése. In: Ferencz Árpád (szerk.): Világok vándorai. i.m., 53. old.

Egy dolog biztos: míg a bolsevista veszedelemről szóló barthi nyilatkozat elfogadhatónak tűnt, a faszizmussal való párhuzamba állítása nem kis bátorságról tanúskodott és valószínűleg ezért került elhallgatásra ez az interjú az elmúlt évtizedekben. A Barmeni Hitvallás ismeretében teljesen nyilvánvaló, hogy az egyház számára mindkét ideológia tisztátalan. és fertőző voltak miatt a keresztyén ember elhatárolódik az újpogányság „hitétől”. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a nacionalista politika sohasem akarta elismerni a királyhágómelléki egyházkerületet, sem az első, sem a második világháború után, mivel olyan intézménynek tartotta, amely a pusztá létével is a beolvasztás útjában állott. Barth nagyváradi látogatásának elmosódása szoros összefüggésben áll a hozzá kapcsolódó emlékek szándékos elfeledtetésével.

III.

Függelék 1.

Barth nagyváradi prédikációjának német nyelvű szövege és „hivatalos” magyar fordítása

Az emlékezetkiesést részben úgy hidalhatjuk át, hogy egyetemi szemlénk hasábjain végre a teljes váradi prédikáció német és magyar szövegét közöljük, miközben abban reménykedünk, hogy a jövőben csak előkerül egy váradi Barth-fénykép vagy olyan részletes nagyváradi összefoglaló, mint a Tavaszgy Sándor féle kolozsvári jegyzőkönyv.

Az eredeti prédikációt a hozzáfűzött apparátussal együtt közöljük, amely a kiadó munkája.⁵¹

Johannes 14,1

7. Oktober 1936, Reformierte Stadtkirche Großwardein^{a)}

⁵¹ Karl Barth: Predigten 1935-1952. Gesamtausgabe. Herausgegeben von Hartmut Spieker und Hinrich Stoevesandt. Theologischer Verlag Zürich, 1996, 47-56.

„Jesus sprach zu seinen Jüngern: Euer Herz erschrecke nicht! Glaubet an Gott und glaubet an mich!“

Euer Herz erschrecke nicht! Nicht wahr, das sind liebe, freundliche, wohltuende Worte, die wir gern hören und gerne richtig hören möchten in unseren Herzen, daß es wahr würde in uns, daß unser Herz nicht mehr erschrecke? Wir wissen es ja nur zu gut, was das heißt, ein erschrecktes Herz haben. Wir sind erschrocken vor den großen und schweren Aufgaben, die das Leben uns allen, den Alten und den Jungen, den Männern und den Frauen stellt. Wir sind erschrocken vor den Fragen und Sorgen und Nöten, die das Leben uns nun täglich bringt. Wir sind wohl alle erschrocken vor dem Tod, der uns einen lieben Menschen weggenommen hat. Wir sind erschrocken angesichts der Tatsache, daß wir älter werden und krank werden können und dem Tod entgegengehen müssen. Wir sind erschrocken vor der Finsternis der Welt, dieser Finsternis, die uns denken lassen möchte, sie nehme von Jahr zu Jahr zu, vor der Macht der Lüge, der Gewalt und des Unrechts, von der wir alle beherrscht sind. Und wir sind wohl auch erschrocken vor der Tatsache unserer eigenen großen Unwissenheit und Hilflosigkeit, vor der Erkenntnis, daß wir alle, jeder in seiner Weise, Sünder sind, die nicht das Rechte tun und die in der Not und Qual des Lebens ernten müssen, was sie gesät haben [vgl. Gal. 6,7], und die endlich dem Tod entgegengehen müssen als solche, die den Tod verdient haben. Müssen /2/ wir nicht erschrecken vor dem allem? Stehen wir nicht alle in Gottes Hand und in Gottes Gericht? Wie sollten wir das leugnen können?

Aber nun ertönt in diese unsere Lage hinein, in diese Erschrockenheit unserer Herzen hinein eine Stimme und spricht: Euer Herz erschrecke nicht! Nicht wahr, da lauschen wir, da horchen wir auf, da hören wir eine gute Botschaft, da fragen wir uns wohl: Hat diese Stimme recht, ist das denn möglich, *nicht zu erschrecken* mitten im Gericht Gottes? Und

da fragen wir uns wohl: Hat denn diese Stimme Macht, uns herauszurufen, herauszureißen aus der Erschrockenheit unseres Herzens? Gibt es das, eine Gewalt gegenüber der Macht des Schreckens, unter der wir stehen? Gibt es das, einen Sieg über die Welt, in der wir Angst haben [vgl. Joh. 16,33]? – Wenn es nun so wäre, daß die Stimme, die uns das sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, nicht etwa bloß die Stimme unseres eigenen Herzens wäre oder die Stimme eines guten, wohlmeinenden Menschen, sondern die Stimme des ewigen Gottes selber, müßten wir uns dann nicht sagen: Wenn *Gott* mir das sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, dann *gilt* es, dann ist es einfach wahr, dann ist dem Erschrecken meines Herzens Einhalt geboten, dann ist dem Menschen ein Ende gesetzt, und wenn mein Herz noch zittert, und wenn meine Seele noch unruhig ist, und wenn ich in meinem ganzen Wesen noch bebe und erschrocken bin vor dem, was mir Angst macht, vor Gottes Gericht, so sehe ich doch schon das Licht, das hineinleuchtet in diese meine Dunkelheit, und weiß: Es gibt eine Gewalt, es gibt einen Sieg über Alles, was mich erschrocken machen will. Es gibt ein Ende dieser meiner Not. Wenn Gott es mir sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, dann ist es wahr und dann hat es Kraft, dann kann ich im letzten, tiefsten Grund nicht mehr erschrecken. Oh, liebe Freunde, wenn wir sie jetzt hören könnten, diese Stimme, in aller Einfachheit und Offenheit und Freudigkeit, wenn wir sie hören könnten als *Gottes* Stimme, diese Stimme, die hineinruft in unser Leben, in das Leben der Großen und der Kleinen, in das Leben jedes Einzelnen und unser aller, in das Leben der Völker und der Menschheit hinein: Euer Herz erschrecke nicht! Was wäre das für ein Trost! Und mehr als Trost: Was wäre das für eine Hilfe!^{b)} Und mehr als Hilfe: Was wäre das für eine Erlösung von den Übeln, die uns quälen! Und mehr als Erlösung: Was wäre das für ein Beginn eines neuen Lebens, das Leben von Menschen, die leben dürfen mit einem unerschrockenen Herzen. Können wir sie hören, werden wir sie

hören, diese Gottesstimme, die uns auch heute und hier das zu sagen hat, was wir hören sollen: Euer Herz erschrecke nicht!

Liebe Freunde, wie kommt es dazu, daß wir diese Stimme hören, wirklich hören können: Euer Herz erschrecke nicht!? Wir fühlen es wohl: es ist eine gute, liebe, tröstliche Stimme, und wir lassen es uns auch wohl sagen: /3/ sie ist *Gottes Stimme*, und doch erreicht sie uns nicht. Und doch sind wir immer noch erschrocken, und doch gleitet dieses Wort immer noch ab an unseren Herzen, und wir bleiben zurück als die, die wir waren. Und wir müssen uns schämen und müssen leiden und müssen dastehen als die, die hören und doch nicht hören. Wirklich, dieses Wort ist von einem großen Geheimnis umgeben! Euer Herz erschrecke nicht! Das ist nicht ein Wort, das von irgend Jemandem zu irgendwelchen Menschen gesagt ist. *Jesus sprach zu seinen Jüngern*. Mit diesen beiden Worten: *Jesus* und *seine Jünger* wird uns gesagt, daß dieses Wort in einem ganz bestimmten geschlossenen Kreis gesprochen ist und in diesem Kreis und nur in diesem Kreis gehört, wirklich gehört wird in seiner Kraft und mit der ganzen seligmachenden Gewalt, die ihm innewohnt. Es kommt darauf an, liebe Freunde, daß *Jesus* das sagt: Euer Herz erschrecke nicht!, und es kommt darauf an, daß wir *seine Jünger*, unter seinen Jüngern seien, um es von ihm zu hören: Euer Herz erschrecke nicht! Dann, wenn wir in diesem Kreis stehen, wenn *Jesus* zu uns redet und wenn wir unter seinen Jüngern sind, dann hören wir diese Stimme und hören sie als Gottesstimme, als die Stimme der Erlösung und des Lebens.

Jesus hat es gesagt: Euer Herz erschrecke nicht! Das heißt: Der hat es gesagt, der mit göttlicher Autorität, mit Gewalt und in der Wahrheit geredet hat wie keiner vor und keiner nach ihm. Der hat es gesagt, der es sagen durfte zu uns so vielfach gequälten und bedrängten und betrübten Menschen, in dessen Mund es keine billige Tröstung, sondern trostvolle, friedevolle Wahrheit ist. Der hat es gesagt: Euer Herz erschrecke nicht, der selber der ewige Gott war, selber der göttliche Richter, der uns

sündige Menschen vor seinen Richterstuhl ruft, vor dem wir als Angeklagte erscheinen müssen [vgl. 2. Kor. 5,10], vor dessen Augen wir alle uns erkennen und bekennen müssen als solche, die in Not und Drangsal ihres Lebens [sind], die den Tod tausendmal verdient haben. Der ewige, der heilige, der allmächtige Gott hat hier gesprochen. Denn das ist Jesus Christus, Gottes eingeborener Sohn, dem Vater gleich von Ewigkeit und eines Wesens mit ihm^e), mit ihm der Schöpfer, mit ihm der Versöhner, mit ihm der Erlöser unseres Lebens. Dieser ewige Gottessohn ist Mensch geworden und eingegangen in die ganze Qual und Not unseres Lebens, ist unser Bruder geworden in der Anfechtung und Not des Fleisches, unser Genosse geworden bis in den Tod hinein, teilhaftig geworden jenes Schreckens, der unser Herz erfüllt, sich beugend unter Gottes Gericht. Jawohl, *Gott selber* trägt an unserer Stelle die Strafe, die wir tragen sollten. Er, dieser Jesus, hat gesprochen: Euer Herz erschrecke nicht! Er hat es gesprochen ein für allemal: er gestern, heute und in Ewigkeit [vgl. Hebr. 13,8]. Er redet auch jetzt und hier, er sagt es jedem von /4/ uns: Hier bin ich für dich Mensch geworden, und nun *höre!* Kannst du nicht hören, wenn *ich* es dir sage?

Die andere Bedingung, die erfüllt sein muß, damit wir wirklich hören können, ist die, daß wir dieses Jesus *Jünger* seien. Können wir hier mit der gleichen Gewißheit sagen: die Bedingung ist erfüllt? Wir *sind* Jesu Jünger? Die Verheißung, daß wir es sein sollen, ist ausnahmslos einem jeden von uns gegeben. Wir sind alle im Bund der Taufe aufgenommen worden in die Verheißung der Gnade, und das heißt: in die Verheißung der Teilnahme an der Jüngerschaft dieses Jesus, des Gottessohnes im Fleisch. Wir gehören ihm, er hat uns gerufen, wie sollten wir nicht seine Jünger sein? Sind wir es? Sind wir nicht alle Glieder an seinem Leib [vgl. Eph. 5,30], Glieder seiner heiligen *Kirche*? Haben wir nicht Anteil am Wort, am Sakrament, haben wir nicht Anteil an der Gnade der Verkündigung? An der Gnade des Glaubens? Wie sollten wir seine

Jünger nicht sein? Ist nicht Alles in Ordnung von ihm aus? Was braucht es noch, als daß wir fröhlich, zuversichtlich, gehorsam das seien, was wir sind: Christen? Hat er uns nicht genannt nach seinem Namen? Ist er nicht für uns gestorben und auferstanden? Auf was warten wir noch, um unser Recht als seine Jünger anzutreten? Um einzugehen in jenen heiligen Kreis und also sein Wort, das Wort des ewigen Gottessohnes im Fleisch zu hören als tröstliche Gottesstimme: Euer Herz erschrecke nicht! –

Wie steht es mit dieser zweiten Bedingung? Ist sie erfüllt, oder zögern wir hier? Weichen wir hier zurück? Haben wir hier etwas zu fragen? Aber, liebe Freunde, was sollte hier zu fragen sein? Was gibt es hier für eine andere Möglichkeit, als daß wir erkennen und bekennen: Herr, wohin sollen wir gehen? Du hast Worte des ewigen Lebens [Joh. 6,68]! Wie sollten wir etwas Anderes tun und denken als das: wir sind tausendmal ungehorsam gewesen, tausendmal schlechte Jünger Jesu, tausendmal schlechte Glieder unserer christlichen Kirche. Aber Gott sei Dank: Ich weiß nichts Anderes, als daß dies mein einziger Trost im Leben und im Sterben ist, daß ich meinem Heiland angehören darf^d), der zwischen mir und Gott, zwischen Gott und mir *Frieden* gestiftet hat in alle Ewigkeit. Wirklich, der Kreis, der heilige Kreis, in welchem das Wort gesprochen ist und zu hören ist, das Wort: Euer Herz erschrecke nicht! – dieser Kreis *ist* geschlossen. Sag du jetzt auch Ja dazu, gewiß aus einem demütigen und verzagten Herzen, nicht aus dem stolzen Bewußtsein, ein frommer Christ zu sein, sondern eingedenk dessen, daß du der Letzte bist, der dessen würdig ist. Aber sage Ja zu Gottes Gnade, und schon stehst du *in* dem Kreis und hörst das Wort, und das Wort darf seinen Segen und seinen Frieden und seine Kraft auch an dir, es wird es heute abend hier an uns allen bewähren: Euer Herz /5/ erschrecke nicht! Gott sei Dank, der uns den Sieg *gegeben* hat [1. Kor. 15,57] in Jesus Christus, der uns erlaubt hat, einzutreten und zu hören, was *er* uns gesagt hat.

In unseren Herzen ist jetzt ganz gewiß die Frage: Wie soll denn das zugehen, daß wir durch die Kraft des Wortes Jesu als seine Jünger nicht mehr erschrecken? Ja, wie soll das zugehen? Wir haben in unserem Textwort noch etwas Anderes gehört, und darauf laßt uns jetzt zum Schluß noch achten: Es heißt: Euer Herz erschrecke nicht! *Glaubet an Gott und glaubet an mich!* Dieses Wort vom Glauben, das ist die rechte Erinnerung, wie es dazu kommen soll, daß unsere Herzen wirklich nicht mehr erschrecken. Glaubet an Gott und glaubet an mich!, heißt es. Das ist nicht so zu verstehen, als sollten wir zuerst an Gott glauben und dann auch an Jesus. Der rechte Glaube an Gott ist der Glaube an Jesus Christus. – Ja, da haben wir alle uns schon oft gefragt und fragen uns immer wieder: Was ist denn eigentlich damit gemeint, wenn uns gesagt wird, daß wir glauben sollen? Glauben dürfen? Was ist der Glaube? Unser Text gibt uns die Antwort, daß wir, was Glauben ist, nur verstehen können aus dem, an das, nein an den wir glauben dürfen und glauben sollen. Es ist merkwürdig, aber es ist so: wir können nicht zuerst erkennen und sagen, was Glaube an sich ist. Sondern wir müssen, was Glaube ist, verstehen lernen daraus, daß der Glaube Glaube an Jesus Christus ist. Auch dies, daß wir an Gott glauben dürfen und sollen, können wir nur da verstehen, wo wir erkennen, daß wir aufgerufen sind, an Jesus Christus zu glauben. Glaubet an *mich!* Und nun denken wir an Alles, was wir eben gehört haben von Jesus Christus, dem Gottessohn im Fleisch, dem Richter, der sich selber unter das Gericht gebeugt hat, dem Heiligen, der für unsere Sünde genug getan hat. An ihn glauben, das heißt: in unserem Leben an ihn, an die Tatsache dieses Lebens des Gottessohnes gebunden sein. An ihn glauben, das heißt davon leben, daß er unser armes, sündiges Fleisch sich zu eigen gemacht, daß er Mensch geworden ist wie wir und daß er in diesem unserem menschlichen Wesen gelebt und gelitten hat, gestorben ist und auferstanden und aufgefahren ist gen Himmel. Wenn diese Tatsache das Licht ist, das unser Leben

erleuchtet, wenn wir uns selber sehen und verstehen dürfen in diesem Licht, wenn wir lernen und einsehen: was wir jetzt leiden als Menschen in unserer Armseligkeit und notvollen Existenz, das ist in Jesus Christus aufgenommen in die Gemeinschaft mit Gott, das ist von ihm getragen, das ist in seiner Verkehrtheit und in seiner Not auch sein Wesen gewesen, das hat er aber auch gut gemacht, das hat er in seiner Auferstehung von den Toten und in seiner Himmelfahrt überbracht zu seinem Vater im Himmel, so daß unser armes Leben jetzt schon richtig und heilig /6/ ist und in ihm in der Herrlichkeit Gottes – seht, wenn dieses Licht von Jesus Christus hineinfällt in unser Leben, wenn das gilt, wenn das das Gesetz unseres Lebens ist, dann *glauben* wir an Jesus Christus. Glauben an Jesus Christus, das heißt unter der Ordnung stehen, die er nach dem Willen Gottes aufgerichtet hat. Wenn wir das einsehen, dann können wir auch verstehen, was es heißt: an *Gott* glauben. An Gott glauben, das heißt gelten lassen, was in Jesus Christus wahr geworden ist. An Gott glauben, das heißt einen Herrn haben, der größer ist als wir selber, größer als unser Herz [1. Joh. 3,20], größer als unsere guten und unsere bösen Werke. Unendlich viel größer als das Beste, was wir Menschen jemals auf den Plan stellen könnten. Aber, ihm sei Dank, auch unendlich viel größer als der Schatten und die Finsternis und die Gemeinheit, die in unseren Herzen möglich und wirklich sind. Wenn er der Herr ist in unserem Leben, wenn sein Wort die Macht ist, unter der unser Leben gelebt wird, wenn sein Gebot als das Gebot dieses strengen und heiligen und gütigen Herrn, des Herrn, der Sünden vergibt und ein neues Leben in uns schafft, aufgerichtet steht in unserem Leben, dann glauben wir an Gott. Wir glauben wirklich an Gott, wenn und indem wir an Jesus Christus glauben.

Und wenn wir verstehen, was es heißt, an Jesus Christus und – weil an ihn – darum an Gott glauben, dann können wir jetzt vielleicht noch ein Wort sagen darüber, was Glauben an sich und als solches heißt. Glauben ist eine ernste und strenge

Sache. Glauben heißt gehorchen. Aber eben indem der Glaube ganz schlicht - aber gründlich - Gehorsam gegen den Herrn ist, kann es nicht anders sein, als daß er unser Herz erfüllt mit einem unbedingten und grenzenlosen Vertrauen, mit einem Vertrauen, in welchem wir nun auch tatsächlich leben dürfen. Unser Leben hat nun aufgehört, unsere eigene Sache zu sein. Wir haben es nun in die Hände des Herrn gelegt. Nicht wahr, wir möchten ja alle so gern vertrauen? Ach, wenn wir es doch könnten! Aber all unser Vertrauen, das Vertrauen des Menschen auf sich selbst und auf Andere, auf seine Kunst und Wissenschaft und Frömmigkeit, auf das, was er innerlich und äußerlich zustande zu bringen vermag, dieses Vertrauen pflegt immer wieder zuschanden zu werden. Es gibt nur ein wirkliches und mögliches Vertrauen. Dieses aber hat in aller Not und Enttäuschung unseres Lebens ganze Kraft. Es ist das Vertrauen auf Gott, und das heißt auf Jesus Christus, das Vertrauen des Glaubens, das Vertrauen jenes Gehorsams, das Vertrauen in jenem Gebundensein an ihn, der für uns der Unsrige, unser Bruder ist, für uns gekreuzigt wurde und für uns auferstanden und zum Vater gegangen ist. Vertrauen, das ist das Gegenteil von allem Erschrecken. Vertrauen, das heißt, endlich, endlich Sicherheit haben. Endlich, endlich gewisse Tritte tun [vgl. Hebr. 12,13] dürfen inmitten /7/ der großen Anfechtung des Lebens. Vertrauen, das heißt in der Finsternis das Licht sehen und leuchten lassen. Eben darum kann nur *Gottvertrauen* und in keiner Weise *Selbstvertrauen* das wirkliche und mögliche Vertrauen sein, nach dem wir alle uns sehnen. Als *Gottvertrauen* aber wird es wirklich jene Zuversicht sein, die sagen darf:

Ich will gehn in Angst und Not,
ich will gehn bis in den Tod,
ich will gehn ins Grab hinein
und doch immer fröhlich sein!^{e)}

Jawohl: Vertrauen heißt Fröhlichkeit. Meine Freunde, nicht jene Fröhlichkeit, die darauf beruht, daß wir das Leben leicht nehmen können, daß wir uns zu helfen wissen, daß es uns eben bisher gut gegangen ist und daß uns von allerhand Menschen geholfen werde. Nein, Vertrauen ist die Fröhlichkeit derer, die verloren sind, die Fröhlichkeit der Traurigen, die Fröhlichkeit derer, die ohne Rettung dem Tod gegenüberstehen. Aber gerade so ist Vertrauen echte Fröhlichkeit, das Standhalten im Gehaltensein durch Gott, wo Alles, wirklich Alles uns verläßt^{f)} und alle, wirklich alle Freude uns vergehen müßte.

Glaubet an Gott und glaubet an mich! Glaubet an mich, und darum glaubet an Gott! Gehorchet, und darum vertrauet! Und darum seid fröhlich, und darum: euer Herz erschrecke nicht! So ist es gemeint, so haben wir ihn zu verstehen, diesen gewaltigen, in unser Leben hineingerufenen Befehl, dieses so freundliche und tröstliche Wort: euer Herz erschrecke nicht! – Haben wir es uns jetzt zu eigen gemacht? Ach, nicht wahr, wie armselig stehen wir immer noch da gegenüber diesem Wort! Wie wenig wissen wir immer noch damit anzufangen! So wollen wir es uns denn gerade in dieser unserer Armseligkeit gesagt sein lassen, damit es etwas mit uns anfange: Euer Herz erschrecke nicht! Wir möchten wohl fragen: Ach, wer bin ich, daß ich mir das gesagt sein lassen dürfte? Wir möchten wohl wieder und wieder fragen, ob wir denn Leute sind, die glauben können. Lassen wir uns gesagt sein, daß dieses Wort: Euer Herz erschrecke nicht! gerade auch in diese unsere letzten und tiefsten Nöte hinein gesagt ist. Wir dürfen sie ausbreiten vor Ihm, der das zu uns gesagt hat; wir dürfen und sollen ihm gestehen: Da bin ich und kann nicht fromm sein, kann nicht beten, kann nicht glauben, weiß nicht, wie man das alles macht. Ich weiß nur das Eine, daß du der Herr, auch mein Herr bist. Meine Freunde, wenn wir nur das wissen und gestehen, dann haben wir schon gehorcht und geglaubt, dann ist es schon geschehen, was geschehen muß, dann ist der Glaube schon da in unseren Herzen in seiner ganzen Kraft gegen alles

Erschrecken. Gott gebe uns allen die Macht seines Wortes, daß wir es hören in seiner ganzen Tiefe, wie es uns gesagt ist! Komm, heiliger Geist, und erleuchte die Herzen deiner Gläubigen!§) So dürfen wir bitten, und so werden wir nicht umsonst bitten. Denn also hat Gott die Welt geliebt, daß er seinen eingeborenen Sohn gab, auf daß alle, die an ihn glauben, nicht verloren werden, sondern das ewige Leben haben [Joh. 3,16]. Amen.

a). Am 23.9.1936 brach Barth, begleitet von Charlotte von Kirschbaum und eine Woche lang auch von seinem Freund Rudolf Pestalozzi, zu einer Reise nach Ungarn und dem (seit 1919 zu Rumänien gehörenden) Siebenbürgen auf. Am 7. Oktober, einem Mittwoch, kam er von Klausenburg nach Großwardein (rumänisch: Oradea, ungarisch: Nagyvárad), wo er am Spätnachmittag in der Großen reformierten Kirche diese Predigt hielt. Ein maschinenschriftlich vervielfältigter Bericht Ch. von Kirschbaums über diese Reise (im Karl Barth-Archiv) veranschaulicht die näheren Umstände, die die Besucher an die kirchlichen Verhältnisse im damaligen Deutschland erinnerten: «Auch hier paart sich der kirchliche Wille zur Volkskirche mit einem starren Konfessionalismus. Wir hörten nicht selten Töne, die unsere Gedanken nach <Erlangen> wandern ließen. Spricht man dort vom <Luthertum> als der dem Deutschen zugeordneten Konfession, so weiß der Ungar in beredten Worten dasselbe für sich vom Calvinismus auszusagen. <Das reformierte Bekenntnis ist die echte magyarische Religion!>» Die ungarischen Gemeinden hatten vor allem unter der Minderheitssituation im rumänischen Staat zu leiden. So heißt es in dem Bericht zur Textwahl für den Gottesdienst: «Als Karl vor der Predigt sich erkundigte, welchen Text er wählen sollte für die ihm völlig unbekanntene Gemeinde, da wurde ihm nur entgegnet: es ist Gemeinde in großer Not, vielleicht in verzweifelter Not.» Und zum Ablauf des Gottesdienstes, bei dem Barth «den ungarischen Talar, einen merkwürdig kleidsamen Überwurf aus schwarzer

Seide» trug: «Inmitten dieser von Gefahren umgebenen und ihnen zum Teil vielleicht längst verfallenen Kirche lebt durch alles hindurch das Bemühen, das Wort zu hören und zu verkündigen. ... Als der junge Pfarrer [Karl] Molnár in Großwardein neben Karl auf der Kanzel stand und dessen Predigt ... in seiner eigenen Sprache zu seiner eigenen Sache machte – man merkte es wohl: das war nicht nur Übersetzung, das war gehörtes und gesprochenes Wort –, da war das ein Vorgang von gleichnishafter Brüderlichkeit...»

b.) Zeilenvertauschung im Erstdruck, wo an dieser Stelle der Passus folgt, der an den Schluß des Absatzes gehört: «diese Gottesstimme...» (etc.).

c.) Vgl. den 2. Artikel des Symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum: «... consubstantialium Patri...»

d.) Vgl. Heidelberger Katechismus, Frage 1, BSRK 682,20ff.

e.) Anfang der letzten (15.) Strophe von P. Gerhardts Lied «Auf den Nebel folgt die Sonne», einem «Danklied nach ausgestandenem großen Kummer und Bedrängnis», in: P. Gerhardt, *Dichtungen und Schriften*, hrsg. von E. von Cranach-Sichert, München 1957, S.301; auch in: *Evangelisches Gesangbuch für Rheinland und Westfalen*, Dortmund 1930, 462, Strophe 7. – Drei hier nicht zitierte Zeilen schließen die 15. Strophe ab:

Wem der Stärkste bei will stehn,
wen der Höchste will erhöhn,
kann nicht ganz zugrunde gehn.

f.) Vgl. aus Strophe 2 des Liedes «Singt, singt Jehovah neue Lieder» (nach Ps. 98) von M. Jorissen (1806), GERS (1891) 20; GERS (1952) 25; EG 286: «Er trägt sein Volk auf seinen Armen und hilft, wenn alles uns verläßt.»

g.) Vgl. den nach der lateinischen Antiphon «Veni sancte spiritus» eingedeutschten Choral «Komm, Heiliger Geist», EG 125. Der Text steht nicht in den Schweizer Kirchengesangbüchern von 1891 und 1952. Barth war aber wohl mit dem Lied aus seinen Bonner Jahren vertraut. Es findet sich in:

Evangelisches Gesangbuch für Rheinland und Westfalen (1930) als Nr. 5 im Anhang; dort: «... und erfüll die Herzen....»

Ezen prédikáció teljes magyar fordítását⁵² Nagy Barna eszközölte, ő szintén Barth tanítványa volt Bonnban.

A vigasztalás Igéje

„Monda Jézus az ő tanítványainak: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek: higgyetek Istenben és higgyetek énbennem.”

Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Ugye kedves, barátságos és jótékony szavak ezek, amelyeket örömmel hallunk és szeretnők igazán meghallani a mi szívünkben, hogy valóra válnának mibennünk, úgyhogy szívünk ne nyugtalankodjék többé? Hiszen nagyonis jól tudjuk, mit jelent a szív nyugtalan-sága. Nyugtalankodunk azok miatt a nagy és nehéz feladatok miatt, amelyeket az élet mindnyájunkra, öregekre és fiatalokra, férfiakra és nőkre egyaránt reánk ró. Nyugtalankodunk azok miatt a kérdések, gondok és szükségek miatt, amelyeket napónként magával hoz az élet. Így mindnyájan nyugtalan-kodunk a halál miatt, amely elragadta valamelyik kedvesünket. Nyugtalankodunk a világ sötétsége miatt, amely – úgy látjuk – évről évre nő; a hazugság, az erőszak és a joggalanság hatalma miatt, amely mindnyájunkon uralkodik. S bizony nyugtalan-kodunk a magunk nagy tudatlansága és gyámoltalansága miatt is; annak ismerete miatt, hogy mindnyájan, ki-ki a maga módján, bűnösök vagyunk, akik nem helyesen cselekszünk, s az élet nyomorúságában és kínjában azt kell aratnunk, amit vetettünk, és végül úgy kell a halál felé menetelnünk, mint akik megérde-meltük a halált. Nem kell-e nyugtalankodnunk mindezek miatt?

⁵² A prédikáció „A vigasztalás Igéje” címmel jelent meg a Vasady Béla által szerkesztett „Igazság és Élet” 1937/III./ 4. (áprilisi) számában a 131- 138. oldalakon.

Nem vagyunk-e mindnyájan Isten kezében és Isten ítélete alatt? Hogy tagadhatnók ezt?

De íme, ebbe a mi helyzetünkbe, szívünknek ebbe a nyugtalanságába beleszendül egy hang, amely ezt mondja: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Ugye, hogy felfigyeltünk erre, hiszen jó hírt hallunk s bizony megkérdezzük önmagunktól: Vajon igaza van-e ennek a hangnak? Lehetséges az, hogy *ne* nyugtalankodjunk Isten ítélete alatt? S azt is kérdezzük: Van-e hatalma ennek a hangnak arra, hogy kihívjon, kiragadjon minket szívünk nyugtalanságából? Van ilyen hatalom a nyugtalanságnak azzal a hatalmával szemben, amely mirajtunk uralkodik? Van győzelem a fölött a világ fölött, amelyben mi aggodalmaskodunk? Ha már most úgy állna a dolog, hogy ez a hang, amely ezt mondja: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! nem csupán a saját szívünknek a hangja volna, nem csak egy jóhiszemű ember szava, hanem magáé az örökkévaló Istené, nem kellene-e akkor azt mondanunk: Ha *Isten* mondja nekem: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! akkor ez *érvényes*, akkor ez egyszerűen igaz, akkor az én szívem nyugtalanságának megállást parancsol, akkor ez az embernek határt szab, s ha egész lényemben még annyira remegek és nyugtalankodom is amiatt, ami engem aggaszt: Isten ítélete miatt, mégis már látom azt a fényt, amely beleragyog szívem sötétségébe és tudom: van hatalom, van győzelem mindazok fölött, amik engem meg akarnak félemlíteni. Van vége az én nyomorúságomnak. Ha Isten mondja nekem: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! – akkor ez igaz és akkor ennek ereje van, s akkor végeredményében alapjában véve nem nyugtalankodhatom. Óh, kedves barátaim, ha most ilyen egyszerű, nyílt és örvendező lélekkel tudnók meghallani ezt a hangot, ha úgy tudnók meghallani, mint *Isten* szavát, amely belekiáltja a mi életünkbe, a nagyok és a kicsinyek életébe, minden egyes embernek és mindnyájunknak életébe, a népek és az emberiség életébe: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Micsoda vigasztalás volna az! Sőt, vigasztalásnál is több: micsoda segítség volna az! Sőt segítségnél is több: micsoda megváltás volna mindazoktól a bajoktól, amelyek

kínoznak minket. Sőt megváltásnál is több: milyen új élet kezdete volna! Olyan emberek élete, akik nem nyugtalan, hanem rettenthetetlen szívvel élhetnek. Vajon meg tudjuk-e és meg fogjuk-e hallani ezt az isteni szöveget, amely ma is és itt is azt akarja mondani, amit nekünk meg kell hallanunk: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!

Kedves barátaim, hogyan lehetséges meghallanunk, valóban meghallanunk ezt a hangot: ne nyugtalankodjék a ti szívetek? Érezzük ugyan, hogy jóságos, kedves, vigasztaló hang ez, s talán azt is elfogadjuk, hogy ez az *Isten szava* – és mégsem ér el minket. S mégis, még mindig nyugtalankodunk és még mindig úgy lesiklik szívünkről ez a szó, hogy csak azok maradunk, akik voltunk. Szégyellnünk kell magunkat és szenvednünk kell, mert úgy állunk itt, mint akik hallunk és mégsem hallunk. Valóban nagy titok veszi körül ezt az Igét! Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Ez nem olyan szó, amelyet akárki mondhat akármiféle embereknek. *Jézus mondta az ő tanítványainak.* Ez a két szó: *Jézus és az ő tanítványai* – azt mondja nekünk, hogy ez az Ige egy egészen határozott zárt körben hangzik el, s ebben a körben és csak ebben a körben lehet meghallani, valóban meghallani: a benne rejlő erővel és boldogító hatalommal. Kedves barátaim, minden azon fordul meg, hogy *Jézus* mondja ezt: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! és minden azon fordul meg, hogy mi *az ő tanítványai* legyünk, az ő tanítványai között legyünk, hogy Tőle hallhassuk: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Akkor, ha ebben a körben állunk, ha *Jézus* szól hozzánk, és ha mi az ő tanítványai között vagyunk, akkor meghalljuk ezt a hangot, és úgy halljuk, mint *Isten szavát*, mint a megváltás és az élet Igéjét.

Jézus mondta ezt: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Ez azt jelenti: Az *mondta* ezt, aki olyan isteni tekintéllyel, hatalommal és igazsággal szól, mint amilyenel senki ő előtte és senki ő utána. Az *mondta* ezt, akinek szabad volt így szólania hozzánk, sokképpen megkínzott, szorongatott és megszomorodott emberekhez; az *mondta*, akinek a szájában ez nem ol-

csó vigasztalás, hanem vigasztalással és békességgel teljes igazság. Az mondta ezt: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek!, aki maga az örökkévaló Isten volt, maga az isteni Bíró, aki minket, bűnös embereket ítélő széke elé hív, aki előtt vádlottakként kell megjelennünk, akinek szemei előtt mindnyájunknak úgy kell magunkra ismernünk és úgy kell magunkról vallást tennünk, mint akik életünk nyomorúságát és szorongattatását, mint akik a halált ezerszer megérdemeltük. Az örökkévaló, a szent, a mindenható Isten szólt itt. Mert ez Jézus Krisztus, Isten egyszülött Fia, aki öröktől fogva egyenlő és egy lényegű az Atyával, életünk teremtőjével, kiengesztelőjével és megváltójával. Ez az örökkévaló Istenfia emberré lett és magára vette a mi életünk egész kínját és nyomorúságát, testvérünk lett a kísértésben és a test nyomorúságában, társunk lett egészen a halálig, meghajolván Isten ítélete alatt – részes lett abban a rémületben, amely a mi szívünket eltölti. Igen, *maga Isten* hordozza helyettünk azt a büntetést, amelyet nekünk kellene elszenvednünk. Ő, ez a Jézus mondta: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Ő mondotta, egyszer s mindenkorra: Ő, tegnap, ma és mindörökké. Ő szól most is és itt is, Ő mondja mindegyikünknek: íme, én emberré lettem érted és most *halld meg!* Lehet szó arról, hogy ne halld meg, ha *én* mondom neked?

A másik feltétele annak, hogy valóban hallhassunk az, hogy ennek a Jézusnak *tanítványai* legyünk. Mondhatjuk-e itt ugyanolyan bizonyossággal: ez a feltétel is megvan? Jézus tanítványai vagyunk? Az ígéret, hogy azok leszünk, kivétel nélkül mindnyájunknak megadatott. A keresztség szövetségében mindnyájan felvétettünk a kegyelem ígéretébe, ami azt jelenti: abba az ígéretbe, hogy mi is ennek a Jézusnak, a testben eljött Istenfiának tanítványai között leszünk. Az övéi vagyunk, ő hívott minket, hogyan lennénk az ő tanítványai? Azok vagyunk-e? Nem vagyunk-e mindnyájan az ő testének tagjai, az ő szent *egyházának* tagjai? Nincs-e részünk az Igében, a sákramentombban, nem részesülünk-e az igehirdetés kegyelmében? A hit kegyelmében? Hogyan lennénk az ő tanítványai? Nincs-e rend-

ben minden Őáltala? Mi kell még ahhoz, hogy vidáman, bizakodással és engedelmesen azok legyünk, amik vagyunk: keresztyének? Nem nevezett-e minket az ő nevéről? Nem halt-e meg és nem támadott-e fel értünk? Mire várunk még? Hogy tanítványi jogaink birtokába lépjünk? Hogy belépjünk abba a szent körbe, vagyis hogy meghalljuk az ő szavát, a testet öltött, örökkévaló Istenfia szavát, mint Isten vigasztaló szavát: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek !

Hogy áll a dolog ezzel a másik feltétellel? Megvan-e ez, vagy pedig habozunk itt? Visszahúzódunk-e? Nincs-e itt valami kérdeznivalónk? De, kedves barátaim, mi lehetne itt kérdezni való? Lehet-e itt szó egyébről, mint arról, hogy megismerjük és megvalljuk: Uram, hová mehetnénk? *Nálad* vannak az örök élet beszédei! Tehetünk-e és gondolhatunk-e mást, mint ezt: százszor is engedetlenek voltunk, százszor is rossz tanítványai voltunk Jézusnak, százszor is rossz tagjai keresztyén egyházunknak. De Istennek hála: Én semmi mást nem tudok, csak azt, hogy életemben és halálomban az az én egyetlen vigasztalásom, hogy az én Idvezítőmé lehetek, aki köztem és Isten között, Isten között és én közöttem békességet szerzett mindörökké. Valóban *be van* zárva a kör, az a szent kör, amelyben megszólal és amelyben meghallható az Ige: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Mondj most te is *igent* erre, persze alázatos és töredelmes szívvel, nem azzal a büszke tudattal, hogy kegyes keresztyén vagy, hanem megemlékezve arról, hogy te vagy az utolsó, aki erre méltó. De mondj *igent* Isten kegyelmére, és már is benne állsz a körben és hallod az Igét és az Isten áldása, békessége és ereje rajtad is, mindnyájunkon, akik ma este itt összejöttünk – be fog telni: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Hála az Istennek, aki a diadalmat *megadta* nekünk Jézus Krisztusban, aki megengedte, hogy belépjünk és halljuk, amit Ő mondott nekünk.

Szívünkben most egészen biztosan feltámad a kérdés: Dehát hogyan történhetik meg az, hogy Jézus szavának ereje által, mint az ő tanítványai, ne nyugtalankodnánk többé? Igen, hogyan történhetik meg ez? A felolvasott Igében még valami

egyebet is hallottunk s most befejezésül hadd irányítsuk erre figyelmünket: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! *Higyjetek Istenben és higyjetek én bennem!* Ez a hitről szóló Ige mondja meg, hogyan teljesezhetnek be rajtunk az, hogy valóban nem nyugtalankodik többé a szívünk. Higyjetek Istenben és higyjetek énbennem! Ezt nem úgy kell érteni, mintha először Istenben kellene hinnünk és azután Jézusban is. A helyes Isten-hit a Jézus Krisztusban való hit. Igen, mindnyájan sokszor felvetettük már és mindújra felvetjük a kérdést: mit is jelent tulajdonképpen, ha azt mondják nekünk, hogy higyjunk, hogy hinnünk kell és szabad? Mi a hit? Textusunk szerint azt, hogy mi a hit, csak abból érthetjük meg, amiben, helyesebben *akiben* hinnünk szabad és hinnünk kell. Ez különös, de így van: nem lehet először megismerni és megmondani, hogy mi a hit magában véve. Hanem azt, hogy mi a hit, abból kell megértenünk, hogy a hit: Jézus Krisztusban való hit. S azt is, hogy Istenben kell és szabad hinnünk, csak akkor érthetjük meg, ha felismerjük: mi arra hívtunk, hogy Jézus Krisztusban higyjunk. *Higyjetek én bennem!* S most gondoljunk mindarra, amit épp az imént hallottunk Jézus Krisztusról, a testben eljött Istenfiáról, a Bíróról, aki maga hajolt meg az ítélet alatt, a Szentről, aki eleget tett a mi bűneinkért. Ő benne hinni azt jelenti: életünkben kötve vagyunk Ő hozzá, ehhez a tényhez: Isten Fiának életéhez. Benne hinni azt jelenti: abból élni, hogy Ő a mi szegény bűnös testünket magáévá tette, emberré lett, mint mi, s ebben a mi emberi mivoltunkban élt és szenvedett, meghalt, feltámadott és felment a mennybe. Ha ez a tény az a fény, amely életünket megvilágítja, ha megtanuljuk és belátjuk: amit mi most mint emberek, szegénységünkben és nyomorúságunkban szenvedünk, az Jézus Krisztusban felvételét az Istennel való közösségben, azt Ő elhordozta, mert a mi fonák és nyomorúságos életünk az Ő lénye is volt, de ezt Ő jóvátette, a halottakból való feltámadásával és mennybemenetelével mennyei Atyjához vitte, úgyhogy a mi szegény életünk már most jó és szent és őbenne Isten dicsőségében részes – lássátok ha

ez a Jézus Krisztustól való világosság reá hull a mi életünkre, ha ez érvényesül benne, vagyis ha ez a mi életünk törvénye, akkor – akkor *hiszünk* a Jézus Krisztusban. Jézus Krisztusban hinni azt jelenti, hogy ő uralkodik rajtunk. Jézus Krisztusban hinni azt jelenti, hogy olyan rendtartás alatt állunk, amelyet ő állított fel Isten akarata szerint. Ha ezt belátjuk, akkor azt is megértjük, mit jelent *Istenben* hinni. Istenben hinni azt jelenti: érvényesülni engedni azt, ami Jézus Krisztusban igazá lett. Istenben hinni azt jelenti: Urunk van, olyan urunk, aki nagyobb nálunk, nagyobb a mi szívünknel, nagyobb a mi jó és rossz cselekedeteinknél. Végtelenül nagyobb mindannál, ami jót mi emberek valaha is létrehozhatunk, vagy megvalósíthatunk. De – hála legyen neki! – végtelenül nagyobb mindannál az árnyánál, sötétségnél és aljasságnál is, amelyek a mi szívünkben lehetségesek és valóságosak. Ha ő az úr a mi életünkben; ha az ő Igéje az a hatalom, amely alatt életünket éljük; ha az ő parancsolata – ennek a szigorú, szent és jóságos Úrnak, ennek a bűneinket megbocsátó és bennünk új életet teremtő Úrnak a parancsolata – áll a mi életünk felett, akkor hiszünk Istenben. Akkor hiszünk igazán Istenben, ha és amikor Jézus Krisztusban hiszünk.

S ha megértettük, mit jelent Jézus Krisztusban s – mivel Őbenne – azért Istenben hinni, akkor még talán arról is szólhatunk pár szót, hogy mit jelent a hit, mint olyan, magában véve. A hit komoly és szigorú ügy. A hit engedelmességet jelent. Azonban éppen azért, mert a hit egészen egyszerűen, de alapjában véve engedelmesség az Úr iránt, lehetetlen az, hogy szívünk meg ne teljék feltétlen és határtalan bizalommal, olyan bizalommal, amelyben most már tényleg élhetünk is. A mi életünk most már nem saját ügyünk többé. Most már az Úr kezébe tettük le. Ugye, hogy mindnyájan nagyon szeretnénk bízni? Oh, bárcsak tudnánk! De minden bizakodásunk, az embernek önmagába és másokba, a maga művészetébe, tudományába és kegyességébe vetett bizalma, egyszóval az a bizalom, amellyel mindazok iránt lehet, amiket ő

maga belsőleg vagy külsőleg létrehozni képes, az ilyen bizalom mindújra meg szokott szégyenülni. Csak *egy* valóságos és lehetséges bizalom van. De ez életünk minden nyomorúságában és csalódásában is teljes erővel érvényesül. Ez pedig az Istenbe, azaz Jézus Krisztusba vetett bizalom, a hit bizakodása, az engedelmesség bizalma, az őhöz kööttségben nyilvánuló bizalom az iránt, aki értünk a miénk, a mi testvérünk lett, értünk megfeszített és értünk feltámadott s az Atyához ment. A bizalom ellentéte minden félelemnek és nyugtalanságnak. Bízni azt jelenti, hogy végre, végre biztonsághoz jutunk. Végre, végre biztos lépéseket tehetünk az élet nagy kísértései közepette. Bízni azt jelenti, hogy a sötétségben látjuk és ragyogni engedjük a világosságot. Éppen azért semmiképpen sem önbizalom, hanem csakis *Istenbe* vetett bizalom lehet az az egyedül valóságos és lehetséges bizalom, amely után mindnyájan sóvárgunk. De mint Istenbe vetett bizalom, valóban olyan bizonyosság lesz, amely elmondhatja: „Ha a halál árnyékában járnék is, De nem félnék még ő sötét völgyén is, Mert mindenütt te jelen vagy én velem...” Olyan bizakodás ez, amely még a halál rettentéseivel is vidáman néz szembe. Igen, a bizalom vidámságot jelent. Testvéreim, nem olyan vidámságot, amely azon alapul, hogy az életet könnyen vehetjük, hogy tudunk magunkon segíteni, vagy hogy eddig éppen jól volt sorunk és sokan segítettek rajtunk. A bizalom az elveszettek vidámsága, a szomorúak vidámsága, azok vidámsága, akik menthetetlenül néznek szembe a halállal. De éppen így igazi vidámság a bizalom, szilárdság az Istentől való megtartásban akkor, amikor minden de minden elhagy minket s amikor minden, de minden örömünknek el kellene múlnia.

Higyjete Istenben és higyjete énbennem! Higyjete énbennem s azért higyjete Istenben! Engedelmeskedjete s azért bízzatok ! És ezért: legyetek vidámak; és ezért: Ne nyugtalankodjék a ti szívetek! Ez az értelme és így kell megértenünk ezt a hatalmas, életünkbe beleszendülő parancsot,

ezt az annyira barátságos és vigasztaló szót: Ne nyugtalanodjék a ti szívetek! Vajon most már elsajátítottuk, magunkévá tettük? Oh, ugye, hogy még mindig milyen szegényen állunk szemben ezzel az Igével? Mennyire nem tudunk még mindig mit kezdeni vele! Azért engedjük, hogy éppen ebben a szegénységünkben szóljon hozzánk, hogy *az* kezdjen velünk valamit: Ne nyugtalanodjék a ti szívetek! Szeretnők ugyan azt kérdezni: Oh, ki vagyok én, hogy szabad volna ezt a szót magamhoz szólítani engedni? Szeretnők ugyan újra meg újra azt kérdezni, vajon olyan emberek vagyunk-e, akik tudnak hinni? De hadd szóljon bele ez az Ige: Ne nyugtalanodjék a ti szívetek! éppen ebbe a legvégső és legmélyebb nyomorúságunkba. Mert ezt a nyomorúságot is fel szabad tárunk Ő előtte, aki ezt mondta nekünk; meg szabad és meg is kell vallanunk neki: Itt vagyok és nem tudok vallásos lenni, nem tudok imádkozni, nem tudok hinni, nem tudom, hogy kell csinálni mindezeket. Csak azt tudom, hogy Te az Úr, nekem is Uram vagy.

Testvéreim, ha csak ennyit is tudunk és megvallunk, akkor már engedelmeskedtünk és hittünk, akkor már megtörtént, aminek meg kell történnie, akkor a hit már a szívényünkben van s teljes erejével érvényesül minden nyugtalanossággal szemben. Adja meg Isten mindnyájunknak az ő Igéje hatalmát, hogy egész mélységében halljuk meg azt, úgy, amint szól hozzánk! Jövel, Szentlélek és világosítsd meg híveid szívéit! Szabad így könyörögnünk és így nem fogunk hiába könyörögni, mert úgy szerette Isten e világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örökélete legyen. Ámen.

(Fordította: Nagy Barna)

Végjegyzet: A nagyváradi református templomban 1936. október 7-én tartott prédikáció. Írta és elmondotta dr. *Barth Károly* bázeli teológiai professzor. – Ez a prédikáció azóta né-

met nyelven is megjelent az egyik németországi hitvalló lelkes következő szavainak kíséretében: „Ez a prédikáció egyházunk tanítójának a németországi hitvalló gyülekezetekhez küldött testvéri köszöntése. A nyáron arra kértem Barth professzort, hogy a harc és kísértések kereszttüzében álló testvéreiehez megerősítés, útmutatás céljából küldjön néhány sorból álló levelet. Íme, itt a levél: Isten igéjének a magyarázata.”

Ez a két újraközlés alkalmat nyújt az összehasonlításra és gazdagítja Barth romániai látogatásának az elérhető emlékeit. Karl Barth teológiája alapján egy gazdag homiletikai irodalom bontakozott ki, vagyis Ige szerinti prédikációk születtek. Mindez a legfontosabb gyakorlati eredménye az általa kezdeményezett, döntő hatású⁵³ újreformátori irányzatnak.

Függelék 2.

3.) „Isten kegyelmi kiválasztása”

Részlet dr. Barth Károly baseli egyetemi professzornak a predestinációról tartott egyik előadásából. Fordította dr. Vasady Béla debreceni egyetemi professzor.⁵⁴

„Isten kegyelmi kiválasztása.

Az Isten kegyelmi választásáról szóló tan azt az egészen egyszerű, de azért soha kellőleg át nem gondolt és nem is végig gondolható tényt húzza alá, hogy a kegyelem Istennek a kegyelme, az Ő ténykedése, az Ő akarata, az Ő munkája és az Ő országa. Ez minden bizonnyal azt is jelenti, hogy emberi létünknek nemcsak egyik meghatározó tényezője, hanem egyenesen eleveelrendelője (prae-destinálója), és hogy a kegyelmet oly fórumnak kell tekintenünk, amely bennünket elvileg és minőségileg messze felülmúl és amelynek fensége elé

⁵³ Juhász István: Barth hatása a romániai református egyház teológiájára. In „Református Szemle”, 1966/5-6 sz., 342-365 old.

⁵⁴ Megjelent a „Református Híradó” XVI. évf, Oradea, 1936 október 17., 42. szám, p.1-2.

mi mindnyájan odaállítatunk. Valahányszor mi e kegyelem mellett döntünk, mindannyiszor a felőlünk való döntés már megtörtént: „kezdettől fogva” (II. Thess. 2:13), sőt már „a világ teremtése előtt” (Ef. 1:4), tehát még mielőtt mi azt megpillantottuk volna; függetlenül attól, hogy ez a döntés bennünk megvalósult-e és hogy így a mi emberi létünk alakulása helyes-e vagy pedig bűnösnek mondható. Az eleveelrendelést értelmező supralapsarius felfogásban, amelyet egyes XVII. századbeli, Kálvin és Bézát követő teológusok képviseltek, semmi esetre sem szabad csupán iskolás szörszálhasogatást látnunk. A spekulálás kísértésének inkább az akkori teológusok többsége által képviselt infralapsarius ellenvélemény engedett, midőn úgy gondolkozott, hogy Istennek a teremtésben megnyilvánuló mindenhatósága, jósága és bölcsessége – mint elsődleges és tulajdonképpeni vonások –, megkülönböztethető a kiengesztelésben megnyilvánuló igazságosságától és könyörülő szeretetétől. Ha azonban Isten Jézus Krisztusban csakugyan az Ő szívét tárta fel előttünk, akkor Őbenne (t. i. Istenben) oly akaratot, amely az Ő kegyelmi végzésében megnyilatkozó akaratánál magasabb volt, fel nem fedezhetünk. A kegyelem által eléink írt rendelkezés elől mi nem térhetünk ki, arra való hivatkozással, hogy embervoltunk valami más, magasabb végzés elé állít bennünket. Teremtényvontunkat nem tekinthetjük oly elsődleges és sajátos körzetnek, amelyen belül Istennek valamilyen más törvénye volna érvényben s nem pedig az Ő kegyelmi törvénye. Még csak kacérkodnunk sem szabad az oly elgondolással, mintha a kegyelem uralmával azonos szabadságtól függetlenül mi még valami más szabadsággal is rendelkezhetnénk. Annyira isteni a kegyelem, olyannyira azonos magával az Istennel, hogy mi az elfogadását, csakúgy, mint a felajánlását; a beléje vetett hitet épp úgy, mint a róla szóló Igét; a belőle való életet épp úgy, mint magát a kegyelmet, csakis Isten ajándékának tekinthetjük; tehát merő kegyelemként, Isten szabad, atyai jótetteként értelmezhetjük. Ez pedig a következő

mondatban foglalható össze: Mivel mi ingyen kegyelemből, az örökkévalóságtól fogva, Isten által elfogadott gyermekek vagyunk, épp ezért Ő mind az időben, mind pedig az örökkévalóságban így is tekint ránk és így is bánik mivélünk.

Ennél többet, vagy éppen valami egészen mást a kiválasztás fogalma sem mond nekünk. Amit kiemel, az a kegyelem szabad volta. A Szentírás kezdettől fogva óva és vigasztalva emlékeztet bennünket arra, hogy Jézus Krisztus egyházának szent voltát alapvetően meghatározta annak tudata, hogy az ember nem saját maga vívta ki magának Isten kegyelmét, hanem hogy ezt és éppen ezt Isten adta neki. Vagy még világosabban kifejezve: egyetlen ember sincs abban a helyzetben, hogy a kegyelmet a saját erejéből elfogadni tudja. És egyetlen ember sem tudja magának az erre való képességet megszerezni. Isten kegyelme tesz bennünket oly emberekké, akik az Ő kegyelmét elfogadni tudják. A kiválasztás fogalma éppen azt domborítja ki, hogy a kegyelem teremtői tény, sőt a teremtés voltaképpeni titkaként Istennek az Úr voltával azonos. Isten egyetlen emberrel szemben sem kötelezhető a kegyelem gyakorlására sem azért, mert őt éppen emberré formálta, sem pedig oly érdemek alapján, amelyeket az illető, mint Isten teremtménye az Ő színe előtt sajátmagának állítólag megszerzett volna.

De nem is az a helyzet, mintha bizony Isten önmagát ingyen kegyelemből az ember tetszésére és rendelkezésére bocsátotta volna. Mintha bizony egy sakk-játszmába kezdett volna az emberrel, amelyben – miután Isten már megtette az első lépést – a második lépés megtételét illetőleg most az emberen volna a sor, Isten pedig közben – Luther egyik Erasmusmal szemben használt gúnyos megjegyzésével élve – egy „ethiopiai lakoma” elköltésére vonult volna vissza. A való helyzet sokkal inkább az, hogy a kegyelem s Isten döntését követő emberi döntés is az Isten eleveelrendelése alapján megy végbe és éppen ezáltal lesz valóságos történésé, de egyúttal oly tetté is, amellyel egyetlen ember sem dicseked-

hetik. „könyörülök azon, akin könyörülök és kegyelmezek annak, akinek kegyelmezek.” (Róm. 9:15) Isten kegyelmére mutat rá Pál akkor is, midőn a thessalonikabeli gyülekezet-hez így ír: „a mi evangéliumunk tinálatok nem áll csak szóban, hanem isteni erőkbén is.” (I. Thess. 1:5) Nos, éppen ez az eleveelrendelés, amelynek segítségével a kegyelem kegyelemmé lesz és az is marad, egyenesen elkülönítést, kiemelését és kiválasztást jelent. Mert ha mindezt nem jelenthetné, akkor szabad tetteknek, Isten uralmi aktusának és végérvényes őseredeti módon az ő diadalmas kegyelmének sem volna nevezhető. Mint kiválasztás viszont nem jelentheti általában az emberiség kiemelését – mert ez esetben kiválasztásról nem is beszélhetnénk –, hanem csak egyes embereket, akiknek a kegyelem nemcsak hogy felajánlott, hanem akik azt valósággal el is fogadták s így részeseivé lettek a Jézus Krisztusba vetett hitnek, a Szentlélek ajándékának, az egyházzá sereglettek gyülekezetének, a bűnbocsánat bizonyosságának, a testi feltámadás és az örökélet ígéretének. Mert hiszen nagyon könnyen az is megtörténhetett volna, hogy ők mindebben nem részesülnek, vagyis, hogy Istentől nincsenek kiválasztva, hanem az elvetettek közé tartoznak. Nos, mindent összefoglalva: Isten az Ő kegyelmét kiválasztó végzése alapján és az Ő választottaiért gyakorolja: előbb, mint az ember teremtője, azután pedig Jézus Krisztusban a Szentlélek által a kiengesztelés munkájában. A kegyelmi kiválasztás e két szóban jut kifejezésre: kegyelem a kegyelemben. A kegyelemben megnyilvánuló eme kegyelem viszont nem más, mint Isten szabadságának és Úr voltának a kegyelemben történő szóhoz jutása. Isten szabadsága a kegyelem megvalósulásának feltétele. Ez a szabadság biztosítja a kegyelem objektív hatalmát és szubjektív bizonyosságát. Ez a szabadság teszi a kegyelmet ingyen ajándékká az ember számára és megóvja őt attól, hogy a kegyelmet a saját maga teljesítményének minősítve, azzal Istent gyalázva és saját magát kárhozatba vive, visszaélhessen. Ez a szabadság helyezi a kegyelmet teljesen és fenn-

tartás nélkül az ember kezébe, úgy azonban, hogy ugyanakkor az ajándék elfogadját teljesen és fenntartás nélkül a kegyelem Urához köti.

Íme, ezt kell hirdetnünk a predestinációtanról, mint a kegyelemről szóló Ige magyarázójáról. Az eleveelrendelés tana a kegyelemről szóló tanításnak csupán megvilágítója, de mint ilyennek a szerepe szükségszerű és nélkülözhetetlen.”

Sermon of Karl Barth in Grosswardein /Oradea/ Nagyvárad, and his judgment on bolshevism and fascism in 1936

János Hermán M.

Abstract

This sermon of the world famous professor, based on John 14,1 is hardly known in Hungarian theological literature. However, it is known that a Hungarian summary was made at the time the sermon was held, and once the sermon was published, an exact translation of the German text was made. Our aim is to review Barth's visit to Grosswardein /Oradea/ Nagyvárad on October 7-8, 1936, to republish the above mentioned sermon, and to introduce a short interview with Barth that was published in one of the local newspapers at the time of his visit. This interview reflects Barth's prophetic vision: bolshevism and fascism must retreat at the sight of Christian faith. (There is no trace of this conversation in the Barth-bibliographies, although the interview is still topical, even after 78 years.)

Keywords:

Barth's visit to Transsylvania and Partium. Barth's visits to Hungary in 1936 and 1948. Barth's theological influence in the Romanian Reformed Church. The Word of Consolation, Karl Barth's sermon on John 14,1 in Grosswardein /Oradea/ Nagyvárad. The biblical doctrine of predestination and

foreordination. In 1936 Barth the confessor condemns bolshevism and fascism.

KULTÚRMISSZIÓ ÉS/VAGY SZAKKÉPZÉS - AZ ERDÉLYI MAGYAR MAGÁNEGYETEMI RENDSZER FELADATAI ÉS PERSPEKTÍVÁI

János Szabolcs

Előzmények

Az 1989-es romániai politikai változások új korszakot nyitottak az erdélyi magyar egyetemtörténetben, amennyiben a kommunista diktatúra kisebbségellenes, az erdélyi magyar felsőoktatás intézményeit tudatosan elsorvasztó politikája után az erdélyi magyarság számára újra lehetővé vált az önálló, állami fenntartású egyetem iránti jogos igény megfogalmazására. Ennek jegyében a Romániai Magyar Demokrata Szövetség már 1990. január 13-án, a Marosvásárhelyen megszervezett első országos ülésén szándéknyilatkozatban fogalmazta meg a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem visszaállításának, valamint a magyar nyelvű felsőoktatás teljes körűvé tételének a szükségeségének érveit, s ugyanakkor körvonalazta annak az anyanyelvű felsőoktatási intézményrendszernek a kereteit, amely Kolozsvár és Marosvásárhely központokkal hivatott biztosítani a magyar nyelvű felsőfokú oktatást a humán és reáلتudományok, a művészetek és a pedagógia, valamint az agrár-, orvos- és műszaki tudományok terén.

Valós politikai akarat hiányában, valamint a magyar nyelvű egyetemi közösség megosztottsága miatt a kilencvenes évek lényegében a meg nem valósult elképzelésekről, eleve kudarcra ítélt intézményalapítási tervekről szóltak, hisz az RMDSZ-nek még kormányalkotó tényezőként sem sikerült lényeges áttörést elérnie egyetemügyben. Mintegy ennek kárpótlásaként, a Bolyai Tudományegyetem „kiváltásának” szándékával született meg a kilencvenes évek végén az 1989 után eltelt időszak egyik legbizarrabb egyetemalapítási elképzelése: 1998. szeptember 30-án Románia akkori miniszterelnöke aláírta az 1998/687-es kor-

mányhatározatot, amely utasítja az Oktatási Minisztériumot a magyar és német nyelven oktató „Petőfi–Schiller” nevű multikulturális állami egyetem létrehozására, valamint rendelkezik egy 10 tagú előkészítő bizottság felállításáról, amelyből 5-5 személy képviseli a minisztériumot, illetve a létrehozandó egyetem ideiglenes vezetőségét. (Ez utóbbiakat a német és magyar kisebbségek képviselőivel folytatott tárgyalások után kell kinevezni.) A magyar-német multikulturális egyetem koncepcióját nem csupán az akkori ellenzék (többek között a szélsőséges Nagy-Románia Párt) ellenezte hevesen, hanem még kormányos belül sem volt egyöntetű támogatottsága, hisz tudvalévő, hogy az akkori oktatási miniszter az ellenzéki pártokkal és az egyetemalapítást szintén ellenző Országos Rektori Tanáccsal működött együtt. Mindezek fényében szinte természetesnek minősülhet, hogy a multikulturális egyetem alapításának elképzelése szintén zsákutcát jelentett. Ezek után az RMDSZ fokozatosan feladta az erdélyi magyar egyetem ügyét, és a felsőoktatás területéről fokozatosan visszalépett a közoktatás területére, ahol a helyi szinten megkötött egyezségek és alkuk révén jóval egyszerűbb volt magyar tannyelvű osztályok, esetenként iskolák indításában megmutatkozó eredményeket elérni, és ezeket hatásos választási üzenetként közvetíteni.

Mindazonáltal az egyetemalapítást célzó, sorra kudarcot vallott kísérletekkel párhuzamosan, azokkal majdhogynem egy időben jelennek meg az állami magyar egyetem alapításának alternatívájaként felmerülő magánegyetemi törekvések. Ezek első állomásaként a Királyhágómelléki Református Egyházkerület 1990-ben létrehozta a Sulyok István Református Főiskolát mint a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet nagyváradi fakultását. Az egyetemalapítók keresztény és nemzeti értékeket hordozó intézményként hozták létre a Sulyok István Református Főiskolát, mely 1990 és 1999 között egyházi keretekben és egyházi finanszírozással működött, de valójában a szakok többsége „világi” jellegű volt, azok mindegyikét a valós társadalmi és régiós igények hozták létre. Így indult – elsőként a változások utáni

Romániában – a szociális munkás, jogász, vallástanár, később főiskolai tanítóképzés magyar nyelven. Tekintettel a román oktatási törvény és az akkreditációs törvény előírásaira, 1999-ben létrejött a Pro Universitate Partium Alapítvány, melynek kuratóriuma kimondta a Partiumi Keresztény Egyetem létrehozását és elhatározta az Egyetem akkreditációjának megszerzése érdekében szükséges lépések megtételét.

Az intézmény további fejlődésében döntő fontosságú eseményként értékelendő az 1998-as magyarországi választásokat követően megalakult új budapesti kormány döntése, amely 1999 nyarán elfogadta az erdélyi magyar magánegyetem létrehozásának támogatását, és a költségvetésben 2 milliárd Ft-ot különített el erre a célra. Ezt követően az erdélyi magyar történelmi egyházak kezdeményezésére 2000 márciusában Kolozsváron létrejött a Sapientia Alapítvány, mely a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem létrehozója és fenntartója. A két alapítvány (Sapientia Alapítvány; Pro Universitate Partium Alapítvány) és a két egyetem (Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Partiumi Keresztény Egyetem) egységes rendszerben működik és részesül az anyaország mindenkori kormányának költségvetési támogatásában.

A jelen – az intézmények képzési ajánlata, jogi státusza

Az erdélyi magyar felsőoktatási piac szereplői között egyszerre találunk romániai állami és magánintézményeket, valamint magyarországi egyetemek és főiskolák kihelyezett tagozatait.

Magyar nyelven (is) oktató, romániai felsőoktatási intézmények:

– *Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE)* – Kolozsvár és kihelyezett tagozatok: Gyergyószentmiklós, Sepsiszentgyörgy, Szatmárnémeti

– *Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem (MME)* – Marosvásárhely

- Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (MOGYE) - Marosvásárhely
- Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) - Nagyvárad
- Protestáns Teológiai Intézet (PTI) - Kolozsvár
- Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) - Csíkszereda, Kolozsvár, Marosvásárhely

Magyarországi felsőoktatási intézmények kihelyezett tagozatai (helyszínek: Marosvásárhely, Nagyvárad, Nyárádszereda, Székelyudvarhely, Kolozsvár, Csíkszereda):

- Károli Gáspár Református Egyetem
- Debreceni Egyetem
- Budapesti Corvinus Egyetem
- Modern Üzleti Tudományok Főiskolája
- Budapesti Gazdasági Főiskola

A három képzési szinten tanuló hallgatók, illetve a főállású oktatók számának megoszlása szerint a 2012-2013-as egyetemi évben az Erdélyben működő felsőoktatási intézmények keretei között összesen 11535 hallgató, illetve 788 főállású oktató tevékenykedett:

Intézmény	Oktatás helyszíne	BA hallgatók	MA hallgatók	Más (PhD)	Hallgatók összesen	Főállású oktatók
Babeş-Bolyai Tudományegyetem	Kolozsvár és kihelyezett tagozatok	4928	789	55	5772	326
Sapientia EMTE	Csíkszereda Kolozsvár Marosvásárhely	1988	-	-	1988	187

Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógy-szerészeti Egyetem	Marosvásárhely	1684	-	130	1814	132
Partiumi Keresztény Egyetem	Nagyvárad	765	213	-	978	98
Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem	Marosvásárhely	131	49	49	229	30
Protestáns Teológiai Intézet	Kolozsvár	139	-	-	139	15
Kihelyezett szakok		308	302	5	615	-
	Összesen	9943	1353	239	11535	788

Mindezen adatok arra mutatnak, hogy bár a magyar felsőoktatási rendszer fokozatos kiépült Erdélyben, továbbra is aktuális probléma a magyar fiatalok (többségiekhez viszonyított) *alulreprezentáltsága* a romániai felsőoktatásban, illetve a *magyar nyelvű egyetemi oktatás hiánya* bizonyos szakterületeken (pl. állatorvosi képzés, agrárképzés, mérnöki és zenei szakok egy jelentős része)

Az alapítás pillanatában megfogalmazott szándék szerint a *Partiumi Keresztény Egyetem* ezt a hiátus hivatott (legalábbis részben) betölteni. A PKE keretein belül jelenleg három kar működik, amelyek a bölcsész- és társadalomtudományi, közgazdaságtudományi, illetve művészeti képzéseknek nyújtanak szervezeti keretet. A 2008-ban elnyert intézményi akkreditációnak köszönhetően a PKE számára lehetővé vált mesteri képzés indítása is, már az intézmény törvény általi elismerésének évében négy mesterképző program nyerte el a akkreditációt.

Azáltal, hogy a PKE keretei között immár mesterképzés is működik, kiteljesedett a Bolognai Rendszerben történő oktatás második ciklusa is, aminek köszönhetően a PKE már nemcsak nevében, de a valóságban is teljesíti az egyetemenként való működés feltételeit. Az egyetem helyzetének megszilárdulását az akkreditáció mellett az oktatói struktúra fejlődése is jelzi: amíg a kezdeti időszakban sok szak főleg vendégelőadókkal működött, mára már minden szak rendelkezik saját, jól képzett tanári gárdával, amely képes ellátni az oktatási-kutatási feladatokat. A Partiumi Keresztény Egyetemen jelenleg 93 főállású tanár dolgozik, az alap- és mesterszakokon pedig mintegy 950 hallgató tanul.

A *Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem* 2000. évi életre hívását követően két éven keresztül zajlott (Magyarország kormányának politikai és anyagi támogatása mellett) az egyetem kiemelt nemzeti jelentőségű intézményként való strukturális és infrastrukturális fejlesztése. A szakok számának növekedésével párhuzamosan az egyetemen jelentősen nőtt a hallgatói és oktatói létszám, melyek alakulását a 2001–2008 periódusban az alábbi ábrák szemléltetik. A 2012/2013-as tanévben az EMTE-nek 1988 hallgatója és 187 főállású oktatója volt. Az egyetem, amely 2010-ben elnyerte a szakmai akkreditációt, ma három színhelyen, négy kar keretében van jelen a romániai magyar felsőoktatási piacon.

A továbbfejlesztés perspektívái

A romániai rendszerváltás óta eltelt közel 25 esztendő során egyre világosabbá vált, hogy az önálló erdélyi magyar nyelvű felsőoktatás intézményrendszerének állami alapítása és/vagy támogatása nem jelent egy reális politikai célkitűzést. Jóllehet az erdélyi magyarság továbbra is fenntartja a román állam által létrehozott önálló oktatási intézményrendszer igényét, a Partiumi Keresztény Egyetem, illetve a Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetem független jogi és gazdálkodási entitásként való megalapítása sikerrel emelte ki az erdélyi magyar felsőoktatás ügyét az irreális célkitűzések síkjáról. A sokat emleget-

tett, mára már inkább szimbolikus jelentőséggel bíró Bolyai Egyetem létrehozására (Babeş-Bolyai Tudományegyetemből való kiválására) Romániában nincs semmiféle politikai akarat, ugyanakkor az új román oktatási törvény nem tartalmazza az önálló magyar állami egyetem létrehozásának lehetőségét (csak magyar karokat engedélyez), önálló intézmény csak alapítványi vagy egyházi alapítású lehet.

Ebben a helyzetben a Sapientia EMTE, illetve a PKE olyan alternatívát jelentenek, melyről joggal mondhatjuk el, hogy a romániai önálló magyar felsőoktatási hálózat alapját, gerincét képezi. A végleges akkreditációval rendelkező Partiumi Keresztény Egyetem és Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem léte, fejlesztése, támogatása döntő jelentőségű a magyar nemzetpolitika szempontjából, amelynek elsődleges feladata a több évtizedes román elnyomó nemzetpolitikai stratégia hatásának ellensúlyozása, a magyar régiók és a magyar népesség gazdasági és kulturális elmaradottságának felszámolása. Ezek az intézmények lehetnek azok, melyekről, hosszú évtizedek diszkriminatív oktatáspolitikája után, el lehet mondani, hogy van ismét Erdélynek önálló magyar tudományegyeteme. A központi államhatalomtól és finanszírozástól független, a magyar történelmi egyházak védnöksége és felügyelete alatt álló, magyar tannyelvű, a magyar hagyományokat és identitást kiemelt értéként kezelő, autonóm vezetőtestületek (Szenátus, Kuratórium) irányításával működő magánegyetemi hálózat az egyedüli olyan felsőoktatási intézményrendszer Romániában, amely a szükséges feltételeket és garanciákat szavatolhatja nemzetpolitikai céljaink eléréséhez. Nem képes erre jelenleg egyetlen, Romániában működő, magyar tannyelven is oktató állami felsőoktatási intézmény sem.

Ennek megfelelően, a mindenkori oktatási-tudományos feladatokon túl az EMTE-PKE rendszer nemzetpolitikai szempontból is stratégiai fontosságú szerepet tölt be. Célkitűzése, hogy Erdélyben és Partiumban élő magyar nemzeti közösség számára biztosítsa az esélyegyenlőséget az oktatás területén, ki-

teljesítvén a magyar nyelvű oktatás palettáját, s hogy – a magas színvonalú oktatás és tudományosság követelményei szerint – közösségünk számára értelmiségieket és szakembereket képezzen. Ezáltal az egyetem ugyanakkor kultúrmissziós feladatokat is teljesít: A közösség saját kultúráját csakis anyanyelvén tudja átadni, és mivel a közösséget kultúrája definiálja, ha a kulturális tartalmak átadása nem történik meg, a kisebbség kisebbségként való létezése veszélybe kerül.

A romániai törvények nem teszik lehetővé a magán-egyetemnek tekintett PKE és EMTE állami finanszírozását. Az akkreditáció elnyerésének pillanatától az az – eléggé kétes értelmű – törvényi kitétel lép életbe, miszerint a román állam támogathatja a magánoktatást. Nyilvánvaló, hogy az első önálló magyar nyelvű egyetem finanszírozása politikai döntés kérdése. Mindezekből következően az EMTE-PKE rendszer továbbfejlesztése, oktatási kínálatának bővítése nem lehet csupán a két intézmény akadémiai közösségének felelőssége: fenntartásában és fejlesztésében szerepet kell vállalnia mindenkor magyar kormánynak, az erdélyi magyar közösségnek, s nem utolsósorban a román államnak is.

Az intézmény(ek) törvény általi elismerését követően biztosítani kell azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a PKE megfelelhessen a korszerű európai oktatás elvárásainak, s bekapcsolódhasson a különböző nemzetközi tudományos és oktatási programokba, lényegében, hogy minőségi oktatást kínáló, versenyképes, a nemzetközi elvárásoknak megfelelő felsőoktatási intézménnyé válhasson. Ennek alapvető feltétele az EMTE-PKE rendszer több pillérű, kiszámítható, nem kizárólag piaci és mennyiségi szempontokat érvényesítő költségvetési támogatása, az alábbi alapelvek figyelembe vételével: az EMTE-PKE rendszer jelenti az önálló erdélyi magyar tanyelvű felsőoktatás garanciáját, csakis ebben a rendszerben biztosítható maradéktalanul az anyaországi támogatásnak a támogató szándékaival megegyező felhasználása; az EMTE-PKE rendszer önálló, saját fejlesztési stratégiával rendelkező felsőoktatási hálózat,

amely együttműködésre törekszik az erdélyi-partiumi régió más, magyar nyelven is oktató felsőoktatási intézményeivel, de nem maradhat meg csupán az állami oktatásból hiányzó szakok indítását felvállaló, ún. hiányszakokat működtető egyetemi rendszer státuszánál¹, amely szükségszerűen a mindenkori „másodhegedűs” szerepének elfogadását implikálja; az EMTE-PKE finanszírozásakor figyelembe kell venni azt a sokat hangoztatott tényt, miszerint a magánegyetemi hálózat rendeltetése az anyanyelvű, óvodától az egyetemig történő oktatás biztosítása. Ennek jegyében össze kell hangolni a közoktatás és a felsőoktatás magyar költségvetésből megvalósítandó támogatási céljait (szórványoktatás, csángó-program stb.). Külön figyelmet érdemel az Iskola Alapítvány által folyósított oktatási-nevelési támogatás rendeltetésének újragondolása és kiterjesztése, elősegítendő a felsőoktatásban részt vevő magyar anyanyelvű hallgatók számának növelését.

Az EMTE-PKE finanszírozási rendszerének magába kell foglalnia a többirányú fejlesztést: oktatási kínálat fejlesztése (új szakok indítása); az oktatási spektrum kiteljesítése (mesteri képzések indítása, középtávon: doktori képzések bevezetése); infrastrukturális fejlesztések.

Zárszó helyett: Miért kell(enek) magyar egyetem(ek) Erdélyben?

Ahhoz, hogy válaszoljunk erre a kérdésre, elsősorban meg kellene meghatározni az egyetem rendeltetését. Amennyiben csupán azt várjuk el, hogy az egyetem jó szakembereket képezzen a munkaerőpiac igényei szerint, nehezen tartható fenn az a tézis, hogy ehhez feltétlenül szükséges Romániában magyar egyetemet fenntartani. Romániában vannak kitűnő román tanylevű egyetemek, amelyek állami finanszírozással jó szakem-

¹ Ebben az esetben az erdélyi magyar magánegyetemi rendszernek szinte kizárólag az agrár szakcsoportra, a közgazdasági és jogtudományi szakokra, valamint a műszaki tudományokra kellene korlátozódnia.

bereket tudnak képezni. Másrészt, munkaerőpiacon a magyarul is beszélő munkatársak iránti igény alig mérsékeltnak mondható, az pedig sehol nem követelmény (a közoktatáson kívül), hogy valaki magyar nyelven folytatott egyetemi tanulmányokkal rendelkezék.

Ha az egyetemnek viszont az a rendeltetése, hogy tudásközpontként biztosítsa a társadalmi fejlődést, vagy akár az, hogy folytatva a humboldti eszmét, a *Bildung* vonalán vállalja fel a polgárok sokszínű képzését, akkor egy kisebbség számára az anyanyelven szerveződő egyetem létkérdés. A közösség saját kultúráját csakis anyanyelvén tudja átadni, és mivel a közösséget kultúrája definiálja, ha a kulturális tartalmak átadása nem történik meg, a kisebbség kisebbségként való létezése veszélybe kerül.

Másrészt, a hallgatói igény a piaci igény egyik komponense, ami relatív független a munkaadó réteg „megrendelésétől” és amit az egyetemek tervezésében figyelembe kell venni. Az anyanyelven való tanulás alapvető jog, amit csakis az anyanyelvű oktatási rendszer teljes kiépítésével lehet biztosítani. Jelenleg a romániai lakosságának 6,5%-a magyar anyanyelvű, a magyar nyelvű hallgatók aránya kb. 5%, ebből valamivel több, mint a fele tanul magyarul. Ezt lehet úgy értelmezni, hogy a magyar közösség adójának egy részével a román nyelven való képzést támogatja, és ez csakis akkor változna, ha a román állam részt vállalna a magyar egyetemek finanszírozásában. A képzés fent említett aránytalanságain igyekszik javítani a magyar nyelvű felsőoktatás Erdélyben. Úgy gondolom, hogy kiemelten fontos azon területekre képezni szakembereket, ahol nem „átlátszó” a nyelv, azaz ahol lényeges, hogy milyen nyelven történik a közlés. Ilyennek tartom elsősorban tanári pályákat, a média területét, a teológus- és vallásánárképzést, a segítő foglalkozásokat, jogászképzés, orvosképzést, zene- és színészképzést. Egy nemzeti kisebbség egyeteme tehát nem ugyanazokat a feladatokat látja el, mint egy többségi nyelven szerveződő egyetem, ezért úgy gondolom, a vele szembe támasztott elvárá-

sok rendszerének és megítélésének is különbözőnek kell lennie. Ha a bolognai rendszerű képzésre hivatkozva a munkaerőpiac igényeit tartjuk elsődleges kritériumnak a határon túli magyar kisebbségek intézményeivel kapcsolatos döntéseinkben, úgy gondolom, tévedünk. A nemzeti kisebbségek oktatási intézményeit ugyanis a kultúrmisszió felvállalt céljának kell(ene) alárendelni.

KETTŐS KISEBBSÉGBEN - EGY ÉLETÚT ÁLLOMÁSAIN KERESZTÜL

Dr. Molnár János

A kettős kisebbség alatt természetesen nemzeti és vallási, pontosabban egyházi kisebbséget értünk. Én abban a szerencsés, vagy szerencsétlen helyzetben vagyok, hogy a második világháború után immáron 69 éve élek ebben a két kisebbségben. Tapasztalataim után elmondhatom, hogy nem jó kisebbségben élni, bár ha valaki rákérdezne, hogy a kisebbségi életben mi a rossz, a választ talán gyorsan és kimerítően meg sem tudnám fogalmazni. Hogy miért? Azért, mert annyira összetett, és már annyira megszoktam, hogy nem is tudom, pontosan mire mutassak rá, mi az, ami a legfontosabb, vagy legjellemzőbb. Vagy egy más megfogalmazás: én tulajdonképpen nem is tudom, milyen nem kisebbségben élni!

Mindazonáltal most megpróbálom megfogalmazni, hogyan is éltem meg én ezt a kettős kisebbséget még gyermekkoromban, tehát a kezdet kezdetén. Én a második világháború végéig, tehát 1945. május 8-ig (amit régebben évtizedeken át úgy tudtunk, hogy május 9-én volt!) magyar állampolgár voltam. Így 1944. szeptember 1-én magyar alapiskolába kezdtem járni, mert betöltöttem 6. életévemet. A kisebbségi létet, nevezetesen annak nemzeti oldalát tulajdonképpen, a háború után kezdtem el érezni, ami azzal kezdődött, hogy Csehszlovákiában közvetlen a háború után magyarok iskolába se járhattak, mert hivatalosan nem is voltak. Jobban mondva, hivatalosan nem vettek minket figyelembe. Így az 1945/46-os tanévben nem is jártunk iskolába, csak a vasárnapi iskolát látogattuk, ahol a kántortanító tanított - már amikor nem volt éppen letartóztatásban. A következő tanévben (1946/47) már magyarok is járhattak iskolába, aminek következtében kaptunk egy fiatal szlovák tanítónőt, aki egy szót sem tudott magyarul - az iskola tanulói közül pedig senki sem tudott máshogyan csak magyarul. El lehet

képzeln, milyen tanítás folyt! Ez viszont a hivatalos személyeket nem érdekelte, mert azok célja csak az volt, hogy belőlünk, magyarokból cseh-szlovákokat csináljanak. Az oktatás abból állt, hogy a tanító néni felírta a táblára valamilyen szlovák dal szövegét, amit előttünk fel is olvasott, majd el is énekelt, mi pedig próbáltuk utánozni. Hogy hogyan, azt én akkoriban megítélni nem tudtam.

A tanító néninek viszont október elejére lett egy rendkívül sikeres pillanata, amit éppen én okoztam. Anyai nagyapám gyermekkorában volt „tót szót tanulni” valamelyik északi szlovák faluban¹, tehát valahogy tudott szlovákul, s írt nekem egy hosszabb mondatot szlovákul, amiben arra kérem a tanító nénit, hogy engedjen el holnap szüretre. Én ezt megtanultam, elmondtam, s a tanító néni örömeiben majdnem kiugrott a bőréből!

Január 21-én viszont sorsomat illetően hirtelen minden megváltozott. Reggelre falunkat körülvette a katonaság, a faluba se ki, se be nem lehetett menni, majd úgy kilenc óra után a kisbíró 2-3 idegennel járta a házakat, s hordták szét a deportálási parancsot, amiben az állt, hogy az illető családot rögvest kitelepítik Csehországba. Indoklás nem volt. Hozzánk is bejöttek, majd röviddel utána jött egy kb. 5 tonnás katonai teherautó is. Ami arra felfért, azt a deportált család elvihette, viszont minden további ingó is ingatlan (kutya, macska, ló, tehén, sertés, bá-

¹ Környékünkön általános divat volt, hogy a magyarok és szlovákok – iskola-kezdéstől iskolavégzésig – kicserélték gyermekeiket egy egész évre, ami alatt a gyermekek nem mehetek haza, sőt a szülők sem látogatták őket, hogy zavartalanul haladhassanak a nyelvtanulásban. A fogadó család a cseregyermeket sajátjának tekintette, gyermekeként nevelte, iskolába járatta, aki pedig őket „apának” és „anyának” szólította, a többi gyermeket pedig testvéreinek tartotta. Az egy év alatt a gyermekek elég jól elsajátították a nyelvet, majd egy év után haza mentek, de a barátságot szinte egész életen át megtartották, a vendégszülőket és gyermekeiket továbbra is, „apának”, „anyának” és „testvérnek” szólították. a szülők pedig egymást rokonnak tartották. Valójában az emberek között így nézett ki a „nemzeti ellenségeskedés” és „elnyomás”, ami-re mostanság szoktak egyes szlovákok hivatkozni.

rány, bútor, éléskamra) maradt a portán és a házban! Nem sokára az után, hogy elhagytuk a házat, jött egy szlovák család és mindent birtokba vett, úgymond „megörökölt”, mindenünkben ő volt otthon! Méghozzá három és fél évig.

Mindez vagy 3 óra alatt lezajlott. Még a legközelebbi hozzátartozóktól is alig volt idő elbúcsúzni². Késlekedés nélkül vittek a zselízi állomásra, beraktak egy marhavagonba, amelyben – amolyan Jónás módjára – három nap és három éjszaka utaztunk, 15-20 fokos hidegben. Végállomásunk a dél-kelet csehországi Pacov volt, ahol reggel jöttek a cseh urak (gyárosok, nagybirtokosok, nagygazdák), szétrántották a vagon ajtaját, nem köszöntek és nem kommunikáltak, mert mi tulajdonképpen nem is számítottunk embereknek, mert mi csak magyarok voltunk. Benéztek, szemügyre vették a vagon tartalmát, és kiválasztották maguknak a magyarjaikat, aszerint, milyen munkaerőt kínált a vagon. Mi az elsők között keltünk el (apám 45, anyám 39, bátyám 17 éves volt, egyedül csak én nem voltam munkaerő. Viszont voltak olyan családok is, akik még napokat vártak arra, hogy elkeljenek!). Mi egy uradalomba kerültünk – természetesen béresnek – s egy szoba-konyhás lakásban helyeztek el. Édesapám és bátyám másnap már dolgozni mentek – jóval kevesebb bérért, mint a csehek – én pedig pár nap múlva a cseh iskolába kerültem. Akkor máshogyan, mint magyarul nem tudtam, de mire a hó elolvadt, már egész jól tudtam csehül.

A lakóhelyet elhagyni számunkra tilos volt. Ha ismerősöket, vagy rokonokat ott Csehországban akartuk meglátogatni, akkor arra külön engedélyt kellett kérni. Két év után viszont

² Én igazán csak most 67 év után tudom talán megérteni, mit is érezhettek akkor a szüleim, nagyszüleim és a felnőttek! Bennük pár óra alatt egy világnak kellett összeomlani! Pár óra alatt egy élet munkáját veszítették el! Pár óra alatt családok szakítottak szét! És senki sem kapott sem idegösszeroppanást, sem depressziós nem lett. Igaz, nem is volt rá idejük, mert valahogyan élni kellett – még ebben a rettenetes helyzetben is!

minden tilalom ellenére visszaszöktünk haza³. Először én szöktem kalandos módon a bátyámmal (csak rövidtávra váltottunk jegyet, azt is csak személyvonatra, egymással csak csehül beszélünk), majd jó fél év múlva a szüleink is utánunk jöttek. A nagyszüleimnél laktunk, mert a szlovák „örökös” – ahogy már említettem – még vagy két évig a házukban lakott. Hazajöttünk után a hatóságok folyamatosan zaklattak, miért vagyunk itt, hiszen nekünk Csehországba kellene lennünk. A zaklatás elég sokáig tartott, de végül megszűnt, mert a kommunista hatalomátvétel után (1948. február 25.) a magyarellenesség fokozatosan alábbhagyott, már élelmiszerjegyeket is kaptunk (mert minden jegyre volt), majd állampolgárságot is kaptunk.

Hazajövetelünk után eleinte szlovák iskolába jártam, majd 1950 szeptemberében megnyíltak a magyar iskolák is, ezután már természetesen magyar iskolába jártam. Az eseményekhez még hozzá tartozik, hogy mire haza jutottunk, akkorra már falunk több mint felét kitelepítették Magyarországra, helyükbe pedig – hasonlóan, mint a Kr.e. 722-ben az asszír betörés után Izraelbe – idegeneket hoztak. Tehát már itthon sem voltunk egészen otthon. Ez viszont mostanáig így van.

II.

Bevezetőben a kisebbségi helyzetem, helyzetünk jellemzésére ennyi talán elég is lenne. A lényeg az, hogy a II. világháború után megtörtént az 1938 előtti visszarendeződés, amely számunkra, akár mint magyarok, akár mint reformátusok számára sokkal rosszabb volt, mint a két világháború közti helyzet. Az új csehszlovák hatalom Beneš elnökkel az élen egy magyarok és németek nélküli Csehszlovákia megteremtését tűzte ki célul. Megfogalmazta ezt az ún. *Kassai Kormányprogramban*, és konkre-

³ A Csehországba való deportálásról lásd Vadkerti Katalin: *Belső telepítések és a lakosságcsere. Pozsony, Kalligram 1999.* Továbbá, Vadkerti Katalin: *A deportáltak. Pozsony, Kalligram 1996.*

tizálta az elhíresült *dekrétumaiban*⁴. Mivel mi, meg egyházunk híveinek túlnyomó többsége magyar nemzetiségű volt, mi mindnyájan jogfosztottak lettünk, aminek következtében azt tehettek velünk, amit csak akartak: elvehették vagyonunkat, becsukhattak, bárhova telepíthettek. Ez alól kivételt csak azok képeztek, akik szlovák nemzetiségűek voltak, valamint azok, akik magukat (magyar nemzetiségük ellenére) szlováknak vallották. Ezt „reszlovakizációnak” nevezték, amely kifejezés már magában megtevesztő volt, mert a „re-szlovakizáció” azt sejteti, hogy az illető újra szlovák lett, mert őseit valaki elmagyarosította, s ő újfent visszatért ősei nemzetéhez. A reszlovakizáltak viszont valójában magyar emberek voltak, akik azért, hogy szülőföldjükön maradhassanak, hogy megtarthassák vagyonukat és szabadságukat, azért cserébe eladták, megtagadták nemzetiségüket. A magyarok reszlovakizációja tulajdonképpen „átszlovakosítás” volt, amit az államhatalom nagy igyekezettel támogatott.

A Beneši dekrétumok következményei voltak a vagyonelkobzások, kitoloncolások, és bebörtönzések, meg a kitelepítések, amelyeknek két iránya volt. Az egyik a Csehországba való kitelepítés volt (ezt nevezték deportálásnak), amit már fentebb a saját családom sorsának rövid leírásával jellemeztem, a másik pedig a Magyarországra való elhurcolás volt, ami az ún. „lakosságcsere”⁵ keretében zajlott, s ami úgy ment végbe, hogy Magyarországról Csehszlovákiába az költözött, aki saját jószán-

⁴ Lásd: Edvard Beneš elnöki dekrétumai, avagy a magyarok és németek jogfosztása. Pozsony, Pannónia Könyvkiadó 1996.

⁵ A lakosságcseréről az 1945. július 17. és augusztus 1. között Postdamban rendezett nagyhatalmi (Szovjetunió, Egyesült Államok, Anglia) konferencia döntött, mégpedig úgy, hogy a németeket Csehszlovákiából kitelepítik, a magyarokat pedig lakosságcserevel lehet Magyarországra telepíteni – noha Csehszlovákia kérte a magyarok feltétel nélküli kitelepítését is, de ezt a konferencia nem hagyta jóvá. A Postdami Konferencia határozata értelmében csak annyi magyart lehetett Magyarországra kitelepíteni, ahány „szlovák” (mert nem minden áttelepülő szlovák volt) Magyarországról áttelepülni jelentkezett.

tából akart áttelepülni⁶, Csehszlovákiából pedig azt a magyart telepítették, akit a hatóság kijelölt. A Magyarországra való telepítés előnye a Csehországba való telepítéssel szemben az volt, hogy a Magyarországra telepített kitelepítéséről már jó előre tudott, meg az, hogy magával vihette minden ingóságát, Magyarországon pedig a Csehszlovákiában hagyott ingatlanja fejében valamilyen kártalanítást (lakást, házat, termőföldet) kapott és természetesen szabadon mozoghatott.

A kitelepítések érzékenyen érintették református egyházunkat is. Sok egyháztagunk került el Csehországba, ahol a kitelepítettek eleinte semmilyen lelki gondozásban nem részesültek. Majd 1947 tavaszán Szabó Antal lelkipásztor (mivel ő szlovákul is tudott, ami a magyar lelkészek között akkoriban ritkaságnak számított!) látogatta a Csehországba hurcolt magyar reformátusokat, 1947 nyaratól pedig Tóth Kálmán komáromi misszióslélekész tette át székhelyét Prágába, s onnan próbálta egyedül lelkigondozni az egész Csehország területére elhurcolt magyar reformátusokat⁷. A Magyarországra kitelepítetteknek a többsége is református volt, mert kitelepítésre a jómódú magyarokat jelölte ki a hatóság, hogy azok vagyona csábító legyen a Magyarországról önként áttelepülni jelentkezők számára. A Magyarországra telepítettek viszont előbb, vagy utóbb betagozódtak a helyi református gyülekezetekbe. Az otthon maradt, megcsonkított gyülekezetek hívei ugyan kételyek között tekintettek a jövőbe, de azért ragaszkodtak egyházukhoz, templomukhoz. Az istentiszteleteket akkor is megtartották, ha lelkészüik sem volt, mert azt is kitelepítették,

⁶ Azért, hogy az áttelepülési hajlam meglegyen a magyarországi lakosok körében, a Csehszlovák állam propaganda csoportokat küldött Magyarországra, főleg a szlovákok lakta helyekre, amelyek az áttelepülőknél megígérték, hogy Csehszlovákiában megkapják az áttelepített magyarok összes vagyonát, ami nagyon sok szegény magyarországi szlováknak ígéretesnek tűnt.

⁷ Vö. Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – II. rész. In: Regió – Kisebbségtudományi Szemle, I.évf., 4. sz. (1990. december) p. 206-207.

A kitelepítések következtében családokat szakítottak szét, tettek tönkre, aláztak meg, tízezreknek kellett otthagyni szülőföldjüket és őseik sírjait egy állameszme megvalósítása érdekében.

A háború után magában az egyházunkban is áldatlan körülmények uralkodtak. Szlovák testvéreink sem tudtak megszabadulni az országban uralkodó magyarelles hangulattól, s úgy gondolták, hogy nekik is csatlakozniuk kell a politika által szorgalmazott közhangulathoz. Az egyház irányítását egy kizáróan szlovák lelkészekből és világi egyháztagokból álló „Szervező Bizottság” vette át, amely teljes mértékben helyeselte a magyarokkal szembeni állami intézkedéseket. Bizonyítja ezt az egyház hivatalos lapjában, a „Kalvínske hlasy”-ban 1946 nyarán közzétett nyilatkozatuk⁸, valamint egyéb intézkedéseik is (pl. az egyházközségeknek egyházmegyékbe való beosztása, a parochus-lelkészek áthelyezéséről szóló rendelkezések, az államnyelv elsajátításának megkövetelése, az egyházmegyék élére az esperesek helyébe az államhoz hű adminisztrátorok kinevezése)⁹. Még egy lelkipásztori fogadalomtételt is szerkesztettek, amelyben azok csupán a Csehszlovák államhoz való hűségükre tesznek fogadalmat. Szó sincs benne egyházzól, Isten Igéjéről, vagy hitvallásról¹⁰. Igaz, a Szervező Bizottság számára nem is ez volt a legfontosabba, hanem az új államalakulat.

⁸ Bővebben lásd: PEŠEK, JÁN, Slovensko-maďarské spory v Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po druhej svetovej vojne, In: *Národ – cirkev – štát*, 185.

⁹ SZABÓ ANTAL, A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In: *Regio – Kisebbségtudományi Szemle*, I. évf., 3. sz. (1990. július). p. 139-145.

¹⁰ Az eskü szövege így hangzott: „*Én N.N. esküszöm az élő Istenre, hogy a Csehszlovák Köztársasághoz mindig hű leszek, kormányának engedelmeskedem. Esküszöm, hogy törvényeit és rendeleteit megtartom, hivatali kötelességeimet a törvények és rendeletek szerint szorgalmasan, lelkiismeretesen és részrehajlás nélkül teljesítem, a hivatalos titkokat megőrzöm, el nem árulom, eljáróimnak engedelmeskedem és minden ténykedésemben a Csehszlovák Köztársaság javát és hivatásom érdekeit szolgálom. Isten engem úgy segéljen.* Vö.: Szabó Antal, A Szlovákiai Református Keresztyén

A magyar reformátusság felszámolásának egyik láncszeme teológusainknak a pozsonyi evangélikus karra való irányítása lett volna, amit Andrej Maťašik (eredeti családi neve Mátyás volt) meg is fogalmazott a református egyház folyóiratában, a „Kalvínske hlasy”-ban publikált „Rezolúciójában”¹¹, amelyben követeli a pozsonyi evangélikus karon két református tanszék (systematica és practica theologica) kialakítását. Ez református egyházunkra nézve beláthatatlan veszéllyel járt volna, mert ha Maťašik terve megvalósul, akkor a mai Szlovákiában nagyon kevés esély maradt volna a magyar reformátusság önazonossága megtartására. Ha teológusaink a pozsonyi evangélikus karon képeztettek volna, akkor az itt kialakult baráti kapcsolatok révén, meg a feltételezhető világi és egyházi nyomásgyakorlás, valamint a nem kis külföldi támogatás talán néhány év, esetleg évtized elteltével létre jöhetett volna a szlovákiai evangélikus és református egyház egyesülése is, mint ahogy az már Csehországban 1918 végén megvalósult, létre hozván a Csehtestvér Evangéliumi Egyházat. Ui. a németek pl. máig nem nagyon bírják elképzelni, hogy miért van nálunk külön református és külön evangélikus egyház, hiszen mindkettő protestáns!

Viszont 1948 februárjában megtörtént a kommunista hatalomátvétel következtében a „Szervező Bizottság” célja megghiúsult, mert azt az új hatalom a „burzsoá nacionalizmus” kategóriájába soroltatott, aminek következtében a Szervező Bizottságot rákényszerült arra, hogy a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház megszervezésébe bevonja a magyarokat is. Magyar részről előtérbe kerül Varga Imre rimaszombati lelkipásztor, aki a pozsonyi zsinaton a Zsinat első lelkészi alelnöke, majd 1953-tól 28 éven át a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház elnöke lesz. Ő volt az, aki lelkészeink pozsonyi lutheránus teológián való képzésének a fent említett veszélyét látva,

Egyház története – I. rész. In: Regio. Kisebbségtudományi szemle, 3. sz., szeptember 1990, p. 145.

¹¹ Vö., Maťašik, Andrej. Rezolúcia, *Kalvínske Hlasy*, 1946, augusztus 7–8 sz.

már 1950-ben tárgyalt Prágában Plihál egyházügyi osztályvezetővel, hogy teológusaink képzése ne Pozsonyban, hanem Prágában történne. Érvelésében konfesszionális, meg egészen pontosan nem tudni milyen érvekre hivatkozott, de a lényeg az, hogy sikerült az akkori hivatalos szerveket meggyőzni arról, hogy diákjaink Prágában tanuljanak. Hasonló módon járt el Hromádka professzornál is, az akkori Koménius Teológiai Kar dékánjánál. Ő is beleegyezett. A csehek egyébként is mindig szerették magukat az előtérbe helyezni, ezzel a lépéssel pedig – legalább is a református egyház esetében - *de facto* Pozsony elé kerültek.

A prágai fakultáson elsőnek Csémy Lajos, majd Galambos Gedeon tanultak – igaz, ők nem rendes, hanem immáron végzett továbbképzésben résztvevő diákként (Galambos Gedeon viszont tanulmányai befejezte előtt kiszökött Nyugatra). Az 1948-as fordulat utáni években viszont már magyar diákok is tanulhattak egyetemen, így az első református diákok között találjuk Bihary Mihályt, aki később a prágai kollégium igazgatója és a fakultás docensi rangban lévő oktatója lett.

Varga Imre aktivitása következtében a Prágai Koménius Teológiai Karon intézményesítettek református oktatókat. Elsőnek 1950-ben Štefan Turský (eredeti nevén Túróczy István) neveztetett ki „a kerresztyén egyházak összehasonlító tipológiája profeszoraként” [„profesor pro srovnávací typologii křesťanských církví”] az akkori „szociális teológiák” tanszékére (katedra sociálních theologií).] Ő később a református diákoknak szimbolikát és magyar református egyháztörténetet tanított. A következő évben (1951) a Gyakorlati Teológiai Tanszéken rendszeresítettek egy református oktatói státust is docensi rangban, aki homiletikát, lelkigondozást, szimbolikát, egyházvezetést és magyar református egyháztörténetet volt hivatva tanítani. Erre a posztra elsőnek (1951-52) Tóth Kálmán missziós lelkészt, majd amikor az a kommunista hatalom szemében nemkívánatos személy lett, azt 1952 és 1954 között Szabó Antal újbarsai, majd lévai lelkipásztor és későbbi püspökhelyettes követte. Utána ezt

a tisztséget Csémy Lajos töltötte be egészen 1993-i nyugdíjba vonulásáig. Előbb docensi minőségben, 1973 óta pedig profeszszorként oktatta a református diákokat gyakorlati teológiára, szimbolikára, majd Turnsky professzor halála után magyar református egyháztörténetre is.

Ami még a prágai karon a református oktatókat illet, meg kell említeni, hogy Bihary Mihályt, aki azelőtt nagyölvedi lelkipásztor volt, 1972-ben a kollégium (Husův seminář) igazgatójává, majd 1972-ben adjunktussá, 1973-ban pedig docensé nevezték ki. Oktatói feladata pedig a református diákok számára a szimbolika, református hitvallások és Kálvin teológia volt. Ezt a munkát nyugdíjba vonulásáig (1992) ellátta. Utána Molnár János került a Karra adjunktusi minőségben s feladata a vallástudomány (religionistika) oktatása volt az összes diák számára (ő volt az egyedüli magyar, aki a cseheket is oktatta), valamint a református diákok számára homileetika, magyar református egyháztörténet, ill. Kálvinológia. Csémy Lajos nyugdíjba vonulása után helyére Erdélyi Géza került, aki átvette elődje tárgyainak az oktatását. Ezzel be is fejeződött a református oktatók sora, tehát 1950-től 1996-ig 7 református oktató dolgozott a prágai karon.

Ami pedig diákjaink boldogulását illeti ezen a karon, meg kell jegyezni, hogy az kezdetben, tehát az ötvenes évek elején, meglehetősen nehéz volt, mert – mint a csehszlovákiai magyarok túlnyomó többsége, nem tudott sem szlovákul, sem csehül. Ez a későbbiekben, pl. az én időmben (1958 és 1963 között tanultam itt) a helyzet már kissé változott, de azért a csehekkel szemben mindig hátrányban voltak. Ez természetes, hiszen minden idegenben tanuló diák is hátrányban van a hazaiakkal szemben. Ezt lényegében a csehek is megértették, noha azért – legalább is az én megérzésem szerint – egy kicsit mintha nehezteltek is volna, hogy a csehszlovák állampolgárok nem egészen jól tudják az állam nyelvét (a csehet, vagy a szlovákot), amit csak tetézt az, hogy mi jobbra csak egymással barátkoztunk, egymáshoz pedig kizárólag csak magyarul szóltunk. Amit ők

természetesen nem értettek, mi pedig azt érezhetően nem vetünk figyelembe – az pedig őket meglehetősen bosszantotta, s nem járult hozzá, hogy – a kevés kivételtől eltekintve – egymást különösebben kedveljük. Mondom ezt általánosan, mert pl. jómagam egészen jó barátságban voltam a cseh diáktársaimmal. Nem csoda, hiszen én már 9 éves koromtól jól tudtam csehül, sőt, a Bölcsészkarra is jártam, meg egy prágai sportegyesületnek voltam a sportolója.

Ami pedig a Kar teológiai irányultságát és színvonalát illeti, megállapíthatjuk, hogy ebből a szempontból sem volt rossz, hogy Varga Imre püspök a prágai kart preferálta. Az ötvenes és hatvanas években a karnak Európa hírvű oktatói voltak, mint pl. .L.Hromádka, Milos Bič, J.B. Souček, F.M.Dobiáš, J.M. Lochman, F.M Bartoš, R. Říčan, A. Molnár, J.B. Jeschke, J. Smolík, P. Pokorný.

Ami a Kar teológiai és politikai irányultságát illeti: a Karon a bartiánus a liberálissal keveredett. A csehek előszeretettel hangoztatták, hogy „Hromádka děkan úr és Karl Barth egymástól függetlenül ugyanazt állítják! (Bratr děkan Hromádka a profesor Barth tvrdí nezávisle ne sobě totéž) Másrészt meg erősen érvényesült a liberális teológiai vonal is, ami több diáknak – függetlenül attól, hogy cseh, vagy magyar volt – lelki problémákat is okozott, ami érthető, hiszen többen meglehetősen kegyes környezetből kerültek a teológiára (tanultak velünk hetednap Adventisták meg baptisták is). Nekünk, reformátusoknak a csehtestvér gondolkodás is eléggé különös volt, hiszen az a lutheránusnak és a reformátusnak egy különös keveréke, s magának az egyháznak négy hitvallása van, úgymint a két református és a két lutheránus. Végül is azért valahogyan „összerázódunk”, noha mi nem lettünk se csehtestvérek, sem csehek, ők meg kénytelenek voltak megszokni bennünket. Igaz, ez viszont úgy mindig benne volt a levegőben, mármint az, hogy különbözőek vagyunk. Ezt az érzést viszont eléggé tompította az a tény, hogy akkoriban számunkra, teológusok számára sem nem

a konfesszió, sem nem a nemzetiség volt a legnagyobb ellenség, hanem a kommunista rendszer és ideológia.

Hogyan érezték teológusaink magukat Prágában? Általában jól. Tetszett a város és annak légköre. Tetszett a szabadság, az otthontól való távolság. Igaz, haza keveset jártunk (általában csak a karácsonyi és húsvéti legációra), mert messze volt, az utazás 12-20 órát is igénybe vett. Általában – kevés kivételtől eltekintve – bekapcsolódtunk a csehtestvér gyülekezetek életébe is (istentiszteletek, bibliaórák), amelyekben hasonló kegyességet tapasztaltunk, mint a mi gyülekezeteinkben, s amelyekben szinte otthon érezhettük magunkat. Talán ez a gyülekezeti élet volt az, amit Prága viszonylatában feltétlen pozitíve értékelhetünk!

Amikor viszont végeztünk és visszakerültünk otthonainkba, gyülekezeti lelkészek lettünk, rá kellett jönnünk arra, hogy otthon szinte „újra kellett magunkat honosítanunk”. Prágában diákjaink úgy-ahogy megtanultak csehül, meg kb. annyit felejtettek magyarul. Mindenekelőtt arra kellett rájönnünk, hogy – főleg a bibliai és rendszeres teológia szakköréből – nagyon sok teológiai szakkifejezést nem tudunk magyarul! Végül azonban, főleg az évek múlásával, Prága szép, mindig szebb lett. Évek múltával a nehézségeket, még a megaláztatásokat is elfeledtük. Még azt is – jó magyar szokás szerint – hogy miért is kerültünk oda, miért lett a fővárosunk Prága...

SULYOK ISTVÁN
Hetven esztendeje hunyt el
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
első püspöke

Pálfi József

Abstract:

The year 1944 brought multiple trials and hardships for our continent. The newly formed Királyhágómellék District of the Reformed Church in Romania was also sorely tried those months. By the end of WW2, in 1944, the first bishop of our church district, the Right Reverend István Sulyok, yielded up his spirit to the Creator. István Sulyok, of blessed memory, was a minister of God for 53 years. This study is honoring his work in the ministry as a pastor, dean and bishop, on the 70th anniversary of his passing away.

Keywords:

Királyhágómellék District, Reformed Church in Romania, István Sulyok, WW2, 1944 year,

Az 1920. december 14-én megtartott első Királyhágómelléki közgyűlést megelőzően érdekes jelenetre, illetve párbeszédre került sor a Nagyváradi vasútállomáson. Ezt a történetet jegyzte le visszaemlékezéseiben Orth Imre.¹

„Erdéllyel nem egyesülhetünk, de mit csináljunk? Erre a kérdésre a felelet először a nagyváradi állomás étkezőtermében hangzott el. Az étterem tömve van mulatozó román tisztekkel, vám hivatalnokokkal, kétes existenciákkal, csempészekkel és az új rezsim tisztviselőivel. A terem egyik csendesebb sarkában megvetéssel és keserűséggel figyel-

¹ Orth Imre (Temesvár, 1908. december 14. – Nagyvárad, 1993. január 30.) református lelképásztor, egyházi író, lapszerkesztő. In. Pálfi József: Orth Imre a lelkiismeret vallás híve. Tudós lelképásztor sors a 20. századi Királyhágómelléken. Hatvani István teológiai Kutatóintézet, Debreczen, 1914.

te a dorbézolókat két diszkrét úr. Domahidy Elemér, volt debreceni főispán, a nagykárolyi egyházmegye gondnoka levélben értesítette Sulyok István bihari esperest, hogy este Nagyváradon utazik keresztül s kéri őt, jöjjön ki néhány percre a vasúti étterembe. Megbeszélésük tárgya az elszakított területek reformátusságának sorsa és az itteni magyarságnak jövője. A jelenlegi állapot, még ha oly rövid ideig is fog tartani, tarthatatlan. Tennünk kell valamit. Pillanatnyilag talán előnyösnek látszik az Erdéllyel való egyesülésünk, úgy hallom, a kormány már felvette az érintkezést Nagy Károly püspök úrral, sőt az erdélyi lelkészeknek már államsegélyt is folyósítanak, nálunk pedig a határ mellett egymást érik az atrocitások... Nem! – csattan fel az esperes hangja – a geográfiai határokról egy pillanatig sem mondhatunk le. Egy test vagyunk, de más a szervezeteink. Most talán előnyös a csatlakozás, de mi lesz később? Nem túl nagy már így is az Erdélyi kerület? Lesz-e ideje a mi árva gyülekezeteink számára? Nem, Erdélyhez nem csatlakozhatunk! De mit tegyünk? Domahidy Elemér: Alakítsuk meg az önálló Csonka-Tiszántúli Egyház kerületet!” A nagykárolyi gondnok vonata rég továtűnt, mikor a bihari esperes még mindig gondolataival küzd. Önálló kerületet alakítani? De minek az alapján? Hol a zsinat, mely új kerületeket állíthat fel? S mit szól a dologhoz az ő törvényes főhatósága? Az egyház megyéjében szigorú rendet s fegyelmet tartó Sulyok István a Törvény és a Hatóság tekintélyét a legszigorúbban megkövetelte, mert maga is mindkettőt mindenkor tiszteletben tartotta. Törvényes előjárójához írott levelét külön futár csempészte át a határon. Bizalmasan feltárta a helyzetet Baltazár püspök előtt. A gondolatot a tiszántúli kerület püspöke helyesléssel fogadta. Szeptemberre végre a Törvény is intézkedik. A zsinat 1920/934. III. számú határozata »helyesnek találja azt a már eddig is gyakorlatba vett eljárást, mely szerint az elszakított területek felsőbb egyházhatósági igazgatása az egyházi hivatalviselőknek az elszakított területen élő törvényes helyettesei által történjék, s ehhez képest továbbra is fenn tartani kívánja azt a rendet, hogy az egyházkerületeiktől elszakított egyházmegyékben az ott élő egyházkerületi főjegyző, a hivatali korra nézve legidősebb esperes és a hivatali korra nézve legidősebb egyházmegyei gondnok az egyházkerületi elnökségnek jog- és hatáskörét gyakorolja. A Törvény és Hatóság jóváhagyása a gondolathól tervet érlelt s a terv megvalósí-

tását Sulyok István most már nem halogatja. De csak a kálvini egyházalkotmány szellemé ben és csak törvényesen!"²

Ki is volt hát Sulyok István?

Tanulmányunkkal a következőkben Sulyok életének és munkásságának fontosabb mérföldkövei mellett állunk meg, és utalunk mindazon jelentős eseményekre, amelyek segítenek bennünket, első püspökünk emlékének őrzésében. Egyéb dokumentum és forrás mellett elsősorban az egykori kor- és szolgatárs Debreczeni István³ memoárját fogjuk idézni. Ő Sulyok István halálát követően mintegy húsz esztendővel 1963-ban, kéziratában írta le személyes reflexióit, emlékezéseit. Életére, munkásságára vonatkozó emlékező-írásunkat, három gondolatkörbe csoportosítva fogalmazzuk meg. *Először* születésétől a segédlelkési időszakig, *másodsor* a Nagyvárad-Újvárosi lelkipásztor és a Bihari Református Egyházmegye jegyzőjét, majd esperesét mutatjuk be és végül, de nem utolsó sorban a KRE kerületszervező püspökét. Természetesen az 1859-ben született és 1944-ben elhunyt Sulyok István életét a teljesség igénye nélkül, ám az emlékező tisztelet jegyében mutatjuk be röviden.

Sulyok István halálának 70. évfordulójához közeledve, mielőtt rátérnénk a részletekre, sajnálattal ugyan, de ki kell mondanunk, hogy egyházkerületünk, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület (KRE) – és talán nemcsak –, de a mai napig adósa egyházi és nemzeti történetírásunknak egy olyan nagy formátumú monografikus munkával, amely kerületszervező püspökünk életét és munkásságát objektíven mutatná be, dol-

² Orth Imre: Az önálló kerület gondolatának megszületése. Emlékezzünk! Adatok a Királyhágómelléki Egyházkerület történetéhez. 3., in: *Reformátusok Lapja*, (1941)/29, 274-275.

³ Adatok a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulásának történetéhez című kézírata – egy még kiadatlan kézirat a megszülető kerület szemtanújától. In. *Pálfi József: Debreczeni István, aki megtanulta a mellényt többször ki- és begombolni*. Debrecen 2011 A DDR. Harsányi András Alapítvány kiadványai – 15., 171-178.

gozná fel kellő szakmai alapossággal. Születtek ugyan kisebb jelzésértékű írások, ám olyan mű, amely korba-ágyazottan és szisztematikus rendezettséggel ölelte volna át a témát, ilyenel még tartozunk

Születésétől a szegedi segédlelkészig

Sulyok István jóval az 1867-es magyarországi kiegyezés előtt látta meg a napvilágot, 1859. december 15-én a Hajdu-Bihar megyei Komádiban. Egyszerű földműves, népes családban született, az öt leány mellett egyetlen fiúgyermekként.

Elemi és középiskolai tanulmányai után, Debrecenben folytatta felkészülését az életre. A Református Főgimnáziumban kitűnő eredménnyel érettségizett 1879-ben. Tanulmányait természetesen Debrecenben folytatta, ahol a Teológia elvégzése után, 1884. április 26-án az első és 1885. április 23-án a második lelkészképesítő vizsgáit is letette. Mindkét vizsgán jeles minősítést ért el⁴.

Időközben a püspöktől segédlelkészi kinevezést kapott Debrecenbe, amelyet 1883. szeptember 1. és 1885. szeptember 1. között töltött be. Segédlelkészi szolgálata közben a Főgimnáziumban segédtanári megbízást is kapott. Így az 1883-84-es iskolai esztendőben esküdt felügyelőként, mint segédtanár tanította a magyar nyelvet és a földrajzot a különböző osztályokban, majd az 1884-85-ös tanévben a latint és a magyar nyelvet.⁵

A következő iskolai esztendőben peregrinációs útra ment és egy esztendeig a Skóciai Edinburghi Free Church Collegében tanult. Tanulmányútjáról többször is, rendszeres alapossággal számol be útra indító tanárának, Balogh Ferencnek, arról, hogy mit tapasztalt és, hogy milyen véleménye alakult ki, a

⁴ Sulyok István –Törzskönyvi Lapja, KRE LvT

⁵ A Debreczeni Református Főgymnázium Értesítője az 1883-1884. iskolai évről, közzéteszi Bihari Gyula igazgató, Debreczen, 1884. – A Debreczeni Református Főgymnázium Értesítője az 1884-1885. iskolai évről, közzéteszi Tüdös János igazgató, Debreczen, 1885.

helyi egyházi és oktatási állapotokról. Figyelemre méltó az, hogy milyen alaposan tanulmányozta, elemezte és hasonlított össze a Skóciában látottakat és tapasztaltakat, a hazai viszonyokkal és körülményekkel. Levezetésének külön érdekessége az, hogy miként látta a szabad egyházat és annak teológiáját. Nagy érdeklődéssel tekintet a dolgok elé. Kíváncsi volt a skót szabad egyház szervezettségére, papjainak képzettségére, annál is inkább, mivel mások azt híresztelték, de ők maguk azt terjesztették önmagukról, hogy ők a legképzettebbek Skóciában.⁶ A tanulni vágyó fiatal Sulyok gyorsan megbirkózott az angol nyelvvel is, amelynek az lett az eredménye, hogy egy fél esztendő alatt, egy a János Apostol Mennyei Jelenésekről írott könyvéről írt kommentárt fordított magyar nyelvre.

Skóciából való hazatérését követően, Szegedre nevezték ki segédlelkésznek, ahol három esztendőt töltött 1886. június 2-től 1889. április 24-ig. Ekkor már készen állt arra és az idő elérkezett, hogy önálló rendes lelkészi szolgálatot vállaljon. „Mint kiváló teológus ifjú, alapos készültséggel indult a lelkészi pályá-

⁶ „Ha figyelembe vesszük azon körülményt és szerencsés helyzetet, melyben vannak a miatt, hogy a világ teológiai irodalma saját nemzeti nyelvükön áll előttük: bátran kimondhatni, hogy korántsem állnak a Képzettségének azon fokán, melyet tőlük joggal meg lehetne követelni. Ismeretkörük rendkívül korlátolt s felfogásukban nincs semmi önállóság, mert nincsenek egyáltalán szoktatva arra, hogy a hallott és tanult anyag fölött önállóan gondolkozzanak s véleményüket szabadon nyilvánítsák. Ennek, míg egyfelől – szerintem – oka az itteni rendszer helytelenségében keresendő, más felől nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a hittani pályára lépett ifjak a mi középiskolánknak megfelelő osztályokból valami gyarló tudományt és ismeretet hoznak magukkal a teológiára. Igen érdekes példákat tudnék felhozni ennek igazolásaira. A tanulók filozófiai képzéséről jó formán szó sem lehet, a minnek elég bizonyítéka az, hogy az intézetben erre tanszék még csak nem is létezik. Nem bók, nem hízelgés tehát a mi ifjúságunkra nézve az, hogy egy szemernyivel sincs hátrébb ismeret és tudomány dolgában külföldi pályatársainál, sőt józan természetes eszével, egyenes is őszinte, a látszatnak hódolni nem tudó gondolkodás módjával határozott fölényben is áll.”

ra”, – írta róla Debreceni István korábban már hivatkozott kéziratában.

A lelkipásztor és az esperes

Kupán Árpád kortárs Nagyváradai történész alapos részletezéssel írta le és mutatta be – különösen a korabeli polgári sajtó tükrén keresztül – azt, hogy Sulyok István megválasztása miként történt a második Várad eklézsiába.⁷ Az 1888. esztendő nyara és ősze meglehetősen mozgalmas időszak volt a Nagyvárad Újvárosi Egyházközség életében. Öt potenciális jelölt mutatkozott a betöltésre váró lelkészi állás előtt. Az öt közül 1888. október 28-án mégis a fiatal szegedi segédlelkészre esett a gyülekezet választása, pedig valójában „...nem volt ez diadalmenet a fiatal segédlelkész számára. A Nagyvárad(napilap) látszólag semlegességre törekedett, de a sorok között, sőt itt-ott nyíltan is érzékeltette olvasóival, hogy nem Sulyok István mellett áll, s még megválasztásakor is igyekezett elbagatellizálni győzelmét.”⁸ A következő esztendő tavaszától 1889. április 10-től 1923. április 11-ig a megye levéltárosa volt.

Nagyváradra már nem egyedül érkezett, hanem feleségével Varga Máriával, akivel aztán közel húsz esztendőt, 1908-ig éltek házasságban. A mindenható Isten házasságukat két leánygyermekkel, Gizellával és Ilonával áldotta meg.

Joggal kérdezhetné bárki, hogy miért együtt tárgyaljuk a gyülekezeti lelkipásztor és az egyházmegye espereseként betöltött szolgálati korszakot. Válaszunkban el kell mondanunk, hogy Sulyok István valójában még négy esztendőt sem töltött el Nagyváradon, amikor 1893. szeptember 21-én a Bihari Református Egyházmegye (BRE) jegyzőjévé választották meg. Ettől

⁷ Kupán Árpád: Párhuzamos életrajzok. Nagyvárad egykori hírességei. In. Partiumi Füzetek 62., Nagyvárad, 2010, 59-92.

⁸ Kupán Árpád: Párhuzamos életrajzok. Nagyvárad egykori hírességei. In. Partiumi Füzetek 62., Nagyvárad, 2010, 62.

kezdve élete szervesen összekapcsolódott Várad mellett Biharországgal, és az egész egyházmegyével.

Jegyzőként immár nagyobb, szélesebb hatáskörben fejthette ki munkásságát. Bihari, Várad magyar református népéért száz százalékosan vethette bele magát a munkába, és bár nagyváradi lelkipásztor volt, de egyházmegyei összefüggésekben gondolkozott, tervezett és működött. Az egyházi élet mellett hamar bekapcsolódott a közéletbe, a kultúrába és a művelődésbe. Sietett szerves harmóniába kapcsolni a Várad és az egyházmegye reformátusságát. Az egyházért és közért vállalt szolgálata is szervesen egészítette ki egymást. Sokrétű és áldozatos munkásságát az egyházmegye lelkészi és világi kara is értékelte és 1903 januárjában esperessé választotta. Igaz az esperesi választási procedúra eseményei arról vallanak, hogy szoros küzdelemben győzött a másik Várad lelkipásztornal, Csák Mátéval szemben. Csák Máté Nagyvárad-Olaszi református lelkipásztornak is népes támogatói bázisa volt.

Váradra jövetelétől kezdve mozgalmas időszak töltötte ki életét és egyre-másra alkotott maradandó értéket. Mindezek egyháza és nemzete iránti szeretetéről és elkötelezettségéről vallanak. A következőkben kronologikus rendben említjük meg a kiemelésre méltó fontosabb eseményeket. A szükségnek eleget téve 1897-ben megszervezte a vidéki református leányok számára a Református Leánynevelő Intézetet, internátust. Ezzel teremtette meg az alapját később, az általa létrehívott Református Tanítóképzőnek. Hamarosan tagja lett a Nagyvárad Szigligeti Társaság irodalmi egyesületének, amelybe aktív munkával tagolódott be. A Református Leánynevelő Intézet központi bizottságának és igazgatótanácsának jegyzői tisztét tölti be 1900-tól. 1901-ben létrehozta a Protestáns Jótékony Egyesületet, majd pedig vezetője lett a Gyermekbarát karitatív egyesületnek. Még ebben az esztendőben kérte felvételét a várad László-király szabadkőműves páholyba. Itt két évvel később 1903-ban elérte a mesterfokozatot és januártól a páholy helyettes főmesterévé választották meg. Ugyanebben az évben mielőtt esperessé válasz-

tották volna, lemondott a szabadkőműves páholyban betöltött tisztségéről. 1903 januárjában a BRE esperesévé választották, ahol Szabó Károlyt követte az esperesi székben. 1903. március 25-én volt a beiktatása, amelyet a városháza nagytermében tartottak. Ekkor tett javaslatot a Lórántffy Zsuzsanna Egylet megalakítására, illetve Ritók Zsigmond elképzelése és tervei alapján a Református Tanítóképző Intézet felépítésére. Ez az esztendő eseményekben nagyon gazdag és mozgalmas volt. Ekkor alakította meg, vezette és irányította a Tanítóképző Intézet létrehozását előkészítő bizottság. Ebben az időben lett tagja a Nagyvárad város törvényhatóság bizottságának.

1904-ben Lakos Lajos felsorolja addigi összes funkcióját.

Megfeszített tempójú munka eredményeként a Nagyvárad Ev. Ref. Tanítóképző Intézet 1905. szeptember 9-én nyitotta meg kapuit. Röviddel ezután létrehozta a Református Kört, majd 1909-ben megépítette a Nagyvárad-Újvárosi Református Egyházközség emeletes parókiáját.

Két évvel első felesége halálát követően, 1910-ben a gyász letelte után feleségül vette Tatár Vilmát, a szeghalmi Tatár János, a Tiszántúli Református Egyházkerület volt tanácsbírájának leányát. Tatár Vilma 1935. március 23-án hunyt el, súlyos betegség után 73 éves korában.

A város, a megyeháza nagytermében ünnepelte meg 1914. április 17-én Sulyok István 25 esztendőös nagyváradai lelkészi jubileumát. A világháború idején sem pihent meg. Segített, szolgált, munkálkodott, ott volt, ahol segíteni lehetett és kellett. Ekkor az 1917. esztendő tavaszán tartott közgyűlésen, a reformáció 400 éves emlékének megörökítésére vetette fel egy Nagyváradon létrehozandó Protestáns Árvaház tervét.

Igehirdetői és szervezői készségeit, képességeit illetően hadd idézzük ismét a kortárs szavait, aki élet-közelségből látta és ismerte a püspököt⁹

⁹ Debreceni István (Nagyszalonta, 1887. május 18 – Berettyóújfalu, 1973. január 9.) lelképásztor, a KRE első belmissziói elnöke, lelkészértekezleti elnök, egyházi író, újságszerkesztő. In Pálfi József: Debreceni István, aki megtanulta

„Igehirdetői minőségében nem tartozott a külsőségekkel hatni akaró szónokok közé. Nem rendelkezett nagy, erős hanggal, mint maga mondotta egyszer, „soha sem volt erős bógóm”. De beszédeit pontosan, lelkiismeretesen kidolgozta és természetesen, előkelő modorban, nemes temperamentummal adta elő. Pontos készületére egy jellemző példának voltam tanúja. A Szalontai Belmissziói Konferencia alkalmával ő prédikált. Előző estefelé – alighogy érkezett, az ottani lap szerkesztőjének kérését tolmácsolva kértem, hogy mondjon valamit másnapi beszédéből. Erre ő lediktálta nekem szóról szóra az egész prédikációt, melyre tehát az utolsó szóig elkészült. Isten ígését nemcsak textusnak használta, a bibliát nemcsak textusgyűjteménynek, mellyel a mások lelkét táplálta, hanem a saját lelkét táplálta életkenyérnek. Hivatali szobájában ott volt az asztalán, s nem egyszer találtam annak olvasása közben. Egyik kissé cinikus humorú világi tisztviselőjétől is többször hallottam: most bibliázik. Az istentiszteletre akkor is magával vitte, mikor nem ő szolgált s mindig kikereste az alapigét és vele olvasta az igehirdetővel. Szervezőképességét az általa létesített intézmények bizonyítják. Felismerte azokat a szükségeket, melyek úgy az egyházi, mint a közéletben hiányt jelentettek. Így a hatalmas nagyváradi egyházban az iskolák hiányát. A jövőbe nézett és azt építette. Megszervezte és felépítette a református polgári leányiskolát és tanítóképzőt, hogy a református szülők leányainak ne kelljen a római katolikus zárdában tanulniuk, mely mindig veszéllyel és veszteséggel járt az egyház részére. Az emeletes lelkési és kántori lakás, az egyház bérházai és a püspöki palota az ő szervezőképességét hirdetik. Törődött hívei anyagi helyzetével is, az egyházon kívül is. Takarékpénztárt alapított a kisemberek számára és támogatására, mely demokratikus gondolkozását bizonyítja éppen Nagyváradon, ebben a kifejezetten üzleti városban, hol a gazdagság és szegénység ellentéte jogosan fokozta az osztálykülönbséget. Egyik iparos híve, Béres Károly, nyomdatulajdonos beszélt el nekem, hogy Sulyok István és az – amint nevezték – ő bankja nélkül soha se lett volna belőle önálló iparos.”

Sulyok István a BRE esperesi tisztét, püspökké történő megválasztatásáig, 1921-ig töltötte be. Nagyvárad-újvárosi lelkipásztorként pedig 1942-ig szolgált. A Református Híradó rövid, tömör és sommás írásban számolt be erről az alkalomról.¹⁰ „Sulyok István püspök az egyház nyugalomba vonuló lelkipásztora e nap délelőttjén búcsúzott el gyülekezetétől az újvárosi templomban, ahol a sűrű nagy gyülekezetben jelen voltak a többi parochiális kör lelkészei, az újonnan választott presbitérium tagjai élükön Dr. Soós István főgondnokkal”. A pátriárka kort megérő Sulyok István 53 éven keresztül hirdette az Igét, búcsúbeszédének alapigéje, a Fil 3,14 volt „amelyben a múltat megelevenítő képek sora után a jövő feladatairól szólott utoljára a hűséges pásztor, akinek hangja életének 83. évében is tisztán, fiatalosan csengett a szent falak között”.

A püspök

Az első világháborút lezáró béketárgyalások és megegyezések következtében országok, népek és nemzetek kerültek teljesen új élethelyzetbe, életkörülmények közé. Erre az 1920. június 4-én, Párizs melletti Trianonban kimondott békeszerződés dekrétumainak értelmében került sor. Ennek következményeként került a szóban forgó Királyhágómellék mintegy negyedmillió magyar reformátusa a mai Románia határain belül. He-lyileg ez a mai Magyarország keleti határán túl található. Ez még nem Erdély, hanem Partium, amely északon Szatmárral, Máramarossal, délen a Bánsággal, és keleten a Szilágysággal egészült ki. Ekkor, nyolc csonka egyházmegye, több mint 183 gyülekezet, azaz közel 250 ezer református ember került lehetetlen helyzetbe azáltal, hogy megfosztott legfelsőbb szintű kormányzati hatóságától és püspökétől, püspökségétől. Ez a tömbmagyar reformátusság –a reformációtól kezdve a jelzett

¹⁰ Református Híradó 1942. január 24/4.

történelmi időpontig – a Tiszántúli Református Egyházkerülethez tartozott.

Az új élethelyzet teremtette körülmények között a csonka egyházmegyék – Máramaros-Ugoc sai, Nagybányai, Szatmári, Nagykárolyi, Érmelléki, Bihari, Nagyszalontai és Békés-Bánati – gyülekezetei, iskolái és egyéb intézményei egyházi főhatóságért kiáltottak, kiutat, illetve megoldást keresve. A *modus vivendi* rendjén, a Trianon-teremtette sötétben tapogatózás hajnalán *két alternatíva, két út* kínálta magát. Elsőként az Erdélyi Református Egyházkerülethez való csatlakozás gondolata merült fel. Ezt elsősorban Széll György,¹¹ a Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye esperese, illetve a vele egyetértők képviselték. A második elképzelés kulcsszereplője Sulyok István, a Bihari Református Egyházmegye esperese volt, illetve az ő gondolatát támogatók. Sulyok és társai az önálló út, illetve új kerület létrehozásának bátor gondolatát képviselték. A két tábor és képviselői között abban a tekintetben egyetértés volt, hogy ez az állapot nem tarthat hosszú ideig, és csak *ideiglenes* megoldásban kell gondolkodni. Utólag tekintve az események alakulását, a történelem Sulyok István esperest és Domahidy Elemér¹² későbbi főgondnok álláspontját igazolta, akik konkrétabb és messze látóbb reálpolitikai érzékkel küzdöttek és vitték véghez elképzeléseiket.

¹¹ Széll György (Báránd, 1849. október 8.–Avasújváros, 1941. december 31.) lelkipásztor volt Debrecenben, Avasújvárosban, majd esperes a Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegyében. In: TtREL I. 1. i. 10., TtREL I. 8. d. 21.

¹² Domahidy Elemér (Domahida, 1865 – Szatmárnémeti, 1930. július 20.) főszolgabíró, országgyűlési képviselő, Debrecen főispánja, az impériumváltást követően szenátor a bukaresti parlamentben. A KRE első megválasztott főgondnoka. A Nagykárolyi Református Egyházközség presbitere, a Nagykárolyi Református Egyházmegye gondnoka. Őseihez hasonlóan sokat küzdött a református egyházért, azon belül pedig azért, hogy a világiak hangsúlyos szerephez jussanak az egyházi vezetésben, igazgatásban. Tagja a Zsinatnak, a Konventnek, elnöke és védnöke a Szatmári Református Kollégiumnak és a Szatmári Lorántffy Zsuzsanna Egyesületnek. In: *Reformátusok Lapja* 1930/30; *KRE Közgyűlési JKv*, 1930/131.

A magyar reformátusságot képviselőknak az új történelmi kihívásra gyors és határozott válaszlépést kellett adni. Hosszú hónapok útkereső próbálkozásai után, végül 1920. december 14-én a nyolc egyházmegye képviselőinek, valamivel több mint a fele, Nagyváradon kimondta a *Királyhágón túli* egyházkerület megalakulását. Bő fél esztendő múlva, 1921. augusztus 16-án a többi négy is csatlakozott. Nagyvárad városi tanácsa, Dr Bucico Coriolan polgármester indítványára, az 1921. október 15-én tartott ülés rendjén az új püspököt egyhangúlag elismerte. Sőt a megalakult új Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspökeként köszöntötte. Nemcsak a reformátusságért, hanem általában a városért tett eddigi megnyilvánulásait, megvalósításait is messzemenőleg értékelték. A püspöki címet „a hosszú, becsületes, önzetlen és puritán működés elismerése jelének” tartották és annak reménységével tekintettek a jövőre, amint írták, hogy „méltóságod jövőbeni működése úgy egyháznak, mint a város társadalmának hasznára lenni és elő fogja segíteni a consolidatio művét”¹³ Ezt követően elrendelték a tisztségviselő megválasztását, és 1922. február 23-ával kezdődően beiktatták az új egyházi főhatóságot is. Ekkor tette le Sulyok is az esküt.

Az új kerület, pontosabban a megválasztott püspök körüli kálvária ekkor nemhogy mederbe érve lezárult volna, hanem fellángolt, és országos szintű, sőt nagypolitikai síkra terelődött át. A bukaresti politika, ismerve a korabeli eseményeket, ezt a tömbmagyar reformátusságot „fejetlen” és „szervezetlen” állapotban kívánta tartani. Szempontjukból érthető is, mivel egy ekkora „ajándékkal” való gazdálkodásra politikai, adminisztrációs, jogi és egyéb szempontból aligha voltak felkészülve. Az 1918. december 1-jén elfogadott Gyulafehérvári Kiáltvány pontjainak be nem tartása már ekkor kezdett kiderülni.

A püspök személyének kormány általi el nem ismerése belső zűrzavart és bizonytalanságot kezdett generálni. A nagy-

¹³ Református Híradó 1921. október 22/7.

politika halogatásai, csúrcsavarása kedvezőtlen helyzetbe sodorta az ébredő és a vállán mázsás terhekkal lépdelő Királyhágómelléket. Kálvária volt ez a javából, amelynek az lett a vége, hogy a bukaresti nyomásnak engedve, az 1923. április 11-iki közgyűlésen Sulyok István püspök és Domahidy Elemér főgondnok is lemondott. Bő két esztendő telt, amikor az 1925. június 12-iki közgyűlésen elrendelték az új választásokat. A szeptember 18-án, Szatmáron felbontott szavazatok végeredményeképpen a gyülekezetek ismét Sulyok Istvánt és Domahidy Elemért választották meg az egyházkerület első órallóiuul. A püspök személye mellett a szóban forgó terület megnevezése sem lehetett egyértelmű. Bukarest csak a saját szemszögéből értelmezhető *Királyhágón túli* megnevezést fogadta el a javasolt *Királyhágón innenivel* szemben. A folyamatos halogatásban az idő csak a román politika malmára hajtotta a vizet. A Nagyváradra „küldött” bukaresti félhivatalos információk – meg kell várni a vallásügyi törvényt, vagy össze kell hívni a zsinatot – valójában alaptalanok voltak. Ezt Bukarest is tudta, csak ürügyeket keresett. Zsinatot ugyanis csak akkor lehetett volna összehívni, ha van kerület és megválasztott egyházügyi főhatóság. Egyik feltétele a másiknak. A vallásügyi törvényt pedig évek múlva, csak 1928. április 22-én tették közzé.

Bukarest a szervezetlenség és fejetlenség állandósításával művi módon tartotta fenn a bizonytalanságot, amely fokozatosan növelte a kilátástalanságot, és megvetette ágyát a belső „gyomok” megfogadásának és szaporodásának. Ezt többen is érzékelték. Ezért is fogalmazta meg Debreczeni István¹⁴ szinte programszerű írásában azt, hogy nem a bukaresti döntéssel kell foglalkozni, hanem a magunk ügyével. Ez pedig azt jelenti, hogy a kerületet elsősorban *belülről* kell megszervezni és kiépí-

¹⁴ Debreczeni István (Nagyszalonta, 1887. május 18.–Berettyóújfalu, 1973. január 9.) lelkipásztor, a KRE első belmissziói elnöke, Lelkészerkezleti elnök, író, szerkesztő. In. Pálfi József: *Debreczeni István...I.m.*, 11-56.

teni.¹⁵ Mintegy korparancsként hangzott a javaslata, amely szerint a közgyűlés első rendű és rangú feladata az, hogy ne tétovázzanak, hanem alakítsa meg azokat a – tanügyi, szociális, pénzügyi, nyugdíj és belmissziói – bizottságokat, amelyek szolgálnak és cselekszenek.

Az előbbiek szellemében Királyhágómelléknek Istentől kapott új mandátumát kellett felismerni, aszerint élni és cselekedni. Ők nem *extrajogokat* kértek, csak azt, amit a törvény elvileg biztosított. Ők azonban felelősséget viselve a rájuk bízottakért, azt tették, amit tenniük kellett. Következtesen, kitartó munkájuknak is köszönhetően, a bukaresti politika végül úgy döntött, hogy a kormány képviselője, Zeno Păclișeanu előtt 1926. május 10-én, a nagyváradi-újvárosi templomban Sulyok István esküt tehet, amely arra hatalmazta fel a megválasztott püspököt, hogy tulajdonképpen jogkörének gyakorlását átvegye. Ez azonban nem volt egyenértékű a király előtt leteendő esküvel, amelyre csak 1939 novemberében került sor.

Az 1925-ös esztendőben tartott választások eredményeinek megismerése és nyilvánvalóvá tétele után Csernák Béla főjegyző átiratban kereste meg a bukaresti minisztériumot, kérve a kormányt, hogy ismerje végre el a választások eredményét és rendelkezék Sulyok István püspök hűségesküjének letévése időpontjáról. A távozó kormány utolsó napjaiban érkezett meg Bukarestből a válasz.¹⁶

A bukaresti jóváhagyás kézhezvétele után Nagyváradon afelől rendelkeztek, hogy április 22-én a Református Tanítókép-

¹⁵ „Határozott meggyőződéssel vitatom, hogy kerületi életünknek nem az a nagyobbik baja, hogy megalakulását, helyesebben püspökválasztását a kormány nem ismerte el, hanem az, hogy ezáltal tétlenségre engedték bénítani magunkat. Tehát nem a külső keret, hanem a belső élet hiányzik. Nem a külső, hanem a belső szervezetlenség. Minden munkának elodázása ezzel az elhárító kijelentéssel: majd ha a kerület meglesz. Pedig jól tudjuk, hogy a kerület megvan, nemcsak történelmi alakulatában, hanem új – bár jelenben tétlen – felépítésében is.” Debreczeni István: Kerületünk belső megszervezése. In. *Egyházi- és Iskolai Szemle*. 1924. november 29./24.

¹⁶ Református Híradó 1926. április 3/14.

ző dísztermében megtartják az ünnepi közgyűlést. A király előtti hűségesküre ekkor még nem került sor. Bukarest egy delegátust jelölt meg. A delegátus előtt május 16-án kellett letennie az esküt. Az Averescu kormány május 7-én küldött leiratában ismét eltolta a király előtti eskü időpontját, ám látva a szükséghelyzetben lévők körülményeinek tarthatatlanságát mégis hozzájárult ahhoz, hogy Sulyok István május 16-án, Dr. Zeno Pacliseanu miniszteri biztos előtt hűségesküt tegyen és június 23-ára már rendkívüli közgyűlést hívhat össze. Közel két esztendő áldatlan Bukarest-Nagyvárad „közel-harca” után, Sulyok István végre megkezdhette püspöki jogainak gyakorlását, immár legitim módon.

Eddig is, de korára rácsafolva ezután még erőteljesebben vetette bele magát az építő, szervező munkába. Nagyformátumú és nagy munkabírású ember lévén igyekezett átfogni az egész kerületet. A gyülekezetek mellett az egyházi intézmények sem kerültek el a figyelmét. Különösképpen az iskolákért, oktatásért folytatott kemény küzdelmet. Az iskolák működési jogának biztosítása, működésük anyagi stabilizálása, a bennük folyó oktató-nevelő munka, a tanítók felkészültsége, sőt a tankönyvírás-és szerkesztés, illetve kiadás felügyelete sem csúszott ki a kezei közül.

Az 1920-30-as évek fordulójára majd azt követő esztendők globális és lokális válságai közepette is biztatott, tervezett, épített, reményt ébresztett. Munkásságának ékes bizonyossága a nagyszámú és széleskörű levelezése, illetve a bennük felmerülő téma-variációk sokasága. Ezren felüli csak azoknak a száma, amelyek az én kezeim között jártak, akár körlevelek, akár személyes, magán levelek is legyenek azok. Az egyházkerületi közgyűlések rendjén tartott püspöki beszámolóí is pontos képét mutatják annak, hogy mennyire a gyülekezeti élet pulzusán tartotta a kezét.

Tény, hogy a két világháború között elsősorban a püspöki szolgálatára tevődött át a hangsúly, ám Bihar-országot, Nagyváradot, de főként szeretett gyülekezetét sem hanyagolta el.

Nagyvárad, Nagyvárad-újváros valódi, sziklaszilárd bástyát és hátvéd falat, sereget jelentettek számára. A korábban ismertettek is ennek bizonyosságai. Nagyváradra érkezése pillanatától igyekezett Váradot és általában a református élet, azon belül Újváros történetét, múltját sietett megismerni, sőt leírni.¹⁷

Az egyházkerületben tett rendszeres vizitációi, programokon, rendezvényeken való részvétele mellett aktívan benne élt a Nagyvárad-újvárosi gyülekezet, de általában a váradi reformátusság mindennapjaiban is. Csak jelzésértékűen említjük meg, hogy jelen volt az 1922. szeptember 10-én a Nagyvárad-velencei imaház, illetve az 1928. December 23-án a Nagyvárad-réti imaház avatóján, felszentelésén.

Lelkipásztori és püspöki munkássága egyfajta elismeréseképpen 1929-en azzal kívántak személyének is emléket állítani, hogy létrehozták az úgy nevezett Sulyok István-alapot.¹⁸ Egy esztendővel korábban az 1928. október 28-án megünnepelték a püspök-lelkipásztor Nagyvárad-i munkásságának, szolgálatának 40.-ik évfordulóját, majd 1935 áprilisában 50 éves szolgálati jubileumát.

Az egyház jövőjét építő és fejlesztő iskolaprogramjának kiemelkedő megvalósítása és 1937-ben történt felszentelése a Református Iparostanuló Otthon volt, amely egyben a Református Püspöki Palotát is jelentette.¹⁹

Egyházkormányzói munkásságát a helyzetet felismerő éles ítélőképesség, bölcs megfontolás és csakhamar kialakult s egyre gyarapodó

¹⁷ Református Híradó 1935. április 20/16.

¹⁸ Református Híradó 1929. május 11/19.

¹⁹ A Nagyvárad-Újvárosi emeletes parókiát 1909-ben építtette. A Püspöki Palotát a Nagyvárad-i Református Egyház 1936 novemberére építtette fel. Az épületnek többféle megnevezése forgott a köztudatban: Püspöki palota, Református iparostanulók otthona, Református iparos-tanonc otthon, Református parlament, Református kultúrpalota, Református palota, Református új székház. Az első jelentős esemény, amelyre sor kerülhetett a Kultúrpalotában az az évi rendes közgyűlés volt, melyre november 25-én került sor. Ekkor 23 lelkipásztort szenteltek fel. in: *KRE Közgyűlési Jkv. 1936/9.; Reformátusok Lapja (1936)/34; Szabadság (1936)/274; Magyar Lapok (1937)/27.*

nagy gyakorlata jellemezte. De mindenek fölött az egyházi törvényekhez minden alkalommal szigorú ragaszkodása. Az Egyházi Törvények könyve állandóan ott volt – mint a biblia – az asztalán bal felől. Határozott meggyőződéssel állította, hogy nála jobban senki se ismerte és tudta az egyházi törvényeket, de azért, ha valamiben ítéletet, vagy csak véleményt kellett nyilvánítnia, mindig kezébe vette a törvénykönyvet ezekkel a szavakkal: „lássuk, mit mond a törvény”, s kikereste a vonatkozó §-okat, hangosan felolvasva és csak azután mondta ki döntő véleményét.²⁰ Kormányzó, de általában minden irányú működésében feltűnő volt óriási munkabírása. Legjobban megnyilvánult abban az időben, mikor mint esperes és püspökhelyettes, később pedig megválasztott püspök, az esperességről lemondásig egyetlen segítséggel: Konrád Géza váradlesi lelkész- püspöki titkárral végezte – a lelkészi munka mellett – e kettős tisztséggel járó minden teendőit. De így dolgozott akkor is, mikor már egész tisztoiselői kar állott mellette. Számítalan ügyet saját kezű levelezésével intézett el. Így munkálkodott 80 éves korában is fáradhatatlanul. Mindenre volt ereje – mint az apostolnak – Krisztus által és mert szerette a munkát. Híven jellemezte fiatalabb világi munkatársa: dr. Thúry Kálmán: „A munkaszeretet nála második természetévé vált”. Mikor püspöki tisztségéről lemondani kényszerült, akkor is éppen úgy dolgozott – a kerületért is. Nemcsak az elnöksége alatt működő bizottságokban, hanem azon kívül, önként vállalt munkában is. Kidolgozta az egyházkerületi nyugdíj- intézet tervezetét, hatalmas anyaggyűjtéssel és rengeteg számítással.²¹ Püs-

²⁰ Béres Károly (Nagyvárad, 1882. február 17. – Nagyvárad, 1954. március 18.) Nyomdász, könyvkiadó, könyvterjesztő, illetve papírraktára és írószerkereskedése volt Nagyváradon a Rákóczi út 14. szám alatt.

²¹ Thúry Kálmán, dr. (Nagyvárad, 1871. július 1. – Nagyvárad, 1949. október 5.) ügyvéd, jogász, főügyész. Domahidy Elemér után 1931-től a KRE második főgondnoka. Elévülhetetlen érdemeket szerzett az egyházkerület talpra állításában, mind politikai, mind egyházi téren. A Nagyvárad-Olaszi Református Egyházközség presbitere és főgondnoka is volt. Összesen 56 évig állt az Anyaszentegyház szolgálatában. Teljes mértékben kivette részét a szervezésben és a megerősítésben. A Nagyvárad-i Ügyvédi Kamara prodékánja volt, nyugalmazott ítéltőláblai elnök. Jelentős szerepet játszott a politikai életben is. Az 1922. december 28-án megalakult Országos Magyar Párt egyik alelnöke lett. A Konzervatív Szárny tagjai között tartották számon. Közvetlen kapcsola-

pöki tisztségében végzett generális vizitációit is megfeszített munkával végezte. Sokszor két egyházat is meglátogatott egy nap. Mindegyikben prédikált, presbiteri gyűlést tartott, küldöttségeket fogadott, üdvözlésekre válaszolt. Ezek mellett természetesen viselte az út fáradalmait, nappali pihenés nélkül mindennap más ágyban aludt, mindennap más konyháról étkezett és mindig bővebben volt kénytelen – a nagy szíves látás miatt –, mint otthon tenni szokta. Megvallom, én az utóbbiakat méltányoltam és csudáltam legjobban. A kötelességteljesítésben szinte túlzásba is ment. Előbbre valóvá tette mindennél, legelsősorban saját magánál, saját érdekeinél. Személyes esetemből adhatom meglepő példáját. Mikor második felesége meghalt, elutaztam a temetésére. Dél fele érkeztem, néhány órával a temetés előtt. Az irodában, hivatali szobájában találtam az íróasztal mellett munkában. Akkor volt folyamatban a temesvári lelkészi állás betöltése, az én megválasztásom. Amint beléptem, ki se fejezhettem, azaz be se fejezhettem részvételnyilvánítását, ezzel fogadott: „Most voltak itt a temesváriak” és arról kezdett beszélni. Ezt nemcsak az irántam való jóindulata tétette vele és nemcsak az, hogy az ő kívánsága volt temesvári lelkészségem, hanem ennek az egyháznak szeretete, melynek jövőjét szívéen viselte annyira, hogy előbbre helyezte a saját gyászánál is. Az ügyek tárgyalásánál bámulatba ejtett azok aprólékosságig menő pontos ismerete. Mert minden ügyet alaposan áttanulmányozott, mielőtt az előadónak kiadta volna. Bírósági tárgyalásokon nem egyszer megtörtént, hogy az előadót kiségitette, vagy ki is javította. Bár magas kort ért el, 81. évében volt, mikor püspöki tiszte – kerületünknek a Tiszántúlihoz való visszacsatolásával – megszűnt.²² Bámulatosan tudott haladni a korrallal, az élettel.

tot ápolt a Nagyváradai Szabadkőműves Páhollyal. in: KRE Közgyűlési Jkv, 1931–1940; Erdélyi Lexikon, i.m.; Molnár János: A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920–1942, Kiadja a KRE, Nagyvárad 1999; Molnár János: A Nagyváradai (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989, Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad, 2001; Kupán Árpád: Szabadkőművesek Nagyváradon, NAT Könyvek, Nagyvárad, 2004.

²² Visszacsatolás a Tiszántúlihoz. A bécsi döntés után 1940. augusztus 3-át követően ismét új helyzet állt elő az egyház életében is. Az Egyetemes Konvent október 11-én hozott 424-es számú határozata elrendelte a Nagyváradai Református Egyházkerületnek a Tiszántúli Református Egyházkerületbe való visszatérését. E folyamat lebonyolítására egy és fél esztendőnyi átmeneti időt

Megértette az idők szavát, azt a változást, melyen egyházi életünk a belmissziói munka igénylésével és megerősödésével átment. A fiatalabbak tanácsát készséggel elfogadta. E téren előterjesztett javaslataimat – melyek bővében voltak – kettő kivételével, mind elfogadta. egyik az anyák napja megünneplésének elrendelése, másik Arany János halálának 40. évfordulójáról való megemlékezés. De ez utóbbiról kevéssel azután megvallotta: megbánta, hogy nem teljesítette, mert minden alkalmat meg kell ragadni – mondotta. Mint emberre, érdekes világot vet, hogy esperes korában sokszor nemcsak keménykezű, hanem keményszavú, nyers és indulatos férfi volt, és püspök korában csendes, szelíd szavú férfivá alakult át. De akkor volt igazi nagyság, amikor meg tudott bocsátani. Ezt tette dr. Gyenge Jánossal, aki Nagyváradon külön egyházat, ún. Szabad egyházat szervezett és ellene személy szerint is nemcsak élőszóval, hanem nyomtatványban is izgatott.²³ Mégis később megbocsátott neki, visszafogadta a lelkési karba, és jó lelkési álláshoz juttatta. Én ebben láttam legnagyobbnak az ő emberi nagyságát. Az én látásom és ismeretem szerint ilyen ember és ilyen érték volt Sulyok István. Minden tekintetben méltó a püspöki székre. Sajnos, még mindig nem ülhetett nyugodtan benne. 1940-ben újra ki kellett gombolni a mellényt és újragombolni: megismételni a püspököválasztást. Ekkor már egyhangúlag történt. Azaz mégsem egészen, mert egy

határozott meg. A KRE utolsó közgyűlését Nagyváradon 1941. december 10-én tartotta, amelyről ekkor senki sem gondolta, hogy ez az állapot is csak provizorikus lesz. in: *KRE Közgyűlési Jkv.*, 1941. december 10; Pálfi József: Királyhágómellék-kérdés a II. bécsi döntést követően, in: *Mediárium*, 2010/1–4, 66–84.

²³ Gyenge János, dr. (Nagyvárad, 1880. május 20. – Nagyvárad, 1936. november 13.) lelképásztor, bölcseész. Szolgálati helyei: Torockkőszentgyörgy, Horvátpetenye, Bélzerind, Telegd, Nagyvárad, Szalárd. Szolgálati évei alatt szerzte meg a bölcsész tudományi doktorátust is. Több nyelven beszélt. Lapot szerkesztett, több könyv szerzője volt, gazdag irodalmi munkásságot fejtett ki. Nagyváradon Szabadegyházi mozgalmat indít, melynek következtében először megfosztották lelkési minőségétől, majd miután reverzalist adott, Sulyok István püspök megbocsátott neki, palásthasználati jogát újra engedélyezte és Nagyváradról Szalárdra helyezte. Rövid ideig a Nagyváradai Zsidó Leányiskola tanára. in: *TIREL I. 8. d. 23*; *Reformátusok Lapja* (1936)/34; *TRE Lvt. I. 1. i. 12*; *KRE Közgyűlési Jkv.*, 1928.07.11/13–14. hat. szám; *Reformátusok Lapja* (1936)/34.

presbitérium (úgy emlékszem, a váradlesi) reám adta szavazatát, ami nekem nagyon kellemetlen volt, és ezt levélben ki is fejeztem neki, midőn őt üdvözöltem.²⁴ Erre ő a következőkben válaszolt: „A püspökválasztással kapcsolatos sorait igaz köszönettel vettem. Az említett mellékkörülményt észrevételezni nem kívánom. Tisztelem az egyházközségek föltétlen szabadságát, bármilyen felfogás szabott is annak irányt. Sőt, a jövőt illetőleg annak az egy szavazatnak még értéket is tulajdonítok, amennyiben a közfigyelmet felhívja és megjelöli a keresés útját.” (1940. III. 28.)

Hosszú évtizedek küzdelmes harca és építkezése után törénelmi jelentőségű, országos méretű változás következett be. A második Bécsi döntés eredményeként 1940 szeptemberétől Királyhágómellék és Erdély északi része visszatért Magyarországhoz. Ennek következményeként az 1921. augusztus 16-val létrejött Királyhágómellék északi részét is visszacsatolták a tulajdonképpeni Tiszántúli Református Egyházkerületbe.

Sulyok 1940. szeptember 6-án, Nagyvárad főterén, a Szentlászló téren mondott beszédében köszöntötte Horthy Miklós kormányzót és feleségét, majd levelet irt a román elnyomás alatt maradt gyülekezeteknek.

Ősz fejjel, hatalmas élettapasztalattal és bölcsességgel, s talán kicsit megfáradva készítették elő a visszavonulást, amelyet Ő nemcsak elfogadott, de természetesnek is tartott, másokkal (Orth Imre) ellenben.²⁵ Bő egy esztendő múlva 1942 január 1-vel nyugdíjba vonult. A háború idején még egy kevés ideig besegített a gyülekezeti munkába. Majd 1944-ben műtét céljából Budapestre vitték, ahol súlyos, hosszú betegség után 1944 októberében megért Teremtő Urához, akit hosszú évtizedeken át szolgált hőséggel. Temetésére keddi nap délutánján került sor

²⁴ Az 1940. április 12-én tartott rendkívüli Egyházkerületi Közgyűlés jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a püspöki tisztségekre leadott 207 érvényes szavazatból 206-ot Sulyok István kapott és Debreczeni Istvánra egy szavazat esett. Ez a közgyűlés volt tulajdonképpen az utolsó a bécsi döntésig. in: *KRE Közgyűlési Jkv, 1940.04.12/6. hat. szám.*

²⁵ Pálfi József: Királyhágómellék-kérdés... Im.

Budapesten a Farkasréti temetőben. Az istentiszteleten Arday Aladár nagyszalontai esperes-lelkipásztor hirdetett ígét, mellette Dr. Incze Gábor lelkipásztor és vallásanár végzett szolgálatot. A követség tagjai voltak még Dr. Soós István nagyváradai főgondnok és Bagoly Bertalan nagyszalontai lelkipásztor is ²⁶

Sulyok István hamvait tisztelői 1971-ben hazahozták Nagyváradra és itt helyezték végső nyugalomra. Síremléke ma is megtalálható a városi temetőben.

Felhasznált irodalom

A Debreczeni Református Főgymnázium Értesítője az 1883-1884. iskolai évről, Közzéteszi Bihari Gyula igazgató, Debreczen, 1884.

A Debreczeni Református Főgymnázium Értesítője az 1884-1885. iskolai évről, Közzéteszi Tüdös János igazgató, Debreczen, 1885.

Kupán Árpád: Párhuzamos életrajzok. Nagyvárad egykori hírességei. In. Partiumi Füzetek 62., Nagyvárad, 2011

Kupán Árpád: Szabadkőművesek Nagyváradon, NAT Könyvek, Nagyvárad, 2004.

Molnár János: A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920-1942, Kiadja a KRE, Nagyvárad 1999;

Molnár János: A Nagyvárad (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944-1989, Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad, 2001;

Pálfi József: Debreczeni István, aki megtanulta a mellényt többször ki- és begombolni. Debrecen 2011 A D.DR. Harsányi András Alapítvány kiadványai - 15.

Pálfi József: Orth Imre a lelkiismeret vallás híve. Tudós lelkipásztor sors a 20. századi Királyhágómelléken. Hatvani István teológiai Kutatóintézet, Debrecen, 2014.

²⁶ Sulyok István. Nekrológ. In. Református Élet, 1944.október 28.

Levéltári források:

Királyhágómelléki Református Egyházkerület Közgyűlési
Jegyzőkönyvei - KRE Közgyűlési Jkv., 1921-1942

Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltára,
KRE LvT

Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvtára - TiREK

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára - TtREL

Periodikák egyéb kiadványok:

Egyházi- és Iskolai Szemle, 1920-1926

Erdélyi Lexikon, Szerkesztette dr. Osváth Kálmán, Nagy-
várad, 1928

Magyar Lapok (1937)/27.

Mediárium, 2010/1-4

Református Élet, 1944.október 28.

Református Híradó, 1920-1943

Reformátusok Lapja, 1927-1944

EGYHÁZVEZETŐINK KEZDETI TAPASZTALATAI A JANUS-ARCÚ CSEHSZLOVÁK ÁLLAMHATALOMMAL

Somogyi Alfréd¹

Resume:

A tanulmány az első világháború után létrejött Csehszlovák Köztársaságnak a református egyházhoz való kezdeti viszonyairól szól. A trianoni békediktátum révén Csehszlovákiához csatolt református egyházrész, vezetők és struktúra nélkül maradt. Ki kellett alakítani Csehszlovákiában az önálló református egyházat. Ennek kapcsán eltérő volt az állam és az egyház véleménye: az állam egyetlen egyházkerületet képzelt el, a református egyház viszont – a történelmi gyökerek okán – három egyházkerületet hozott létre. Az egyház és az állam kapcsolatát meghatározta az egyház önszerveződésének, az egyház állami finanszírozásának és a református egyház magyar jellegének a kérdése. A tanulmány, levéltári forrásokra alapozva enged bepillantást az egyházvezetőink állami vezetőkkel folytatott kezdeti tárgyalásainak tapasztalataiba, rámutatva az állami ígéreték és a valóság közötti különbségekre.

Bevezetés

A szlovák kormány nemzeti kisebbségi tanácsa kidolgoztott egy jelentéstervezetet a nemzeti kisebbségek védelméről és jogairól. Ez a 2014 februárjában elkészült friss jelentés foglalkozik a kisebbségi nyelvek kérdésével és – érintőlegesen – a litur-

¹ ThDr. Somogyi Alfréd, PhD. A Selye János Egyetem Református Teológiai Karán szerezte meg a magiszteri, majd a teológia doktora és a teológiai tudományok doktora címet. A teológiai kar oktatója, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban, a Pozsonyi egyházmegyében az apácaszakállasi gyülekezet lelkipásztora.

giai nyelvekkel is. Idézem a vonatkozó két mondatot: „Szlovákiában két olyan kisebbségi nyelv van, amelynek az egyházi szertartásokban való használata fontos része az adott nemzeti kisebbség önazonosságának. Elsősorban a ruszin és a horvát kisebbség identitásában és kulturális örökségében játszik fontos szerepet ez a keresztyén hagyomány”.² A kormányanyag megállapításában az az érdekes, ami nincs benne. A magyar nyelv liturgiai használata – a jelenlegi szlovák politikai vezetés szerint – említésre sem méltó. Az nem lényeges. Ez a magatartás persze nem új keletű.

1918. október 28-án kikiáltották a Csehszlovák Köztársaságot. Ezt két nappal később Túrócszentmártonban a Szlovák Nemzeti Tanács is tudomásul vette és úgy csatlakozott a köztársasághoz, mint „a csehszlovák nemzet magyarországi ága”.³ A sosemvolt államalakulat megálmodói és létrehozói nagyhatalmi kegyből és külföldi hátszéllel érhatték el céljukat. S mivel a tolvaj általában nem szeret büszkélkedni a lopott holmijával, főleg az előtt az ember előtt nem, akitől lopta, a csehszlovák államhatalom is görcsös frusztráltsággal viszonyult a meglopott nemzethez: a magyarsághoz.

Trianonnak a nemzeti közösségi tudatra gyakorolt legmélyebb hatása az volt, hogy egy többségi magyar közösségből nemzeti kisebbség lett Csehszlovákiában, míg egy évszázadokon át nemzeti kisebbségből – minden vélt vagy valós sérelmével együtt – hatalmi, sőt államalkotó pozícióba került nemzeti többség lett a szlovákság Csehszlovákiában. Legalábbis a magyarokkal szemben hatalomba került.

² Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny a etnické skupiny: Návrh časti celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v slovenskej republike týkajúcej sa práv osôb patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám. Társadalmi vitára bocsátott kormányzati dokumentum. Hozzáférés: Interneten közzétett anyag: (2014. március 9.)

http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/4620_navrh-vychodiskoveho-materialu-k-celostatnej-strategii_narodnostne-mensiny.pdf

³ Szarka L.: A szlovákok története. Budapest, 1993, 170. old.

Az ország legmeghatározóbb személyiségei: Tomáš Garrigue Masaryk elnök, Eduard Beneš külügyminiszter, később kormányfő – nemzetben: „csehszlovák nemzetben” gondolkodtak. Mindenre és mindenkire, ami és aki zavarta, vagy megbontotta ezt a képet, bizalmatlanul és ellenségesen tekintettek. Ilyen volt az egyház is, főleg, hogyha magyar ajkú.

A csehszlovák állam és az egyházak kezdeti kapcsolatai

Az államhatalom gyakorlatilag a fű alatt hadat üzent az egyházaknak, amelyek a Felvidéken – természetesen a magyarországi egyházstruktúrákba integráltan éltek életüket a trianoni fordulatig. 1919 augusztusában Csehszlovákiában állami kezelésbe vették a katolikus egyház vagyonát és egyszerűen kiutasították az országból a magyar főpapokat: Báthy László nagy-szombati érseki helynököt, aki az esztergomi érsekségből idekerült 404 plébániáját igazgatta, Radnai Farkas besztercebányai, Balázs János rozsnói, Battyhány Vilmos nyitrai római katolikus, illetve Novák István eperjesi görög katolikus püspököt. A Szepesség püspöke – Párvy Sándor – időben meghalt. A kassai püspöknek – Fischer-Colbrie Ágostonnak pedig olyan erős vatikáni hátszele volt, hogy egyedül ő maradhatott a helyén 1925-ben bekövetkezett haláláig. Az eltávolított magyar főpapok helyére Róma már 1920-ban szlovák papokat nevezett ki. A magyar katolikusok máig kérik egy szlovákiai magyar egyházmege, vagyis püspökség kialakítását – majd egy évszázada hiába.

Az evangélikus egyházban 320 gyülekezetből csupán 15 volt magyar nyelvű. A szlovák többség az egyházon belül is érvényesítette államalkotói hatalmát, „s lehet mondani, hogy az egyházon belül szabály lett a nemzeti alapon történő hátrányos megkülönböztetés, a németek és a magyarok kárára”⁴. A somorjai és a komáromi magyar evangélikus gyülekezet, tilta-

⁴ Jakab Attila: A szlovákiai magyarság vallási arculata. Int.: 2011.01.11.: <http://www.eokik.hu/data/files/122784404.pdf>

kozásként szabad egyházként élte életét és csak a 30-as években csatlakozott a Szlovák Egyetemes Evangélikus Egyházhoz.

Az evangélikus egyház tehát elintézte a nemzetiségi kérdést saját keretein belül. Az állam és a római katolikus egyház kapcsolata diplomáciai ügy volt és gyakorlatilag máig az, hiszen a kormányzat Vatikánnal tárgyal és szerződik. A sorból teljesen kilóg a csehszlovák állam és a református egyház viszonya. A trianoni diktátum nyomán 223.168 református került az akkor Kárpátalját is magába foglaló Csehszlovákiához. Ez összesen 449 magyar, 12 vegyes nyelvű és 31 szlovák ajkú gyülekezetet⁵ és 323 rendszeresített lelkési állást⁶ jelentett.

Az 1919-es év eseményei a csehszlovák katonák terület-foglalásának következtében formálódtak a Felvidéken. Míg Komárom vármegyében 1919 nyarán a cseh megszállók még csak az illetékességüket próbálták meg katonailag biztosítani, addig Nógrádban már 1919 tavaszán közigazgatási eljárások indultak a magyar iskolák ellen.

Tárgyalások a református egyházzal

Az első hivatalos és egyben kormány szintű kapcsolatfelvétel a református egyházzal 1919 szeptemberében történt meg. Štefan Štunda⁷ minisztériumi titkár, későbbi kormány-

⁵ Adatforrás: Jakab Attila: A szlovákiai magyarság vallási arculata. Int.: 2011.01.11.: <http://www.eokik.hu/data/files/122784404.pdf>

⁶ Molnár Imre: A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában, In: Tóth László: A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998 I.; Ister; Budapest; 1998. 223.p.

⁷ Štefan Štunda (Stunda István) Lekéren született 1891. szeptember 8-án, egyszerű földműves család gyermekeként. Sárospatakon, majd a Bázeli Egyetemen tanult református teológiát. Rövid ideig miskolci segédlelkész és Révész Kálmán püspök titkára Kassán. Majd politikai pályára lép és a szlovák kultuszminiszter tanácsadója 1927-35 között. A kormánypárti magyar agrárpárt vezető embere. Az aktivisták egyik meghatározó személyisége. 1929-től nemzetgyűlési képviselő. 1940-től szerkeszti a Slovenské kalvínske hlasy-t és tanít a pozsonyi ág.h.ev. teológián. A Tiso féle klérofasiszta szlovák állam időszakában aktívan bekapcsolódott az antifasiszta ellenállási mozgalomba. A

tanácsos, szeptember 8-án, a szlovenszkói teljhatalmú miniszter⁸ megbízásából felkereste kassai hivatalában Révész Kálmán tiszáninneri püspököt. Nem lehetett mindennapi ez a találkozó, hiszen Štunda, Révész Kálmán keze alatt is nevelkedett. Segédlelkésze, püspöki titkára volt egy ideig, sőt – pár hónappal korábban – maga Révész Kálmán is javasolta őt politikai pályára és ajánlotta pozsonyi kormányhivatalnoknak. Az ezen a napon éppen 28. életévét betöltő kormányhivatalnok ismertette az akkor 59 éves püspökkel a csehszlovák állam reformátusokkal szembeni elvárásait. Az állam elismerte a református egyház autonómiáját, hivatalban lévő vezetőit és kész volt továbbra is folyósítani a Magyar Állam idejében megszokott állami támogatásokat. Sőt – mint Štunda fogalmazott – Csehszlovákia elismerte a református egyház magyar jellegét is. Ugyanakkor két feltételt tolmácsolt az ifjú hivatalnok: az állam elvárja, hogy a reformátusok önálló egyházba szerveződjenek az ország területén és elvárja, hogy a lelkészek tegyenek hűségesküet a csehszlovák államnak. Révész püspök erről a tárgyalásról megemlékezett a vonatkozó évi püspöki jelentésében is, amelyben így fogalmaz: *„Én erre azt válaszoltam Stundának, hogy mind erről a béke ratifikálásáig szó sem lehet, mert mi a magyar református egyház testéhez tartozunk, s attól mindaddig el nem szakadhatunk, míg a mostani tényleges megszálló hatalom törvényes felsőségünké nem válik”*⁹.

A személyes találkozón elhangzottaknak két hónappal később az állam írásban is nyomatékot adott. Ján Šimkovič miniszteri tanácsos ugyanazt írta 1919 novemberében Révész püspöknek, aki válaszában megismételte, hogy a béketárgyalások lezárásáig szó sem lehet az állami feltételek teljesítéséről.

németek 1945 februárjában metartóztatták és a mauthauseni koncentrációs táborba vitték. Itt halt meg 1945 áprilisában.

⁸ A teljhatalmú miniszter ekkor Vavro Šrobár volt. Tisztsége gyakorlatilag Szlovákia miniszterelnöki tisztségével ért föl.

⁹ Lásd: Csomár Zoltán i.m. 9.p.

Az állam határozza meg, hogy kivel tárgyal, és miről tárgyal

A nyugati részen, a Dunántúl Csehszlovákiához került részén Németh István püspök állt az egyházkerület élén. Székhelye a megszállt Révkomáromban volt. Vele közvetlenül nem tárgyalt a csehszlovák vezetés, mert – minden bizonnyal a Štefan Štundával fennálló kapcsolata, ismeretsége révén – Révész püspököt tekintették tárgyalópartnernek. Németh Istvánt egyébként kiutasították Csehszlovákiából. Őt „a csehek csónakon átköltöztették a Duna déli partján maradt Komáromba, vele költöztetve a püspöki hivatal iratanyagát is”.¹⁰

S itt megragadható az állam hozzáállásának egyik fontos ismérve: a csehszlovák kormányzat határozta meg azt, hogy kit tekint partnernek a reformátusok képviselőjében. Révész Kálmán, a trianoni döntés után Miskolcra helyezte át székhelyét. Átköltözése előtt megbízta Pálóczi Czinke István rimaszombati lelkipásztort, a tiszáninneni kerület püspökhelyettesét az ügyek intézésével, Németh István pedig ugyanilyen megbízást adott – rangidőssége okán – Patay Károly alsószecsei lelkipásztornak, a Barsi egyházmegye esperesének. Az egyház és az állam tárgyalásai – Révész Kálmán elzárkózása miatt – megrekedtek az 1919-es szinten.

1920. június 4-e után, azonban változott a helyzet. A csehszlovák kormányzat jól kigondolt stratégiával belekezdett a református egyház kiéheztetésébe és ellehetetlenítésébe. Úgy alakították a dolgokat, hogy az állam legyen mindig a kezdeményező, s az egyház az újabb és újabb feltételekre, javaslatokra, felhozott témákra, mindig csak reagálni tudjon. Elkezdődött a nyomásgyakorló pszichikai ráhatás.

1920. július 30-án Pozsonyban volt egy megbeszélés, amelyen csak a dunáninneniek vettek részt: Patay Károly helyettes püspök, Szabó György helyettes főgondnok, Tóth Kálmán komáromi esperes és Füssy Kálmán képviselő. Ivan Dérer teljha-

¹⁰ Csohány János: Trianon és a magyar református egyház. Internetes közlés: 2014. március 2. http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/csohany-trianon.htm#_ftnref5

talmú miniszter fogadta őket, aki egyértelművé tette, hogy az önálló református egyház megalakítását egyetlen egyházkerületben képzelel el. A másik fontos üzenet – az előzővel összefüggésben – az volt, hogy a továbbiakban nem fog a kormány és egyetlen kormány szerv sem külön-külön tárgyalni a református egyházkerületek, vagy más egyházi szervek képviselőivel, csak a „csúcsvezetéssel”.

Az egyetlen egyházkerület kérdése és a további állami feltételek

A pozsonyi tárgyalás híre természetesen a tizáninenni kerületbe is eljutott. Révész Kálmán püspök az alábbiakat írta – augusztus 3-án – helyettesének Pálóczi Czinke Istvánnak: *„itt nem részletezendő okok miatt én azon az állásponton vagyok, hogy én a szervezkedési munkálatokat nem kezdem meg, hanem megvárom, amíg engem a minisztérium erre felszólít, szóval egyelőre Mohamed nem megy a hegyhez”*¹¹. Révész tudhatott az egyetlen egyházkerület ötletéről, hiszen ezt Štunda minden bizonnyal már az 1919 szeptemberi személyes találkozó alkalmával jelezte a püspöknek. Erre utalt az augusztus 3-i Révész-levél egy fél mondata: *„hogy ígéreteket bőven kaptak, ezt biztosnak veszem, de hogy megfogható valóságot nyertek volna, kétlem”*... *„hangsúlyoznom kell, hogy az egy slovenskói superintendencia alakítása nem az én szándékom és akaratom volt, hanem a minisztériumé.”*¹²

A hír, hogy egyetlen egyházkerületben kellene szervezkedni, a pozsonyi tárgyalás után lett igazán publikussá az egyházban, mivel az állami sajtóban – a Híradóban – 1920. július 31-én megjelent egy írás: *„Önálló ref. egyház Szlovenszkóban”* címmel. Egy héten belül az egyház részéről több cáfolat is napvilágot látott. Patay Károly helyettes püspökhöz is tucatnyi levél érkezett ebben a témában. Nem az egyházi szervezkedést

¹¹ Dr. Révész Kálmán püspök 1920. augusztus 3-án kelt, 153/1920 ikt.sz. levele a püspökhelyettesnek címezve.

¹² Dr. Révész Kálmán püspök 1920. augusztus 3-án kelt, 153/1920 ikt.sz. levele a püspökhelyettesnek címezve.

cáfolták, hanem az egy egyházkerület kialakításának hírét. „A Főt püspök helyettes úr (értsd: Patay Károly) a szervezkedést az önálló szó kihagyásával megígérte, a miniszter nem érthetett alatta mást, mint amit ő kért, bár én elhiszem, hogy Főttiszt. Úr nem ezt akarta megígérni”¹³ – áll az egyik levélben.

Az, hogy az állam az egész szlovenszkói reformátusságnak csak egyetlen képviseleti testületével hajlandó tárgyalni azt eredményezte, hogy a két egyházkerület képviselői 1920. szeptember 8-án Rimaszombatban találkoztak, egy hatósági biztos jelenlétében. A biztosra azért volt szükség, mert 1920-ban még statárium volt érvényben Szlovenszkó területén.

Ezen a szeptember 8-i rimaszombati értekezleten Patay Károly terjesztette elő azt a Memorandum-tervezetet, amely a református egyháznak a csehszlovák állammal való kapcsolatát, valójában a politikai helyzettel kapcsolatos református álláspontot tartalmazta. A jelenlévők elfogadták, hogy ezt az emlékiratot a felterjesztik a minisztériumba. A lényege röviden: a reformátusság kész beilleszkedni a Csehszlovák Köztársaság keretébe, de ismerje el az állam a reformátusok jelenlegi szervezettségét – ezzel itt kimondták, hogy szó sem lehet egyetlen egyházkerületről, mert három egyházkerületben gondolkodnak. Kérik az egyház autonómiájának szavatolását, állami jogvédelmet és a többi felekezettel egyenlő támogatást, valamint azt, hogy a lelkészek és tanítók magyarországi képzését fogadja el a csehszlovák állam. Külön kérték, hogy az egyház tarthassa meg iskolarendszerét, különös tekintettel az államosított rimaszombati főgimnáziumra. A Memorandumot december 5-én felterjesztették a teljhatalmú minisztériumba.

A válasszal nem késlekedett a kormányzat. 1920. december 19-i keltezéssel kapta meg Pálóczi Czinke István Ján Šimkovič kormánytanácsostól a „Csehszlovák Köztársaság kormányának

¹³ Szabó András – Komáromban, 1920. augusztus 3-án kelt – levele a püspök-helyettesnek Patay Károlynak.

álláspontja a Slovenskói ref. egyházzal szemben”¹⁴ tárgyú válaszlevelet. A magyarul érkezett kormányleiratot Štefan Štunda fordította...

Ebben a kormánytisztviselő utal arra, hogy a Memorandumban érintett kérdésekre a kormányzat még 1919 októberében és novemberében két ízben is írásban válaszolt Révész Kálmán püspöknek. Hogy a minisztérium álláspontja nem vált ismertté az egyházban, azért nem lehet a minisztériumot felelőssé tenni. Mint írja: „A Slovenskoi ref. egyház loyaltási nyilatkozatát a Csehszlovák Köztársaság s annak törvényei iránt, a miniszter megnyugvással veszi tudomásul”. A Magyarországgal fennálló kapcsolatokat olyan szinten utasította el a kormányzat, hogy még a közös, de Magyarországon maradt egyházi alapítványok és pénzalapok elosztására is felszólította a református egyházat, mivel „a Csehszlovák Köztársaság kormánya a két ország között közös alapokat nem ismer el”. A leirat pontosan felsorolja, hogy a kormányzat mely egyházi alapokra gondol. Vagyis nem voltak tájékozatlanok az egyház belső – beleértve az anyagi – ügyeit illetően. Sőt ígéret olvasható a levélben, hogy mindazokhoz az alapokhoz, amelyekhez hajdan a magyar kormány hozzájárult, a csehszlovák állam is hozzá fog járulni. Ezalatt a nyugdíjintézetet, valamint az özvegyek- és árva segélyezését értették. Az iskolákkal kapcsolatban Šimkovič tanácsos egyértelművé tette, hogy a középiskolák államosítása megváltozhatatlan tény. Az elemi iskolák is sorra kerülnek, mivel az állam minden felekezeti iskola fenntartásához hozzájárul. És ez a hozzájárulás több mint 50 %-os, tehát – idézem – „az érvényben lévő magyar törvények értelmében joga van ezeket az iskolákat állami igazgatás alá venni”. Margóra jegyzem meg, hogy a csehszlovák állam tökéletesen tudta az érdekeinek megfelelően érvényesíteni a monarchia jogrendjét, hiszen Csehszlovákia vállalta, hogy a magyarországi törvények mindaddig ha-

¹⁴ Ján Šimkovič levele Pálóczi Czinke Istvánnal – 1920. december 19-én, 5411 ikt.sz.

tályban maradnak, míg azokat saját csehszlovák jogszabályokkal nem váltják fel. Csak éppen a „Magyarország” szót Csehszlovákiára értelmezték ezekben a hivatkozott törvényekben. A Memorandumra adott kormányzati válaszeirat szerint a csehszlovák kormány feltétlenül ragaszkodik ahhoz, hogy:

1) a reformátusság egy teljesen önálló és független szlovénzkői ref. egyházban szerveződjön meg úgy, hogy ezt az egyház zsinata mondja ki.

2) A zsinat alkossa meg az egyház törvényeit is. Ezeket „vagy átveszi a volt közös egyetemes magyarországi ref. Egyháztól, vagy maga hoz új zsinati törvényt”. Mindkét esetben az egyházi törvényt az államnak kell jóváhagynia, „a Csehszl. Közt. elnöke által”.

3) „Valamennyi egyházi tisztviselőnek a legfelsőbb fokozatig, úgy lelkészi, mint világi részről le kell tenniök a hűség esküt a Csehszl. Közt. iránt”.

4) Egyházi tisztviselő nem lehet más, csak csehszl. állampolgár.¹⁵

Továbbá az állam feltételül szabta, hogy csak az lehet lelkészé, aki tanulmányai során a Csehszlovák Köztársaság területén végezte el a VIII. évfolyamot, érettségizett, a pozsonyi teológiai akadémián – ami egyébként evangélikus teológia volt – 8 szemesztert végzett, letette az összes előírt vizsgát és az egyházi hatóság okleveles lelkészé nyilvánította.

Ebben a leiratban szerepel először írásban és nyomatékosan az államnak az a követelése, hogy a református egyház – a szlovák híveire való tekintettel – alakítson ki struktúrájában egy szlovák egyházmegyét. S a levél végén egy ígéret, hogy a többi történelmi egyházhoz hasonlóan, a reformátusoknak is lesz egy előadója a teljhatalmú minisztériumban. A leiratban szó sem esik a szóban ígért államsegélyek folyósításáról.

¹⁵ Ján Šimkovič, Szlovén Szó Teljhatalmú Minisztériuma kormánytanácsosának 1921. március 31-én kelt, 751 ikt.sz. levele az adminisztrátor püspököknek címezve, Rimaszombatba és Alsószeccsére.

Református egyházi álláspont

Az állam és az egyház közötti első csöndes pengeváltásra az egyetlen egyházkerület kialakítása kérdésében került sor. Az 1921-ben elindított egyházi hivatalos lapnak – a „Református Egyház és Iskola”-nak – a 2. számában, Réz László szerkesztő, rozsnyói lelkipásztor sorba szedte az érveket, amelyek miatt Szlovenszón nem lehet egyetlen egyházkerületben megalakítani a református egyházat. Ennek lényege:

1. Az állam nem tervezhet radikális átszervezést az egyházban.

2. A szervezkedés alapja az a kálvini elv, hogy „az egyház alapformája a gyülekezet; az egyház organizációja tehát nem felülről lefelé, hanem alulról felfelé történik”.

3. Az hogy három egyházkerület létezik, törvényes helyzetnek kell tekinteni, hiszen ez a helyzet a hatályosak egyházi törvények alapján áll fenn.

4. Figyelembe kell venni az egyes vidékek és tájegységek között különbségeket. Mások a tradíciók, ekkor még a liturgia sem egységes és ezekre a sajátosságokra figyelemmel kell lenni a gyülekezetek nyugalmának biztosítása érdekében.

5. A szlovenszói reformátusság száma, a gyülekezetek és lelkészi állások száma, valamint az adminisztráció szempontjából is indokolt a több egyházkerület megtartása.

6. „A Szlovenszókóhoz szakított református egyházkerület-részeket a magyarországi egyházkerületekhez anyagi és sok más fontos érdekek is csatolnak... Ma tehát a szervezkedés kezdetének kezdetén az egyházkerületek mai határainak megbolygatásáról ezek alapján szó sem lehet.”¹⁶

Minden bizonnyal az államot ez az utolsó érv nyugtalanította a leginkább. Ennek is a ki nem mondott része. A magyar történelmi egyházstruktúrákhoz való ragaszkodás ugyanis egyértelműen azt üzenete, hogy a református egyház számít a

¹⁶ R.L.: Az egyházkerületek szervezkedése. In: Református Egyház és Iskola I/2. szám (1921. január 9.) 1-2p

történelmi rend visszaállítására. Ezzel az érveléssel az egyházunk kimondatlanul is megüzente az államnak, hogy Csehszlovákia létét 1920. június 4-e után is átmeneti állapotnak tartja és az egyház belső struktúráját nem akarja egy átmeneti időszak miatt megváltoztatni.

A csehszlovák politikai vezetés megértette ezt az üzenetet. A Dunáninnyi és Tiszáninnyi egyházkerületek 1921. évi megalakulásával, majd az 1921. július 3-án Rimaszombatban megalakított konvent létrejöttével a kormány definitíven elveszítette az egyetlen egyházkerület ügyében vívott csatát. Ám ekkor már tűzben volt egy másik ütni való vas is a részükről: a szlovák egyházmege kérdése.

A szlovák egyházmege „mozgatója”

Kimondottan állampolitikai feltételként fogalmazódott meg a református egyházzal szemben az, hogy alakítson ki az egyházvezetés egy szlovák egyházmeget. Ennek megint az egyházjogban és a reformátori elvekben gyökerező akadályai voltak. Hiszen az egyházmege is aluról építkezik: a gyülekezetek hozzák létre, nem az egyházi felsőbbség alakítja ki. Levéltári kutatásaim alapján az az alapos gyanú fogalmazódott meg bennem, hogy a szlovák egyházmege kérdését egyetlen ember szorgalmazta úgy igazán Pozsonyban: Stunda István, azaz Štefan Štunda tanácsos. Ez a szlovák származású, református segédlelkészből lett kormánytisztviselő sokkal inkább tisztában volt az egyházi renddel, mint a minisztériumi kollégái és főnökei. Neki – aki még minden bizonytal Kovács Albertből tanulhatta az egyházjogtant¹⁷ – tudnia kellett, hogy az egyházmegek nem püspöki rendeletre jönnek létre a református egyházban. Mégis teljes mellszélességgel felvállalta a szlovák egyházmege kialakításának ügyét. Érdekes, hogy 1919-20-ban a csehszlovák kormányt még azért bírálták keményen az amerikai

¹⁷ Kovács Albert: Egyházjogtan. Magyarországi Protestánszegylet, Budapest. 1878.

szlovákok, mert nem volt elég elszánt és cselekvő a szlovák reformátusok ügyében. 1919 júliusában, vagyis bő fél évvel Csehszlovákia megalakulása után, Nagymihályban volt egy szlovák református összejövetel, ahol Štunda – még lelkészként, amerikai hátszéllel – erősen agitált a szlovák egyházmegye mellett. A jelenlévők őt ajánlották református előadónak a minisztériumba. Amikor Štunda először tárgyalt Pozsonyban a szlovák egyházmegye kialakításáról, 1919 nyarán még ugyanazt a választ kapta, amit Patay Károlynak mondtak: a csehszlovák vezetés nem fog a református egyház különálló szerveivel egyezkedni, csak az egyház vezetőségével. Majd minisztériumi állományba került és mire titkár lett, addigra már a háta mögött tudta a kormányzat támogatását a szlovák egyházmegye kérdésében.

Az állandó „mézesmadzag”

Amikor 1921. február 9-én, a két egyházkerület elnöksége „ötnegyed órai eszmecsere”¹⁸ folytatott Dr. Martin Mičura teljhatalmú miniszterrel, a szlovák egyházmegye kérdése már erős kormányzati igényként volt témája a tárgyalásnak. A miniszter kijelentette, hogy a református egyház részére 1.500.000 koronás rendes évi állami támogatást különítettek el a költségvetésben, megtoldva 600.000 koronával, ami a rendkívüli kiadásokra szolgál majd. Az utalás feltétele azonban a lelkészek hűségesküjének letétele és a szlovák egyházmegye ügyének felkarolása. A Barsi egyházmegye lelkészi kara négy hónappal később, június 20-án, Léván a zsupán megbízottja jelenlétében letette a hűségesküt. Csak a losonci két lelkész nem volt ott az eskütételén. Ők augusztus 19-én tették le a hűségesküt Losoncon. A komáromi egyházmegye lelkészei és a Tiszáninneri egyházkerület lelkészei is esküt tettek, ám az állami támogatás csak nem akart megérkezni. El kell, hogy mondjam, hogy lelkészeink és tanítóink 1919-ben és 20-ban egyetlen fillér kongruát sem kaptak. Az

¹⁸ A szlovenszkói két egyházkerület elnöksége a teljhatalmú miniszternél. In: Református Egyház és Iskola, I/8.szám (1921. február 20.) 2.p

állami kereset-kiegészítés a zömében kis falvakban szolgáló lelkészek fizetésének 40-50%-át tette ki. 1921-re már érezhető volt a református egyház kiéheztetése. 1921 decemberében az állam közigazgatási segély címen 187.454 koronát utalt ki az egyháznak. Az özvegyek, árvák, és nyugdíjas lelkészek részére: nyugdíj-hozzájárulás címen: 14.280 koronát és nyugdíjelőleg címen 50.000 koronát. Ez a 250.000 korona, a miniszter által megígért összeg 12%-a volt. Több nem jött. A következő évi költségvetésre készülve az egyház ennek az összegnek a kétszeresét kérte. 1922-ben már csak 187.500 koronát kapott, 1923-ban pedig 74.000 koronát. A lelkészek és református tanítók továbbra sem kapták meg az 1919 és 20-as évi kongrua járandóságukat.

A tárgyalások ígéretei mellett, a valós tapasztalatról...

Az egyházi életet az is nehezítette, hogy az állam – az új közoktatási törvény szerint – a felekezeti középiskolákat egyszerűen államosította és szakmai felügyelet alá vonta az alsóbb szintű egyházi iskolákat is. Az oktatásügyben elszenvedett sérelmekről 1922-ben egy jegyzéket állított össze a konvent, amelyben a tankönyvek betiltásától kezdve, a tantervek miatti büntetéseken és iskolabezárásokon keresztül a tanítók megfélemlítéséig, fizetéselvonásokig, sőt elbocsátásokig tételesen felsoroltak mindent. Azok a tanítók, akik még 1920-ban kérték, de 1924. január 1-ig nem kapták meg az állampolgárságot, nem taníthattak, illetve az állam nem folyósította számukra a – többi felekezeti iskolához mérten is – alacsonyabb fizetést. Álljon itt illusztrációképpen egyetlen eset Léváról, ahol Tóth István igazgató tanító 1921. október 6-án, diákjaival elénekelte a himnuszot. Emiatt a közigazgatási bíróság a fizetését azonnal megvonta és addig nem folyósított neki egy fillért sem a szlovák állam, míg a nyugdíjazása meg nem történt. Ezt csak 1923-ra tudta elintézni. Balogh Elemér 1921-től Dunáninneri püspök, pozsonyi lelkipásztor, úgy járt a minisztériumba ezekben az időkben mintha postára, vagy üzletbe menne. Egyenként intézte a lelkészek és tanítók kongruakérvényeit, családi pótlékokat, ruhasegélyt és

gyülekezeti adókedvezmény-kérvényeket – kisebb-nagyobb sikerrel. Az állami hivatalok sok esetben előlegként kicsit magasabb összeget utaltak, mint ami járt volna, majd az éves elszámolás után, a következő év elején levonták a túlfizetést és az egyházi személyek így hónapokig nem kaptak egy fillért sem. 1920 és 23 között csupán 5-6 lelkész kapott útlevelet Magyarországra, ők is legfőljebb 3 utazásra. A többiek kérvényét elutasították. Volt olyan lelkész, aki az édesanyja temetésére sem tudott átmenni a határon. 1923-ban még legalább 16 lelkésznek és majd kétszerannyi tanítónak nem volt csehszlovák állampolgársága, holott 1921-ben időben beadták a kérelmüket. Az állampolgárság hiánya azt eredményezte, hogy az állami hivatalok bármikor megvonhatták az anyagi juttatást, vagy éppen séggel kiutasíthatták az illetőt Csehszlovákiából.

Közben folytak az egyházvezetők és a vezető politikusok egyeztetései. Pálóczi Czinke Istvánék még Prágában Masaryk elnöknél és Beneš miniszterelnöknél is jártak és többször tárgyaltak Pozsonyban mind a teljhatalmú minisztériumban, mind a kultuszminisztériumban¹⁹. Mindenütt csupa reményteljes ígérettel zárult a megbeszélésük. Az állam képviselői végül is négy feltételt szabtak: a hűségeskü letételét, az önálló egyház létrehozását, a szlovák egyházmegye kialakítását és a Magyarországgal való kapcsolatok teljes megszakítását. 1923. március 10-én, Pozsonyban tárgyalt a konvent küldöttsége Kállay József teljhatalmú miniszternél. A tárgyalásról készült feljegyzés szerint, a miniszter elsősorban az egyház megalakulásáról és a törvényhozó zsinat felől érdeklődött, előrebocsátva, hogy ha június 30-ig nem tart zsinatot a református egyház, akkor az állam minden anyagi támogatás folyósítását beszünteti. A lelkészek tehát még gyereksegélyt sem fognak kapni. Pálóczi Czinke István hiába mondta, hogy már három időpont is ki volt tűzve a zsinatra, de egyszer nem kaptak rá állami engedélyt, egyszer

¹⁹ A pontos megnevezése: Iskolaügyi és Nemzetművelődési Minisztérium volt, s ide tartoztak az egyházak.

válasz sem jött az engedélykérésre, majd nem kaptak állami támogatását a zsinattartáshoz. Itt is kértek anyagi segítyt, de azt a választ kapták, hogy a magyarországi egyházi alapítványi tőkerészükre kérjenek előleget a csehszlovák államtól és vegyenek részt a csehszlovák küldöttség oldalán a magyar-szlovák vagyoneosztási tárgyalásokon, így érvényesítve a magyarországi református egyházzal szembeni likviditási igényüket. Ezzel az ajánlattal nem kívánt élni a felvidéki református egyház. A miniszteri megbeszélésen szó volt még a lelkészek és tanítók képzésének ügyéről; az 1919. és 20. évi elmaradt kongruák kifizetéséről, az adócsökkentési segély megítéléséről, amit a többi egyház ekkor már évek óta élvezett; az özvegyi nyugdíjak ügyéről; a nem keresztyén világnézetű tankönyvek református iskolákra való ráerőszakolásáról és magyarországi egyházi irodalom behozatalának engedélyezéséről, amiről a miniszter azt mondta, hogy „a magyarországi vallásos iratok tele vannak irredenta politikummal, azért ily engedélyt általánosságban nem adhat”²⁰. Kállay miniszter azt ígérte, hogy a zsinat után, „mihelyt az új szervezet lép a régi helyébe, az itt felhozott dolgok végleges megoldása könnyebben lehetséges”²¹. A miniszter azt is kijelentette, hogy „a közoktatásügyi minisztérium nem kívánja a törvénytervezet előzetes bemutatását, annál is inkább mert nem hajlandó mintegy előzetesen szentesíteni. A kormány az 1790. évi törvény alapján, csak a zsinat programját kívánja látni”²². Ez a miniszteri megjegyzés azért volt fontos, mert az 1923. június 17-én megnyílt zsinat elfogadta a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Keresztyén Egyház törvénytárát, benne a szlovák egyházmegye kialakításának törvényi lehetőségével. Ezt annak rendje és módja szerint a konvent beterjesztette a

²⁰ „Az 1923. márc. hó 10.-ik napján a teljhatalmú minisztériumban tartott értekezleten készített jegyzetek”

²¹ „Az 1923. márc. hó 10.-ik napján a teljhatalmú minisztériumban tartott értekezleten készített jegyzetek”

²² „Az 1923. márc. hó 10.-ik napján a teljhatalmú minisztériumban tartott értekezleten készített jegyzetek”

köztársasági elnöknek. Prágából a beadványt áttették Pozsonyba a kultuszminisztériumba, majd a teljhatalmú minisztériumba, ahonnan október 26-i keltezéssel, éppen Kállay miniszter aláírásával érkezett egy levél, hogy visszaküldik a törvénytárat az egyháznak, mert közvetlenül a kultuszminisztériumba kell beterjeszteni, szlovák nyelven és 17 példányban. S itt elkezdődött egy hosszas, évekig tartó huzavona, amely során egy alkalommal Kállay miniszter irodájában hangzott el az is, hogy jobb lett volna a törvényeket előre egyeztetni az állammal és akkor most könnyebb volna a kormányzati jóváhagyás.

A csehszlovák állam 1938-ig nem fogadta el a református egyház törvénytárát így a „*ius supremae inspectionis*” hatályával a református egyház nem volt államilag regisztrált és elismert egyház a demokrácia szigeteként emlegetett első Csehszlovák Köztársaságban.

Számos tárgyalás és egyeztetés következett az 1923-as zsinat után. Egyházi és kormányzati egyeztető bizottság alakult, 1928-ban a törvénytárat még szlovákra is lefordította az egyház. Az állam mégsem hagyta jóvá.

Értékelés – konklúzió

A csehszlovák politikai vezetés kétarcúsága ezekben az ígéretésekben és hitegetésekben is megmutatkozott. Az állami képviselők sok esetben a jó rendőr-rossz rendőr pszichológiai felállást alkalmazták egyházunkkal szemben: a csúcshivatalnokok ígértek, a közigazgatási középvezetők bosszantottak, betiltottak és büntettek. De élt az egyház, mert élnie kellett és van, aki akkor is éltette és ma is élteti.

Vezetőink nem voltak sem hiszékenyek, sem naivak az állami hozzáállással szemben. Csupán korrekt magyar református úriemberként viselkedtek, s így is viselték el a megaláztatásokat: a be nem váltott ígéretek és becsapások tömkelegét. Egy-egy levélben, jelentésben, vagy jegyzőkönyvi passzusban megtaláljuk a keserűség túlcsondulásának szavait, de a létküz-

delem feladásának, vagy a megalkuvó önfeladásnak nyomai sem mutatkoznak a kor egyházi iratanyagában.

Végül két gondolatot szeretnék idézni. Péter Mihály tiszán-ineni egyházkerületi tanácsbíra későbbi püspök, már 1921-ben leírta, hogy a csehszlovák állam magatartása és követelési nem mások, mint „egy szellemi blokád ismérvei az itteni reformátussággal szemben”.²³

Végezetül jó lenne kimondani, hogy mindez miért? Janics Kálmán írja a Hontalanság évei című munkájában az első Csehszlovák Köztársaság kapcsán: „Ki ne látta volna a polgári köztársaság húsz esztendejében, hogy az állam külpolitikája egyik legfontosabb célkitűzése Magyarország elszigetelése?”²⁴ És ez nemcsak a diplomácia cél volt, hanem a Csehszlovák állam önigazolásának záloga és alapköve is. Csehszlovákiát nemzetállamnak álmodták meg megalkotói és a 98%-ban magyar reformátusság zavarta ezt az elképzelést. A csehszlovák államhatalomnak nem sikerült megroppantani sem a magyar reformátuságot, sem az egyházvezetést, ami az Úr Isten után, akkori vezetőinknek: püspökeinknek, főgondnokainknak, espereseinknek, tanítóinknak és református híveinknek köszönhető. Kiállásuk és hitvallásuk nemcsak reformátusként, hanem magyar reformátusként is tanító példa kell, hogy legyen előttünk, az utánunk jövők előtt is.

Ebből az időszakból legalább négy dolgot tanulhatunk meg a jövőre nézve:

1) Már akkor is a pénzzel és a finanszírozással tudta csak sakkban tartani az állam a református egyházat. Ezen a ma is aktuális jelenségen túl kellene lépnünk, mert súlyos kompromisszumokba kényszeríti az egyházat.

2) A „Štefan Štunda jelenség” kapcsán mondom: jobban oda kellene figyelniük a sorainkra, partnereinkre, képviselő-

²³ Péter Mihály: Blokád. In: Református Egyház és Iskola, 1/4.szám (1921. január 23.) 1.p

²⁴ Janics Kálmán: A hontalanság évei. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után (1945-1948). 3. kiadás; Pozsony, Madách. 1992. 28.p

inkre és jóakaróinkra. Keményebben fogalmazva: a keblünkön melengetett kígyókra.

3) Az állam és az egyház viszonyában nem kellene hagyni azt, hogy az állam diktálja a témákat. Át kellene vennünk a kezdeményezést a kapcsolatok tematizálásában, azaz: egyszer már mi kellene, hogy diktáljunk.

4) Kettős kisebbségben élő magyar református ember akkor higgyen egy többségi nemzethez tartozó politikusnak, ha annak ló legel a sírján.

Irodalomjegyzék

A tanulmányban hivatkozott levéltári anyagok a Pápai Református Gyűjtemények „Szlovákiai Református Egyház - év-szám” jelzetű állományából valók.

Könyvek:

- Csomár Zoltán: A csehszlovák államkeretbe kényszerített Magyar Református Keresztyén Egyház húszéves története (1919-1938). Unvár: M. Kir. Állami Nyomda kirendeltsége. 1940. reprint kiadás
- Janics Kálmán: A hontalanság évei. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után (1945-1948). 3. kiadás; Pozsony, Madách. 1992.
- Molnár Imre: A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában, In: Tóth László: A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998 I.; Ister; Budapest; 1998.
- Szarka László: A szlovákok története. Budapest: Berényi Kiadó, 1993.

Cikkek, tanulmányok:

- A szlovenszkói két egyházkerület elnöksége a teljhatalmú miniszternél. In: Református Egyház és Iskola, I/8.szám (1921. február 20.) 2.p

- Csohány János: Trianon és a magyar református egyház. Internet: (2014.03.02)
http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/csohany-trianon.htm#_ftnref5
- Jakab Attila: A szlovákiai magyarság vallási arculata. Internet: (2011.01.11.)
<http://www.eokik.hu/data/files/122784404.pdf>
- Péter Mihály: Blokád. In: Református Egyház és Iskola, I/4.szám (1921. január 23.) 1.p
- R.L.: Az egyházkerületek szervezkedése. In: Református Egyház és Iskola I/2.szám (1921. január 9.) 1-2p
- Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny a etnické skupiny: Návrh časti celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v slovenskej republike týkajúcej sa práv osôb patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám. Internet: (2014.03.09.)
http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/4620_navrh-vychodiskoveho-materialu-k-celostatnej-strategii_narodnostne-mensiny.pdf

FELEKEZETI OKTATÁS A TÖRTÉNELMI HAGYOMÁNYOK ÉS AZ ELLEHETETLENÍTŐ TÖRVÉNYI KERETEK KÖZÖTT (ERDÉLY- PARTIUM)

Tolnay István¹

Abstract

Denominational education in the framework of the historical traditions and the incapacitation effects of legislation (Transylvania-Partium)

The paper takes into account the struggle of the Hungarian historic churches in Romania, including the Reformed Church District of Királyhágómellék, for the full restoration of the religious education since the regime change in 1989. The Church, wishing to continue the time-honoured traditions of religious schools, perpetually confronted the discriminatory Education Act in the past twenty-five years, and therefore the education system from kindergarten to university access has remained incomplete to this day. In the past denominational schools were the citadels of mother tongue and national identity preservation for each nationality in Transylvania. After a historical overview the paper presents the current state and perspectives of religious education and the Hungarian language education in general in the Partium region and Transylvania.

Keywords

religious education, mother tongue, Education Act, Transylvania, Partium

¹ Tolnay István, a Partiumi Keresztény Egyetem Igazgatótanácsának elnöke, Partiumi Keresztény Egyetem, tolnay@partium.ro, t.istvantolnay@gmail.com

A címben jelzett feszültség érzékeltetésére, engedjék meg, hogy néhány passzust idézzek azokból az évi jelentésekből, melyeket oktatási előadótanácsosként a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Közgyűlése elé terjesztettem. Huszonegy év alatt – huszonegy beszámoló arról a küzdelemről, amit a református (felekezeti) oktatási-nevelési rendszer visszaállításáért folytattunk. Irányadónak egyházi testületeink döntéseit, majd az egyházkerület 2001-ben kidolgozott Programját tekintettük. Eszerint:

„A tanügyi törvény adta lehetőségek kihasználásával egységes református iskolarendszer létrehozására kell törekednünk az oktatás-nevelés minden szintű kiterjesztésével.”

„Az „iskolafenntartó egyház” szellemében „templom és iskola” távlatos összefüggéseiben, tanintézeteinktől erkölcsiekben és anyagiakban egyaránt gondoskodnunk kell.”

„Tovább kell bővíteni a megfelelő gimnáziumi kereteket. Három visszaállított iskolánk mellett – szükség és lehetőség szerint – új iskolákat kívánunk helyreállítani vagy létrehozni.

A kommunizmus idején elkobzott iskoláink visszaszerzésért tovább folytatjuk a harcot (...)

(...)tisztázni kell egyházi iskoláink jogi helyzetét (...) az egyházi autonómia jegyében – meg kell őriznünk iskoláink önállóságát és egyházi jellegét.

Meglévő gimnáziumainkban mihamarabb elemi (I-IV) és általános iskolai (V-VIII) osztályokat kívánunk indítani.

Több éve halasztódó terveinket fenntartva – a törvény adta lehetőségek szerint – középfokú egyházi szakoktatást kívánunk beindítani.

A többi magyar történelmi egyházzal együttműködve az elemi népiskolai oktatás helyreállítására törekszünk, parókiális elemi iskolák indítását tervezzük azokban a helységeken, ahol nincs magyar nyelvű állami oktatás.”

Az egyházkerületi éves jelentésekben pedig ilyesmiket írtam évről-évre:

2010. május 8.

„A 2009/2010-es tanév végének közeledtével is azzal kezdem a tanintézményeinkről szóló jelentést, hogy a rendszerváltás óta eltelt immár húsz év sem volt elegendő arra, hogy az oktatási törvény megnyugtató módon rendezné az egyházi iskolák ügyét. Éveken keresztül azt hiányoltuk, hogy a készülő törvény nem tartja be a román alkotmány által rögzített kitétel, mely szerint a felekezeti oktatásnak van létjogosultsága, tehát az intézményrendszere kiépíthető és működtethető. A Tanügyi törvény olyan, mint a Luca-széke: kidolgozása vagy módosítása állandóan napirenden van, de soha nem készül el. Úgy is vélekedhetnénk, hogy már-már komikus, ami ebben a vonatkozásban évek óta zajlik: kidolgoznak egy-egy párt vagy egy-egy oktatási miniszter nevével fémjelzett szövegváltozatot, majd azt úgymond közvitára bocsátják. Akkor aztán elég sokan nekibuzdulnak és darabokra szedik a törvénytervezetet, kifogásokat emelnek, javaslatokat tesznek. Amelyeket azután a törvényhozó testületek figyelembe vesznek a törvényalkotás során. Vagy: nem vesznek figyelembe. „

2011. június 17.:

„Idei jelentésemet akár optimista felütéssel kezdhetném: február 1-jén érvénybe lépett az 1/2011-es Tanügyi törvény, melynek első cikkelye kimondja, hogy az oktatási rendszer állami, magán és felekezeti.

Formailag benne van tehát az, amire az Alkotmány kötelezi a törvényhozót, ám a cikkelyek egyáltalán nem következetesek a háromféle alternatíva megkülönböztetésében, sőt a két utóbbit összemosák (lásd 60. cikkely), vagy a felekezeti egyszerűen kifelejtik (lásd. 21,61,69,83,92,101 cikkelyek, stb.).

Eddigi tanácskozásainkon többen felvetették, hogy a magán és felekezeti oktatás összemosása akarattal történik, jogi huncutság van benne: az 1. cikkelyben tulajdonképpen csak ketős tagolás van a felsorolásban: „...sistemul național de învățământ de stat, particular și confesional” (állami közoktatás, magán és

felekezeti oktatás) – vagyis a két utóbbi egyazon kategóriába esik. Helyesebb lett volna a „*și*” (és) kötőszót elhagyni, és vesszőkkel jelezni a háromféle alternatívát: „*învățământ de stat, particular, confesional*”. (Arról nem is szólva, hogy méltatlan a felekezeti az utolsó helyre tenni.)

A kétféle alternatíva összemosását jól példázza, hogy egyazon alcímen és egyetlen cikkelyben tárgyalja őket a törvény.

Egyetlen cikkely, néhány sor jut a felekezeti és magánoktatásnak, miközben a törvény a legapróbb részletességgel szól a speciális, a katonai vagy a sportiskolákról, több oldalon át.

A 19-es cikkely (5) bekezdése szakmailag igencsak vitatható, hiszen meglévő egyházi iskoláinkat „**állami felekezeti oktatási egységnek**” nevezi.

Ezekről az „*öszvér-intézményekről*” hat hónapon belül el kell döntenünk, hogy hova soroljuk be őket. Sorsukról kormányhatározat dönt az egyházak és a minisztérium egyeztetése alapján.

Jelzem, a meglévő egyházi iskolák besorolása körül máris megoszlanak a vélemények. Húszévi küzdelmünk a felekezeti oktatásért kárba vesztet. Terveink a rendszer bővítéséről szintúgy. Hacsak nem sikerül a törvény alkalmazásának módszertanát közösen kidolgozni és elfogadtatni. Jelenleg ezen dolgozunk. Az első alkalmazási szabályok, illetve kormány határozat-tervek már el is készültek.

A legkényesebb kérdés természetesen a finanszírozás. A 101-es cikkely (1) és (2) bekezdése szerint a felekezeti iskoláknak joguk van az alapfinanszírozáshoz.

Az alapfinanszírozás a diáklétszám szerinti fejkvóta összegét jelenti s abból a fizetéseket, járulékokat, fogyó eszközöket, szolgáltatókat, kisebb javításokat, stb. lehet fedezni.

A törvény 105-ös cikkelyében legszembetűnőbb az egyházi iskolákkal szembeni diszkrimináció, hiszen az ún. kiegészítő finanszírozást a törvény betűje szerint csakis az állami iskolák kaphatják meg. Így aztán többek között nagyobb beruházásra,

bentlakás fenntartására, ösztöndíjra, ingázó-pénzre, stb nem kapunk költségvetési támogatást az államtól.”

2013. június 7.:

„Az 1989-es események után szinte azonnal létrehozott egyházkerületi tanügyi osztály feladata volt, hogy a református oktatási-nevelési rendszert visszaállítsa, érvényt szerezzen az erre vonatkozó testületi döntéseknek. Az eltelt több mint két évtized alatt a felekezeti oktatás a tanügyi törvény megkötései, diszkriminatív jellege miatt csak igen lassan tudott utat törni magának. Így aztán a rendszer máig csonka maradt. Amit mégis sikerült megvalósítani az a történelmi egyházak összefogásának és református hitükből fakadó kitartásunknak az eredménye. Istennek hála voltak és vannak egyházkerületünkben olyan egyházközségek, egyházmegyék, lelkipásztorok és világi vezetők, akik komolyan vették az Egyházkerületi programban megfogalmazott oktatási-nevelési célokat és cselekvő részt vállaltak az óvoda-, iskola- és egyetemépítésben és fenntartásban.

Ennyi év után belátható mindenki számára, hogy az egymást követő román kormányok egyikének sem volt szívügye a felekezeti iskolarendszer visszaállítása. Ezért aztán hiába a legutóbbi tanügyi törvény megengedő jellege, mert közben elfogyott a lendület, s ha ehhez hozzávesszük a demográfiai hullámvölgy okozta gyermeklétszám-csökkenést, nem sok optimizmusra van okunk...

A múlt

Az egyházak iskolaalapítói és fenntartói gyakorlatát megvizsgálандó, jó messze kellene visszamennünk a történelmi időben. A reformációnak köszönhetően Erdélyországban komoly iskolahálózat jött létre, hiszen hitvallásbeli kötelezettség volt akkor is, és ma is az igehirdetés mellett az iskolák fenntartása. Korabeli dokumentumokból tudjuk, hogy 1660-ban Szászföldön 238 lelkészre 224 iskolamester jut. Száz évvel később 540 református egyházközség 504 elemi iskolát tart fenn. A négy bevett

vallásnak és az ortodox egyháznak is a hívek nyomására nem csak élnie lehetett, de élnie is kellett az iskolaalapítás jogával. Ebben a korban alapítják a magyar protestáns kollégiumokat Kolozsvárt, Marosvásárhelyen, Nagyváradon, Székelyudvarhelyen, Szászvárosban, Enyeden, Sepsiszentgyörgyön, Szatmárnémetiben, Gyulafehérváron és a szász „főiskolákat” Brassóban és Szebenben. Az erdélyi fejedelem személyesen veszi pártfogásába a fogarasi román iskolát. A román iskolák a XVII. Sz. folyamán egyébként fénykorukat élik (Brassó, Hátszeg, Lugos, Fogaras). Egyes kutatók szerint a század végére Erdélyben arányait tekintve több román iskola volt, mint magyar.

A XVIII-XIX. században az erdélyi együttlakó nemzetiségek körében meghatározó az egyik vagy másik felekezethez tartozás. A románok görögkatolikusok vagy ortodoxok. A négy elismert felekezet, a római katolikus, a kálvinista, a lutheránus és az unitárius öleli fel a magyar és német népességet.

1. számú táblázat

Felekezet (vallás)	Lélekszám				
	1850	1880	1900	1910	
római katolikus	219.535	211.622	263.816	331.199	375.325
görög katolikus	664.154	543.530	575.866	691.896	749.404
ortodox	621.852	600.474	662.936	748.928	792.864
evangélikus	196.956	195.956	199.551	222.346	229.028
református	298.136	252.342	296.395	364.704	399.312
unitárius	45.112	45.098	55.068	64.494	67.749
izraelita	15.606	11.692	29.993	53.065	64.074
egyéb	893	893	423	366	611

A lakosság anyanyelvi megoszlását 1850-1910 között a 2. sz. táblázat mutatja:

2. számú táblázat

Etnikumok	1850		1880	1900	1910
	lélekszám				
Magyar	585342	488927	630477	806.406	909.003
Német	219.374	192204	211748	229889	231403
Román	1202050	1091208	1184883	1389303	1464211
Szlovák			1092		
Örmény	7879	7372	3450		
Zsidó/ Jiddis	6220	11760			
Cigány	52665	77201	48064		
Egyéb	207	3765	4334	29031	51201
Összesen	2073737	1872437	2084048	2456838	2658159

Oktatási vonatkozásban a három erdélyi nemzet iskolahálózata tovább éli a maga történelmi örökségének megfelelően kialakult életét, és gazdasági lehetőségei valamint az adott népközösségnek a kultúrához való viszonyulása szerint fejlődik. **A XIX. század elején az összes iskola felekezeti jellegű** s ez az állapot fennáll a század végéig. Az oktatás nyelvét illetően az intézmények száma a következőképpen alakul:

	Magyar	Román	Német	Összesen
1851:	949	742	455	2.146
1869:	866	1.436	273	2.654

A Kiegyezés utáni két három évtizedet – a későbbi nacionál-kommunista történetírók állításával ellentétben – a román tanítási nyelvű iskolák fénykorának tekinthetjük: 1879-

ben az akkori magyar állam területén 2755 román elemi iskola volt. Az igaz viszont, hogy csak öt román gimnázium működött.

Trianon után Erdélyben és Partiumban több mint ezer magyar nyelvű világi iskolát zárnak be, és **a magyar nyelvű oktatás csak a felekezeti iskolákban marad meg.** Az 1930/31-es tanévben pl. a magyar egyházak 483 református, 297 katolikus, 36 unitárius és 6 evangélikus elemi iskolát működtetnek a román állam egyetlen fillérvnyi támogatása nélkül. Így aztán a magyar gyerekek 57,6%-a jár ezekbe az iskolákba, a többiek román iskolákba kénytelenek iratkozni. Az összes állami óvoda román nyelvű. A magyar középiskolák száma 1918-hoz képest 50%-kal csökken. Szakoktatás pedig nyomokban is alig van. A történelmet, földrajzot és alkotmánytant a '30-as évektől csakis román etnikumú tanárok taníthatják, az érettségi pedig – a román nyelvű érettségi bizottságok miatt – valóságos „pedagógiai guillotine”-né válik.

A II. világháború után, Groza Péter három évnyi ún. „demokratikus nemzeti politikája” idején bizonyos autonómiára tesz szert a magyar nyelvű oktatás. „Minden magyar gyermeket magyar iskolába!” – ez a jelszó érvényesül.

A sztálinista kommunista rendszer importja után viszont az új Alkotmány (1948) véget vet annak a korszaknak, amely a kisebbségeknek némi reménységet jelentett. Tény, hogy az 1948-as Alkotmány szerint **„a Román Népköztársaság minden kisebbségnek minden szinten biztosítja az anyanyelvi oktatást”.** Ám a kommunista ideológia is ott bújkál a szövegben:

„Egyetlen felekezet, szövetség vagy gyülekezet sem alapíthat vagy működtethet oktatási célú tanintézményt, csakis az illető felekezet saját személyzetének képzését biztosító iskolát. Ezek az intézmények is az állam ellenőrzése alatt állnak.” (Zárójelben jegyezzük meg: érdemes összehasonlítani ezt a cikkelyt a mai Románia **Közoktatási törvényének** egyik-másik cikkelyével, hogy rájövünk: „nincs új a nap alatt” ...)

Ennek a cikkelynek az volt a következménye, hogy 1948-ban államosították a felekezeti iskolákat, amivel – a kommunista ideológia nevében – a magyar nyelvű oktatásnak megadták az utolsó előtti kegyelemdöfést.

Az 1948/176-os Törvény hivatalos statisztikái, amely törvény szerint „az egyházak, kongregációk, gyülekezetek(...) minden ingó és ingatlan vagyona az Állam tulajdonába megy át”, a következő adatokkal szolgálnak: /10/

Államosított iskolák száma összesen	1611
Ebből román tannyelvű: ortodox iskolák	141
görög-katolikus iskolák	<u>17</u>
	158=9,8%
Magyar tannyelvű: református iskolák	531
római katolikus iskolák	486
unitárius iskolák	<u>34</u>
	1.051=65,23%
Német tannyelvű: evangélikus (szász)iskolák	266=16,51%
egyéb: izraelita iskolák	124=7,69%
örmény iskolák	2=0,12%
egyéb	10=0,65%

Egyértelmű, hogy a kisebbségek, mindenek előtt a magyar történelmi egyházak veszítették el a legtöbb oktatási intézményüket. Az ortodox egyháznak kevés iskolája volt, lévén hogy azokat már a 20'as években államosították, és az állam finanszírozta a működésüket. Az egyházak tehetetlenek a kommunista terrorral szemben; az ellenálló püspököket bebörtönzik; a cenzúra megakadályozza, hogy ezeknek az intézkedéseknek az áldozatai kifejezzék véleményüket a sajtóban.

A kommunista ideológia nevében a magyar iskolarendszer lassan-lassan megsemmisül. 1959-ben a fiatal Ceaușescu jelenlétében a két kolozsvári egyetemet összevonják, s ezzel az évszázados erdélyi magyar felsőoktatás véget ér. Ceaușescu kommunista-nacionalista diktatúrája adja meg a kegyelemdö-

fést a romániai magyar nyelvű oktatásnak, a deklarált homogenizálási politika nevében. A magyar iskolák eltűnnek, vagy egyes tanintézményekbe kényszerítik őket.

A jelen és a jövő

Akárcsak Trianon után, 1990-ben is a magyar történelmi egyházak kezdeményezték a felekezeti oktatás visszaállítása valamint az önálló magyar nyelvű felsőoktatás létrehozatala vonatkozásában. Kilenc református, kilenc római katolikus és két unitárius középiskola indult, Nagyváradon pedig a Királyhágómelléki Református Egyházkerület létrehozta az azóta autonóm magyar egyetemmé fejlődött Sulyok István Református Főiskolát.

A román oktatási törvény 2011-ig kimondottan diszkriminatív jellegű volt. Főleg az a kitétel sújtotta egyházainkat, miszerint „csakis a felekezet saját személyzetének képzésére” lehetett alapítani és fenntartani tanintézményeket, de azokat is csak középiskolai szinttől „felfelé”. Olyan volt ez, mintha alapozás és első emelet nélkül építenénk több szintes épületet. S hogy mégis lettek óvodáink, I-VIII. osztályaink, ahhoz bizony az kellett, hogy a „kiskapukat” megtaláljuk a törvényben. Jelenleg a református tanintézményeink statisztikája a következő:

Királyhágómelléki Református Egyházkerület:

3.számú táblázat

2013-2014												
1.	Intézmény neve	Előkészítő		Elemi		Általános		Középisk.-profil		Líceum utáni		
		Oszt.	Létsz.	Oszt.	Létsz.	Oszt.	Létsz.	Profil	Oszt.	Létsz.	Oszt.	Létsz.
	Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium Nagyvárad	1	21	4	92	5	110	Mate-matika-infor-matika	4	64		
	Teo-lógia	4	88									
	Össze-sen:	1	21	4	92	5	110		8	152		
	18/375											
2.	Szatmári Református Gimn. Szatmárnémeti	Oszt.	Létsz.	Oszt.	Létsz.	Oszt.	Létsz.	Profil	Oszt.	Létsz.	Oszt.	Létsz.
	1	18.	2	51	4	125	Teo-lógia	4	107	2	39	
	Filo-lógia	4	101									
	Mat.-infó	4	88									
	Össze-sen:	1	18	2	51	4	125		12	296	2	39
	21/529											

3.	Zilahi Református Wesselényi Kollégium Zilah	Oszt.	Létsz.	Oszt.	Létsz.	Oszt.	Létsz.	Profil	Oszt.	Létsz.	Oszt.	Létsz.	
1		26.	4	93	1	17	Mat.- info Teo- logia Filo- logia (FR)	IX.A IX.B IX.C	25 26 15				
							Mat.- info Teo- logia Filo- logia (FR)	X.A X.B X.C	21 30 18				
							Mat.- info Teo- logia Filo- logia (FR)	XI.A XI.B XI.C	25 30 30				
							Mat.- info Teo- logia Filo- logia (FR)	XII.A XII.B XII.C	20 30 30				
							Mat.- info Teo- logia Mat.- info (esti) Mat.- info (FR)	XIII.C	31				
Össze- sen: 19/467		1	26	4	93	1	17		13	331			
Ösz- szesí- tés: 58 oszt. 1.371		3	65	10	236	10	252		33	779	2	39	

4. számú táblázat

Református óvodák, református ingatlanban működő, egyházközségek által támogatott óvodák	Csoportok száma	Gyermeklétszám
Királyhágómelléki Református Egyházkerület szociális napközije, Nagyvárad	1	21
Mezőtelki Református Egyházközség óvodája, Mezőtelki	1	23
Árpád Református Egyházközség óvodája, Árpád	2	34
Székelyhídi MÉHECSKE Református Napközi, Székelyhíd	1	20
Resicabányai Református Egyházközség Óvodája, Resicabánya	1	13
Érmihályfalvi Aranykapu Református Napközi-Óvoda, Érmihályfalva	2	50
Nagykároly-Kertváros Egyházközség által támogatott óvoda, Nagykároly	2	40
Csillagocska Zeneóvoda, Nagyvárad	3	68
Szatmár-Szamosnegyed Ref. Egyházközség-Árva Bethlen Kata Református Óvoda, Szatmárnémeti	2	40
Szatmár-Kültelek Ref. Egyházközség - Szivárvány Református Óvoda, Szatmárnémeti	1	18
Zilah-Liget Egyházközség óvodája, Zilah	2	38
Zilah-Gyülekezeti Szövetség óvodája (Belváros, Fenyves, Liget) , Zilah	1	17
Lugosi Református Egyházközség óvodája, Lugos	2	40
Gyantai Református Egyházközség Óvodája, Gyanta	1	10
Összesen: 21 csoport/432 gyermek	21	432

Különleges státusú iskolák

5.számú táblázat

Iskola	Lét- szám	Oszt.	Létszám	Oszt.	Meg- jegy- zés
	elemi		általá- nos		
Szilágypaniti Re- formátus Iskola	41	4	49	4	
Érmihályfalvi Bernáth József Református Iskola	88	4			
Péter Iskola Szalonta	11	1	34	4	
Gyantai Egyház- község Iskolá- ja/Napközije	7	1			
ZRWK.Második esély osztály	8	1			
Összesen:19 oszt./238	155	11	83	8	

Erdélyi Református Egyházkerület tanintézménye

6.számú táblázat

Szám.	ISKOLÁK	ÖSSZESEN	
		IX-XIII	
		OSZTÁLY	TANULÓK
0	1	3	4
	PROFILOK	107	2730
1.	KÉZDIVÁSÁRHELYI RE- FORMÁTUS KOLLÉGIUM		
	KÉZDIVÁSÁRHELY	8	227
	TEOLÓGIA	4	109
	REÁL- TERMÉSZETTUDOMÁNYOK	4	118

2.	KOLOZSVÁRI REFORMÁ- TUS KOLLÉGIUM		
	KOLOZSVÁR	20	485
	REÁL- TERMÉSZETTUDOMÁNYOK	4	90
	TEOLÓGIA	4	96
	ELŐKÉSZÍTŐ OSZTÁLY	1	28
	ELEMI - I-IV	4	101
	ÁLTALÁNOS: V-VIII	4	97
	POSTLÍCEÁLIS- ORVOSI ASSZISZTENS	3	73
3.	MAROSVÁSÁRHELYI RE- FORMÁTUS KOLLÉGIUM		
	MAROSVÁSÁRHELY	13	430
	TEOLÓGIA	4	123
	HUMÁN HUMÁN-CSÖKKENTETT LÁTOGATÁS	4 2	124 70
	ELŐKÉSZÍTŐOSZTÁLY	1	25
	POSTLÍCEÁLIS- ORVOSI ASSZISZTENS	3	88
4.	BETHLEN GÁBOR KOLLÉGIUM		
	NAGYENYED	29	636
	TEOLÓGIA	0	0
	MATEMATIKA INFORMA- TIKA	2	39
	KÖNYVELÉS	0	0
	PEDAGÓGIA	4	103
	TERMÉSZETTUDOMÁNYOK	2	58
	KÖZÉLELMEZÉS (PINCÉR)	2	34
	TURISZTIKA	3	75

	ELŐKÉSZÍTŐ	1	17
	ELEMI- I-IV	5	93
	ÁLTALÁNOS: V-VIII	8	158
	POSZTLÍCEÁLIS	2	59
5.	SEPSISZENTGYÖRGYI RE- FORMÁTUS GIMNÁZIUM		
	SEPSISZENTGYÖRGY	14	321
	TEOLÓGIA	4	120
	MATEMATIKA- INFORMATIKA	4	90
	ELŐKÉSZÍTŐ	1	14
	ELEMI- I-IV	1	27
	ÁLTALÁNOS V-VI-a	4	70
6.	BACZKAMADARASI KIS GERGELY REFORMÁTUS KOLLÉGIUM		
	SZÉKELYUDVARHELY	22	631
	TEOLÓGIA	4	119
	MATEMATIKA - INFORMATIKA	4	123
	ELŐKÉSZÍTŐ	2	56
	ELEMI, I-IV	7	182
	ÁLTALÁNOS, V-VI	5	151

Óvodák

7.számú táblázat

		Kicsi csoport	Vegyes csoport Középső csoport	Vegyes csoport Nagy-csoport	Összesen
1.	Kolozsvári Református Kollégium	19	22	24	65
2.	Marosvásárhelyi Ref. Kollégium	30	-	29	59
3.	Bethlen Gábor Kollégium	23	17	23	63
4.	Kézdivásárhelyi Ref. Kollégium-Benedek Elek Óvoda	-	-	55	55
		72	39	131	242

S, hogy ezek az adatok hogyan viszonyulnak az össz erdélyi-partiumi Magyar iskolai adatokhoz, íme egy áttekintő táblázat az 1989-2011-es időszakról.

Magyar közoktatás Romániában (1989-2011)

8.számú táblázat

Év	I-IV. osztály		V-VIII. osztály		IX-XII. osztály		Magyarul tanulóik száma	Magyarul tanulóik aránya	Romániai magyarság arányszáma
	szám	%	szám	%	szám	%			
1989/90					33 555	2,5	231 893	4,3	7,1
1990/91	66 850	5,3	75 741	5,2	41 367	4,2	236 708	4,9	7,1
1991/92	62 616	5,2	71 870	5,1	33 409	4,2	222 826	4,9	7,1
1992/93	60 688	5,1	67 938	5,1	31 104	4,4	216 663	4,9	7,1
1993/94	61 675	5,0	63 905	5,06	30 383	4,22	211 380	4,9	7,1
1994/95	64 888	4,85	58 612	5,04	30 771	4,06	208 652	4,8	7,1
1995/96	65 933	4,8	54 427	4,8	29 950	3,8	202 545	4,7	7,1
1996/97	67 116	4,8	52 771	4,7	29 604	3,7	196 158	4,6	7,1
1997/98	67 029	4,9	53 403	4,6	29 211	3,8	198 808	4,7	7,1
1998/99	64 611	5,09	57 532	4,59	27 274	3,77	197 279	4,7	7,1
1999/00	60 992	5,19	57 842	4,49	25 216	3,63	191 277	4,6	7,1
2004/05	50 849	5,2	49 396	4,87	31 491	4,06	184 777	4,95	6,6
2010/11	46 349	5,5	44 430	5,15	35 452	4,1	172 094	5,12	6,6

Százalékosan az össz-erdélyi magyar iskolarendszerben igen kicsiny százalékot képviselnek az egyházi, közöttük a református iskolák. A táblázat azt is mutatja, hogy a Romániában élő magyar népesség százalékos arányához képest, a közoktatásban magyar nyelven tanulók létszáma ma erősen alulreprezentált. Beszédes ilyen szempontból a 2004/2005-ös tanévre vonatkozó táblázat:

9.számú táblázat

	A magyar lakosság aránya	Az összes iskolába járó létszáma országos szinten	A Magyar iskolások száma	%
országos szint	6,6%	3.732.128	184.777	4.95
óvoda		644.911	41.983	6.5
elemi		962.586	50.849	5.28
általános iskola felső osztályai (V-VIII)		1.012.601	49.396	4.87
gimnáziumok		773.843	31.491	4.06
szakközépiskolák		289.494	9.738	3.36
technikumok		48.693	132	2.71

A csökkenő születésszám és az emigráció miatt ez az arány azóta sem növekszik, inkább stagnál. A kolozsvári kisebbségkutató intézet adatai szerint 2006-óta folyamatosan csökken az újszülött magyar gyermekek száma. 2010-ben ez a szám tízezer alá esett. Vannak vidékek, ahol a csökkenés 50%-os. (Az is igaz, hogy ez nem csupán a magyar népességre vonatkozik: többségi és kisebbségi középiskolás 1.300.000 volt 1990-ben míg 2002-ben csak 700.000.

Az utóbbi két év drasztikus intézkedései nyomán az érettségi eredmények katasztrofális zuhanórepülésben vannak: 2009-ben egy hasonló témájú előadásomban még azt írtam, hogy az erdélyi-partiumi magyar egyetemek és tagozatok évente nagyjából 6.000 érettségizett jelentkezőre számíthatnak. Nos, ez a szám 2013-ban 2.847 (!) volt, ami az összes magyar középiskolák végzős diáklétszámhoz (8.451) viszonyítva csupán 40,88%. S ebben a statisztikában benne vannak a mi egyházi középiskoláink is, igaz, összességükben az átlagnál kissé jobb eredményekkel.

Végül: - mindezek ellenére – van-e jövője a felekezeti oktatásnak? Egyáltalán: a valamivel kevésbé diszkriminatívnak ítélt 2011. évi tanügyi törvény keretei között beszélhetünk-e egyáltalán felekezeti oktatásról? A hagyományos értelemben **bizonyosan nem**. A törvény ugyan megadja az egyháznak az intézményalapítás lehetőségét, de az egyházak egyszerűen nem mernek új intézményeket létrehozni a finanszírozás bizonytalan volta miatt. Másfelől, bár a tanügyi törvény 19/5-ös cikkelye előírja, hogy a törvény megjelenése után hat hónappal az elismert felekezetek az Oktatási Minisztériummal kötendő ún. protokollum alapján tisztázzák a meglévő intézmények státusát, jogi, vagyoni, pénzügyi és adminisztratív vonatkozásait. Nos, ez az egyezség a mai napig sem született meg. Ezért aztán az egyházak által alapított óvodák, általános iskolák, középiskolák egyfajta, amint fentebb jeleztük „öszvérintézmények”, létük, fenntartásuk többnyire az egyház és az önkormányzat megegyezésén alapul, illetve az ún. „vokacionális” kategóriában sorolva (együtt a művészeti, zenei, sport és katonai jellegű intézményekkel) kapja a finanszírozást. Mi 1990-ben nem így gondoltuk...

Bibliográfia

Histoire de la Transylvanie történelme, szerk. Köpeczi Béla, Akadémiai Kiadó Budapest 1992 (*HdelaTr*)

Holló László, A római-katolikus hitvallásos iskolák felszámolása 1948-ban, kézirat, 2008 (*HLRki*)

Kató Levente-Tolnay István- Székely Árpád, Biserica Reformată din România, Predarea religiei în școli și învățământul religios și teologic, București 2006 (*KLTISzA*)

Murvai László, Körkép. A romániai magyar oktatásról 1990-2007, Editura Didactică și Pedagogică, Bucarest, 2007 (*Murvai, Körkép*)

Somai József, A felekezeti iskolák államosításának 60 évfordulójára, kézirat, 2008 (Somai, FI 60)

Vincze Gábor, A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944-1948 között, in Magyar Kisebbség, 1-4/1997
(Vincze RMKO)

Demanding our Property, Hungarian Historical Christian Churches in Romania, Nagyvárad, 2002 (DoP)

PÁLÓCZI CZINKE ISTVÁN PÜSPÖK ÉS A KETTŐS IDENTITÁS KÉRDÉSE - SZOLGÁLATÁNAK KEZDETÉN

Lévai Attila¹:

Egy konferencia keretein belül rendkívül nehéz egy tematikát alaposan körüljárni. Különösen igaz ez akkor, ha olyan életművet kellene alaposabban bemutatni, mint amilyen a valamikori lánglelkű püspöké, Pálóczi Czinke Istváné² volt. Éppen

¹ Mgr. Lévai Attila, PhD., Selye János Egyetem Református Teológiai Kara, Komárom, Egyháztörténeti tanszék. A tanulmány megírása s az azt megelőző kutatómunka a Magyar Tudományos Akadémia Domus Hungarica magyarországi ösztöndíj pályázatának elnyerése révén valósulhatott meg. Köszönet érte! Jelen tanulmány egy kutatási folyamat apró szelete, mely kutatás Pálóczi Czinke István életének és munkásságának teljes körű feldolgozását tűzte ki céljával.

² Dr. Gulyás József Pálóczi Czinke István halálakor a kiadott kis füzetecskében a következőképpen foglalja össze a püspök életútját: „Pálóczi-Czinke István Pácinban (Zemplén vm.) született 1855. november 18-án. 1866–1878 közt Patakon tanult. Kitűnő diák volt. Mint VII-es gimnazista, az Erdélyi Önképzőkörben verseivel s bírálataival tűnt ki. VIII. osztályos korában 4 díjat nyert, sőt a Greguss-mese fejtegetésének mindkét díját ő vitte el. Mint teológus, minden évben elvitte a Vay-kettős díjat (hol mint első, hol mint második, hol dicséretet kapott), azonkívül a Tóth-Fischer s a Prophét-díjat is (mint 1. és III-IV. éves). 1878–1879-ben senior és progimnáziumi tanár. Azután Patakon volt káplán és hitoktató. 1882-ben Erdőbényén lett pap. Ide előbb Kovácsy Sándort, majd Nagy Ignácot, azután Abaházi Istvánt hívták meg, majd, mikor ő is visszalépett, Czinke Istvánt. Az alsózempléni egyházmegye nem akarta a választást megerősíteni, de az egyházkerületi közgyűlés helybenhagyta. Itt vette feleségül Eperjessy Erzsébetet, akivel ennek 1933-ban bekövetkezett haláláig élt boldog házasságot. 1889 áprilisától 1895 augusztusáig egyházmegyei aljegyző volt. Ekkor tisztségéről – kerületi aljegyzővé történt megválasztása folytán – lemondott. (Már 1894 őszén mint helyettes aljegyző szerepelt az egyházkerületen.) 1896-tól Rimaszombatban lelkészkedett, ahol egyúttal a gimnáziumban volt vallástanár. Mint lelképásztort 28 szótöbbséggel választották meg. A gömöri egyházmegye időszaki (1895. október hó 8-án Tornalján tartott) ülésében Czinke István rimaszombati lelkésszé 1895. június 9-én történt választását megsemmisítette s új választást rendelt el, de az egyházkerü-

ezért nem is teszek kísérletet arra, hogy elragadjanak a részletek és óhatatlanul belevevesszek azokba, hanem megpróbálom ebből az életműből szeletekben kiemelni és írásain, megnyilatkozásaiban keresztül szemléltetni azon jellegzetességeket, melyek ez embernek a hite, vallása, egyháza, népe és nemzete iránti olthatatlan szeretetéről tesznek tanúbizonyságot. Áttanulmányozva sok könyvet, jegyzőkönyvet és levelet, szilárd meggyőződésemmé vált, hogy Pálóczi Czinke István püspök korának egyik meghatározó „vátésze” is volt egyben, mert olyan dolgokat fogalmazott meg már jóval a trianoni döntés előtt akár évtizedekkel, amelyek arra mutatnak rá, hogy a nemzet és az egyház is traumákat kell átéljen, ha nem fordul vissza és nem tér meg Istenéhez. Megpróbálok tehát pár gondolata által bemutatni valamit abból, hogyan állt hozzá és hogyan nyilvánult meg azon kérdések taglalásában, melyekre ma azt mondanánk: olyan ember megnyilvánulásai, aki a kettős kisebbségi sorsot önmaga is megélte. E tanulmány azonban nem azokból az időkből veszi példáit, amikor ez a kettős kisebbségi létforma az ő életében is meghatározó volt, s amikor ebből kifolyólag vívta nemes harca-

let időszaki tanácsa november 19-én megerősítette Czinke Istvánt. 1895-től 1911 őszéig aljegyzője volt az egyházkerületnek. 1896 őszétől 1904 tavaszáig kerületi missziói előadó, 1898 tavasza óta tanügyi bizottsági tag. 1904 tavasza óta előadója s jegyzője, 1906 ő-sze óta elnöke ennek, 1918-ig. 1914-ig pedig a nem református községi iskolába járó tanulók vallásügyi előadója. Egyházmegyéjében 1898-ban (miután társai: Dusza, Kálniczky visszaléptek) 24 szavazattal tanácsbíró, majd tanügyi bizottsági elnök lett. 1914 májusában helyettes esperes, majd a június 18-i gyűlésen 48-ból 27 szavazattal esperessé választott. 1911 őszétől 1914-ig egyházkerületi tanácsbíró volt. 1917-ben főjegyzője lett a Tiszáninneri Református Egyházkerületnek. Az 1891-i zsinatnak pót-, a II. és III. budapesti zsinatnak rendes tagja, a gömöri egyházmegyének 1914 és 1917 között esperese is volt. A sárospataki főiskolai igazgató tanácsnak 1915 ősze óta volt tagja. 1921–1929 közt az elszakított tiszáninneri egyházkerület püspöke, a konvent s a zsinat elnöke lett. 1929-ben kijött, s Miskolcon, majd Budapesten lakott. Mint író imakönyvet írt, énekeskönyvet szerkesztett; konfirmációi káték, tan-könyvek, a százötven dávidi zsoltár fordítása, törvénytervezetek egész sora, beszédek jelzik szorgalmas munkáját. Meghalt 87 éves korában, 1942. július 17-én éjjel. „

it, hanem azon időkből, amikor még sejteni sem lehetett, hogy bekövetkezik az 1920. június 4-i, népünk számára tragikus trianoni esemény, és az egyház is, hasonlóan a nemzethez, széttagolttá lesz, és az újjászerveződés folyamatában bizony sok keserű percet és sok, meg nem oldott problémát jelent majd a kettős kisebbségi létforma. Az alábbi szemelvények valamit már mutatnak ennek az embernek a gondolataiból, amelyek leginkább akkor mutatkoznak majd meg teljes valóságukban, amikor az Úr Isten Pálóczi Czinke Istvánt a Szlovenszkoí Tiszáninneri Református Egyházkerület püspökévé teszi.³ Úgy vélem, ahhoz, hogy az 1920-as évektől kezdődően egészen Magyarországra való elköltözéséig, püspöki hivatala letevéséig a lehető leghatározottabban képviselhesse az egyházat, mint annak feje, ahhoz kellett az a folyamat, melynek lelki és szellemi megalapozása Sárospatakon keresendő. Ez a „pataki lelkiség” adja az erőt, a bölcsességet, a türelmet, a határozottságot és az alázatot is ennek a rendkívül gazdag életpályának. Következzenek hát azok a szemelvények, amelyek pusztán csak a sárospataki főiskolai és erdőbényei lelkészi szolgálatának írásaiból valók, s csak az 1879 és 1891 között elmondott és írásban is megjelent beszédeiből valók, ám amelyekből így is kitetszik a hitéért, egyházáért és népéért élő ember – kettős kisebbségben.

1. Ima 1879. március 15-én⁴

Ez a füzetecskében megjelenő imádság akkor, amikor megjelent, nemes célt szolgált. A fedőlapjára azt nyomtatták: A szegedi árvízkárosultak javára. Czinke István itt még úgy szerepel

³ SOMOGYI, Alfréd: „A memorandum évek”: Az 1920-21. év eseményei a helyettes püspöki hivatal (Nt. Patay Károly, alsószecsi esperes-lelkész, helyettes püspök) levelezése alapján. In: *Egyház és történelem: Tanulmányok az egyház életéről és történelméről*. Szentendre: Tillinger Péter Műhelye, S. 77-124. ISBN 978-963-89359-6-0., 93-97pp.

⁴ Ima, mondatott a sárospataki ref. templomban 1879. március 15-én. Elmondta Czinke István főiskolai szénior, közrebocsájtotta a Főiskolai Hittanhallgató Ifjúság, Sárospatak - Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref.főiskola betűivel. 1879

a kiadványban, mint főiskolai szénior. Ez a mindössze öt oldalon jegyzett imádság valójában egy történelmi emlékezet a magyar nép zivataros századairól, amelyben Czinke István szénior bizonyosságot tesz arról az Istenről, aki az ő választott népéhez hasonlóan a magyar népet is évszázadokon keresztül hordozta. Az imában érdekes elemként jelenik meg a szabadság vágyának felemlítése, mint olyan eszmény, amelynek eljövételét és beteljesedését remélni és kérni is tudja egyszerre. Azért is érdekes az ima megfogalmazása, mert a sorok között ott van annak a ténynek a ki nem mondott valósága, hogy bár akkor látszólag szabadság és béke van, ám ez csak viszonylagos, ez nem az a szabadság, amire a lélek szomjúhozik. Az ima végén érdekes elem jelenik meg: a távolban élő Kossuth Lajosért való könyörgés: *„Áldd meg Uram a mi Mózesünket is, nemzetünknek ama nagy fiát, ki által köztünk egykor ama hatalmas dolgokat cselekedted. Áldd meg őt, ki távol honától, túl tenger árján sír elestünk felett. Múlnak évek, fürte ősz már, de szíve még most is vérzik, még most is fáj. Óh áldd meg őt, népek nagy Istene, a ki nem szűnik meg hozzád kiáltani az ő népéért, a te népedért! Hiszen ő tömjéne javát úgyis a honszeretet ol-tárának izzó tüzén égette el. Mutasd meg a te agg szolgáltnak – mielőtt koporsába szállana – még egyszer e nemzet dicsőségét. Óh hadd lássa Uram még egyszer nagynak és boldognak e hazát, hadd mond-hassa el napjai alkonyán: elég Uram!”⁵*

2. Az erdőbényei beköszönő beszéd

Életének első önálló gyülekezeti lelkészi állomása az erdőbényei⁶ gyülekezet lett, ahová 1882-ben hívják meg. Itt még érződik az a jó értelemben vett sárospataki teológus lelkület, amely a szolgálat elkezdésének alapjául csak a hit és az egyház dolgai-ra fókuszál. Nem csoda, hisz ekkor még mindössze 27 éves, alig

⁵ i.m: 6.p.

⁶ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Erd%C5%91b%C3%A9nyei>

hagyta el a sárospataki teológiát, majd a gyülekezetet⁷, és az első szolgálati helyre való megválasztás bizonyára nagy hitbéli buzgósággal és ebből fakadó tenni akarással tölti el. Itt még csak abból fakad gondolatai számára a kisebbségi sors-kérdés, vajon képes lesz-e fiatal kora ellenére megfelelni azon kihívásoknak, melyet iránta a gyülekezet tagjai támasztani fognak. A beköszöntő beszéd alapigéje⁸ is erről a dilemmáról tanúskodik, s ennek alátámasztását a prédikációban részletesen ki is fejti: *„Ha elgondolom, hogy derék, buzgó lelkipásztorok, feddhetetlen jellemes emberek közül mily sokaknak kellett már szomorúan megérni hívőik elhidegülését; a lelket tápláló, fáradtságot megenyhítő szeretetnek és bizalomnak elaluvását, egyedül csak azért, mert nem tudtak alkalmazkodni külsőleg, mert nem tudtak bánni az emberekkel. Nincs-e okom aggodalomra, ha elgondolom az én ifjúságomat, az emberek különféle természetét, követelésit, közöttetek való járatlanságomat, ismeretlen voltomat: ha elgondolom, hogy milyen nehéz tudomány az az emberekhez való alkalmazkodás. ...Azért ifjú, vigyázzz!-hangzik felém a nagy apostol intelme – hogy senki a te ifjúságodat meg ne útálja! Ne csak szóval taníts, hanem cselekedettel is; ne csak szádd vallja, hogy az erény gyakorlása mennyi gyönyörűséggel jár, hanem légy példa te magad a hívők előtt a beszédben, a nyájaskodásban, a szeretetben, a lélekben, a hitben, a tisztaságban. Ha ezt műveled, mind te magadat megtartod, mind azokat, a kik téged hallgatáندانak.”*⁹ Az egész beszédben egyszerre érezni azt a fajta elszántságot és ugyanakkor alázatot, ami ennek az embernek egyszerre volt haláláig sajátja.

⁷ lásd ennek alátámasztásául: A Sárospataki Reformált Leánynevelő-Intézet Értesítője az 1881/2-ik iskolai évről, Kiadja a Sárospataki Ref. Egyház, Sárospatak-1882

⁸ 1 Timótheus 4,12 alapján hirdette az igét

⁹ Bánat az örömben, Beköszönő egyházi beszéd. Elmondta az Erdő-Bényei ref. templomban 1882. május 14-én Czinke István, ref. lelkész. Sárospatak – Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref.főiskola betűivel. 1882

3. A „Protestáns Egyház Halottai”¹⁰

II. József „Türelmi Rendeletének” kiadása után az országban nagyon sok helyen elindult a protestáns templomok építése. Így lehetett ez 1776-ban Erdőbényén is, ahol Copf-stílusban újjáépítik kövekből a templomot. ¹¹ Ennek centenáriuma ünnepséget rendeznek az erdőbényei hívek, melyen az igehirdetés a későbbiekben nyomtatott formában is napvilágot látott. Bátor igehirdetés ez, büszke szembenézés a dicső múlttal, és bánatos főhajtás a régi dicsőség elmúlása fölött. Czinke István az Ézsaiás 26,19 igeszakasz alapján hirdetett igéje („Megelevenednek a te halottaid”) sok dologra mutatott rá. Az igehirdetés egyszerre szól Isten nagyságos dolgairól egy gyülekezet történetében, és a református egyház lelkiségének halódó mivoltáról. A következő idézet akár mai kórképként is értelmezhető lenne a református egyházi lelkület mai állapotáról. A következőképpen vall ezekről: *„Óh, mely sokan elaluvának e száz esztendőben....De én nem ezekről a halottakról akarok emlékezni e napon. Más halottaink is vannak nekünk, akik megelevenednek lelkünk előtt e pillanatban, odahagyván az ő mohosodó sírjaikat....Kik ezek? és miért jönnek e mai napon előnkbe? I. Az egyik halott a protestáns egyház sok szenvedése. II. A másik halott a protestáns egyház régi buzgósága.”*¹² Beszédében először is utal a protestáns egyház szenvedéseinek látszólagos végére, és hálát is ad mindezért, kiemelve a gályarabokat, mint azokat, akik ezt az egyháznak járó szabadságot hitükkel és bátor helytállásukkal kivívták. ¹³ Ami viszont ezek után következik, az valójában tükör az egyházi hit-és lelki állapotok előtt,

¹⁰ A protestáns egyház halottai, egyházi beszéd melyet az erdőbényei ev. ref. templom építésének százéves ünnepélye alkalmával 1886. június 20-án elmondott Czinke István, erdőbényei ev.ref.lelkész. Sárospatak - Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref.főiskola betűivel. 1886

¹¹ <http://www.erdobenye.hu/?modul=oldal&tartalom=1051755>

¹² A protestáns egyház halottai, 6.p

¹³ Ha tudta volna, hogy ez a szabadság csak ideig-óráig való, s hogy épp ő lesz majd az, aki 34 év múltán szembenéz azzal a feladattal, hogy a formálódó református egyháznak egy újonnan létrejött államalakulat keretein belül valamilyen szabadságot kieszközöljön.

amelyeknek kedvezőtlen állapotát a következőképpen foglalja össze: „De másik halottunk is vagyunk nekünk, mely lelkünk előtt e napon megelevenedik, s ez a prot. egyház régi buzgósága. Óh azok a régi protestánsok! Hogy tudtak azok hinni, istent és egyházat szeretni, érte lelkesedni. Minden hajlék imádság háza volt, melyben isten nevével ébredtek és isten nevével nyugodtak el. ...A protestáns ember büszke volt az ő protestáns voltáras nem szégyenelte a Krisztus evangéliomát. Mikor megzendült a harangok ércnyelve, megdobban a szív is, és a nép sereglett az úrnak házába...Egymásnak terhet igazán hordozták, egyház és iskola virágzott, mint a pálma, s a szegény és árva nem volt elfelejtve. Mindenre kiterjedt az ősök buzgósága...Aztán meghaltak mindezek. Hogy elaludt az üldözés, elaludt vele a buzgóság is. Ősi rossz természetünk az nekünk, magyaroknak, hogy olyanok vagyunk, mint a tónak vize: eltespedünk, mihelyt a vihar nem kavargó felettünk.”¹⁴

4. „A galamb és az olajfalevél”¹⁵

Az 1791. évi országgyűlésnek XXVI. törvénycikkely rendelkezett a vallás szabad gyakorlásáról. ¹⁶ Ennek apropóján rendeztek emlék-ünnepséget Erdőbényén is, melynek ünnepi beszéde, igehirdetése Czinke István tolmácsolásában elhangzott, majd később írásban meg is jelent. Ebben prédikációban a remény megtestesüléséről, a remény eszményéről, az azzal való élésről és annak hiányáról is beszél a prédikáció. Czinke prédikációinak stílusa külön tanulmányt érdemelne, ám már itt, erdőbényei működésének idején, fiatal lelkészként is már láthatjuk azon stílus-jegyeket, amelyek pl. a megszemélyesítés

¹⁴ A protestáns egyház halottai..8-9pp.

¹⁵ A galamb és az olajfalevél, egyházi beszéd a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1791. évi XXVI. törvénycikkely százéves emlékűnnepére. Készítette Czinke István, erdőbényei ref. lelkész. Sárospatak - Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref.főiskola betűivel. 1891

¹⁶ Illetve arra lett volna hivatott, de a protestáns egyháztörténet-írás és a helytörténeti közlések is bőven tanúskodnak arról, hogy ezek után is folytak burkoltan, vagy akár kevésbé burkoltan is a protestánsok kárára elkövetett sérelmek.

eszköztárával mesterien építik fel a prédikáció mondanivalóját. Ebben a prédikációban például a Noé bárkájába visszatérő galamb történetén keresztül mutatja be azon folyamatokat, amelyek a XXVI. törvénycikk kiadásával voltak összefüggésben. A következőket írja: „*Milliók szíve dobogása emelkedett e hazában is Isten zsámolyához százötven esztendőn keresztül, míg a méltatlanság úgy szakadt fejükre, mint a záporosó. Milliók álltak, mint Noé, a keserűség vizein annyit hányatott anyaszentegyház ajtajában, várva a fehér galambot, mely a hab meghányta, vihar verte magyar protestáns egyház számára egy zöldellő olajágot hozna. S a mi után annyit óhajtoztak, megjöve estére – a múlt 18-ik század alkonyatára – megjöve a galamb az olajfalevéllal s az 1791-ik esztendőben, dicső emlékezetű II. Lipót királyunk uralkodásának idején, leszállott a mi templomaink tetjére. Az a galamb a türelem galambja, az a levél a béke olajfalevele. Magyarország valamennyi protestáns templomában ezt cselekszik ma, kedves testvéreim. Hálaadással áldoznak az Úrnak, valamint azt Noé cselekedte régen. S ha az Isten ezt az áldozatot is kedvesnek találja, talán kegyelmes lesz a mi szegény magyar hazánkknak is és meg nem veri, meg nem átkozza azt többé a mi vétkeinkért.*”¹⁷ A prédikáció azal folytatódik, hogy Czinke leírja az 1791-es év előtti állapotokat, az egyház szenvedéseit, üldöztetését. E helyütt is kitér a gályarabokra, azok bátor helytállására, hitet megtartó kiállásukra. Számára- legalábbis ezen írás tanúsága szerint – az 1791-es évi XXVI. törvénycikkely egyfajta jóvátétel volt a korábbi szenvedésekért. Röviden ecseteli a törvénycikkely lényegét és hálát ad azokért, akik által e cikkely elfogadtatott- külön kiemelve és megköszönve egyes katolikus magyar főurak hozzáállását, akik támogatták e cikkely jóváhagyását. Ám ezen prédikációban is megjelenik az aggodalom az akkori helyzet volta fölött, s a körképet ezúttal is kemény beszéddel írja le. Pálóczi Czinke István soha nem a mézes-mázos, kertelős beszédek, hanem a nyílt, egyenes beszédek híve volt. Semmivel nem kertelt, szavai mindig őszinték és igazak voltak – még ha ez sokszor fájdalmas is volt sok tekintetben és sokaknak. Ezen prédikáció alábbi idézett

¹⁷ A galamb és az olajfalevél, 6.p.

passzusával tudom leginkább bizonyítani, hogy a tények őszinte feltárása és a lelki ébresztés milyen gondolatokat ad eme férfiúnak ahhoz, hogy az utókor számára is világossá legyen: ez az ember a Lélek embere volt – erős hitével egyházának és népének elkötelezett napszámosa. Itt már nem csak az egyház helyzete, az egyház helyzete fölött való tárgyilagos elemzés ragadható meg, hanem itt már egyre jobban előtérbe kerül a nemzetnek a szerepe is – hogy innentől kezdve ez a két- számára elsődleges fogalmak – ti: egyház és nemzet, kéz a kézbe kapaszkodva vonuljanak majd be elméje rejtekébe, hogy onnét aztán a későbbiekben mindig egyszerre kerüljenek elő és szólaltassanak meg lelkiismereti húrokat. A helyzet-elemzés így hangzott: *„Mintha a lélek kiköltözött volna belőlünk, mely egyházunk bárkáját a haragos vizek felett feltartotta. Mintha azok a nehéz tusák, melyekből hófehéren hozták ki hitüket a mi hajthatatlan apáink, végkép kiestek volna a mi emlékezetünkből. Ők vért ontottak érte: kenyéroket, nyugalalmukat áldozták miatta: nekünk csak szeretni kellene ezt az egyházat és nem akarjuk tenni... És mi mégis a magunk egyházához egyre hidegbbek vagyunk s a másik vallás ceremóniáit, külső fényességét, világhoz való alkalmazkodását egyre jobban megáhitjuk. Aranyfüstre vágyunk, mintha szégyellenők egyszerűségünket, melyet négyszáz esztendőn át dicsekedve viseltünk. S mikor áldozni kellene, hogy mi is tegyünk már valamit ezért az egyházért, a melyet az Isten eddig oltalmazott, romlásból kihozott: mi kitérünk az áldozat elől. Ó, mondjátok, miért, miért van ez? Az idők nehezettek meg felettünk: ti azt mondjátok. Nem! A ti hitetek fogyatkozott meg: én úgy tapasztalom. Ne beszéljetez nekem a nehéz időkről, mert ímé látjátok, hogy mennyivel gonoszabb napok voltak a régiek és mégis akkor megállták a harcztot, mert ott volt velök a hitnek ereje, mely a hegyeket is megmozgatja.... Mert akkor volna ez az ország igazán elátkozva, ha a hitetlenségnek és a hitbeli türelmetlenségnek lelke venne erőt rajta... Isten óvja, oltalmazza attól a mi országunkat! Mért is villongnánk mi magyarok egymással, mikor minden nemzetnek van rokona a földön, csak a magyaroknak nincsen. Minden nép talál testvért magának, csak minékünk idegen az egész nagy világ. A hol a Tisza folyása megszakad, ott megszakad a magyar szó is, s amit mi beszélünk, azt senki más nem*

*érti meg: a mi nekünk fáj, az nem fáj a többi nemzetnek...ó kit szeres-
sünk hát mi, ha még egymást se szeretnők s ki szeressen minket, ha
magunk se szeretjük? És hogy áldana meg minket az Isten, ha- mint
valami Káin – kezét emelnék egymásra azért, mert annak a magas-
ságbeli Istennek nem egy oltáron áldozunk? Ó, az Isten úgyis csak a
szívet nézi, nem az áldozatot. És ha hitünk s szeretetünk tüzetől égő
szívet viszünk ma elébe, kegyelmes lesz hozzánk, a mint megígérte, s
leveszi az átkot rólunk, melynek terhe alatt eddig görnyedeztünk.”¹⁸*

Felhasznált irodalom:

1. SOMOGYI, Alfréd: „A memorandumus évek”: Az 1920-21. év eseményei a helyettes püspöki hivatal (Nt. Patay Károly, alsószecsi esperes-lelkész, helyettes püspök) levelezése alapján. In: *Egyház és történelem: Tanulmányok az egyház életéről és történelméről*. Szentendre: Tillinger Péter Műhelye, S. 77-124. ISBN 978-963-89359-6-0.,

2. Ima, mondatott a sárospataki ref. templomban 1879. március 15-én. Elmondta Czinke István főiskolai szénior, közrebocsájtotta a Főiskolai Hittanhallgató Ifjúság, Sárospatak - Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref.főiskola betűivel. 1879

3. A Sárospataki Reformált Leánynevelő-Intézet Értesítője az 1881/2-ik iskolai évről, Kiadja a Sárospataki Ref. Egyház, Sárospatak-1882

4. Bánat az örömben, Beköszönő egyházi beszéd. Elmondta az Erdő-Bényei ref. templomban 1882. május 14-én Czinke István, ref. lelkész. Sárospatak -Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref.főiskola betűivel. 1882

5. A protestáns egyház halottai, egyházi beszéd melyet az erdő-bényei ev.ref.templom építésének százéves ünnepélye alkalmával 1886. június 20-án elmondott Czinke István, erdő-bényei ev.ref.lelkész. Sárospatak - Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref.főiskola betűivel. 1886

¹⁸ A galamb és az olajfalevél, 8-11. pp.

6. A galamb és az olajfalevél, egyházi beszéd a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1791. évi XXVI. törvénycikkely százéves emlékünnepeére. Készítette Czinke István, erdőbényei ref. lelkész. Sárospatak - Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref.főiskola betűivel. 1891

Tartalom

Előszó gyanánt	3
<i>Lévai Attila</i>	
KOMMUNIZMUS, POSZTKOMMUNIZMUS	7
<i>Antal János</i>	
IDENTITÁSKUTATÁS	
A PARTIUMI KERESZTÉNY EGYETEMEN	19
<i>Balogh Brigitta</i>	
A GÖRÖGKATOLIKUS EGYHÁZ	
TÖRTÉNETE SZLOVÁKIÁBAN	27
<i>Bohács Béla</i>	
A KERESZTYÉN EGYHÁZ	
BIBLIAI ALAPJA ÉS MAI FELADATAI	49
<i>Dr. Erdélyi Géza</i>	
AMIT ELVÉGEZTÜNK, S AMIT NEM	58
<i>Dr. Erdélyi Géza</i>	
A SZLOVÁKIAI REFORMÁTUS KERESZTYÉN EGYHÁZ JELEN ÉS JÖVŐKÉPE.....	63
<i>Fazekas László</i>	
ÖNAZONOSSÁG ÉS KÜLDETÉSTUDAT	
A PARTIUMI KERESZTÉNY EGYETEMEN	75
<i>Flóra Gábor</i>	
AZ IDENTITÁS KÉRDÉSE EGYHÁZUNKBAN	
A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG	93
<i>Mgr. Géresi Róbert</i>	
A VIGASZTALÁS IGÉJE!	99
<i>Hermán M. János</i>	
KULTÚRMISSZIÓ ÉS/VAGY SZAKKÉPZÉS - AZ ERDÉLYI MAGYAR MAGÁNEGYETEMI RENDSZER FELADATAI ÉS PERSPEKTÍVÁI.....	155
<i>János Szabolcs</i>	
KETTŐS KISEBBSÉGBEN - EGY ÉLETÚT	
ÁLLOMÁSAIN KERESZTÜL	167
<i>Dr. Molnár János</i>	

SULYOK ISTVÁN	179
<i>Pálfi József</i>	
EGYHÁZVEZETŐINK KEZDETI TAPASZTALATAI A JANUS-ARCÚ CSEHSZLOVÁK ÁLLAMHATALOMMAL...	201
<i>Somogyi Alfréd</i>	
FELEKEZETI OKTATÁS A TÖRTÉNELMI HAGYOMÁNYOK ÉS AZ ELLEHETETLENÍTŐ TÖRVÉNYI KERETEK KÖZÖTT (ERDÉLY-PARTIUM)	221
<i>Tolnay István</i>	
PÁLÓCZI CZINKE ISTVÁN PÜSPÖK ÉS A KETTŐS IDENTI- TÁS KÉRDÉSE - SZOLGÁLATÁNAK KEZDETÉN	243
<i>Lévai Attila</i>	